

**16. YÜZYILDA YAPILMIŞ AHŞAP ÇATILI CAMİLERİN MİMARİ
ÖZELLİKLERİ VE KORUMA SORUNLARININ KASIMPAŞA SİNANPAŞA
CAMİİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özcan ERDOĞAN

Mimarlık Ana Bilim Dalı

Restorasyon Yenileme – Koruma Programı

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Oğuz CEYLAN

MAYIS 2019

Özcan ERDOĞAN tarafından hazırlanan “16. YÜZYILDA YAPILMIŞ AHŞAP ÇATILI CAMİLERİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ VE KORUMA SORUNLARININ KASIMPAŞA SİNANPAŞA CAMİİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ” adlı bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Oğuz CEYLAN

Tez Danışmanı

Bu çalışma, jürimiz tarafından Mimarlık Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Prof. Dr. Oğuz CEYLAN (MSGSÜ)

Üye : Doç. Dr. Z. Hale TOKAY (MSGSÜ)

Üye : Doç Dr. Aras NEFTÇİ (İTÜ)

Bu tez, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım kurallarına uygundur.

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü tez yazım klavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- ve bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Özcan ERDOĞAN

30.05.2019

Eşime ve kızıma,

16. YÜZYILDA YAPILMIŞ AHŞAP ÇATILI CAMİLERİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ VE KORUMA SORUNLARININ KASIMPAŞA SİNANPAŞA CAMİİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

ÖZET

Bu çalışma kapsamında Mimar Sinan'ın 16. Yy. sakıflı camilerinin günümüzdeki durumları, bozulmaları ve koruma sorunları farklı örnekler üzerinden irdelenmiştir. Bu camiler hem ait oldukları dönemi yansıtan mimari özellikleri hem de tarihimizin en önemli şahsiyetlerinden biri olan Mimar Sinan'ın eseri olmaları sebebiyle oldukça önemli miras değerlerine sahiptirler ve çok titiz çalışmalar sonucunda elde edilecek koruma-onarım projeleri ile veya gerekli olduğu durumlarda rekonstrüksiyonları yapılarak gelecek kuşaklara aktarılmalıdırlar. Ancak 16. Yy. sakıflı camilerinden pek çoğunun farklı nedenlerle günümüze ya hiç ulaşamadıkları ya da günümüze ulaşabilmiş olanların özgün niteliklerini kayb ettikleri tespit edilmiştir. Geçmişe bakıldığında imar projelerinin çok yoğun olarak hayata geçirildiği yıllarda çok önemli kültür mirası yapıların yol açma veya genişletme amacıyla bile yıkılabildiği görülmektedir. Savaş, çatışma ve/veya mübadele gibi nedenlerle yine miras yapılarının uzun yıllar sahipsiz ve terk edilmiş durumda kaldıkları arşiv kayıtlarından bilinmektedir. Kasımpaşa'da bulunan Sinan Paşa Camisi de inşa edildiği zamandan günümüze kadar ayakta kalmıştır ancak çeşitli sebeplerle özgün mimari özelliklerini kaybettiği, yapılan rölöve çalışmaları ve tarihsel araştırmalar esnasında tespit edilmiştir. Bu tez kapsamında Sinan Paşa Camisinin özgün niteliğine kavuşturularak rekonstrüksiyonunun yapılabilmesi için elde edilen titiz ve kapsamlı arşiv araştırmaları sonuçları, dönem analizi çalışmaları ve nihayetinde tüm veriler bir araya getirilerek oluşturulan rekonstrüksiyon projesi ortaya koyulmaktadır.

Tezin birinci bölümü; Kasımpaşa'da bulunan Sinan Paşa Cami'nin çalışma alanı olarak belirlenme nedenlerinin de içerisinde yer aldığı tezin amacı, kapsamı ve yöntemini içermektedir.

Tezin ikinci bölümünde mimari literatürde "Sinan Çağı" olarak da adlandırılan 16. Yüzyılda mimarlık ortamı ve Mimar Sinan'ın hayatından kısaca bahsedilmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde 16. Yy. sakıflı camilerinin bozulma nedenleri ve koruma sorunları dönemin cami örnekleri üzerinden irdelenmektedir. 16. Yy. sakıflı camilerinin bozulma nedenleri arasında doğal ve insan kaynaklı felaketler, savaş, bakımsızlık, bilinçsiz onarımlar, terk gibi pek çok neden olduğu tespit edilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde bir çok doğal afet ve yangın yaşandığı ve 16. Yy. Sakıflı camilerinin bu nedenlerle farklı dönemlerde onarımlar geçirdiği tarihsel kaynaklardan bilinmektedir. Yapılan bazı onarımların her zaman doğru olmadığı bazı müdahalelerin yapının özgünlüğünü kaybetmesine neden olduğu verilen örneklerde görülebilmektedir. 20. Yüzyılın başlarında kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin maddi imkansızlıkları ve idari yapılanma sorunları nedeniyle, sakıflı camilerin bakımlarının yapılamaması ve cemaatlerinin azalmasından dolayı kullanılmayarak atıl durumda kalmaları bozulma süreçlerini hızlandırmıştır. 20. Yy. ortalarına doğru sahipsiz kalan yapılardan bazılarının yağma edilmek suretiyle zarara uğratılması ve 1950'li yıllardan sonraki süreçte cami koruma dernekleri vasıtasıyla yıkılmış ve

metruk durumda olan bazı sakıflı camilerin ibadete açılması için, “onarım” adı altında camilere bilinçsiz müdahaleler yapılması zaten iyi durumda olmayan camilerin geri döndürülemez değişikliklere uğramalarına neden olmuştur.

Tezin dördüncü bölümünde “rekonstrüksiyon” kavramı irdelenmiştir. “Rekonstrüksiyon” kavramı hem ülkemizde hem de dünyada oldukça tartışmalı bir konudur. Rekonstrüksiyona tarihsel süreç içerisinde bakıldığında John Ruskin gibi tamamen karşı olanlar olduğu gibi (Ahunbay, 1996) özellikle savaş ve/veya çatışma dönemlerinde kaybedilen kültürel mirasın yeniden inşasının toplumsal bellek açısından gerekli olduğunu savunan görüşler de vardır. Dördüncü bölümde yurtdışından ve yurtiçinden farklı rekonstrüksiyon örnekleri üzerinden rekonstrüksiyon kavramı incelenmektedir.

Tezin beşinci bölümünde, üçüncü bölümde incelenen bozulma ve sorunların neredeyse tamamına sahip olan ve 16. Yy. sakıflı cami özelliklerini taşıyan Sinan Paşa Camisi ve caminin rekonstrüksiyon süreci kapsamlı olarak ortaya koyulmaktadır. Öncelikle yapının sorunlarının tespit edildiği rölöve çizimleri ve raporları, sonrasında yapının özgün halini tespit edebilmek için yapılan arşiv araştırmaları ve yerinde tespit çalışmaları verilmektedir. Ulaşılan belge, fotoğraf ve kaynaklardan edinilen bilgiler doğrultusunda oluşturulan restitüsyon ve restitüsyona uygun hazırlanan rekonstrüksiyon projesinin hazırlanma süreci ve çizimleri kapsamlı olarak verilmektedir. Restitüsyon ve rekonstrüksiyon projelerinin hazırlanmasında veri teşkil etmek üzere hazırlanmış olan dönem analizi de yine beşinci bölümde tablo halinde sunulmaktadır.

Tezin genel çerçevesinin değerlendirildiği altıncı bölümden sonra sonuç bölümünde tezin amacına uygun olarak 16. Yy. sakıflı camilerinin geleceğe sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi söz konusu olduğunda başvuru yollarından biri olan rekonstrüksiyon uygulaması yapılırken takip edilmesi gereken süreçler, olumlu bir rekonstrüksiyon örneği olan Sinan Paşa Camisi’nin rekonstrüksiyon uygulaması üzerinden verilmektedir.

**The Consideration of Characteristics and Preservation Problems of 16th
Century Wooden Roofed Mosques by the Sample of Sinanpaşa Mosque
(Kasımpaşa)**

ABSTRACT

Within the context of this study, the current states, deformations and preservation problems of Mimar Sinan's 16th century wooden roofed mosques examined by different samples. These mosques have quite outstanding heritage values due to both representing architectural features of the term they belong to and being the artwork of Mimar Sinan; one of the most special person of our history, therefore they have to be transferred to the future by preservation-conservation projects achieved with rigorous studies or by reconstructing if really needed. But it is determined that the most of the 16th century wooden roofed mosques had not reached today or the mosques reached today have lost their authentic features. It is seen that in retrospect, very important cultural heritage buildings have been demolished even for the aim of opening or expanding roads while implementations of the zoning projects were putting into practice intensely. It is known from archive records that some heritage buildings have been stayed in the condition of being ownless and abandoned because of war and/or excambium for many years. It is determined by building survey and historical research that The Sinanpaşa Mosque has been survived from the built year until today but has lost its authentic features due to various reasons. In the scope of this thesis, the process of the comprehensive archive research and the generated period analysis and finally the reconstruction project of The Sinan Paşa Mosque generated by putting together the findings and information obtained for the aim of exploring authentic features are put forth.

In the first section of the thesis, in which also the reasons of study area selection of Sinan Paşa Mosque in Kasımpaşa has been located, includes the aim, scope and methodology of thesis.

In the second section of the thesis, the 16th century architecture stage which entitled as "Sinan Age" and Mimar Sinan's life mentioned briefly.

In the third section of the thesis the deterioration causes and preservation problems of 16th century wooden roofed mosques have been researched on the basis of various mosque examples of that era. There are many reasons of 16th century wooden mosques' deteriorations like natural disasters, war, neglect, unconscious repairments, abandonment and etc. In historical process it is known from archival sources that a lot of disasters and fires has been occured and because of this events the 16th century wooden roofed mosques had repairments. It can be seen in the given examples that some of repairments has not been true and some of repairements has caused to lose the authenticity of the heritage buildings. The lack of maintenance of mosques due to the financial impossibilities and administrative organization problems of Turkey Republic, that established at the beginning of 20th century and gradually has been inactive because of decreased community accelerated the deterioration process of those mosques. Throuhg the middle of 20th century those mosques had been plunderred and, after the 1950's the interventions made under the name of "repairment" by mosque protection associations for the aim of using them for

worship, caused irreversible changes on the wooden roofed mosques which have already bad conditions.

The “reconstruction” concept has been examined in the fourth section of thesis. “Reconstruction” concept is pretty contentious subject both in our country and in the world. When it is looked at “reconstruction” in historical process, there are those who are absolutely against it like John Ruskin (Ahunbay, 1996) but also, there are defending opinions that, “it is necessary reconstructing the built heritage that lost during a war and/or conflict for the benefit of communal cultural memory”. In the fourth section of the thesis the reconstruction examples of various buildings both international and national are also explained.

In the fifth section of thesis the Sinan Paşa Mosque examined, which have the features of 16th century wooden roofed mosques and almost all of the degradations and problems mentioned in the third section, and its reconstruction process is presented. Firstly the building surveys and reports have been given then the archival research and insitu determination studies which made for determining the authentic form of the building have been presented. The documents, photographs and the restitution and reconstruction project processes given in a comprehensive table. The period analysis which is prepared for constituting the data in the preparation of restitution and reconstruction projects has been also given in the fourth section.

After the sixth section in which the general framework of the thesis evaluated; in the conclusion section conveniently with the purpose of thesis, the processes that have to be followed while implementing reconstruction, which is one of the ways applied when it has been a matter of transferring the 16th century wooden roofed mosques to the future generations in well conditions, presented by the example of Sinan Paşa Mosque reconstruction process, which is a positive implementation.

ÖNSÖZ

Bu tezde, 16. Yüzyılda yapılmış olan, İstanbul'daki sakıflı camilerin özellikleri irdelenerek bu bağlamda Kasımpaşa'daki Sinan Paşa Cami'sinin rekonstrüksiyon süreci ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmam süresince, beni destekleyen, çalışmayı geliştirici yeni ufuklar açan, yakın ilgisi ile bana yol gösteren ve bilgi birikimini benimle paylaşan değerli danışman hocam Prof. Dr. Oğuz CEYLAN'a, yapıcı eleştirileri ile tez çalışmamı geliştiren değerli jüri üyeleri Doç. Dr. Z. Hale TOKAY'a ve Doç. Dr. Aras NEFTÇİ'ye teşekkür ederim. Ayrıca desteklerini her zaman yanımda hissettiğim eşime, kızıma, anneme ve babama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Özcan ERDOğAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	ix
SUMMARY	xi
ÖNSÖZ	xiii
İÇİNDEKİLER	xv
KISALTMALAR	xviii
SEMBOLLER	xviii
ÇİZELGE LİSTESİ	xix
ŞEKİL LİSTESİ	xxi
1.	GİRİŞ
.....	
.27	
1.1 Tezin Amacı	27
1.2 Kapsam ve yöntem	27
2. 16. YY. MİMARLIK ORTAMI VE MİMAR SİNAN	29
3.16. YY. SAKIFLI CAMİLERİ VE KORUMA SORUNLARI	33
3.1 Sakıflı Camilerin Özellikleri	33
3.2 İstanbul'daki Mimar Sinan Dönemi Sakıflı Camiler	34
3.2.1 Çavuşbaşı Mahmut Ağa Cami – Sütlüce/Beyoğlu.....	35
3.2.2 Defterdar Nazlı Mahmut Çelebi Cami – Defterdar/Eyüp	40
3.2.3 Tercüman Yunus Bey Cami – Draman/Fatih.....	44
3.2.4 Şah Sultan Cami - Eyüp	50
3.2.5 Hürrem Çavuş Cami – Karagümrük/Fatih	55
3.2.6 Ferruh Kethuda Cami – Balat/Fatih	59
3.2.7 Has Odabaşı Behruz Ağa Cami – Şehremini/Fatih.....	65
3.2.8 Gazi İskender Paşa Cami – Kanlıca/Beykoz.....	69
3.2.9 Hacı Evhad Cami – Yedikule/Fatih	74
3.2.10 Ramazan Efendi Cami – Koca Mustafa Paşa/Fatih	79
3.3 Camilerin Özelliklerinin Sinan Paşa Camisi ile Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi	84
3.4 Bozulma Nedenleri ve Koruma Sorunları	89
3.4.1 Doğal etkenler	89
3.4.2 İnsan kaynaklı etkenler	90
4. REKONSTRÜKSİYON KAVRAMI VE YÖNTEMLERİ	93
4.1 Rekonstrüksiyon.....	93
4.2 Uluslararası Tüzük ve Kararlara Göre Rekonstrüksiyon Kavramı	94
4.3 Yurt Dışından Rekonstrüksiyon Örnekleri	97
4.3.1 Mostar Köprüsü – Bosna - Hersek	97
4.3.2 San Marco Çan Kulesi – Venedik/İtalya.....	99
4.4 Yurt İçinden Rekonstrüksiyon Örnekleri	100
4.4.1 Ebul-Fazl Mehmet Efendi Cami – Tophane/Beyoğlu.....	100

4.4.2 Helvacıbaşı İskender Ağa Mescidi –Kadırga/Fatih	102
4.4.3 Güngörmez (Kanglı) Mescidi – Sultanahmet/Fatih	106
4.4.4 Kambur Mustafa Paşa (Yayla) Cami – İskerderpaşa/Fatih	109
4.4.5 Mimar Sinan Mescidi – Yenibahçe/Fatih.....	112
4.4.6 Piyale Paşa Cami ikinci son cemaat yeri – Kasımpaşa/Beyoğlu	116
4.4.7 Süheyl Bey Cami – Fındıklı/Beyoğlu	120
4.4.8 Süleyman Subaşı Cami –Unkapanı/Fatih.....	123
4.4.9 Tarsus Mescidi – Mevlanakapı/Fatih	126
4.4.10 Uzun Yusuf Mescidi – Fındıkzade/Fatih	129
5. SİNAN PAŞA CAMİ (KASIMPAŞA)	141
5.1 Coğrafi Konumu	141
5.2 Tarihçesi	142
5.3 Banisi Yemen Fatih Sinan Paşa	149
5.4 Rölöve	151
5.4.1 Plan Özellikleri.....	151
5.4.2 Kesit Özellikleri.....	152
5.4.3 Cephe Özellikleri.....	153
5.5 Restitüsyon	153
5.5.1 Arşiv bilgi ve belgelerinin araştırılması süreci	156
5.5.2 Yapının mevcut durum bilgilerinin değerlendirilmesi	156
5.5.3 Yapının eski fotoğraflarından fotoğraf rölövesi oluşturulması	156
5.5.4 Dönem analizi kapsamında camilerin incelenmesi	157
5.5.5 Restitüsyon kararları	161
5.6 Rekonstrüksiyon	162
5.6.1 Plan özellikleri.....	164
5.6.2 Cephe özellikleri	165
5.6.3 İç mekan özellikleri.....	166
5.6.4 Strüktürel özellikleri.....	167
5.6.5 Yapım tekniği ve malzeme özellikleri	167
5.7 Rekonstrüksiyon Öncesi ve Sonrasının Karşılaştırmaları	169
6. DEĞERLENDİRME.....	189
7. SONUÇ	191
KAYNAKLAR.....	195
EKLER	201
EK A SİNAN PAŞA CAMİ 1949 YILI İSTANBUL BELEDİYESİ ENCÜMEN	
ARŞİVİ FOTOĞRAFLARI	
EK B SİNAN PAŞA CAMİ RÖLÖVE	
EK C 1949 YILI RESTİTÜSYON PROJESİ	
EK D 1579 YILI RESTİTÜSYON PROJESİ (İÇ KUBBESİZ ÖNERİ)	
EK E 1579 YILI RESTİTÜSYON PROJESİ (İÇ KUBBELİ ÖNERİ)	
EKF REKONSTRÜKSİYON PROJESİ	
ÖZGEÇMİŞ.....	293

KISALTMALAR

UNESCO : United Nations Education, Scientific and Cultural Organization

ICOMOS : International Council on Monuments Sites

Bkz : Bakınız

Vb. : Ve benzerleri

Yy. : Yüzyıl

İ.B.B.C.B.S.Md.: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Coğrafi Bilgi Sistemi Müdürlüğü

KTVKKurulu: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu

Ö.E.a.: Özcan Erdoğan arşivi.

SEMBOLLER

cm : santimetre
m : metre

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 3.1: 16.yy. Mimar Sinan tarafından yapılan sakıflı camilerin plan ve kesit özelliklerinin değerlendirme çizelgesi.	86
Çizelge 3.2: 16.yy. Mimar Sinan tarafından yapılan sakıflı camilerin cephe ve bezeme özelliklerinin değerlendirme çizelgesi.	87
Çizelge 4.1: Helvacıbaşı İskerder Ağa Camisi rölöve, restitüsyon, rekonstrüksiyon plan, kesit ve ön cephe çizimleri çizelgesi.	132
Çizelge 4.2: Güngörmez (Kanglı) Mescidi rölöve, restitüsyon, rekonstrüksiyon plan, kesit ve ön cephe çizimleri çizelgesi.	133
Çizelge 4.3: Mimar Sinan Mescidi rölöve, restitüsyon, rekonstrüksiyon plan, kesit ve ön cephe çizimleri çizelgesi.	134
Çizelge 4.4: Piyale Paşa Camisi rölöve, restitüsyon, restorasyon plan, kesit ve cephe çizimleri çizelgesi.	135
Çizelge 4.5: Piyale Paşa Camisi ikinci son cemaat yeri rekonstrüksiyon plan ve ön cephe çizimleri çizelgesi.	136
Çizelge 4.6: Piyale Paşa Camisi ikinci son cemaat yeri rekonstrüksiyon kesit ve detay çizimleri çizelgesi.	137
Çizelge 4.7: Süleyman Subaşı Camisi restitüsyon-1, restitüsyon-2, rekonstrüksiyon plan, kesit ve ön cephe çizimleri çizelgesi.	138
Çizelge 4.8: Tarsus Mescidi rölöve, restitüsyon ve rekonstrüksiyon plan, kesit ve ön cephe çizimleri çizelgesi.	139
Çizelge 5.1: Sinan Paşa camisi Restitüsyon kapsamında yapılan dönem analizi çizelgesi.	160

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 3.1:Çavuşbaşı Mahmut Ağa Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a., Url-9).	35
Şekil 3.2:Çavuşbaşı Mahmut Ağa Cami Alman Mavileri (1913-1914) haritası (Dağdelen, 2006).	36
Şekil 3.3:Çavuşbaşı Mahmut Ağa Cami planı (Yüksel, 2004).	37
Şekil 3.4:Çavuşbaşı Mahmut Ağa Camisi son cemaat yeri fotoğrafı (Ö.E.a.).	37
Şekil 3.5:Çavuşbaşı Mahmut Ağa Camisi mahfil katı fotoğrafı (Ö.E.a.).	38
Şekil 3.6:Çavuşbaşı Mahmut Ağa Camisi harim fotoğrafı (Ö.E.a.).	39
Şekil 3.7:Çavuşbaşı Mahmut Ağa Camisi minare fotoğrafı (Ö.E.a.).	39
Şekil 3.8:Defterdar Nazlı Mahmut Çelebi Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a., Url-9).	40
Şekil 3.9:Defterdar Nazlı Mahmut Çelebi Cami Alman Mavileri (1913-1914) haritası (Dağdelen, 2006)..	41
Şekil 3.10:Defterdar Nazlı Mahmut Çelebi Cami planı (Yüksel, 2004).	41
Şekil 3.11:Defterdar Nazlı Mahmut Çelebi Camisi son cemaat yeri fotoğrafı (Ö.E.a.).	42
Şekil 3.12:Defterdar Nazlı Mahmut Çelebi Camisi harim fotoğrafı (Ö.E.a.).	43
Şekil 3.13:Defterdar Nazlı Mahmut Çelebi Camisi mahfil fotoğrafı (Ö.E.a.).	43
Şekil 3.14:Tercüman Yunus Bey Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a., Url-9).	44
Şekil 3.15:Draman Yunus Bey Külliyesi varsayımsal aksonometrik perspektif (Necipoglu, 2013. S.647).	46
Şekil 3.16:Tercüman Yunus Bey Camisi son cemaat yeri (Ö.E.a.).	46
Şekil 3.17:Tercüman Yunus Bey Camisi harim bölümü (Ö.E.a.).	48
Şekil 3.18:Tercüman Yunus Bey Camisi mahfil katı (Ö.E.a.).	48
Şekil 3.19:Tercüman Yunus Bey Camisi kubbe iç görünüşü (Ö.E.a.).	48
Şekil 3.20:Tercüman Yunus Bey Cami 1966 - 2013 yılları hava fotoğrafları (Url-9)... ..	49
Şekil 3.21:Tercüman Yunus Bey Cami çizimleri (Ülgen, 1989).	49
Şekil 3.22:Tercüman Yunus Bey Cami Alman mavileri ve Pervititch haritaları.	49
Şekil 3.23:Tercüman Yunus Bey Cami güney dış köşesi mukarnaslı pah (Ö.E.a.). .	50
Şekil 3.24:Şah Sultan Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a., Url-9).	50
Şekil 3.25:Şah Sultan Cami planı, Eyüp (Kuran, 1988 s.207).	52
Şekil 3.26:Şah Sultan Cami son cemaat yeri uygulama öncesi ve sonrası görünümü (Ö.E.a.).	52
Şekil 3.27:Şah Sultan Cami harim bölümü görünümü (Ö.E.a.).	53
Şekil 3.28:Şah Sultan Cami harim bölümü görünümü (Ö.E.a.).	54
Şekil 3.29:Şah Sultan Cami mahfil katı görünümü (Ö.E.a.).	54
Şekil 3.30:Şah Sultan Cami mahfil katı görünümü (Ö.E.a.).	54
Şekil 3.31:Şah Sultan Cami tavanı uygulama öncesi ve sonrası görünümü (Ö.E.a.)	55
Şekil 3.32:Şah Sultan Cami dış görünümü (Ö.E.a.).	55
Şekil 3.33:Hürrem Çavuş Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a., Url-9).	55

Şekil 3.34: Hürrem Çavuş Cami Alman Mavileri haritası (Dağdelen, 2006).....	56
Şekil 3.35: Hürrem Çavuş Cami plan ve yan cephe direkliğin varsayımsal restitüsyonu ile birlikte (Necipoglu, 2013, s.649).....	57
Şekil 3.36: Hürrem Çavuş Cami son cemaat yeri dış ve iç görünümü (Ö.E.a.).....	58
Şekil 3.37: Hürrem Çavuş Cami mahfil katı görünümü (Ö.E.a.).....	58
Şekil 3.38: Hürrem Çavuş Cami harim görünümü (Ö.E.a.).....	59
Şekil 3.39: Ferruh Kethuda Cami fotoğrafı ve konumu (Wolfgang Müller-Wiener s.381, Url-9).....	59
Şekil 3.40: Ferruh Kethuda Cami 1938 tarihli fotoğrafı (Encümen Arşivi).....	60
Şekil 3.41: Ferruh Kethuda Cami son cemaat yeri dış ve iç görünümü (Ö.E.a.).....	62
Şekil 3.42: Ferruh Kethuda Cami harim görünümü (Url-15).....	63
Şekil 3.43: Ferruh Kethuda Cami harim görünümü (Url-15).....	63
Şekil 3.44: Ferruh Kethuda Cami mahfil katı ahşap dikme görünümü (Ö.E.a.).....	63
Şekil 3.45: Ferruh Kethuda Cami mihrap ve minber görünümü (Ö.E.a.).....	64
Şekil 3.46: Ferruh Kethuda Cami Ali Saim Ülgen çizimleri.....	64
Şekil 3.47: Ferruh Kethuda Cami Alman mavileri ve Pervititch haritaları.....	64
Şekil 3.48: Has Odabaşı Behruz Ağa Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a., Url-9).....	65
Şekil 3.49: Odabaşı Behruz Ağa Cami, plan ve yan cephe, ahşap direkliğin varsayımsal restitüsyonuyla birlikte (Necipoglu, 2013 s.657).....	66
Şekil 3.50: Has Odabaşı Behruz Ağa Cami son cemaat yeri dış ve iç görünümü (Ö.E.a.).....	67
Şekil 3.51: Has Odabaşı Behruz Ağa Cami harim bölümü görünümü (Ö.E.a.).....	68
Şekil 3.52: Has Odabaşı Behruz Ağa Cami mahfil katı görünümü (Ö.E.a.).....	68
Şekil 3.53: Has Odabaşı Behruz Ağa Cami harim bölümü görünümü (Ö.E.a.).....	68
Şekil 3.54: Gazi İskender Paşa Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a., Url-9).....	69
Şekil 3.55: Gazi İskender Paşa Cami son cemaat yeri dış ve iç görünümü (Ö.E.a.).....	70
Şekil 3.56: Gazi İskender Paşa Cami planı çizimi (Ülgen, 1989).....	71
Şekil 3.57: Gazi İskender Paşa Cami kesit ve cepheleri çizimi (Ülgen, 1989).....	71
Şekil 3.58: Gazi İskender Paşa Cami harim bölümü görünümü (Ö.E.a.).....	72
Şekil 3.59: Gazi İskender Paşa Cami harim bölümü görünümü (Ö.E.a.).....	73
Şekil 3.60: Gazi İskender Paşa Cami mahfil katı görünümü (Ö.E.a.).....	73
Şekil 3.61: Gazi İskender Paşa Cami dış görünümü (Ö.E.a.).....	73
Şekil 3.62: Hacı Evhad Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a., Url-9).....	74
Şekil 3.63: Hacı Evhad Cami Alman Mavileri (1913-1914) haritası (Dağdelen, 2006).....	74
Şekil 3.64: Hacı Evhad Cami, plan ve yan cephe, direkliğin varsayımsal restitüsyonuyla birlikte (Necipoglu, 2013 s.672).....	76
Şekil 3.65: Hacı Evhad Cami son cemaat yeri dış ve iç görünümü (Ö.E.a.).....	76
Şekil 3.66: Hacı Evhad Cami son cemaat yeri ikinci kat görünümü (Ö.E.a.).....	76
Şekil 3.67: Hacı Evhad Cami mahfil katı görünümü (Ö.E.a.).....	77
Şekil 3.68: Hacı Evhad Cami plan, kesit, cephe çizimleri (Ülgen, 1989).....	78
Şekil 3.69: Hacı Evhad Cami harim bölümü görünümü (Ö.E.a.).....	78
Şekil 3.70: Hacı Evhad Cami minare ve dış görünümü (Ö.E.a.).....	78
Şekil 3.71: Ramazan Efendi Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E. a., Url-9).....	79
Şekil 3.72: Ramazan Efendi Cami Alman Mavileri (1913-1914) haritası (Dağdelen, 2006).....	80
Şekil 3.73: Bezirganbaşı Hacı Hüsrev (Ramazan Efendi) Cami, plan ve yan cephe, direkliğin varsayımsal restitüsyonuyla birlikte (Necipoglu, 2013 s.673).....	81

Şekil 3.74: Ramazan Efendi Cami son cemaat yeri dış ve iç görünümü (Ö.E.a.).	82
Şekil 3.75: Ramazan Efendi Cami harim giriş kapısı kemeri görünümü (Ö.E.a.). ...	82
Şekil 3.76: Ramazan Efendi Cami minare giriş kapısı görünümü (Ö.E.a.).....	83
Şekil 3.77: Ramazan Efendi Cami harim görünümü (Ö.E.a.).....	83
Şekil 3.78: Ramazan Efendi Cami mahfil katı görünümü (Ö.E.a.).....	83
Şekil 3.79: Ramazan Efendi Cami mihrap ve minber görünümü (Ö.E.a.).....	84
Şekil 3.80: Ramazan Efendi Cami minare görünümü (Ö.E.a.).....	84
Şekil 4.1: Mostar köprüsü eski durumu, yapım aşaması durumu ve yeni durumu (Url-3).....	98
Şekil 4.2: San Marco Çan Kulesi yıkık durumu, yapım aşaması durumu ve yeni durumu (Url-2 , Url-4 ve Tanyeli G. Arredamento Mimarlık Dergisi 2007 s.75).....	99
Şekil 4.3: Ebul Fazl Mehmet Efendi Cami planı (Necipoglu, 2013).....	100
Şekil 4.4: Ebul Fazl Mehmet Efendi Cami eski fotoğrafları (Url-16 ve Url-17).	100
Şekil 4.5: Ebul Fazl Mehmet Efendi Cami cephe görünümleri (Ö.E.a.).....	101
Şekil 4.6: Ebul Fazl Mehmet Efendi Cami harim görünümleri (Ö.E.a.).....	101
Şekil 4.7: Ebul Fazl Mehmet Efendi Cami mahfil katı görünümü (Ö.E.a.).....	102
Şekil 4.8: Ebul Fazl Mehmet Efendi Cami tavan görünümü (Ö.E.a.).....	102
Şekil 4.9: Helvacıbaşı İskender Ağa Mescidi Pervititch haritası.	102
Şekil 4.10: Helvacıbaşı İskender Ağa Mescidi planı (Yüksel, 2004 s.195).	103
Şekil 4.11: Helvacıbaşı İskender Ağa Mescidi (Sultan Hamid Albümleri 90763)...	103
Şekil 4.12: Helvacıbaşı İskender Ağa Mescidi 1943 tarihli fotoğrafı (Alman Arkeoloji Enstitüsü fotoğraf arşivi).	104
Şekil 4.13: Helvacıbaşı İskender Ağa Mescidi kapı ve mihrap görünümü (Ö.E.a.).	105
Şekil 4.14: Helvacıbaşı İskender Ağa Mescidi minare görünümü (Ö.E.a.).	105
Şekil 4.15: Helvacıbaşı İskender Ağa Mescidi 2018 yılı görünümü (Ö.E.a.).	105
Şekil 4.16: Güngörmez Mescidi Alman Mavileri (1913-1914) haritası (Dağdelen, 2006).	106
Şekil 4.17: Güngörmez Mescidi 1972 yılı restorasyon projesi (Sezgin, 1974 s.66).	107
Şekil 4.18: Güngörmez Mescidi ve arkasında Sultan Ahmet Cami (19.yy.) görünümü (Url-11).	107
Şekil 4.19: Güngörmez Mescidi 2018 tarihli fotoğrafı (Ö.E.a.).....	108
Şekil 4.20: Kambur Mustafa Paşa Cami fotoğrafı ve konumu (Fatih Belediyesi Kültürel Mirası İhya s.224,Url-9).....	109
Şekil 4.21: Kambur Mustafa Paşa Cami 1941 yılı fotoğrafı (Eyice, 1972 Levha XX).....	110
Şekil 4.22: Kambur Mustafa Paşa Cami minaresinin 1941 yılı ve yeni durumunu gösteren fotoğrafları (Eyice, 1972 Levha XIX, Ö.E.a.).....	110
Şekil 4.23: Kambur Mustafa Paşa Cami 1941 yılı fotoğrafı (Eyice, 1972 Levha XVIII).	111
Şekil 4.24: Kambur Mustafa Paşa Cami 1943 yılı fotoğrafı (Eyice, 1972 Levha XVIII).	111
Şekil 4.25: Kambur Mustafa Paşa Cami rekonstrüksiyon sonrası harim görünümleri (Ö.E.a.).....	111
Şekil 4.26: Mimar Sinan Mescidi fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a.,Url-9).....	112
Şekil 4.27: Mimar Sinan Mescidi Alman Mavileri (1913-1914) haritası (Dağdelen, 2006).....	112
Şekil 4.28: Mimar Sinan Mescidi 1949 tarihli fotoğrafları (Encümen arşivi).....	113
Şekil 4.29: 1944 yılı Ali Saim Ülgen tarafından çizilen Mimar Sinan Mescidi çeşme ve minaresinin plan, kesit ve görünüşleri (Yüksel,2004 s.373).....	114

Şekil 4.30: Mimar Sinan Mescidi harim görünümü (Ö.E.a.).....	115
Şekil 4.31: Mimar Sinan Mescidi mahfil katı görünümü (Ö.E.a.).....	115
Şekil 4.32: Piyale Paşa Cami Alman Mavileri ve Pervititch haritaları.....	116
Şekil 4.33: Piyale Paşa Külliyesi aksonometrik perspektif (Necipoglu, 2013 s.566).....	117
Şekil 4.34: 20.yüzyılın ilk yıllarında Piyale Paşa Cami son cemaat yeri fotoğrafı (Abdullah Freres, Atatük Kütüphanesi).	117
Şekil 4.35: Piyale Paşa Cami son cemaat yeri rekonstrüksiyon öncesi fotoğrafı (Olgun, 2007).	118
Şekil 4.36: Piyale Paşa Cami son cemaat yeri rekonstrüksiyon aşamaları fotoğrafları (Olgun, 2007).	119
Şekil 4.37: Piyale Paşa Cami son cemaat yeri rekonstrüksiyon aşamaları fotoğrafları (Olgun, 2007).	119
Şekil 4.38: Piyale Paşa Cami son cemaat yeri 2018 tarihli fotoğrafı (Ö.E.a.).....	119
Şekil 4.39: Süheyl Bey Cami eski tarihli fotoğrafı (Url-18).....	120
Şekil 4.40: Süheyl Bey Cami eski tarihli fotoğrafı (Url-19).....	120
Şekil 4.41: Süheyl Bey Cami 2019 tarihli fotoğrafı (Ö.E.a.).....	122
Şekil 4.42: Süheyl Bey Cami 2019 tarihli iç mekan fotoğrafı (Ö.E.a.).....	122
Şekil 4.43: Süheyl Bey Cami 2019 tarihli minaret ve cephe fotoğrafı (Ö.E.a.).....	122
Şekil 4.44: Süleyman Subaşı Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a.,Url-9).	123
Şekil 4.45: Süleyman Subaşı Cami 1941 tarihli fotoğrafları (Encümen arşivi).	124
Şekil 4.46: Süleyman Subaşı Cami Alman Mavileri ve Pervititch haritaları.	125
Şekil 4.47: Süleyman Subaşı Cami 2018 tarihli harim fotoğrafı (Ö.E.a.).....	125
Şekil 4.48: Süleyman Subaşı Cami 2018 tarihli mahfil katı fotoğrafı (Ö.E.a.).....	125
Şekil 4.49: Tarsus Mescidi fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a.,Url-9).	126
Şekil 4.50: Tarsus Mescidi Alman Mavileri (1913-1914) haritası (Dağdelen, 2006).....	126
Şekil 4.51: Tarsus Mescidi eski tarihli fotoğrafları (Encümen arşivi).....	128
Şekil 4.52: Tarsus Mescidi rekonstrüksiyon öncesi fotoğrafı (Fatih Belediyesi Kültürel Mirası İhya s.190).	128
Şekil 4.53: Tarsus Mescidi rekonstrüksiyon sonrası fotoğrafı (Ö.E.a.).....	128
Şekil 4.54: Uzun Yusuf Mescidi fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a.,Url-9).	129
Şekil 4.55: Uzun Yusuf Mescidi Alman Mavileri (1913-1914) haritası (Dağdelen, 2006).	130
Şekil 4.56: Uzun Yusuf Mescidi Rekonstrüksiyon uygulama aşamaları (Url-1). ...	130
Şekil 4.57: Uzun Yusuf Mescidi Rekonstrüksiyon sonrası fotoğrafı (Ö.E.a.).....	131
Şekil 4.58: Uzun Yusuf Mescidi Rekonstrüksiyon sonrası fotoğrafı (Ö.E.a.).....	131
Şekil 4.59: Uzun Yusuf Mescidi harim bölümü fotoğrafı (Fatih Belediyesi Kültürel Mirası İhya s.203).	131
Şekil 5.1: Sinan Paşa Camisi fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a., Url-9).	141
Şekil 5.2: Sinan Paşa Camisi Alman Mavileri (1913-1914) haritası (Dağdelen, 2006).....	144
Şekil 5.3: Sinan Paşa Camisi Pervititch (1926) haritası.	144
Şekil 5.4: Sinan Paşa Camisi planı (Ülgen, 1989).	144
Şekil 5.5: Sinan Paşa Camisi kesiti (Ülgen, 1989).	145
Şekil 5.6: Sinan Paşa Camisi betonarme tavan imalatı yazısı (Vakıflar arşivi)..	146
Şekil 5.7: Sinan Paşa Camisi minare imalatı yazısı (Vakıflar arşivi).....	147
Şekil 5.8: Sinan Paşa Camisi avlu duvarı imalatı yazısı (Vakıflar arşivi).	147
Şekil 5.9: Sinan Paşa Camisi 1966 yılı hava fotoğrafı (Url-9).	148
Şekil 5.10: Sinan Paşa Camisi son cemaat yeri imalatı yazısı (Vakıflar arşivi).	148

Şekil 5.11: Sinan Paşa Camisi son cemaat yeri imalatı cevap yazısı (Vakıflar arşivi).....	148
Şekil 5.12: Sinan Paşa Camisi 14.03.2007 tarihli Kurul kararı (Kurul arşivi).	155
Şekil 5.13: Sinan Paşa Camisi rekonstrüksiyon uygulama aşaması (Kurul arşivi). .	163
Şekil 5.14: Sinan Paşa Camisi rekonstrüksiyon uygulama aşaması (Kurul arşivi). .	163
Şekil 5.15: Sinan Paşa Camisi mihrap uygulama öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).....	169
Şekil 5.16: Sinan Paşa Camisi minare uygulama öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).....	169
Şekil 5.17: Sinan Paşa Camisi minare külahı uygulama öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).....	170
Şekil 5.18: Sinan Paşa Camisi minare kapısı uygulama öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).....	170
Şekil 5.19: Sinan Paşa Camisi minare şerefesi uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.)..	171
Şekil 5.20: Sinan Paşa Camisi minare uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).....	171
Şekil 5.21: Sinan Paşa Camisi minberi öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).	172
Şekil 5.22: Sinan Paşa Camisi harim kapısı uygulama öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).....	172
Şekil 5.23: Sinan Paşa Camisi son cemaat yeri uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.)..	173
Şekil 5.24: Sinan Paşa Camisi son cemaat yeri uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.)..	173
Şekil 5.25: Sinan Paşa Camisi son cemaat yeri uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.)..	174
Şekil 5.26: Sinan Paşa Camisi son cemaat yeri uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).....	174
Şekil 5.27: Sinan Paşa Camisi mahfil katı uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).....	175
Şekil 5.28: Sinan Paşa Camisi mahfil katı uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).	175
Şekil 5.29: Sinan Paşa Camisi mahfil katı uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).....	176
Şekil 5.30: Sinan Paşa Camisi mahfil katı uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).	176
Şekil 5.31: Sinan Paşa Camisi tavan kaplaması uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).....	177
Şekil 5.32: Sinan Paşa Camisi tavan kaplaması uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).....	177
Şekil 5.33: Sinan Paşa Camisi üst örtüsü uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.)..	178
Şekil 5.34: Sinan Paşa Camisi üst örtüsü uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.)..	178
Şekil 5.35: Sinan Paşa Camisi alt pencere içi uygulama öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).....	179
Şekil 5.36: Sinan Paşa Camisi alt pencere dışı uygulama öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).....	179
Şekil 5.37: Sinan Paşa Camisi üst içlik penceresi uygulama öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).....	180
Şekil 5.38: Sinan Paşa Camisi üst dışlık penceresi uygulama öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).	180
Şekil 5.39: Sinan Paşa Camisi mahfil katı korkulukları uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).....	181
Şekil 5.40: Sinan Paşa Camisi mahfil katı korkulukları uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).....	181
Şekil 5.41: Sinan Paşa Camisi mahfil katı korkulukları uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).....	182
Şekil 5.42: Sinan Paşa Camisi mahfil katı korkulukları uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).....	182
Şekil 5.43: Sinan Paşa Camisi avlu kapısı uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).....	183

Şekil 5.44: Sinan Paşa Camisi avlu kapısı uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).....	183
Şekil 5.45: Sinan Paşa Camisi avlu merdivenleri uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).....	184
Şekil 5.46: Sinan Paşa Camisi avlu merdivenleri uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).....	184
Şekil 5.47: Sinan Paşa Camisinin Beyoğlu Ağa Camisine taşınmış olan şadırvanının görünümü (Ö.E.a.)	185
Şekil 5.48: Sinan Paşa Camisinin taşınmış olan şadırvanı örnek alınarak yeniden yapılan şadırvanının görünümü (Ö.E.a.).....	185
Şekil 5.49: Sinan Paşa Camisi harim bölümü uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.)...	186
Şekil 5.50: Sinan Paşa Camisi harim bölümü uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.)...	186
Şekil 5.51: Sinan Paşa Camisi harim bölümü uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.)...	187
Şekil 5.52: Sinan Paşa Camisi harim bölümü uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.)...	187
Şekil 5.53: Sinan Paşa Camisi cephesi uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.)	188
Şekil 5.54: Sinan Paşa Camisi cephesi uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).....	188

1. GİRİŞ

1.1 Tezin Amacı

16. yy. sakıflı camileri çeşitli nedenlerle bozulmalar yaşamış, hasar görmüş, yanlış müdahaleler sonucunda kısmen veya tamamen özgün niteliklerini kaybetmişlerdir. Ait oldukları dönemin mimari özelliklerini ve kültürel verilerini bünyesinde barındıran bu camilerin gelecek kuşaklara sağlıklı olarak ulaştırılabilmeleri büyük önem arz etmektedir. Osmanlı Kültürel mirasının önemli bir bölümünü oluşturan 16. Yy. sakıflı camilerinden özgünlüğünü büyük oranda kaybederek günümüze ulaşmış olan Kasımpaşa'daki Sinan Paşa Camisi'nin özgün haline getirilerek restore edilmesi için yapılan rekonstrüksiyon projesinin hazırlanma süreci bu nedenle iyi irdelenmeli ve anlaşılmalıdır.

Rekonstrüksiyon uygulamaları tamamen ortadan yok olmuş bir yapının yeniden inşası şeklinde olduğu gibi, bir kısmı özgün olarak yerinde duran yapıların kaybolmuş olan bölümlerinin restitüsyon araştırmaları sonucunda yeniden inşası şeklinde de olabilmektedir. Bu durum kısmi rekonstrüksiyon olarak kabul edilebilir.

Bu tezin amacı öncelikle 16. Yy. ahşap sakıflı camilerinin bozulma nedenleri ve koruma sorunlarını irdelemek ve bunun sonucunda olumlu bir rekonstrüksiyon uygulaması olan Kasımpaşa'daki Sinan Paşa Camisi'nin rekonstrüksiyon sürecini ortaya koymaktır.

1.2 Kapsam ve Yöntem

Tezin amacı doğrultusunda Sinan Paşa Cami'nin ve İstanbul'daki Mimar Sinan'a ait aynı dönem sakıflı camilerin tarihçeleri ve mimari özellikleri hakkında bilgi toplanmıştır. 16. Yy. mimarlık ortamı ve Mimar Sinan'ın hayatı ve eserleri genel olarak araştırılmıştır. Sakıflı camilerin bozulma nedenleri ve koruma sorunları incelenmiştir. 16. Yy. ahşap sakıflı (çatılı) camilerin; çeşitli doğal afetlere ve

yangınlara maruz kalmaları, cemaatlerinin azalmasıyla kadro harici bırakılmaları¹nedeniyle ve/veya bilinçsiz müdahaleler sonucunda günümüzde bu camilerin özgün niteliklerini büyük oranda kaybettikleri tespit edilmiştir. Bahsi geçen camilerin ilk yapıldıkları döneme ait belge, doküman ve/veya arşiv kaydı yeterli olmadığından; genellikle özgün niteliklerine göre restore edilemedikleri gözlemlenmiştir.

Bu nedenle tezin kapsamı geniş tutularak tez kapsamında 16. Yy. ahşap sakıflı camilerin bozulma nedenleri ve koruma sorunları araştırıldıktan sonra, rekonstrüksiyon yöntemleri ve rekonstrüksiyon uygulamalarında dikkat edilmesi gereken hususlar daha önce yapılmış olan Dünya'daki ve ülkemizdeki rekonstrüksiyon örnekleri üzerinden irdelenmiştir. Bu bağlamda, Sinan Paşa Camisinin (Kasımpaşa) restitüsyon süreci ve rekonstrüksiyon uygulaması değerlendirilmiştir.

Çalışmada yöntem olarak arşiv taraması, literatür tarama, dönem analizi ile karşılaştırma ve alan çalışmaları kullanılmıştır. 16. Yy. sakıflı camilerinden günümüze ulaşanlar araştırılmış, mevcut hallerinin tespiti için yerinde gözlem yapılmıştır. Rekonstrüksiyon örnekleri araştırılmış ve “öncesi-sonrası” karşılaştırılmıştır.

Kasımpaşa Sinan Paşa Camisinin ilk yapıldığı dönemdeki halinin kesin olarak bilinmemesi sebebiyle, çeşitli restitüsyon projesi hazırlama yöntemlerinden faydalanılmıştır. 16. Yüzyılda yapılan Sinan Paşa Camisinin, Osmanlı mimarisindeki yerinin belirlenmesi için, aynı dönemde yapılmış olan benzer dönem yapıları hakkında da araştırmalar yapılmış, mevcut durumları fotoğraflanmış ve bu araştırmalar sonucunda dönem analizi tablosu oluşturulmuştur. Sinan Paşa Cami plan şeması, cephe düzenleri, strüktür özellikleri, yapım tekniği ve malzeme özellikleri yerinde ölçümler ve gözlemlerle incelenmiştir. Restitüsyon süreci kapsamında kullanılan restitüsyon teknikleri hakkında bilgi verilmiştir. Rekonstrüksiyon uygulaması anlatılmış ve rekonstrüksiyon uygulama öncesi ve sonrası durumları yapı elemanları bazında fotoğraflanarak karşılaştırma yöntemi kullanılmıştır.

¹ 2845 Sayılı Cami ve Mescidlerin tasnifine ve tasnif harici kalacak cami ve mescid hademesine verilecek muhassasat hakkında kanun. (1935). T.C. Resmi Gazete, 22 Nisan 1935.

2. 16. YY. MİMARLIK ORTAMI VE MİMAR SİNAN

Mimar Sinan'ın Kayseri'nin Ağırnas köyünde Abdülmennan'ın oğlu olarak dünyaya geldiği Sinan'ın çağdaşı ve arkadaşı Sa'i Mustafa Çelebi tarafından kaleme alınan tezkirelerden bilinmektedir. Fakat doğum tarihi ile ilgili çeşitli kaynaklarda farklı tarihler belirtilmiştir.² Yine Sa'i Mustafa Çelebi'nin Mimar Sinan'ın ağzından kaleme aldığı anılarında tıfliyyet çağı yani çocukluk çağında (10-12 yaşlarında) Yavuz Sultan Selim (1512-1520) döneminde devşirilerek İstanbul'a getirildiğinden bahsedildiği için 16. Yüzyılın başlarında doğmuş olabileceği düşünülmektedir (Saatçi,2015). Tezkeret-ül Ebniyede Sinan; “*Ben Abdülmennan oğlu baş mimar Sinan, Sultan Beyazıd'ın oğlu Sultan Selim Han'ın padişahlığı esnasında devşirme olarak İstanbul'a geldim.*” demektedir. “Devşirme” sistemi ile ilgili, tarihi kaynaklara göre; buraya alınanlar, herşeyden önce anne babası sağ olma şartıyla, sağlam, zeki, onurlu azınlık çocukları arasından seçilmektedir ve bunlar 3-7 yıl arasında süren eğitimleri boyunca sarayda çağın önemli ozanlarını, filozof ve bilginlerini tanıma fırsatı da yakalamaktadırlar. Aynı zamanda Türk İslam kültürüne göre yetişip, devlet kademelerinde memleketin idaresine katılma olanağı da bulmaktaydılar. Devşirme oğlanları Hacı Bektaş tarikatına alınıyorlardı ve Sinan'ın da Hacı Bektaş tarikatında yetiştiği *Tezkeret-ül Ebniye*'de belirtilmektedir (Turani, 2015). Sinan'ın başlarda neccarlık (marangozluk) mesleği yaptığı düşünülmektedir. Bu konuda Sa'i Çelebi'nin Sinan'ın ağzından kaleme aldığı mesnevi tarzındaki şiirinde “*Benim üstadım kim aferin-bad Beni neccarlıkta kaldı üstad*” şeklindeki ifadesi de bu görüşü desteklemektedir. Daha sonrasında yeniçeriliğe kabul edilerek Rodos'ta savaşmış, Rodos'un düşmesinden iki yıl sonra Belgrad seferine katılmış, Mohaç Savaşı sırasında atlı sekbanlığa, sonrasında yayabaşılığa³ yükselmiştir, daha sonra Avusturya'da zemberekçibaşı⁴ olmuştur (Goodwin, 2012). Alman, Korfu, Pulya ve Karaboğdan seferlerine katılmış ve Prut nehri üzerinde on üç günde bir köprü kurmuştur; Irakkeyn seferinde ise Van Gölünde Lütfi Paşa'nın emriyle gölün karşısına geçebilmek için üç kadirga inşa etmiş ve kaptanlığını da yapmıştır (Yüksel,

² Adnan Turani'nin Dünya Sanat Tarihi kitabında, 1490-1491 yıllarında doğduğu ancak bu tarihin araştırılması gerektiği yazmaktadır. Godfrey Goodwin Osmanlı Mimarlık Tarihi kitabında doğum tarihi olarak 1491-92 yıllarını vermektedir. Nisan 1931 Mimar Aylık Mecmua (4) dergisinde Mimar Sinan ile ilgili makalede, doğum tarihi 28 Mayıs 1490 (9 Recep 895) olarak belirtilmiştir.

³ Yayabaşı: Bölük komutanı derecesinde subay. Kuban (1997).

⁴ Ağır bir ok türü olan zemberek ile silahlanmış Yeniçeri komutanı. Kuban (1997).

2004). Osmanlı ordusunun Irakeyn Seferi sırasında Tebriz, Bağdat, Diyarbakır ve Halep'te bulunduğu bilinmektedir (Sözen, 1975). Irakeyn seferi sonrasında Hasekiliğe yükselmiştir (Kuran, 1986). Mimar Sinan'ın katılmış olduğu askeri seferler onun eski yapılar ile ilgili gözlemler yaparak mimari kültürünü arttırmasını sağlamıştır. Asya kökenli sivri kemerler ve duvar teknikleri, kubbe kasnaklarında ve baklavali sütun başlarındaki Türk üçgenleri, sivri armudi kemerler, Bursa kemerleri, Sasani kökenli köşe trompları, mukarnaslar ve pandantifler Sinan'ın sıkça kullandığı mimari elemanlardır (Cansever, 2005). Mimarbaşı Acem Ali'nin vefatı üzerine yine aynı zamanlarda vefat eden sadrazam Ayas Paşa'nın türbesinin yapılması için işinde ehil bir mimar aranırken, Lütfi Paşa tarafından Sinan'a mimarbaşılık görevi tavsiye edilmiştir ve 1538 yılında Hassa Mimarbaşı olan Sinan bu görevi ölene kadar sürdürmüştür (Yüksel, 2004). Mimarbaşılık görevine atanmasında daha önce yapmış olduğu inşa işlerinde oldukça başarılı olması etkin olmuştur; Sinan "*askerlikten ayrılacağı için hüznü fakat büyük eserler vereceği için mutlu olduğunu*" belirtmiştir (Günay, 2002). Elli senelik hassa mimarbaşılığı görevi süresince tezkirelerden tespiti yapılmış olan farklı yapı türlerinde 477 kadar eser meydana getirmiştir (Yüksel, 2004). Sözen'e (1975) göre tezkirelerde adı geçen ancak yapım tarihinin Sinan'ın mimarlığı döneminden önce olması nedeniyle Mimar Sinan'ın tasarımı olamayacak yapılar da bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi 1504 yılında bitirildiği bilinen İstanbul'daki Bali Paşa Camisidir. 1509 yılındaki büyük depremde yıkılan Caminin bir süre harap durumda kaldıktan sonra Sinan tarafından onarılmış olduğu ve bu yüzden tezkirelerde isminin geçtiği düşünülmektedir (Sözen, 1975). Mimar Sinan başmimar olduğu sırada İstanbul Osmanlı'nın başkentiydi. Oldukça biçimlenmiş bir mimari geleneği içinde barındıran yerleşmiş bir İmparatorluk politikası vardı; Mimar Sinan bu geleneğin üzerine yenilikler katarak geliştirmiş ve ulaşabileceği en üst aşamaya yükseltmiştir (Erzen, 1996). Sinan'ın "*çıraklık*" eseri olarak tanımladığı İstanbul Şehzade Camisi 1543-1548 yılları arasında; "*kalfalık*" eseri olarak nitelendirdiği Süleymaniye Camisi 1551-1557 yılları arasında ve "*ustalık*" eseri olarak nitelendirdiği Edirne'deki Selimiye Camisi 1568-1577 yılları arasında yapılmıştır. Bu arada ülke çapında diğer inşaat faaliyetleri yoğun olarak devam etmektedir. Çok fazla sayıda küçük ve orta boy mimari eser ile birlikte bu üç büyük selatin camisi inşaatları ard arda tamamlanmıştır (Mülayim, 1989). Bu yüzyılda mimarlığın gelişmesinin nedenlerinden biri de yüksek rütbedeki askerlerin, denizcilerin ve devlet erkanının devlet desteği ve vakıf sistemi yöntemiyle kamu

yararına binalar inşa ettirmeleri olmuştur (Erzen, 1996). Sinan'ın yaşadığı dönemde Osmanlı İmparatorluğu çok geniş bir dünya devletidir ve bu dönemde liyakat, kabiliyet ve çalışkanlığa çok önem verilmektedir. Sinan, İstanbul'daki Sultanların ve devlet erkanının hayır yapılarıyla bizzat ilgilense de İstanbul dışındaki yapılarda emrindeki hassa mimarlarını görevlendirebilmektedir (Yüksel, 2004). Hassa mimarlık ocağı Şehreminine bağlı olup, görevleri arasında; mimari tasarımları oluşturmak, bütçe tahminlerini yapmak, Sultan ve ailesi için yapılar inşa etmek, bu yapıların onarımlarını yapmak, vakıf yapılarının inşa ve onarımlarını yapmak, cami ve yolların kullanılabilir durumda tutulması, kentteki tüm inşaatların yangın ve diğer felaketselere karşı konulmuş olan imar kuralarına göre denetimlerinin yapılması, kanalizasyon ve su yollarının yapılması, ordu sefere çıkacağı zaman bir mimar tahsis edilerek ihtiyaç duyulan inşa faaliyetlerinin yaptırılması sayılabilir (Erzen, 1996).

Sinan dönemi öncesi camilerde masif duvarlara açılan pencereler sınırlı sayıda iken, Sinan camilerinde iç mekanı aydınlatan, cephe duvarlarına ve büyük kemerlerin içindeki dikdörtgen yüzeylere yerleştirilen pencere sıraları çarpıcı bir ritim sağlamaktadır (Mülayim, 1989). Sinan yapılarında merkezi, homojen bir mekan ve ışıklı arı bir biçim yaratma amacı çok çeşitli şekillerdedir; bunun sebebi Anadolu'nun çoğul mimari mirasının esin kaynağı olmasıdır (Erzen, 1996). Osmanlı bir Rönesans dönemi yaşamamıştır fakat rönesans yaşayan ülkelere komşu olması nedeniyle, Osmanlı mimari üslubu kökeni doğu olmasına rağmen, yeni fethedilen ülkelerin gelenekleriyle bütünleşerek gelişmiştir (Kuban, 1997). Kökeninde Türk – İslam kültürünü almış olan Osmanlı Mimarisi İstanbul'un fethinden sonra batı kültüründen de yararlanmışır. Fakat Kuran'ın belirttiği gibi “*Osmanlı mimarisi İslam sanatından aldığı nasıl taze bir yorumla yenileştirmiş ise Bizans'ın katkısını da kendine özgü ana temalar içerisinde öğütterek Osmanlı klasik üslubunun bir parçası haline getirmiştir*”. Goodwin'e göre Sinan eseri Süleymaniye Camisinde Rönesans mimarisinden çok öge bulunmaktadır. Süleymaniye İmareti'nin avlusunu XV. Yy. Floransa mimarisine benzetmiştir. Oysa Mülayim'e (1989) göre Sinan dönemi Osmanlı mimarisi ile kısmen çağdaş olan Rönesans mimarisinin, Osmanlı toplumunun dışa kapalı bir toplum olması ve geçmişten süregelen merkezi bir yönetim sistemine bağlı olması sebeplerinden ötürü etkileşime girdiği söylenemez (Mülayim, 1989). Erzen'e göre ise Rönesans mimarisinin önemli unsurlarından olan oran, kademeli düzen geleneğinin Mimar Sinan içinde önemli olduğu söylenebilir

fakat özel perspektifler oluşturmak amacıyla seçilmiş ideal bakış noktalarını Sinan'ın yapılarında bulamayız; Sinan'ın yapılarında kişi, mekan içinde birbirine akan ve katlanarak devam eden sonsuz görüşler bulur (Erzen, 1996).

Mimar Sinan Osmanlı İmparatorluğunun en gelişmiş döneminde yaşamış, beş Sultan devrinde Osmanlı Mimarisine hizmet etmiş ve ürettiği eserlerle yaşadığı döneme ismini vermiş bir kişiliktir. Mimar Sinan 996/1588 yılında vefat etmiş ve Süleymaniye'deki mütevazi türbesine gömülmüştür. Sai Çelebi tarafından yazılmış olan hacet penceresi üzerindeki türbe kitabesinde “*Yüzden fazla ömür sürdü, sonunda vefat etti...*” ibaresinden öldüğünde çok yaşlı olduğu anlaşılmaktadır (Saatçi, 2015).

Bu çalışma kapsamında İstanbul'daki sakıflı camilerinin incelenmiş olması nedeniyle bu bölümde Mimar Sinan'ın hayatından ve mimarisinden ayrı bir başlık altında genel olarak bahsedilmiştir. Tezin kapsamı ve sınırları dahilinde bu bölümde kısaca değinilen eserleri ve mimarisi hakkında çok daha kapsamlı daha ileri çalışmalar yapılmalıdır.

3. 16.YY. SAKIFLI CAMİLERİ VE KORUMA SORUNLARI

3.1 Sakıflı Camilerin Özellikleri

Sakıflı camilerin⁵ ilk örneklerine Orhan Gazi (1326-1362) döneminde Sakarya civarında rastlanmaktadır ve sonraki dönemlerde İstanbul'da da inşa edilmiştir (Tanman, 2010). 16. Yüzyılda sakıflı camiler, kapalı bir ibadet yeri olan harim bölümü, son cemaat yeri direkliği ve minareden oluşmaktadır. Oran olarak eni derinliğinden fazla olan dikdörtgen formlu harim⁶ mekanının, beden duvarları genellikle tuğla hatıllı taş sıralarından oluşan almasıık düzen ile örüldür (Kuran, 1988). Beden duvarlarının kesme taş örgülü örneklerine de rastlanmaktadır (Tanman, 2010). Cami giriş bölümünde caminin kapalı olduğu zamanlarda, temiz bir yerde namaz kılmak üzere, güneşten ve yağmurdan korunulması için ahşap direklerden sundurma şeklinde üstü örtülü olan, genellikle iki yanında mihrabiyeleri bulunan harim bölümünün kuzeybatı cephesinde son cemaat yeri bulunmaktadır (Özüdoğru, 2005). Sakıflı camilerde pencere düzeni alt ve üst olmak üzere iki sıra olmaktadır; alt pencereler sivri kemerli, sağır kemer aynalı, köfeki taşı söveli, dıştan demir lokma parmaklıklı, içten ahşap kapaklıdır. Üst pencereleri ise sivri kemerli, dıştan alçı şebekeli, içten düz ya da renkli cam çerçevesidir (Kuran, 1986). Harimin kuzeydoğu köşesinde ya da kuzeybatı köşesinde bulunan ve kesme taştan yapılmış olan minareleri camilerin mütevazi boyutlarıyla oldukça uyum arz etmektedir (Tanman, 2010). Klasik kütle düzenindeki sakıflı camilerde minare ana kütleyle bitişiktir. Kargir harim mekanı ve taş ya da mermer sütunlar yerine, ahşap direklerden oluşan son cemaat yerinin ortak üst örtüsü olan ahşap oturtma çatı, dört yöne eğimli ve genellikle kurşun kaplı ya da kiremit örtülü olabilmektedir. Ahşap çatı kargir duvarlara taşma yapmaksızın oturtulmuştur. Giriş kapıları basık kemerli mihrapları genellikle stalaktitlidir. Sinan'ın sakıflı camilerinde son cemaat yeri üç tarafı açık ve harim bölümünün sınırlarını genellikle aşmayacak şekilde direkliklerden oluşmaktadır. İç süsleme açısından sakıflı camilerde de kargir kubbeli camiler gibi çini ya da kalemişi bezemeler bulunan tek örnek olarak Ramazan Efendi Camisi bilinmektedir (Kuran, 1986). Çoğu sakıflı camide aslında çatı arasında gizlenen

⁵ Sakıflı Cami; Sakf Osmanlıca'da tavan, çatı, dam anlamına gelmektedir. Sakıflı cami, üstü ahşap çatı ile örtülü cami demektir.

⁶ Harim; Osmanlı camilerinde ibadetin gerçekleştirildiği ana mekandır.

ahşap iskeletli bir kubbenin varlığı bilinmektedir. Benzerlerine köşk ve kasırlarda da rastlanan bu uygulama Osmanlı kaynaklarında “*çarpuşta kubbe*” olarak anılmakta olan çatı arası ahşap kubbe örneklerinden günümüze ulaşmış olan sadece Takkeci İbrahim Ağa Camisinde mevcuttur (Tanman, 2010). Sakıflı camiler kargir kubbeli camilere göre, daha ucuza mal oldukları ve daha çabuk inşa edilebildikleri için tercih edilmişlerdir fakat yangına karşı dayanıklı olmadıklarından, günümüze tamamıyla özgün biçimini koruyarak ulaşan örneğine rastlanılamamaktadır. Günümüze ulaşabilen sakıflı camilerin ana kitleleri genellikle iyi durumda olmakla birlikte, bazılarının minareleri yenilenirken özgün durumunu kaybetmiş, çoğunun son cemaat direkliği ise ya kapalı bir giriş holüne dönüştürülmüş ya da aralara kat ilavesi yapılarak biçim değiştirmiştir (Kuran, 1988). Özellikle büyük ebadlı cam üretiminin yaygınlaştığı 19.yy. başlarında ahşap dikmeli son cemaat yerlerinin pencereless ahşap duvarlarla kapatıldığı anlaşılmaktadır (Tanman, 2010).

3.2 İstanbul’daki Mimar Sinan Dönemi Sakıflı Camiler

Mimar Sinan’ın sakıflı camileri genel itibarıyla incelendiğinde; bu camilerin Beylikler dönemindeki yapı geleneğinin geliştirilmesiyle oluştuğu görülür. İstisnai örnekler olmakla birlikte, erken dönem kaba yonu moloz taş duvar örgüsünün, klasik dönemde tuğla hatıllı kesme taş duvar örgüsüne; yanları kapalı son cemaat yerinin, üç tarafı açık direkli revak bölümüne; düz tavan düzeninin, çatı arasındaki ahşap kubbeli tavan sistemine; kiremit kaplı çatı örtüsünün, kurşun kaplı çatı örtüsüne dönüştüğü şeklinde ifade edilebilir (Kuran, 1986).

Tez kapsamında Mimar Sinan’ın tezkirelerinden araştırıldığı üzere, Söğütözü’de bulunan Çavuşbaşı Mahmud Ağa Cami, Eyüp Defterdar’daki Defterdar Nazlı Mahmut Çelebi Cami, Fatih Draman’daki Tercüman Yunus Bey Cami, Eyüp ilçesindeki Şah Sultan Cami, Fatih Karagümrük’te bulunan Hürrem Çavuş Cami, Balat’taki Ferruh Kethuda Cami, Fatih Şehremini semtindeki Has Odabaşı Behruz Ağa Cami, Beykoz Kanlıca’daki Gazi İskender Paşa Cami, Fatih Yedikule’deki Hacı Evhad Cami ve Fatih KocaMustafaPaşa’da bulunan Ramazan Efendi Cami incelenmiştir. Yine Mimar Sinan’ın sakıflı camilerinden olan Tophane’deki Ebul

Fazl Mehmet Efendi Cami⁷ 1916 yılındaki Cihangir yangınında yandıktan sonra süreç içerisinde tamamen yıkılan camininuzun süre boş kalan arsası üzerine 1970'li yıllarda kahve ve lokanta inşa edildikten sonra⁸ 1993 yılında Vakıflar İdaresi tarafından ihya edilmiş olan caminin günümüze özgün hiçbir yapı elemanının ulaşamaması sebebiyle değerlendirme kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca Kumkapı'daki Muhsine Hatun Mescidi⁹ Bizans dönemine ait bir kilisenin yenilenmesi suretiyle inşa edildiğinden çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

Mimar Sinan'ın günümüze ulaşmış sakıflı camileri değerlendirildiğinde, beden duvarlarının genellikle tuğla hatıllı kesme köfeki taşından almaşık tekniğiyle yapıldığı, Ramazan Efendi Cami dışında ahşap çatılarının kiremit döşeli ve hepsinin düz tahta tavanlı yapılar olduğu görülmektedir,diğer yandan aslında hepsinin Ramazan Efendi Camisi gibi çatılarının kurşun kaplı olduğu ve Çavuşbaşı Mahmut Ağa Cami ve Gazi İskender Paşa Camilerinin çatı boşlukları içinde eskiden,Takkeci İbrahim Ağa Camii'ndekine benzer birer ahşap kubbe bulunduğu bilinmektedir (Kuran, 1988).

3.2.1 Çavuşbaşı Mahmut Ağa Cami – Sütlüce/Beyoğlu

Konumu:Çavuşbaşı Mahmud Ağa Cami; İstanbul İli, Beyoğlu İlçesi, Sütlüce Mahallesi, Damar Sokakta bulunmaktadır (Şekil 3.1).

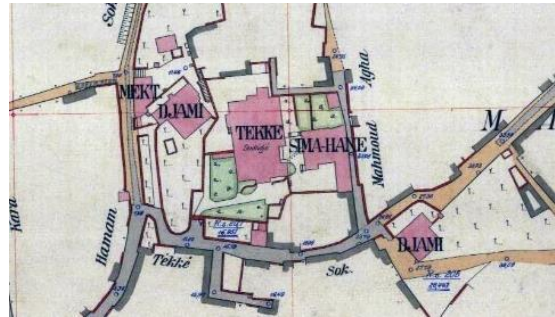
Şekil 3.1 : Çavuşbaşı Mahmut Ağa Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a., Url-9).

⁷ Abtullah Kuran'ın Mimar Sinan kitabı s.34

⁸ Baha Tanman.Ebul-Fazl Efendi Cami, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c.3 s.120-121.

⁹ Baha Tanman.Muhsine Hatun Mescidi ve Tekkesi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, c.5 s.495.

Tarihçesi:Caminin ilk banisi Abdi Subaşı'dır (Dişören, 1994). Cami Kızlarağası Mahmud Ağa tarafından 945/1538 yılında Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Mimar Sinan Divan-ı Hümayun'un, çavuşbaşı, tercüman (dragoman), veziriazam kethudaları gibi alt düzey görevlileri için Yenibahçe, Balat gibi Sur içinin kenar mahallelerinde ve Sur dışında sakıflı camiler tasarlamıştır vebu camilerden biri de Sütlüce'deki Çavuşbaşı Mahmut Ağa Camisidir (Necipoglu, 2013). Duvarları kesme taş ve tuğladan olan caminin çatısı ahşaptır ve minaresi soldadır (Öz, 1997). Caminin adı Mimar Sinan'ın eserlerinin dökümünü içeren tezkirelerden Tezkiret'ül-Bünyan'da Sütlüce'de Çavuşbaşı Camii olarak geçmektedir (Sönmez, 1988). *Tuffetül Mi'marin'de* "Camii Mahmud Çavuşbaşı der Südlüce" olarak bahsedilmektedir (Meriç, 1965). Hadika'da "Sütlüce Cami" olarak zikredilmektedir (Ayvansarayı ve diğ, 2001). Evliya Çelebi'ye göre, Cami, Sütlüce'nin önde gelen mabedlerinden olup caminin üst örtüsü içinde ahşap kubbesi olan ahşap çatı üzerinde kurşun kaplıdır ve bir şerefeli ölçülü taş minaresi vardır (Kahraman ve Dağlı, 2004). Çatı arasında ahşap kubbe Mimar Sinan'ın hafif binalarda uyguladığı bir özelliktir (Konyalı, 1950). 1291/1876 yılında "93 harbi" olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşında diğer bazı camiler gibi, caminin kurşunları alınarak mermi yapmak için kullanılmış, çatı14 yıl kadar kiremit örtülü kaldıktan sonra Tophane Nazırı Seyit Paşa Caminin sakfını yeniden kurşun ile kaplatmış, minaresini ve hazirenin istinad duvarını tamir ettirmiştir. Bütün bu gelişmeler harim girişi üzerinde bulunan 1307/1889 tarihli ta'lik hatlı manzum kitabede belirtilmiştir (Yüksel,2004). Kitabenin konduğu yıl caminin çatısı tekrar kurşun ile kaplansa da son onarımda kurşunlar alınarak, çatı kiremit ile kaplanmıştır (Şekil 3.2).

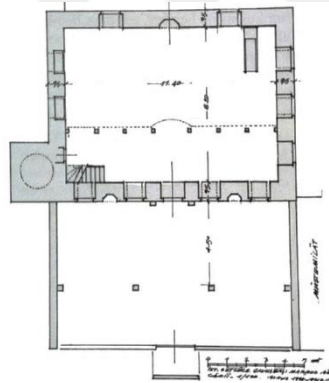

Şekil 3.2 : Çavuşbaşı Mahmut Ağa Cami Alman Mavileri (1913-1914) haritası (Dağdelen, 2006).

Minaresinin taştan olan kürsü ve pabuç bölümleri eski olmakla birlikte gövde kısmı ve şerefesi yıkıkken 19. yüzyılda yenilenerek tuğladan yapılmıştır (Dişören, 1994).

Son cemaat yerinin ebadları da değiştirilerek, dört betonarme kolonla ve sağ sol duvarların uzatılmasıyla oluşturulmuştur (Yüksel, 2004). 19. yüzyıldan sonra geçirdiği onarımlar sonucunda özgünlüğünü kaybetmiş olan caminin iki sıra pencerele beden duvarları, dönem özelliklerini günümüze taşıyan elemanlarıdır (Saatçi, 2015). Konyalı'nın (1950) belirttiği üzere Cami'nin banisi Mahmud Ağa'nın mezarı Cami avlusunda bulunmaktadır. Mezar taşındaki yazıya göre Abdullah oğlu Mahmud 957/1550 yılının Şaban ayında caminin yapımından on iki yıl sonra vefat etmiştir (Konyalı, 1950).

Mimari özellikleri:Camiye kuzeybatı yönünde bulunan hazire ve avlu duvarı arasındaki taş merdivenden ulaşılmaktadır. Harim kısmı enlemesine dikdörtgen planlıdır. İç ölçüleri 11.40x8.20 m. beden duvarı kalınlıkları 95 cm civarındadır (Yüksel, 2004). Beden duvarları, bir sıra kesme taş ve iki sıra tuğla ile almaşık olarak örülmüştür.Son cemaat yerinin ahşap direk yerleri ile ilgili herhangi bir belirtiye rastlanmamakta olup, son cemaat yeri öne doğru genişletilmiş kısmıyla birlikte duvar ile kapatılmıştır (Şekil 3.3).

Şekil 3.3 : Çavuşbaşı Mahmut Ağa Cami planı (Yüksel, 2004).

Şekil 3.4 : Çavuşbaşı Mahmut Ağa Camisi son cemaat yeri fotoğrafı (Ö.E.a.).

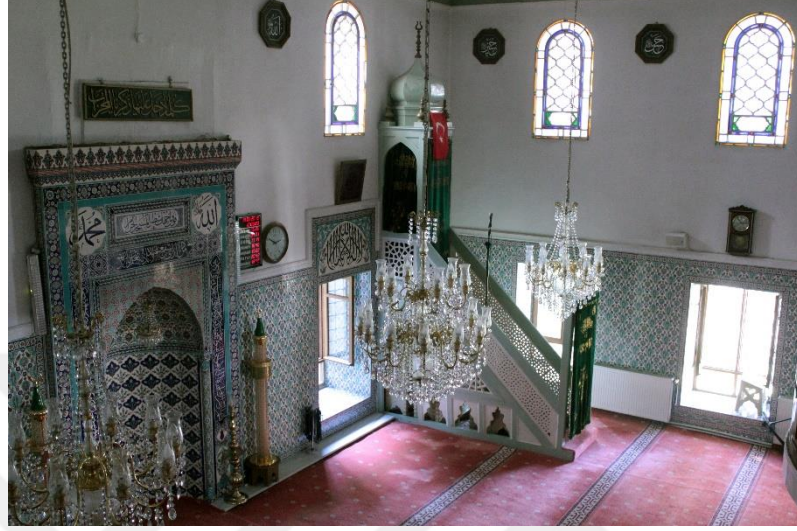
Zemin kat seviyesinde kuzeybatı duvarı üzerinde, giriş kapısı ortada olup her iki yanında ikişerden toplam dört adet dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Pencere aralarında da mukarnaslı son cemaat yeri mihrapları bulunur (Şekil 3.4). Mahfil katı seviyesinde de alt kat pencere hizalarına denk gelen dört adet pencere bulunmaktadır. Fakat bu pencereler iç mekanda görülmekte, dış cephede son cemaat yeri çatı arasında kaldığından görülmemektedir (Şekil 3.5).

Şekil 3.5 : Çavuşbaşı Mahmut Ağa Camisi mahfil katı fotoğrafı (Ö.E.a.).

Güneybatı duvarında zemin kat seviyesinde üç adet dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Üst kat seviyesinde zemin kat ile hizalı üç adet pencere bulunmaktadır. Kuzeydoğu duvarında zemin seviyesinde iki adet dolap, üst kat hizalarında ise iki adet pencere bulunmaktadır. Güneydoğu duvarında mihrabın iki yanında hem zemin kat seviyesinde hem de üst katta birer adet pencere bulunmaktadır. Zemin kat seviyesindeki pencereler, tuğladan sivri hafifletme kemerli ve dikdörtgen çerçvelidirler. Ahşap doğramaları, köfeki taşından söveleri ve demir lokma parmaklıkları vardır. Bu pencerelerin iç mekandaki zemin ve duvar yüzeyleri çini kaplıdır. Üst kat seviyesinde iç mekandayuvark kemerli alçı revzenli içlik pencereleri ve sivri kemerli yuvarlak şebekeli dışlık pencereleri bulunmaktadır. Harime giriş kapısı basık kemerli ahşap kapıdır. Kapının üzerinde kitabe bulunmaktadır. Harim mekanına girilince sağda ve solda mahfil hizasına denk gelen ahşap korkuluklar ile ayrılmış birer kısım vardır. Bu kısımların üst hizasında kare kesitli sekiz adet ahşap dikme tarafından taşınan mahfil katı bulunmaktadır. Mahfil katına harimin kuzey köşesinde yer alan merdiven ile ulaşılmaktadır. Dikdörtgen formundaki mahfil katının orta aksı dairesel formlu bir çıkıntı yapmaktadır. Harim

mekanı iç duvarları zemin kat pencereleri üst hizalarına kadar çini ile kaplıdır. Mihrap yarım daire niş şeklinde olup, iç yüzeyi çini kaplıdır. Minberi birbirine geçmeli çeşitli sekizgenler süslü ve boyalı ahşaptır. Üslup olarak eskidir, fakat son onarımlarda yapıldığı düşünülmektedir (Şekil 3.6).

Şekil 3.6 : Çavuşbaşı Mahmut Ağa Camisi harim fotoğrafı (Ö.E.a.).

Tavanı dikdörtgen bölmeli ahşap çitalıdır. Ana mekanın ortası yıldız şeklinde göbek yapılmıştır. Son cemaat yeri tavanı kare taksimatlı çitalı ahşap kaplıdır. Caminin ahşap çatısı kiremit ile örtülüdür. Minarenin kaidesi ve kürsüsü taştandır. Gövdesi çokgen olup, kırmızı tuğlalarla renkli bir görünüm verilmiştir. Minarenin taş serefesi taş konsollar üzerine oturtulmuştur. Külâhı yoktur, alem ile sonlanmaktadır (Şekil 3.7).

Şekil 3.7 : Çavuşbaşı Mahmut Ağa Camisi minare fotoğrafı (Ö.E.a.).

3.2.2 Defterdar Nazlı Mahmut Çelebi Cami – Defterdar/Eyüp

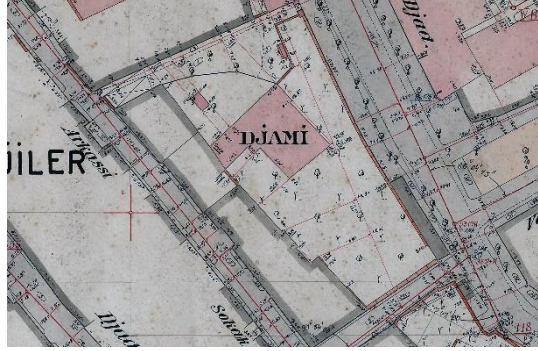
Konumu: İstanbul İli, Eyüp İlçesi, Defterdar semti, Nişanca Mahallesi, Çömlekçiler Arkası Sokakta bulunmaktadır (Şekil 3.8).

Şekil 3.8 : Defterdar Nazlı Mahmut Çelebi Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a.,Url-9).

Tarihçesi: Kanuni devri defterdarlarından Nazlı Mahmut Çelebi tarafından 948/1541 yılında Mimar Sinan'a yaptırılmıştır (Dişören, 1994). *Tuffetül Mi'marin'de* "Defterdarı malı diğer Mehmed Çelebi Mescidi" şeklinde zikredilmektedir (Meriç, 1965). Günümüzdeki araştırmacılar Mahmud isminin sehven Mehmed olarak yazıldığını düşünerek yapının Mimar Sinan eseri olduğunu kabul etmişlerdir (Yüksel, 2004). Hadika'da Mimar Sinan'ın eseri olduğu belirtilmemekle birlikte Defterdar Cami olarak geçmektedir. Cami avlusunun iki kapısı olduğu avlunun kara tarafında bir medrese ve fevkani bir taş mektep bulunduğu belirtilmektedir. Defterdar Mahmut Efendi 1546 yılında vefat etmiş ve cami bahçesinin deniz tarafında mustakil kubbeli açık türbe içine defnedilmiştir (Ayvansarayı ve diğ, 2001). Evliya Çelebi "Defterdar İskelesi kenarında eski yapı küçük bir Camidir, ancak cemaati çoktur. Sultan Han defterdarlarından. Eski yapı bir alçak minaresi vardır. Mimar Sinan yapısıdır" demektedir (Kahraman ve Dağlı, 2004). Nazlı Mahmut Efendinin "hattat" olduğu ve Caminin giriş kapısı üzerindeki arapça kitabenin kendisi tarafından yazıldığı bilinmektedir (Dişören,1994). Caminin banisi hattat olduğundan minare alemleri üzerine bronzdan bir hokka ve kalem konmuştur. Hokka günümüze ulaşabilmiş fakat kalem ortadan kalkmıştır (Öz, 1997). 1766 yılındaki büyük İstanbul depreminden sonra yapılan onarımda hokkanın içine kalem konulduğu bilinmektedir (Dişören,1994). Medrese ve fevkani taş mektep günümüze ulaşamamıştır. Tahsin Öz (1997) tarafından belirtildiği üzere Cami tek kubbeli olarak yapılmış, depremden sonra zarar gören kubbe yerine ahşap çatı yapılmıştır. Cami avlu kapısının sağında

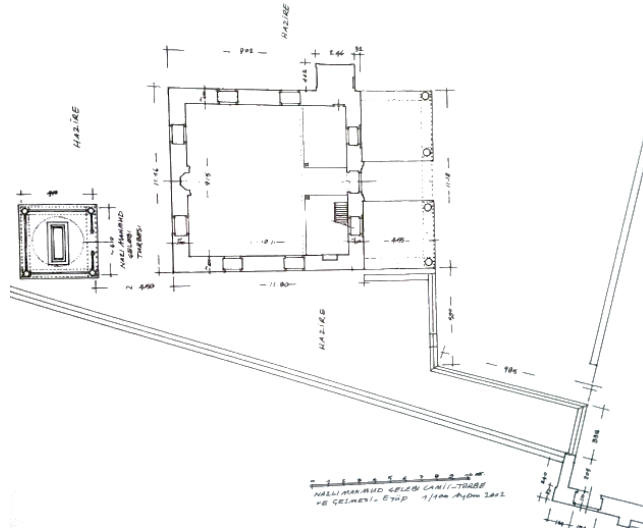
950/1543 tarihli kitabesi olan bir çeşme bulunmaktadır (Öz,1997). Ancak Reşad Ekrem Koçu'nun belirttiği üzere Cami kubbeli değildir. 1895 yılından beri kiremit döşeli ahşap çatılıdır¹⁰. Cami genişçe bir avlu ve hazire içindedir (Şekil 3.9).

Şekil 3.9 : Defterdar Nazlı Mahmut Çelebi Cami Alman Mavileri (1913-1914) haritası (Dağdelen, 2006).

Haskan 1970 yılında avlu duvarının geriye alınmasından dolayı haziresinin küçüldüğünü yazmaktadır. 1973 yılındaki yol çalışması sonucunda avlu kapısı sağında yer alan ve çukurda kalan çeşme 1998 yılı sonrası onarılmıştır (Yüksel, 2004).

Mimari özellikleri: Caminin harim kısmı kareye yakın planlıdır. Dış ölçüleri 11.16x11.80 m civarındadır. Beden duvar kalınlıkları 1.00 m'dir. Son cemaat yeri derinliği 4.55 m'dir (Şekil 3.10)(Yüksel, 2004).

Şekil 3.10 : Defterdar Nazlı Mahmut Çelebi Cami planı (Yüksel, 2004).

¹⁰ İstanbul Ansiklopedisi. Koçu R.E. c.8 s.4338.

Son cemaat yeri dört adet mermer sütuna oturan sivri kemerli ve üç tarafı açık bir şekildedir¹¹. Mermer sütunların baklavalı sütun başlıkları bulunmaktadır. Harim kapısı mermer söveli sivri kemerli ahşap kapıdır (Şekil 3.11).

Şekil 3.11 : Defterdar Nazlı Mahmut Çelebi Camisi son cemaat yeri fotoğrafı (Ö.E.a.).

Kuzeybatı duvarında orta akstaki giriş kapısının her iki yanında birer alt pencere ve bu pencerelerin üst hizasında birer üst pencere bulunmaktadır. Son cemaat yerinde klasik anlamda bir mihrapçe bulunmamaktadır. Alt pencerelerin üst kısımlarında girinti yapılarak mihrapçe görünümü kazandırılmıştır. Son cemaat yerinin tavanı kare taksimatlı düz ahşap kaplamalıdır. Harim bölümü duvarlarının iç yüzeyleri 1.50 m yüksekliğinde ahşap lambri ile kaplanmıştır. Harim bölümü güneydoğu duvarında mihrabın iki yanında birer alt pencere ve bu pencerelerin üst hizasında birer üst pencere bulunmaktadır. Mihrabın üzerinde de bir adet üst pencere yer almaktadır. Mermerden mukarnaslı mihrabının köşeleri kumsaati motifleri ile bezenmiştir. Minberi ahşaptır. Ahşap düz tavanı kare şeklinde çıtalar ile taksim edilmiştir. Kuzeydoğu ve güneybatı duvarlarında ikişer adet alt pencere ve bunların üst hizalarında, ikişer adet üst pencere bulunmaktadır. Alt pencereler dikdörtgen formlu, taş söveli, plastik doğramalı ve demir lokma parmaklıklıdır. Bu pencerelerin taş malzemedен yapılmış sivri hafifletme kemerlerinin kemer aynaları mermer kaplıdır. Üst pencereler renkli camlı alçı revzen içlik pencereleri ve Sivri kemerli, yuvarlak şebekeli, dışlık pencereleri şeklindedir (Şekil 3.12).

¹¹ Son cemaat yeri dikmelerinin ahşap olmamasından dolayı “sakıflı cami” olarak değerlendirilmesi konusunda tereddüt edilmekle birlikte, ahşap çatılı olması sebebiyle tez kapsamına dahil edilmiştir.

Şekil 3.12 : Deftardar Nazlı Mahmut Çelebi Camisi harim fotoğrafı (Ö.E.a.).

İki adet dikme tarafından taşınan mahfil katı bulunmaktadır. Bu kata harim girişinin sol tarafındaki düz kollu merdiven ile ulaşılmaktadır (Şekil 3.13). Beden duvarları tamamen kesme taştan yapılmıştır. Son cemaat yeri kemerlerinin yüzeyleri sıvalı ve boyalıdır. Üst örtüsü son cemaat yerini de içine alan, alaturka kiremit kaplı ahşap kırma çatıdır. Minaresi harimin batı köşesine bitişiktir. Tamamı kesme köfeki taşından yapılmış olan minarenin şerefesi mukasnalı, ahşap külâhı kurşun kaplıdır.

Şekil 3.13 : Deftardar Nazlı Mahmut Çelebi Camisi mahfil fotoğrafı (Ö.E.a.)

3.2.3 Tercüman Yunus Bey Cami – Draman/Fatih

Konumu: Tercüman Yunus Bey Cami; İstanbul İli, Fatih İlçesi, Draman semti, Derviş Ali Mahallesi, Draman Caddesi, Tercüman Yunus Sokak'ta bulunmaktadır (Şekil 3.14).

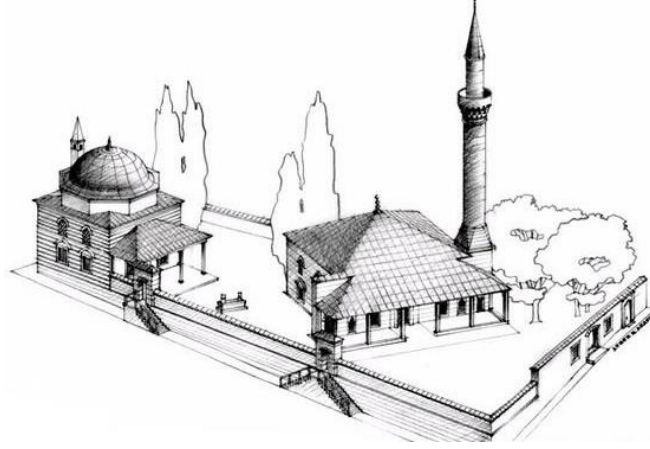

Şekil 3.14 : Tercüman Yunus Bey Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a., Url-9).

Tarihçesi:Külliye; cami, tekke, medrese, sıbyan mektebi ve darulkurra bölümlerinden oluşmaktadır. Birbirine bağlantılı cami – tekke 948/1541 yılında “dırağman” veya “dıragoman” olarak tabir edilen saray tercümanlarından Kanuni Sultan Süleyman döneminde görev yapmış olan Yunus Bey tarafından yaptırılmaya başlanmış, vefatı üzerine kardeşi Mustafa Ağa tarafından tamamlanmıştır (Öz, 1997). Tahsin Öz’ün Yunus Bey’in ölümünden sonra caminin tamamlandığı yönündeki görüşüne karşılık Yunus bey’in vefatı mezar taşına göre 17 Cumadelahir 958/ 23 Haziran 1551 yılındadır ve cami inşaat tarihinin 948/1541 olması nedeniyle Yunus Bey’in vefatından sonra cami inşaatının tamamlanmış olması mümkün görünmemektedir (Yüksel, 2004). Caminin banisi Rum asıllı Yunus Bey, İbrahim Paşanın veziriazamlığı sırasında 1525 yılında sarayın tercümanbaşı olmuştur. Venedik arşiv belgelerinde Abdurrahman oğlu Yunus Bey olarak tanımlandığı ve Venedik’e 1519, 1522, 1532, 1533, 1537 ve 1542 yıllarında altı kez elçi olarak gittiği belirtilmiştir. Erkek kardeşi Mustafa Ağa sarayın önce kapıcısıbaşı sonra çavuşbaşı olmuştur (Necipoglu, 2013). Cami – tevhidhanenin mimarı Mimar Sinan’dır. Tezkiret’ül-Bünyan’da Balat çevresinde Dırağman Yunus Bey Cami olarak adı geçmektedir (Sönmez, 1988). *Tuffetül Mi’marin’de “Camii Yunus Bey Dregoman deruni Balat”* şeklinde zikredilmektedir (Meriç, 1965). Hadika’da Dırağman Camii olarak

geçmekte ve camiden önce bir mektep inşa edildiği belirtilmektedir (Ayvansarayi ve diğ., 2001). Aynı bir tevhidhane inşa ettirilmesi sonucunda cami-tevhidhane yapısının yalnızca cami olarak kullanıldığı düşünülmektedir. 1142/1729 yılındaki Balat Yangınında külliye'nin hasar gören tekkesi III. Sultan Ahmet tarafından eski yapı malzemesinden yararlanılarak, aynı zamanda pek çok değişiklik de yapılarak yenilenmiştir (Tanman, 1994). Caminin kuzey avlu kapısı üzerinde III. Ahmet tarafından yazılmış olan kitabede “*Bu mısra’ı tarih, nutk u hattıdır Han Ahmed’in Sultan Ahmet tekye’i tevhid ihya eyledi*” yazmaktadır (Konyalı, 2016). III. Mustafa döneminde 1178/1764 yılında tekke yeni baştan inşa ettirilmiştir. Bu dönemde cami-tevhidhane ve harem bölümleri de onarılmış, ilave olarak ahşap bir türbe yapılmıştır. Bu onarımda aslında sivri kemerli olması gereken tepe pencerelerinin yuvarlak kemerler ile taçlandırıldığı düşünülmektedir (Tanman, 1994). Sultan Abdülaziz tarafından 1290/1873 yılında cami-tevhidhane ve sıbyan mektebinin onarıldığı bilinmektedir (Yüksel, 2004). Bu onarımda alt sıradaki pencerelerin üst söve başlıklarının iptal edildiği, tuğladan örülmüş özgün sivri hafifletme kemerlerinin içine ampir üslubuna bağlanan sepet kulpu kemerlerin oturtulduğu düşünülmektedir (Tanman, 1994). 22 Eylül 1914 yılında “*mail-i inhidam*” (yıkılmaya yüz tutmuş) olduğu gerekçesi ile cami-tevhidhanenin çatısı ve son cemaat yeri yıktırılmıştır. Bu bölüm özgün tasarımına uygun olmayan pencere oranları ile yeniden inşa edilmiştir. Darulkurra ve medrese tespit edilemeyen bir tarihte ortadan kalkmıştır. 1925 yılında tekkelerin kapatılmasından sonra cami-tevhidhane yapısı cami olarak kullanılmaya devam etmiştir. Tekkenin selamlık, harem, mutfak bölümleri ve derviş hücreleri ortadan kalkmıştır. 1970’li yıllarda cami- tevhidhane ve sıbyan mektebinin kuzey giriş cephelerine mimari özelliklerine yabancı olan bir takım muhdes ekler yapılmıştır (Tanman, 1994). Cami 1984 yılında onarım geçirmiştir (Saatçi, 2015). Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapı önemli ölçüde değiştirilerek adeta yeni bir üslup ile yeniden inşa edilmiştir. Bu onarım sırasında harimin ahşap çatısı iptal edilerek, yerine bir kubbe inşa edilmiştir. Son cemaat yeri de mermer sütunlara oturan sivri kemerlerin taşıdığı kubbeler ile donatılmıştır. Caminin minaresi, kare kesitli kaidesi, üçgen yüzeylerden oluşan pabuç kısmı, çokgen gövdesi ve kurşun kaplı ahşap külahı ile ilk döneme ait olduğunu belli etmektedir (Tanman,1994). Cami doğusundaki cadde boyunca istinat duvarına dayanan bir set üzerinde yer alır. Öncesinde kurşun kaplı ahşap bir kırma çatı ile örtülü olan kesme taş duvarlı

dikdörtgen kütleli sakıflı caminin yakın zamandaki onarımında çatısı yerini kurşun kaplı kubbeye bırakmıştır (Şekil 3.15).

Şekil 3.15 : Draman Yunus Bey Külliyesi varsayımsal aksonometrik perspektif (Necipoğlu, 2013. S.647).

Son cemaat yerine altı sütuna dayanan beş küçük kubbeli revak yapılmasının yanı sıra, iç duvar yüzeyleri modern Kütahya çinileriyle kaplanmıştır. Pencerelelerinin sivri kemerli açıklıklarının kaldırılıp yuvarlak olarak değiştirilmesi yapının özgün niteliklerinin kaybolmasına neden olmuştur (Necipoğlu, 2013). Tercüman Yunus Bey'in mezarı Caminin kible yönündeki hazirede yer almaktadır (Konyalı,1950).

Mimari özellikleri: Harim bölümü enine dikdörtgen planlıdır. Dış ölçüleri 13.57x12.00 m. ebadındadır ve beden duvar kalınlıkları 1.10 m. civarındadır (Yüksel, 2004). Beden duvarları cadde tarafına bakan duvarı kesme taş ile diğer duvarları moloz taş ile örülmüştür.Kuzeybatı yönünde altı mermer sütuna oturan beş adet kubbe ile örtülü kapalı son cemaat yeri bulunmaktadır (Şekil 3.16).

Şekil 3.16 : Tercüman Yunus Bey Camisi son cemaat yeri (Ö.E.a.).

Son cemaat yerinde giriş kapı aksının her iki yanında pencere ve mukarnaslı mihrapçe bulunmaktadır. Sağ kısımda yer alan minareyi dengelemek için sol yan duvarda minare çıkıntısı kadar uzatılarak simetri sağlanmaya çalışılmıştır. Böylece son cemaat yeri mihrapları orta hizada kalacak şekilde düzen alınmıştır. Cümle kapısı üzerinde sivri hafifletme kemeri onun altında kitabesi vardır. Kitabenin altında ise siyah beyaz makaralı kemer taşları ile yapılmış olan kemer bulunmaktadır. Harimin güneydoğu yönündeki duvarında mihrabın iki yanında birer sivri kemerli pencere bu pencerelerin üst hizalarında ise birer alçı revzen bulunmaktadır. Kuzeydoğu ve güneybatı yönündeki duvarlarda altta iki adet pencere arasında bir adet dolap ve pencerelerin üst hizalarında birer alçı revzen bulunmaktadır. Alt kat pencereleri içeriden mermer söveli mermer sivri kemerli, dışarıdan tuğla sivri hafifletme kemerli, kemer aynaları taş kaplı, dikdörtgen formlu demir lokma parmaklıklı, ahşap doğramalıdır. Üst kat pencereleri sivri kemerli yuvarlak şebekeli dışlık pencereleri ve alçı revzenli içlik pencereleri şeklindedir (Şekil 3.17). Eskiden ahşap olan mahfil katının¹² mevcut durumda betonarme kirişler ile iki adet betonarme kolona oturtularak genişletilmiştir (Şekil 3.18)¹³. Mihrabı yarım daire şeklinde çini kaplıdır. Ahşap minberi yenidir. Harim bölümü üstü kubbe ile örtülüdür. Caminin formu kare olmadığından yapılan yeni kubbe tromplar üzerine oturtulmuş ve kubbenin biçimi bariz bir oval şekline dönüşmüştür (Şekil 3.19). 1966 yılı hava fotoğrafında harim kısmının dört yöne eğimli çatı ile örtülü olduğu görülmektedir (Şekil 3.20). Ayrıca Ali Saim Ülgen'in yapmış olduğu çizimlerde de dört yöne eğimli ahşap çatı içten kubbelive son cemaat yeri altı adet ahşap direk üzerine oturan ahşap sundurma şeklindedir (Şekil 3.21). 1934 tarihli Pervititch haritasında da son cemaat yerinin üst örtüsünün ahşap olduğu görülmektedir (Şekil 3.22). Harim iç duvar yüzeyleri tavan hizasına kadar çini ile kaplıdır. Camiye yeni ilave edilen kısımlar kesme taştan yapılmıştır. Son cemaat yeri ve cami eski saçak hizasının üst kısmındaki kubbe kasnağında eski ve yeni uygulama farkı gözlemlenebilmektedir. Harim kısmının güney dış köşesinde mukarnaslı bir pah bulunmaktadır (Şekil 3.23). Minaresi harimin batı köşesindedir ve köfeki taşındandır. Minare kaidesi kare kesitlidir, çokgen gövdesi, mukarnaslı şerefesi ve kurşun kaplı ahşap külahı vardır.

¹² Ali Saim Ülgen'in çizimlerinde mahfil katının altı adet ahşap direk taşıdığı ve beş açıklıklı olduğu görülmektedir.

¹³ İ.A.Yüksel Osmanlı Mimarisinde Kanuni Devri s.113

Şekil 3.17 : Tercüman Yunus Bey Camisi harim bölümü (Ö.E.a.).

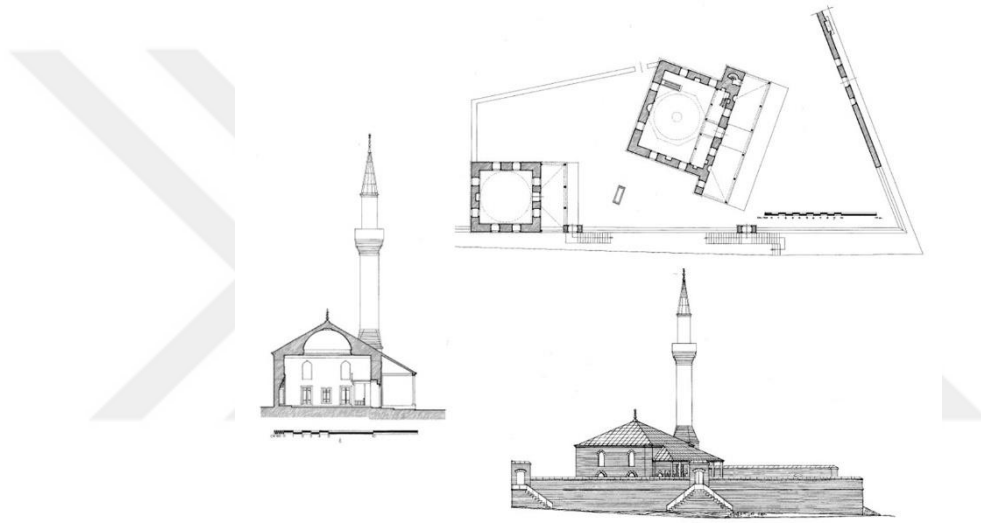
Şekil 3.18 : Tercüman Yunus Bey Camisi mahfil katı (Ö.E.a.).

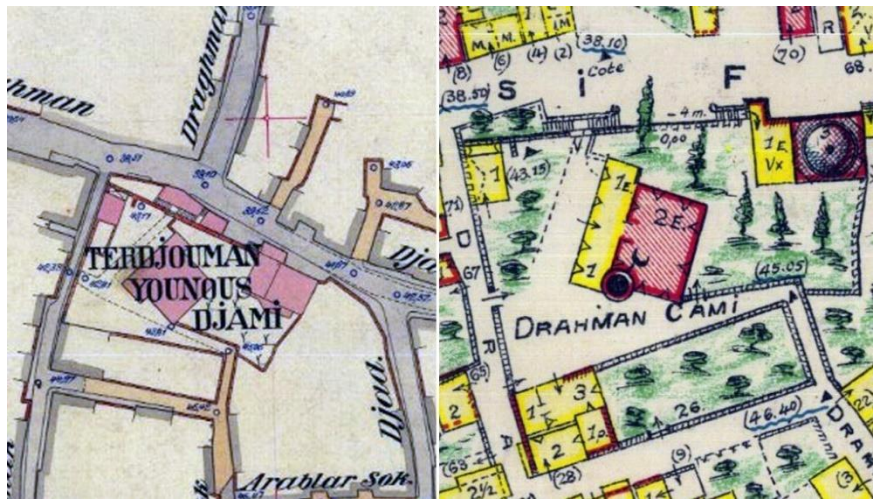
Şekil 3.19 : Tercüman Yunus Bey Camisi kubbe iç görünüşü (Ö.E.a.).

Şekil 3.20 : Tercüman Yunus Bey Camii 1966 - 2013 yılları hava fotoğrafları (Url-9).

Şekil 3.21 : Tercüman Yunus Bey Camii çizimleri (Ülgen 1989).

Şekil 3.22 : Tercüman Yunus Bey Camii Alman mavileri ve Pervititch haritaları.

Şekil 3.23 : Tercüman Yunus Bey Cami güney dış köşesi mukarnaslı pah (Ö.E.a.).

3.2.4 Şah Sultan Cami – Eyüp

Konumu: İstanbul İli, Eyüp İlçesi, Merkez Mahallesi, Silahtar Ağa Caddesinde; cadde ile Haliç kıyısı arasında bulunmaktadır (Şekil 3.24).

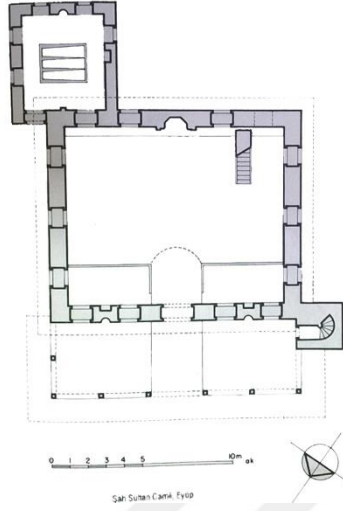

Şekil 3.24 : Şah Sultan Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a., Url-9).

Tarihçesi: Yavuz Sultan Selim'in kızlarından Şah Sultan'ın Haliç kıyısında yer alan Hançerli Sultan Sarayı olarak da bilinen Şah Sultan Sarayının bahçesinde Şah Sultan tarafından vakfedilen arazi üzerinde 16. Yüzyılın ikinci çeyreğinde Mevlevi tekkesi, derviş hücreleri ve ahşap bir mektep yaptırılmıştır. Bu yapılar topluluğu yanına 963/1555 yılında aynı zamanda tevhidhane olarak da kullanılmak üzere cami yaptırılmıştır. Tekke, derviş hücreleri, mektep yapıları zaman içerisinde yok olmuştur (Öz, 1997). Caminin mimarı Mimar Sinan'dır. Tezkiret'ül-Bünyan'da Eyüp Ensari'de Şah Sultan Cami olarak adı geçmektedir (Sönmez, 1988). *Tuffetül Mi'marin'de "Eyyubi Ensaride Şah Sultanın camii şerifi-Tekye1"* şeklinde

zikredilmektedir (Meriç, 1965). Şah Sultan, Mimar Sinan'ı mimarbaşılığa getiren veziriazam Lütü Paşa ile evliydi. Külliye, Mimar Sinan'ın yanında seferlere katıldığı Lütü Paşa'nın himayesiyle mimarbaşılığa atanmadan önce yaptığı erken dönem eseridir (Necipoglu, 2013). Hadika'da Şah Sultan Camii olarak geçmekte ve Şah Sultan'ın cami civarındaki müstakil türbeye defnedildiği belirtilmektedir (Ayvansarayi ve diğ., 2001). Derviş hücrelerinin ve harem dairesinin Haliç tarafında yer aldığı tespit edilebilmektedir. Kendisi ve ailesi için türbe inşa ettirmiştir. Zamanla türbenin etrafında küçük bir hazire oluşmuştur (Tanman, 1994). Tekke III. Mustafa döneminde, büyük ihtimal ile 1766 depreminden sonra tamir ettirilmiştir (Öz, 1997). Bu tamirat sırasında hünkar mahfili ve tevhidhane yapılmıştır (Yüksel, 2004). Bu arada III. Mustafa tarafından camiye eklenen hünkar mahfili sol tarafta dört ahşap sütun üzerindeki kısımdadır (Konyalı, 2016). Daha sonra 1227/1812 yılında cami-tevhidhanenin güneydoğu cephesine bitişik bir türbe inşa edilmiştir. Zamanla harap olan tekke II. Mahmud tarafından 1251/1835 yılında onartılmıştır. Bu onarımda türbenin ambir üslubunda yenilediği anlaşılmaktadır. Son cemaat yeri ahşap iskeletli, tuğla dolgulu ve bağdadi sıvalı duvarlar ile kapatılmış, ayrıca harim kapısı yanlarına aynı türde duvarlar inşa edilerek içeriden üç bölüme ayrılmıştır (Tanman,1994). 1313/1895 yılında büyük bir ihtimalle 1894 depreminden sonra Cami ve Türbenin depremde yıkılan yerleri tamir edilmiştir (Yüksel, 2004). Cumhuriyet döneminde kullanılmadığı için harap olan cami ve türbe 1953 yılında Anıtlar Derneği tarafından III. Mustafa ve II. Mahmud onarımları sonucunda aldığı biçime sadık kalınmaksızın adeta yeniden inşa edilircesine onarılmıştır (Öz, 1997). Bu onarımda son cemaat yerindeki duvarlar kaldırılarak, yerlerine yapının kuzey sınırı boyunca sıralanan altı adet kare kesitli ahşap sütun konmuştur. Ahşap yastıklar ve kirişler aracılığıyla bu sütunlara oturan geniş saçaklı bir çatı son cemaat yerini örtmektedir. Ayrıca bu onarımda hünkar mahfili iptal edilmiştir. Mihrap tamamen yıkılarak, caminin ilk inşa edildiği dönemin üslubuna uygun olarak yeniden inşa edilmiştir. Günümüzde cami-tevhidhane, cami olarak işlevine devam etmektedir (Tanman, 1994). Cami 1971 yılında iyi bir restorasyon geçirmiştir: Bu restorasyonda önceki dönem sıvaları ayıklanmış, taş tuğla dizileri ortaya çıkarılmış, son cemaat yeri çatısı sekiz ahşap direğe oturtulmuştur (Yüksel, 2004). Caminin minberi, mihrabı, pencereleri ve mahfil korkulukları da yine bu son onarımda yenilenmiştir (Kuran, 1988). Beden duvarları ve minare kaidesi 16. Yy. özelliği göstermekte, minare gövdesinin ise 18. yüzyıla ait olduğu düşünülmektedir (Saatçi, 2015).

Mimari özellikleri:Dikdörtgen olan harim bölümünün iç ölçüleri yaklaşık 11.10x10.10 metredir (Şekil 3.25) .

Şekil 3.25 : Şah Sultan Cami planı, Eyüp (Kuran, 1988 s.207).

Dış ölçüleri 13.77x11.73 m. Son cemaat yeri derinliği 4.17 m. beden duvarı kalınlıkları 0.95-1.00 m. civarındadır (Yüksel, 2004). Beden duvarları bir sıra köfeki taşı ve iki sıra tuğla olmak üzere almaşık düzende örülmüştür. Son cemaat yeri kısmen ahşap direklere oturan, iki katlı ahşap bir yapı durumundadır. Son cemaat yeri 2014 yılında yapılan restorasyon çalışması öncesinde ahşap direkler üzerine oturan sundurma şeklindedir (Şekil 3.26).

Şekil 3.26 : Şah Sultan Cami son cemaat yeri uygulama öncesi ve sonrası görünümü (Ö.E.a.).

Harim kısmının güney köşesine bitişik türbe yapısı bulunmaktadır. Harimin kuzeybatı duvarında, kapının yanlarında ikişer adet dikdörtgen pencere ile son cemaat yerine bakan birer mihrap yer almaktadır. Kuzeydoğu ve güneybatı duvarlarında altta üç adet dikdörtgen pencere, üstte üç adet sivri kemerli revzen

vardır. Güneydoğu duvarında mihrabın sağ yanında iki adet sol yanında bir adet alt pencere, bu pencerelerin üst hizalarında mihrabın her iki yanında ikişer adet üst pencere bulunmaktadır. Harimin kuzeydoğu ve güneybatı duvarlarında üç adet alt pencere ve bunların üst hizalarında üç adet üst pencere bulunmaktadır. Alt pencereler köfeki taşından söveli, demir lokma parmaklıklı, tuğladan basık hafifletme kemerlidir. Dış yüzeyinde ahşap doğrama, iç yüzeyinde ahşap kapak bulunmaktadır. Bu pencerelerin iç üst yüzeyleri de ahşap kaplıdır. Üst pencereler sivri kemerli, içeriden renkli camlı alçı revzen şeklinde dışarıdan yuvarlak şebekeli dışlık pencereleri şeklindedir (Şekil 3.27-3.28). Harim kapısı mermer söveli basık kemerli ahşap kapıdır. Bu kapının üzerinde kitabe bulunmaktadır. Harim kısmına girişte sağ ve solda olmak üzere iki adet bölüm bulunmaktadır. Bu bölümlerin üst hizalarında kare kesitli dört adet ahşap direk taşıyan mahfil katı bulunmaktadır (Şekil 3.29-3.30). Bu kata ulaşım son cemaat yerinin ikinci katından sağlanmaktadır. Mihrabı sıvalı, yarım daire şeklinde ve her iki yanında plastr sütunçeler ile üzerinde kitabeli bir alın bulunmaktadır. Minberi ahşaptır. Tavanın ortasında, ahşap çatı arasında kalan ahşap kubbe bulunmaktadır. 2014 yılında yapılan restorasyon uygulaması öncesinde tavanı ahşap çıtalı ve düzdür (Şekil 3.31). Harim bölümü ve son cemaat yerinin üst örtüsü alaturka kiremit kaplı kırma çatıdır. Minaresi batı köşesine bitişik yapı duvar hizasından dışarıya taşmaktadır. Minarenin kare kesitli kürsü kısmı ve pabuç bölümü almaşık örgülüdür. Tuğla olan gövde kısmına taş dizileri ile şekil verilmiştir. Minarenin şerefesi düzdür, petek kısmı tuğladandır, ahşap külahı kurşun kaplıdır (Şekil 3.32).

Şekil 3.27 : Şah Sultan Cami harim bölümü görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.28 : Şah Sultan Cami harim bölümü görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.29 : Şah Sultan Cami mahfil katı görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.30 : Şah Sultan Cami mahfil katı görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.31 : Şah Sultan Cami tavanı uygulama öncesi ve sonrası görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.32 : Şah Sultan Cami dış görünümü (Ö.E.a.).

3.2.5 Hürrem Çavuş Cami – Karagümrük/Fatih

Konumu: İstanbul İli, Fatih İlçesi, Karagümrük semti, Hırka-i Şerif Mahallesi, Keçeciler Caddesi, Nisan Sokakta bulunmaktadır (Şekil 3.33).

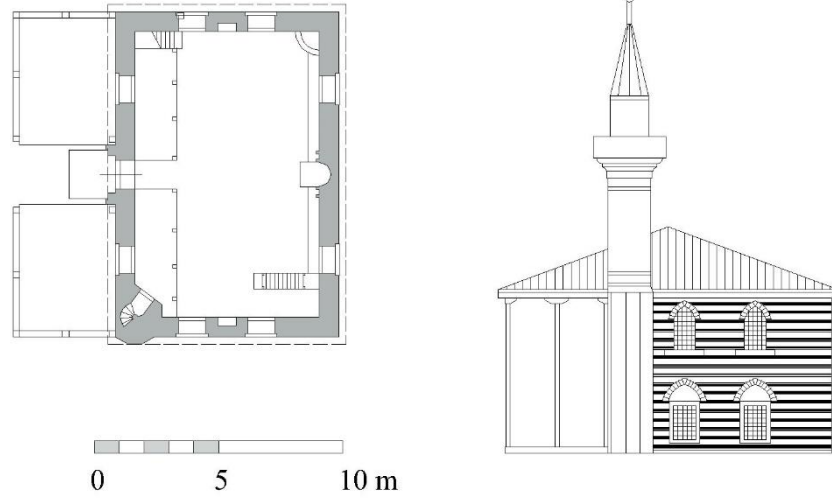
Şekil 3.33 : Hürrem Çavuş Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a., Url-9).

Tarihçesi:Banisi, Divan çavuşlarından Hürrem Çavuş olup mabet kitabesine göre 970/1560 yılında inşa edilmiştir. Mimar Sinan eseri olan bu cami 1844 ve 1901 yıllarında onarımlar geçirmiştir. Kesme taştan olan caminin çatısı ve son cemaat yeri ahşaptır, minaresi ise sağında olup taştandır (Öz,1997). Tezkiret'ül-Bünyan'da Yenibağçe yakınında Hürrem Çavuş Cami olarak adı geçmektedir (Sönmez, 1988). *Tuffetül Mi'marin'de "Camii Hürrem Çavuş der Yenibağçe"* şeklinde zikredilmektedir (Meriç, 1965). Cami, mektep, tekke, çeşme ve hazireden oluşan külliyyeden günümüze yalnızca cami ve Hürrem Çavuş'un mezarının bulunduğu hazire ulaşabilmiştir (Naza, 1994). Konyalı (1950), mektebin, caminin sağında olduğunu ve 1950 yıllarında yalnızca temellerinin kaldığını belirtmiştir (Konyalı, 1950). 1980-82 yılları arasında yapılan onarımlarda kaldırılan bir hadis üzerindeki 968, 1260 (M1844) ve 1319 (M1901-1902) tarihleri, caminin inşa ve onarımtarihlerini göstermekteydi ancak, yapılan onarımlarda yazı ve tarihler temizlenmiş ve yok edilmiştir (Kuran, 1988). Caminin yapımının Hürrem Çavuş ölmeden başlayıp, ölümünden kısa süre sonra tamamladığı düşünülmektedir ve Sinan'a atfedilen cami tanınmayacak kadar değişikliğe uğramış sakıflı camilerinden biridir (Necipoglu, 2013). Son olarak 1977 tarihinde Vakıflar Genel Müdürlüğünce tamir ettirilmiş olan caminin ahşap direkli son cemaat yeri bu onarımdan sonra yeniden yapılmış olmalıdır (Yüksel, 2004) (Şekil 3.34).

Şekil 3.34 : Hürrem Çavuş Cami Alman Mavileri haritası (Dağdelen, 2006).

Mimari özellikleri: Enine dikdörtgen planlı harim bölümünün beden duvarları bir sıra köfeki taşı ve iki sıra tuğladan oluşan almaşık tekniğinde örülmüştür. Harim bölümü iç ölçüleri 8.90x13.80 m dir¹⁴ (Sekil 3.35).

Şekil 3.35 : Hürrem Çavuş Cami plan ve yan cephe direkliğin varsayımsal restitüsyonu ile birlikte (Necipoğlu, 2013, s.649).

Son cemaat yeri ahşap direklerin arası duvarlarla kapatılmış, dış yüzeyi ahşap kaplanmıştır. Direklerin yerlerine göre, ön kısımda beş adet, yan kısımda iki adet açıklığın olduğu görülmektedir. Giriş aksının sağ ve solunda iki basamak ile ulaşılan yüksek sekiler vardır. İki katlı olarak sonradan yapılmış son cemaat yerinin ikinci katına ulaşım için minare tarafında merdiven yapılmıştır. Bu merdivenin altı depo olarak kullanılmaktadır. Bu ara kat döşeme hizası harim giriş kapısının kemerine denk gelmektedir. Son cemaat yeri cephesinde dikdörtgen formlu pencereler mevcuttur. Kapatılan son cemaat yerinin önüne alüminyum doğramalı rüzgarlık bölümü de eklenmiştir (Şekil 3.36). Harimin kuzeybatı duvarında zemin kat seviyesinde giriş kapısının iki yanında birer adet dikdörtgen formlu pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin üst kat hizalarında sivri kemerli içlik pencereleri olmayan, pencereler bulunmaktadır. Giriş kapısının üzerinde ise yuvarlak tepe penceresi vardır. Güneybatı ve kuzeydoğu harim duvarlarında zemin kat hizalarında iki dikdörtgen formlu pencere ve bu pencerelerin arasında dolap nişleri bulunmaktadır. Bu pencerelerin üst hizalarında sivri kemerli içlikleri olmayan, pencereler bulunmaktadır. Güneydoğu duvarında ise mihrabın iki yanında zemin kat

¹⁴ Aluç E. (2015). Hürrem Çavuş Camii (Hırka-i Şerif) Restorasyon Projesi. Yüksek Lisans Tezi.

hizasında birer dikdörtgen formlu pencere, bu pencerelerin üst kat hizalarında sivri kemerli içlikleri olmayan, pencereler bulunmaktadır. Zemin kat pencereleri dikdörtgen formlu, demir lokma parmaklıklıdır, dış duvar yüzeyinde ahşap doğrama iç duvar yüzeyinde plastik doğrama bulunmaktadır. Harim kapısı mermer söveli ahşap kapıdır. Harim iç duvarları yaklaşık 1.00 m yüksekliğinde ahşap lambri ile kaplanmıştır. Altı adet ahşap dikme ile taşınan ahşap mahfil katına harim bölümünün kuzey köşesinden merdiven ile ulaşılmaktadır (Şekil 3.37). Mahfil katı yaklaşık 2.50 m genişliğinde dikdörtgen formundadır. Mahfilin döşeme hizası harim giriş kapısının kemer hizasına denk gelmektedir. Üst hizasında yuvarlak tepe penceresi bulunan mihrap mukarnaslıdır, kenarlarında kum saati motifleri vardır. Minberi ahşaptır (Şekil 3.38). Ahşap çitalarla karelere taksimat yapılmış, ahşap tavanın ortasında yıldız şekli bulunmaktadır. Çatısı dört yöne eğimli ahşaptır ve alaturka kiremit örtülüdür. Minaresi harim kısmının batı duvarına bitişik ve tamamı köfeki taşındandır. Şerefesi düz olan minarenin ahşap külahı kurşun kaplıdır.

Şekil 3.36 : Hürrem Çavuş Cami son cemaat yeri dış ve iç görünümü (Ö.E.a.).

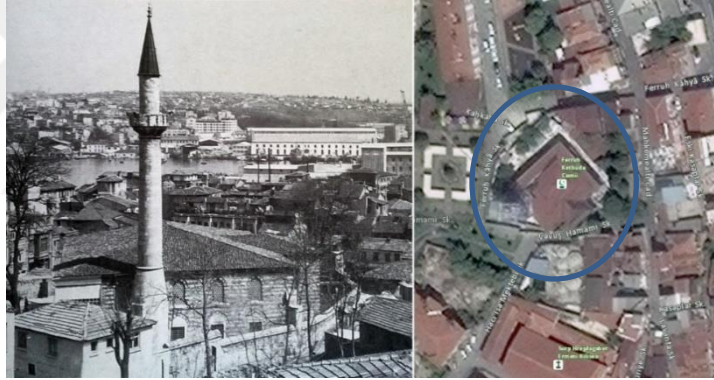
Şekil 3.37 : Hürrem Çavuş Cami mahfil katı görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.38 : Hürrem Çavuş Cami harim görünümü (Ö.E.a.).

3.2.6 Ferruh Kethuda Cami – Balat/Fatih

Konumu:İstanbul ili, Fatih İlçesi, Ayvansaray Mahallesi, Mahkeme Altı Caddesi, Ferruh Kahya Sokakta bulunmaktadır (Şekil 3.39).

Şekil 3.39 : Ferruh Kethuda Cami fotoğrafı ve konumu (Wolfgang Müller-Wiener s.381, Url-9).

Tarihçesi: Sadrazam Semiz Ali Paşa'nın kethudası (kahyası) Ferruh Ağa tarafından 970/1562 yılında yaptırılmıştır. Aynı zamanda tekkenin tevhidhanesi olarak da kullanıldığı anlaşılan caminin mimarı Mimar Sinan'dır. Duvarları kesme taştan olan caminin çatısı ahşap ve içten kubbelidir. 18. Yüzyılın birinci çeyreğinde caminin mihrabı Tekfur Sarayından alınan çiniler ile kaplanmıştır. Medrese ve zaviyesi ortadan kalkmıştır (Öz, 1997). Hadika'da Balat Cami olarak geçmektedir (Ayvansarayı ve diğ, 2001). Tezkiret'ül-Bünyan'da Balat kapısı yakınında Ferruh Kethuda Cami olarak adı geçmektedir (Sönmez Z. 1988). *Tuffetül Mi'marin'de* "Camii Şerifi Ferruh Kethuda der Balat" şeklinde zikredilmektedir (Meriç, 1965). Evliya Çelebi Cami hakkında şunları yazmıştır; " *Süleyman Han devrinde Ferruh*

Kethüdanındır. Mimar Sinan binasıdır. Taşra sofasının kubbe duvarında Küdusten Mısıra ve Mısırdan Mekke ve Medineye kadar olan menzillerdeki dere, tepe ve muhataralı akebe menzillerinin şekil ve heyetleri gaayet üstad ve bir nakkaş tarafından öyle tasfir olunmuştur ki Erjenk ve Mani gelse hatasını bulamaz” (Koçu, 1960). Evliya Çelebi kuzey duvarının son cemaat yerine bakan dış yüzünde hac yolundaki çeşitli “menzilleri” ve geçitleri tasvir eden manzara resimlerinin bulunduğunu belirtmiştir. Bazı Osmanlı camilerinde görülen manzara resimlerinin oldukça eskiye dayandığını belgelemek açısından önemli olabilecek bu resimler maalesef tamamen yok olmuştur (Tanman, 1994). Cami, medrese, zaviye, mahkeme binası ve çeşmeden oluşan küçük bir külliye yapısındadır. Yalnız Cami ve çeşmesi kalmış, kuzey tarafındaki medresesi ve zaviyesi 1293/1876 tarihinde yıkılmıştır (Konyalı, 1950). 18. Yüzyılın ikinci yarısında büyük bir ihtimal ile 22 Mayıs 1766 yılındaki depremden sonra minaresinin kaidesinden yukarısı yenilenmiştir. 19. Yüzyılda muhtemelen 1877 yılındaki Balat yangınında ahşap olan son cemaat yeri, çeşitli tekke bölümleri ve mahkeme binasının ortadan kalktığı, daha sonra son cemaat yerinin yeniden yapıldığı anlaşılmaktadır. Son cemaat yerinin ilk yapıldığı zamanda kare kesitli taş kaidelere oturan sekiz adet ahşap dikmenin taşıdığı, açık bir sundurma şeklinde olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca günümüzde ahşap çıtalara ile bölünmüş olan düz yüzeye sahip ahşap tavanın ortasında, eskiden içten ahşap kubbenin bulunduğu bilinmektedir (Kuran, 1988). 1925 yılında tekkelerin kapatılması sonucunda terk edilmiş ve zaman içinde harap olmuştur (Şekil 3.40).

Şekil 3.40 : Ferruh Kethuda Cami 1938 tarihli fotoğrafı (Encümen Arşivi).

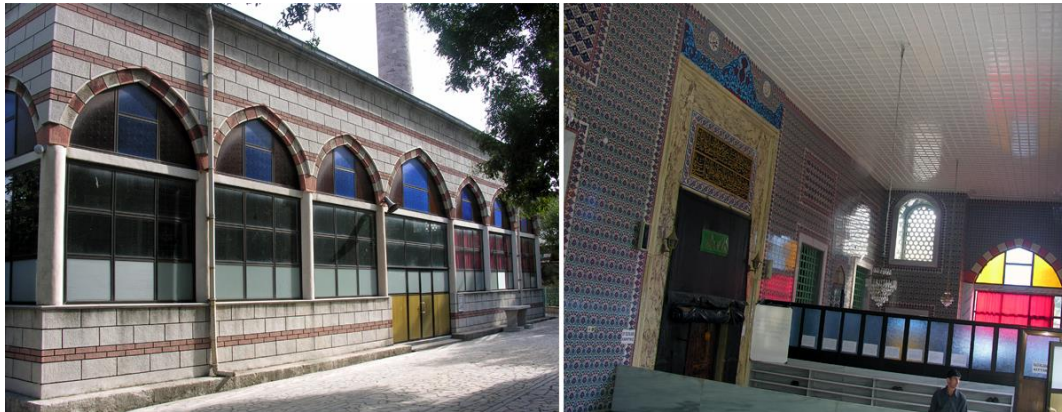
1938 yılında ahşap çatısı çökmüştür (Kuran, 1988). 1950’li yıllardan önceki durumunu aktaran Konyalı, çatının 1938-39 yıllarında çöktüğünü, cami içinin harap

durumda olduğunu, mihrabın etrafındaki sarı, mavi, yeşil, gri ve kiremit rengi çinilerin yerlere saçıldığını, minberinin ahşap olduğunu ve minare şerefesinden yukarısının yıkık halde olduğunu belirtmektedir (Konyalı, 1950). 1938–1947 yılları arasında mihrap hücrenin içinde yer alanlar hariç, diğer çiniler yerlerinden sökülerek kaybolmuştur. 1947 yılında yapının sadece dış duvarları durmaktadır. Cami–tevhidhane binası, çevrede yaşayan insanların 1953 yılında kurdukları “Ferruh Kahya Camii Onarma ve Koruma Cemiyeti” tarafından tamir ettirilmeye başlanmış, mali sıkıntılar nedeniyle kesintiye uğrayan tamirat Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün desteği ile 1960’lı yıllarda tamamlanabilmiştir (Tanman, 1994). 1955 yılında yapılan onarımlarda tüm ahşap bölümler, betonarme olarak yeniden yapılmıştır (Kuran,1988). Bugünkü haline ise 1990’lı yıllarda halkın yardımları ile yapılan tamiratlarla ulaşmıştır. Son cemaat yeri sekiz adet başlıksız ve kaidesiz betonarme kolonla oluşturulmuş ve kolonların üzerindeki kemerler taş ve tuğla taklidi malzemelerle kaplanmıştır. Kolonlar arasındaki boşluklar alüminyum doğrama ve cam ile kapatılmıştır (Yüksel, 2004).

Mimari özellikleri:Cami düzgün olmayan sekiz kenarlı bir avlu içindedir ve avlu duvarları taş ve tuğla taklidi malzemeyle kaplanmıştır. Caminin dış ölçüleri 18.20x26.00 m. dikdörtgen bir ana kütleyle ekli 4.70x10.65m. ölçülerinde bir mihrap çıkıntısı şeklindedir. Buna 4.50 m genişliğinde bir son cemaat yeri eklenmiştir. Beden duvar kalınlığı 1.30 m’dir (Yüksel, 2004). Cami “ters T” plan şemasına sahiptir¹⁵. Caminin son cemaat yerinde sağ ve sol duvarları birer pencere eklenecek kadar uzatılmıştır. Son cemaat yeri duvarları tavan hizasına kadar çini kaplıdır ve buradaki betonarme sütunların arası alüminyum doğrama ve cam ile kapatılmıştır (Şekil 3.41). Kuzeybatı duvarında diğer pencerelere göre daha büyük olan iki pencere arasında birer mihrap bulunmaktadır. Bu pencerelerin üst hizalarında pencere bulunmamaktadır. Caminin harim kapısı sade, basık kemerli, iri kaval silmeli ve rumi kabartma bir taç ile bitmektedir. Kitabesi kapı kemeri üzerindedir. Beden duvarların taş örgü sistemi bir sıra kesme taş ve üç sıra tuğla olmak üzere almaşık örgü tekniğindedir. Caminin içi aydınlık ve ferahdır. Harim iç duvarları tavana kadar çini kaplıdır (Şekil 3.42). Harimin güneydoğu duvarında mihrap çıkıntısında mihrabın iki yanında birer pencere ve bu pencerelerin üst hizalarında

¹⁵ Yüksel’in belirttiği üzere; plan düzeni bakımından Mimar Sinan’ın altı veya sekiz ayaklı merkezi kubbeli yapılarda uyguladığı biçimin çatılı binada uygulanması şeklindedir.

birer revzen bulunmaktadır. Mihrap çıkıntısının yan duvarlarında altta birer pencere üstte birer revzen bulunmaktadır. Güneydoğu duvarının içte kalan kısmında iki yanda da altta ikişer pencere ve bu pencerelerin üst hizalarında ikişer revzen bulunmaktadır. Kuzeydoğu ve güneybatı duvarları üzerinde altta üçer adet pencere bu pencerelerin üst hizalarında üçer adet revzen bulunmaktadır. Zemin kat hizası pencereleri içeriden mermer görünümlü ahşap söveli dikdörtgen formlu, dışarıdan köfeki taşından söveli, dikdörtgen formlu, ahşap doğramalı ve demir lokma parmaklıklıdır. Üst kat pencereleri sivri kemerli renkli alçı revzenler ve yuvarlak şebekeli dışlıklardan oluşmaktadır. Sekiz adet ahşap dikme ile taşınan kadınlar mahfiline, giriş kapısının her iki yanındaki merdivenlerden ulaşılmaktadır (Şekil 3.43). Bu taşıyıcı ahşap dikmelerin ortada yer alan ikisinin üzerleri oyma çiçek desenleri ile bezenmiştir (Şekil 3.44). Mihrabı mukarnaslı mermer ve Tekfur Sarayı imalatı olduğu söylenen¹⁶ çiniler ile kaplıdır. Ahşap olan minberi son onarımlarda mermer malzemedен yapılmıştır (Şekil 3.45). İç mekan tavanı ince çitalarla karelere ayrılmış olarak, ahşap kaplıdır. Ali Saim Ülgen'in çizimlerinde ahşap çatı arasında kubbe olduğu ve son cemaat yerindeki dikme ve kaidelerin kare kesitli oldukları görülmektedir (Şekil 3.46). Son cemaat yerini de örten çatısı kiremit kaplıdır. Pervititch haritasında ahşap olan son cemaat yeri görülmektedir (Şekil 3.47). Minare girişi dışarıdandır. Minarenin kaidesi bir sekizgenin yarısı biçimindedir ve tamamı kesme köfeki taşından yapılmıştır. Minare kaidesi ve pabuç kısmı özgündür, yuvarlak gövde ve şerefesi sonraki dönemlerde yapılmıştır. Minarenin ahşap külahı kurşun kaplıdır.

Şekil 3.41 : Ferruh Kethuda Cami son cemaat yeri dış ve iç görünümü (Ö.E.a.).

¹⁶ İ.A.Yüksel Osmanlı Mimarisinde Kanuni Devri s.131

Şekil 3.42 : Ferruh Kethuda Cami harim görünümü (Url-15).

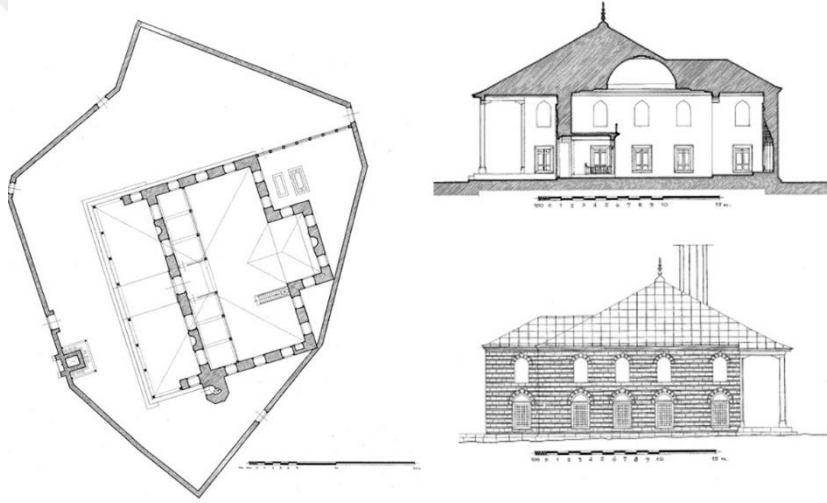
Şekil 3.43 : Ferruh Kethuda Cami harim görünümü (Url-15).

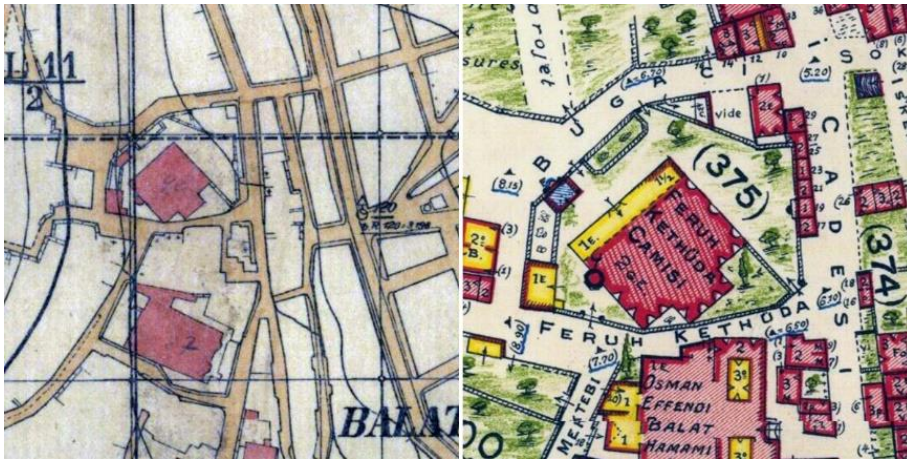
Şekil 3.44 : Ferruh Kethuda Cami mahfil katı ahşap dikme görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.45 : Ferruh Kethuda Cami mihrap ve minber görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.46 : Ferruh Kethuda Cami çizimleri (Ülgen, 1989).

Şekil 3.47 : Ferruh Kethuda Cami Alman mavileri ve Pervititch haritaları.

3.2.7 Has Odabaşı Behruz Ağa Cami – Şehremini/Fatih

Konumu: İstanbul İli, Fatih İlçesi, Şehremini Mahallesi, Mevlanakapı Caddesinde bulunmaktadır (Şekil 3.48).

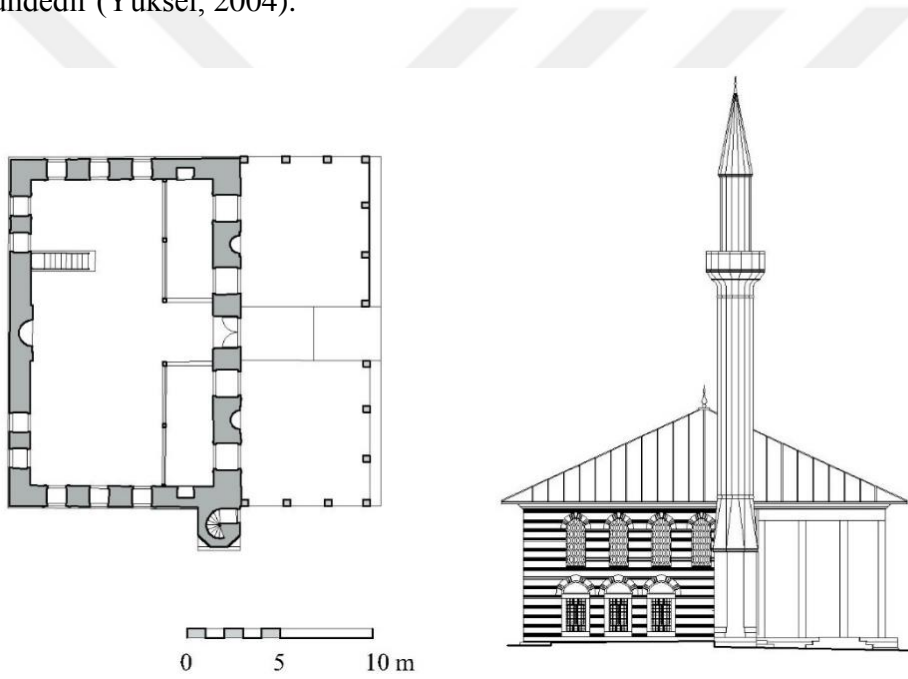

Şekil 3.48 : Has Odabaşı Behruz Ağa Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a., Url-9).

Tarihçesi: Caminin banisi Kanuni Sultan Süleyman'ın odabaşıcısı olan Behruz Ağa'dır. Mimarı Mimar Sinan'dır. Sıbyan mektebi, çeşme ve hamam ile birlikte 970/1562 yılında inşa edilmiştir. Hamam yapısı günümüze ulaşmamıştır (Naza, 1994). Hadika'da Odabaşı Cami olarak bahsedilmekte, mektebi ve çeşmesi olduğu belirtilmektedir (Ayvansarayi ve diğ., 2001). Tezkiret'ül-Bünyan'da Yenikapı yakınında Odabaşı Cami olarak adı geçmektedir (Sönmez, 1988). *Risalei Tezkiretülebnîye'de* "Yenikapı kurbünde Odabaşı Camii" şeklinde zikredilmektedir (Meriç, 1965). Caminin kuzey yönünde bulunan iki katlı mektep tamamen yeni baştan inşa edilmiştir. Çeşme, caminin avlu duvarına bitişiktir (Necipoğlu, 2013). İlk onarımı 1612 – 1613 yıllarında geçirmiştir (Saatçi,2015). Caminin harim kapısı üzerindeki kitabeden ve bir takım başkaca kaynaklardan 1021/1612, 1197/1783, 1110/1698 ve 1169/1755 tarihlerinde çeşitli yangın ve depremlerden ötürü zarar gördüğü ve bir takım onarımlar geçirdiği anlaşılmaktadır. Bu onarımlar sırasında Caminin temellerine kadar yıkılıp, yıkılmadığı bilinmemektedir, ancak son cemaat setleri ve minarenin şerefeye kadar olan bölümünün eski olduğu söylenebilmektedir (Yüksel, 2004). 1766 yılındaki İstanbul depreminde minaresinin yıkıldığı ve 1782 yılındaki Cibali yangınında harap duruma geldiği bilinmektedir. Cami 1252/1836 yılında II. Mahmut tarafından tamir ettirilmiş ve daha sonrasında da bir çok tamirat geçirmiştir (Naza, 1994). Kesme köfeki taşından yapılmış olan çokgen gövdeli

minaresi 1766 yılındaki depremde yıkıldıktan sonra yeniden yapılmıştır. Cami, 1969 yılında da kapsamlı bir onarım geçirmiştir (Necipoğlu, 2013). 1983 yılında Caminin etrafını işgal etmiş olan yapılar ayıklanmış, bu arada mektep binası ve yıkık çevre duvarları onarılmış, yapıya betonarme tavan ve betonarme bir son cemaat yeri eklenmiştir (Yüksel, 2004). Özgün halini kaybeden Caminin, Sinan dönemi plan ölçülerini korumakla birlikte, klasik mimari biçimi bozulmuştur (Saatçi, 2015).

Mimari özellikleri:Üç dönümlük, kare şeklinde, iki kapılı bir avlu içinde yer alan Cami, ahşap çatılı, minaresi solda olan, kargir bir yapıdır. İç ölçüleri 9.80x16.50 m. dış ölçüleri 18.85x19.95 m.'dir (Şekil 3.49). Beden duvarı kalınlıkları 1.00-1.20 m. arasında değişkenlik gösteren Caminin son cemaat yerinin derinliği 6.92 m. ölçüsündedir (Yüksel, 2004).

Şekil 3.49 : Odabaşı Behruz Ağa Cami, plan ve yan cephe, ahşap direkliğin varsayımsal restitüsyonuyla birlikte (Necipoğlu, 2013 s.657).

Beden duvarları bir sıra köfeki taşı üç sıra tuğla hatıllı almaşık düzen ile örülüdür. Son cemaat yeri ahşap kaplamalı duvarlar ile kapatılmış ve iki katlı hale getirilmiştir. Son cemaat yerinin sol tarafında ikinci katına ulaşım merdiveni bulunmaktadır. Sağ ve sol tarafında da dışarıya açılan iki ayrı ahşap kapısı vardır. Giriş aksının her iki yanı sekiler ile yükseltilmiştir. İkinci katın harim kapısı hizası galeri şeklinde boş bırakılmıştır. Harime giriş kapısının iki yanında ikişer adet demir lokma parmaklıklı alt pencere ve bunların arasında istiridye formlu son cemaat yeri mihrapçeleri yer almaktadır. Harime giriş kapısı mermer söveli, basık kemerli ahşap kapıdır. Kapı

üzerinde kitabesi bulunmaktadır. Son cemaat yeri iç duvarları ve mihrapçelerin üst kısımları duvar kağıdı ile kaplanmıştır (Şekil 3.50).

Şekil 3.50 : Has Odabaşı Behruz Ağa Camii son cemaat yeri dış ve iç görünümü (Ö.E.a.).

Tavanı kare taksimatlı ahşap tavadır. Harim kısmının güneydoğu duvarında mihrabın her iki yanında ikişer alt pencere ve ikisi bu pencerelerin üst hizasına denk gelen üçüncüsü mihraba yakın olan üçer adet üst pencere bulunmaktadır. Kuzeydoğu ve güneybatı duvarlarında simetrik olacak şekilde üç adet alt pencere ve üçü bu pencerelerin hizasında biri bu pencerelerin kuzey yönünde olan dört adet üst pencere bulunmaktadır. Harim bölümü iç duvarları, son cemaat yerinde olduğu gibi tavana kadar duvar kağıdı kaplamalıdır (Şekil 3.51). Altı adet ahşap direğe oturan ve harime girişte sağ ve sol köşesinde yer alan yuvarlak merdivenler ile ulaşılan mahfil katı bulunmaktadır (Şekil 3.52). Harim bölümü tavanı kare taksimatlı düz ahşap tavadır. Ortasında dikdörtgen biçiminde bezeme vardır. Mihrabı istiridye formunda ve kalemişi bezemelidir. Minberi ahşaptır (Şekil 3.53). Cephe düzeni bakımından ahşap kaplı olan son cemaat yerinin alt pencereleri dikdörtgen formlu üst pencereleri kare formlu ahşap pencerelerdir. Harim bölümü alt pencereleri dikdörtgen formlu, köfeki taşı söveli, kemer aynaları köfeki taşından yapılmış tuğla ve taş almaşık sivri hafifletme kemerli, demir lokma parmaklıklı ve ahşap doğramalıdır. Üst pencereleri badem şeklinde şebekeli dışlık pencereleridir. Caminin üst örtüsü dört yöne eğimli ahşap çatı kurşun kaplıdır. Minaresinin tamamı köfeki taşından olup çokgen gövdeli düz şerefelidir. Minarenin ahşap külahı kurşun kaplıdır.

Şekil 3.51 : Has Odabaşı Behruz Ağa Cami harim bölümü görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.52 : Has Odabaşı Behruz Ağa Cami mahfil katı görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.53 : Has Odabaşı Behruz Ağa Cami harim bölümü görünümü (Ö.E.a.).

3.2.8 Gazi İskender Paşa Cami – Kanlıca/Beykoz

Konumu:İstanbul İli, Beykoz İlçesi, Kanlıca Mahallesi, Barış Manço Caddesinde, Kanlıca İskelesinin önündeki küçük meydanda bulunmaktadır (Şekil 3.54).

Şekil 3.54 : Gazi İskender Paşa Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a., Url-9).

Tarihçesi:Kanuni Sultan Süleyman döneminde, devletin ileri gelenlerinden “Magosa Fatih” olarak da bilinen Gazi İskender Paşa tarafından 978/1570 yılında Mimar Sinan’a yaptırılmıştır. Caminin duvarları kargir, çatısı ahşaptır. Önünde İskender Paşa Türbesi ve muvakkithanesi vardır. Hamamı yola geldiğinden dolayı yıkılmıştır (Öz, 1997). Konyalı’ya göre Caminin tahta söveli kapısının üzerindeki mermer kitabesinde 967/1559 yapım tarihi olarak verilmektedir¹⁷ (Konyalı, 1950). Tezkiret’ül-Bünyan’da Kanlıca’da Merhum İskender Paşa Cami olarak adı geçmektedir (Sönmez, 1988). *Tuffetül Mi’marin’de* “*Camii İskender Paşa der Kanlıca*” şeklinde zikredilmektedir (Meriç,1965). Hadika’da Kanlıca Cami olarak bahsedilirken, medrese, mektep ve türbesi olduğu belirtilmektedir (Ayvansarayi ve diğ., 2001). Caminin banisi Hıristiyan asıllı bostancıbaşı İskender Paşa’dır (Necipoğlu, 2013). Vaktiyle küçük bir külliye olan yapı topluluğundan caminin ve medresenin adı Tezkiretu’l-Bünyan ve Tezkiretu’l- Ebniye’de, hamamın adı ise yalnızca Tezkiretu’l-Ebniye’de geçmektedir (Kuran, 1988). Cami, türbe, medrese ve hamamdan oluşan külliye 19. Yüzyılda türbeye bitişik bir muvakkithane ve mektep binası eklenmiştir (Tanman, 1994). Evliya Çelebi bahçeli yalılarla çevrili Kanlıca’daki, kurşun kaplı kırma çatısı altında ahşap kubbe gizli olan Bostancıbaşı

¹⁷ İ.A.Yüksel’in Osmanlı Mimarisinde Kanuni Devri kitabında kitabe verilmiş, Caminin yapım tarihi 967/1559 olarak belirtilmiştir.

İskerder Paşa Camisini ve çevresindeki yapıları şu şekilde betimlemiştir. “Dört köşe duvar üzerine kırma çatı altında kubbeli ve kurşunlu ve tek minareli camidir. Avlusunda ulu ağaçları vardır. Mimar Sinan Ağa eseridir. (Kanlıca’da) bu camiden başka (diğer mabedler) mescidlerdir ve iki sıbyan mektebi var. Bunun dışında medrese ve darülhadis ve han ve darülkurra ve yemek yenecek imaret yoktur. Yalnız bir hamamı var ama o da gayet küçüktür. Fakat hamamın içinde bir kurnasının üzerinde, hünerli bir mermer yontucu marifet arz edip, beyaz bir mermere fil tasvir etmiş ki, her gören maharetli üstad hayretten parmağını ısırır. Öyle acayip ve garip bir fil suretidir ki sanki canlı gibidir. (Necipoğlu, 2013). Cami 1895, 1910, 1926 ve 1942 yıllarında çeşitli onarımlar geçirmiştir. 1925 yılında yol çalışması sırasında Külliye’nin Cami, türbe ve muvakkithane dışındaki hamam, mektep gibi yapıları ortadan kaldırılmıştır (Yüksel, 2004).

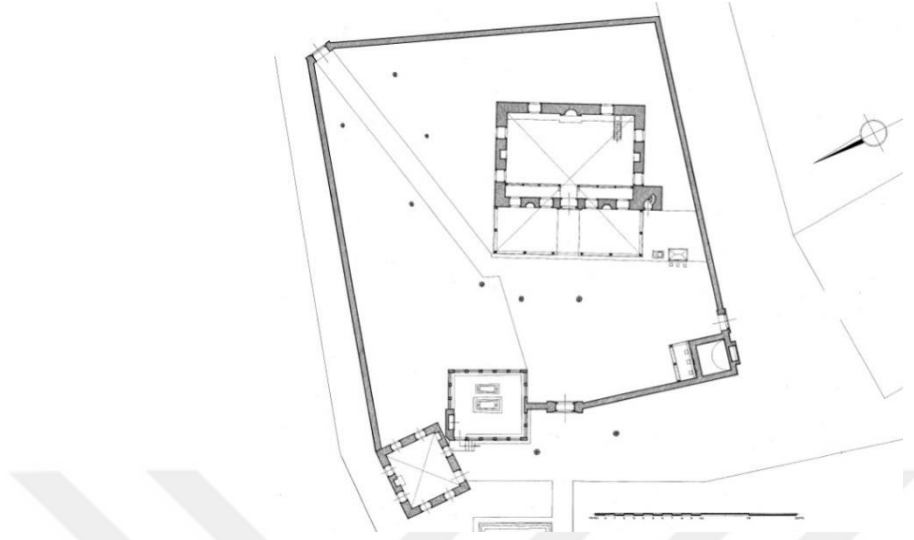
Mimari özellikleri: Harim kısmı enine dikdörtgen planlıdır. Harim duvarları dış ölçüleri 11.25x15.70 m. ebadında, son cemaat yeri derinliği 4.50 m. ölçüsündedir (Yüksel, 2004). Duvarlar moloz köfeki taşı ile farklı yüksekliklerde bulunan iki sıra tuğla hatılardan oluşmaktadır. Son cemaat yeri ahşap dikmelerinin arası, ahşap duvarlar ile kapatılmış ve kat ilavesiyle iki katlı olarak yapılmıştır (Şekil 3.55).

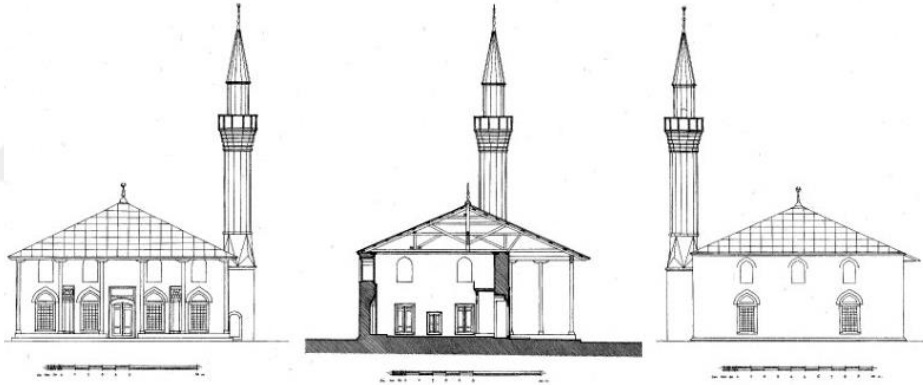
Şekil 3.55 : Gazi İskender Paşa Cami son cemaat yeri dış ve iç görünümü (Ö.E.a.).

Son cemaat yerinin giriş aksının her iki tarafında bir basamak yüksekliğinde sekiler vardır. Son cemaat yerinde mihrap görülmemektedir. Yan tarafı da bölünerek imam odası olarak kullanılmıştır. Ali Saim Ülgen’in 1944 yılına ait çizimlerinde avlu duvarı, üç adet avlu kapısı olduğu, harimin içinde kuzey batı yönünde duvar boyunca

devam eden mahfil katı bulunduğu ve ahşap direkli olarak son cemaat yeri görülmektedir (Şekil 3.56-3.57).

Şekil 3.56 : Gazi İskender Paşa Cami plan çizimi (Ülgen, 1989)

Şekil 3.57 : Gazi İskender Paşa Cami kesit ve cepheleri çizimleri (Ülgen, 1989).

Ayrıca bu çizimlerde görülen son cemaat yerinin dışındaki su deposu ve abdest alma muslukları günümüzde son cemaat yerinin içinde, girişin sağında yer almaktadır. Ahşap olan harim giriş kapısının üzerinde kitabe yer almaktadır. Harimin kuzeybatı duvarında giriş kapısının iki yanında iki adet dikdörtgen formunda köfeki taşı söveli demir lokma parmaklıklı pencere bulunmaktadır. Güneydoğu duvarında mihrabın her iki yanında altta ve üstte birer pencere bulunmaktadır. Mihrabın üzerinde de dikdörtgen formlu bir adet tepe penceresi vardır. Güneybatı ve kuzeydoğu duvarlarında, zemin kat hizasında, iki adet dikdörtgen formlu pencere arasında bir adet dolap nişi bulunmaktadır. Zemin kat pencerelerinin iç zemin yüzeyi mermer ile kaplanmıştır. Pencerelerin üzerinde taç şeklinde kalemşi bezemeleri yer almaktadır.

Üst hizadaki pencereler de yine dikdörtgen formlu alçı revzen şeklindedir. Etrafında kalemişi bezemelerden bir çevçeve bulunmaktadır (Şekil 3.58). Mihrabı beş kenarlı mukarnaslıdır, köşelerinde kumsaati bezemeli ve boyalıdır. Minberi ahşap ve yenidir fakat oldukça özenli bir biçimde yapılmıştır (Şekil 3.59). Son cemaat yerinin ikinci katı aynı zamanda mahfil katı olarak kullanılmıştır ve harim bölümüne bakan köşe kısımlarda konsol şeklinde, dikdörtgen formlu balkonlar bulunmaktadır (Şekil 3.60). Harim bölümü tavanı yatay yönde çıtalarla bölünmüştür ve ahşap kaplıdır. Duvar ve tavan birleşimi iç bükey kavisli olup kalemişi bezemelerle süslenmiştir. Dış cephede zemin kat hizasında yer alan pencereler köfeki söveli, dikdörtgen formlu, ahşap doğramalı ve demir lokma parmaklıklıdır. Bu pencerelerin üzerlerinde tuğladan örülmüş sivri hafifletme kemerleri bulunmaktadır. Kemer aynaları da tuğladandır. Üst kat hizasında ise badem şeklinde şebekeli, sivri kemerli dışlık pencereleri bulunmaktadır. Ahşap olan son cemaat yeri bölümünde dikdörtgen formlu ahşap pencereler vardır. Giriş kapısının bulunduğu yüzeyde üst katta yedi adet alt katta giriş kapısının iki yanında üçer adet olmak üzere altı adet ahşap pencere yer almaktadır. Giriş kapısının dışına yine ahşap duvarlar ile yapılmış olan rüzgarlık bölümü bulunmaktadır. Ahşap çatısı dört yöne eğimli ve marsilya kiremidi ile örtülüdür. Minaresi harim duvarının batı köşesine bitişik ve güneybatı yönünde çıkıntı yapacak şekilde yer almaktadır. Tamamı köfeki taşından olan minare kare bir kaideye oturmaktadır. Gövdesi çokgen, şerefesi mukarnaslıdır. Şerefe korkuluğu geometrik desenli ve sağırdır. Minarenin ahşap külahı kurşun kaplıdır (Şekil 3.61).

Şekil 3.58 : Gazi İskender Paşa Cami harim bölümü görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.59 : Gazi İskender Paşa Cami harim bölümü görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.60 : Gazi İskender Paşa Cami mahfil katı görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.61 : Gazi İskender Paşa Cami dış görünümü (Ö.E.a.).

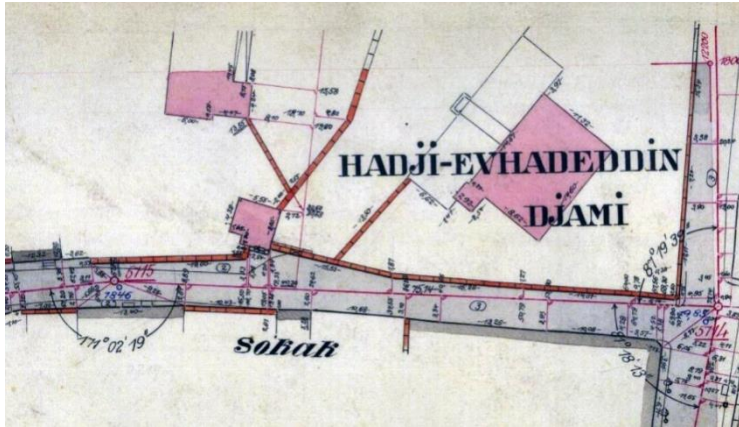
3.2.9 Hacı Evhad Cami – Yedikule/Fatih

Konumu:İstanbul ili, Fatih İlçesi, Yedikule Mahallesi, Hacı Evhaddin Çeşmesi Sokakta bulunmaktadır (Şekil 3.62).

Şekil 3.62 : Hacı Evhad Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a., Url-9).

Tarihçesi:Kasap ustalarından Hacı Evhadeddin tarafından 983/1575 yılında inşa ettirilmiştir. Caminin duvarları kargir, çatısı ahşaptır (Şekil 3.63). Kesme taşın oranları uygun olan bir minaresi vardır (Öz, 1997).

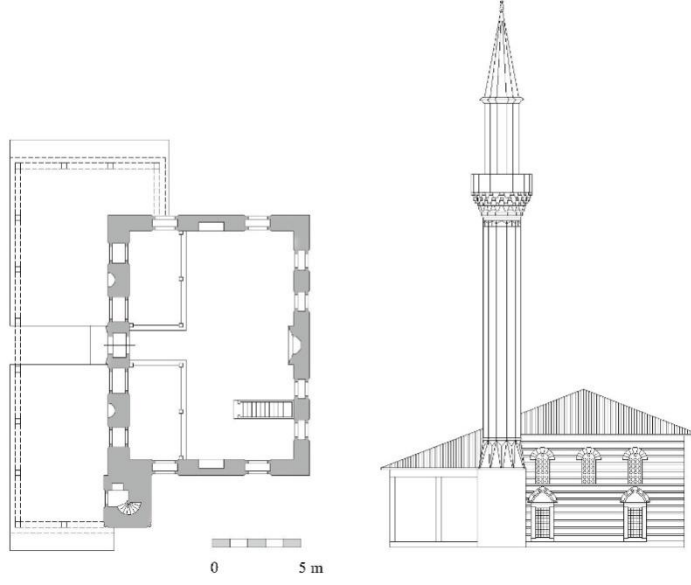
Şekil 3.63 : Hacı Evhad Cami Alman Mavileri (1913-1914) haritası (Dağdelen, 2006).

Konyalı kitabesindeki yazının Ayvansarayı Hüseyin Efendi tarafından hatalı bir şekilde okunduğu, yapım tarihinin 993/1585 olduğunu belirtmektedir¹⁸.Tezkiret'ül-

¹⁸ İbrahim Hakkı Konyalı, Mimar Koca Sinan'ın Eserleri 1950. S91.

Ebniye’de İstanbul Yedikule yakınında Merhum Hacı Evhad Cami olarak adı geçmektedir (Sönmez, 1988). *Risalei Tezkiretülebniye’de “Yedikule kurbünde merhum Hacı Evhad Camii”* şeklinde zikredilmektedir (Meriç, 1965). Cami, tekke, hamam, iki adet çeşme ve hazireden oluşan küçük bir külliye şeklindedir. Külliyenin çekirdeğini oluşturan ve aynı zamanda tekkenin tevhidhanesi olarak da kullanılan caminin mimarı Mimar Sinan’dır. Sultan Abdulmecit, cami ve tekkeyi 1267/1850 yılında tamir ettirmiş ve bu tamirat sırasında avluya yeni bir şadırvan inşa ettirmiştir. Caminin 1920 yılında geçirdiği bir yangında yapı ile birlikte pencere üzerlerindeki çiniler de harap olmuştur. Külliyenin metruk kaldığı bu yıllarda, kuzey duvarı pencerelerindeki hafifletme kemerlerinin aynalarında ve mihrapta bulunan yapının çağdaşı İznik çinilerinin çalındığı bilinmektedir (Tanman, 1994). Konyalı (1950) tarafından, mihrabı ve son cemaat yerine açılan pencere üstlerinin kıymetli çiniler ile süslendiği bu çinilerin hiç birinin kalmadığı Avrupalılar tarafından çalındıkları belirtilmiştir. Yanlız üzerinde “Resullulah” yazılı bir parça Evkaf Müzesine kaldırılmıştır (Konyalı, 1950). Beden duvarları özgün olan caminin harap durumda olan son cemaat yeri ahşap direkliği 1945 yılında yeniden inşa edilmiştir (Necipoğlu, 2013). Tekkelerin kapatılmasından sonra bakımsız kalan derviş hücreleri ve diğer tekke bölümlerinin yerine Kuran kursu binası inşa ettirilmiş, cümle kapısı yanındaki çeşme de bu sırada yıkılmıştır. Ancak almaşık örgülü haziresi günümüze ulaşabilmiştir. Günümüzde harim mekanı, yüzeyi çitalarla karelere taksim edilmiş düz bir ahşap tavan ile örtülüdür (Tanman, 1994). Kiremit kaplı olan ahşap çatının özgün halinde kurşun kaplı olduğu ve çatı içerisinde ahşap bir kubbenin bulunduğu tahmin edilmektedir (Necipoğlu, 2013). Külliye yapılarından hamam günümüzde işlevini devam ettirmektedir (Tanman, 1994).

Mimari özellikleri:Hacı Evhaddin Caddesi ve Hacı Evhad Çeşmesi Sokakları boyunca uzanan moloz taş ile inşa edilmiş olan avlu duvarları üzerinde demir parmaklıklı pencereler bulunmaktadır. Enine dikdörtgen planlı harim kısmının kargir beden duvarları bir sıra kesme köfeki taşı ve iki sıra tuğla ile almaşık teknikte örülüdür (Şekil 3.64). Ahşap direkli olan son cemaat yeri camlı ahşap doğramalarla kapatılmış ve ahşap döşemeli ara kat ilave edilmiştir (Şekil 3.65). Harim kapısının bulunduğu aksta son cemaat yeri ikinci katı döşemesinde galeri boşluğu bırakılmıştır (Şekil 3.66).

Şekil 3.64 : Hacı Evhad Cami, plan ve yan cephe, direkliğin varsayımsal restitüsyonuyla birlikte (Necipoğlu, 2013 s.672).

Şekil 3.65 : Hacı Evhad Cami son cemaat yeri dış ve iç görünümü (Ö.E.a.).

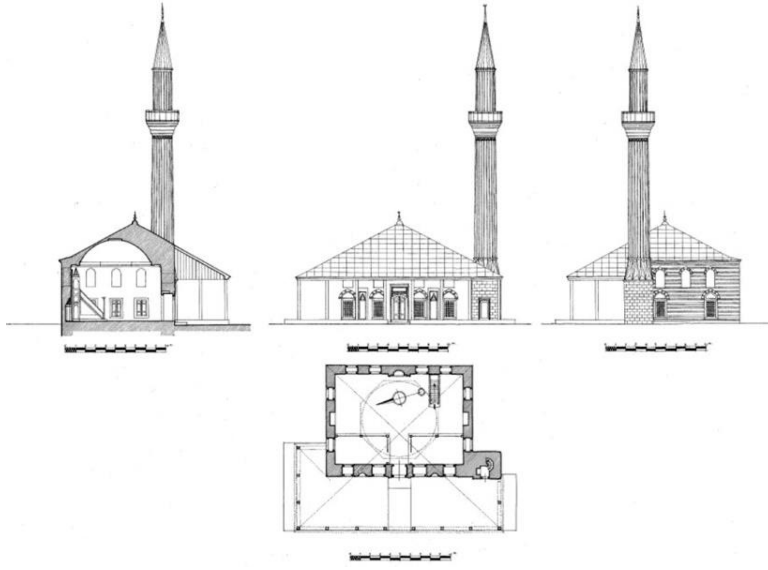

Şekil 3.66 : Hacı Evhad Cami son cemaat yeri ikinci kat görünümü (Ö.E.a.).

Harime giriş kapısı mermer söveli basık kemerli ahşap kapıdır. Bu kapı üzerinde kitabe bulunmaktadır. Harimin kuzeybatı duvarında bulunan giriş kapısının her iki yanında iki adet pencere ve aralarında son cemaat yeri mihrapçeleri bulunmaktadır. Kuzeydoğu ve güneybatı duvarlarında zemin kat seviyesinde iki adet pencere arasında bir adet dolap nişi bulunmaktadır. Mahfil katı seviyesinde ise alttaki pencerelerin ve dolabın hizasında olmak üzere üç adet pencere bulunmaktadır. Bu pencereler sivri kemerli içeride alçı revzenli içlik pencereleri dışarıda şebekeli dışlık pencereleri şeklindedir. Mihrabın da yer aldığı güneydoğu duvarında mihrabın iki yanında zemin kat seviyesinde dikdörtgen formlu iki adet pencere bu pencerelerin üst kat hizalarında sivri kemerli içlik ve dışlık pencereleri bulunmaktadır. Mihrabın üst hizasında ise dikdörtgen formlu tepe penceresi bulunmaktadır. Zemin kat seviyesinde yer alan pencereler içten ve dıştan profilli köfeki taşı söveli, ahşap doğramalı ve demir lokma parmaklıklıdır. Dış cephede bu pencerelerin üstlerinde tuğla ve kesme taştan oluşan hafifletme kemerleri bulunmaktadır. Hafifletme kemerlerinin alınları köfeki taşındandır. Harim bölümünde giriş kapısının yanındaki merdivenden ulaşılan üç adet ahşap direk tarafından taşınan mahfil katı bulunmaktadır (Şekil 3.67). Merdivenin altında ahşap doğramalı camekanlı bir bölme bulunmaktadır. Harimin tavanı ahşap çıtalarla karelere bölünmüş ve ahşap kaplamalıdır. Ali Saim Ülgen'in çizimlerinde ahşap çatı arasında ahşap kubbe görülmektedir (Şekil 3.68). Mihrap mukarnaslıdır, mihrap nişi kenarlarında kum saati bezemeleri bulunmaktadır. Minberi ahşaptır (Şekil 3.69). Dört yöne eğimli ahşap çatısı marsilya kiremidi ile örtülüdür. Minaresi harimin batı köşesinde yer almaktadır. Kare kesitli kaidesi olan minare köfeki taşındandır. Mukarnaslı şerefesi olan minarenin ahşap külahı kurşun kaplıdır (Şekil 3.70).

Şekil 3.67 : Hacı Evhad Cami mahfil katı görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.68 : Hacı Evhad Cami plan, kesit, cephe, çizimleri (Ülgen, 1989).

Şekil 3.69 : Hacı Evhad Cami harim bölümü görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.70 : Hacı Evhad Cami minare ve dış görünümü (Ö.E.a.).

3.2.10 Ramazan Efendi cami – Koca Mustafa Paşa/Fatih

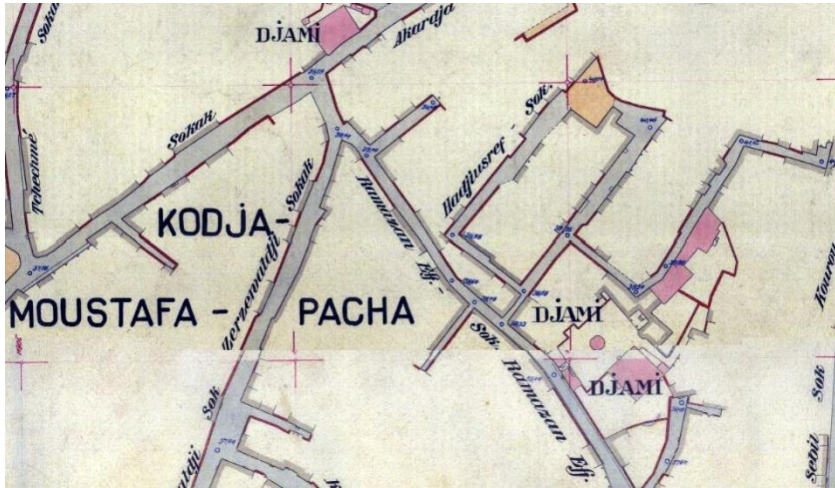
Konumu:İstanbul ili, Fatih İlçesi, Silivrikapı Mahallesi, Kuvayi Milliye Caddesinde bulunmaktadır (Şekil 3.71).

Şekil 3.71 : Ramazan Efendi Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a., Url-9).

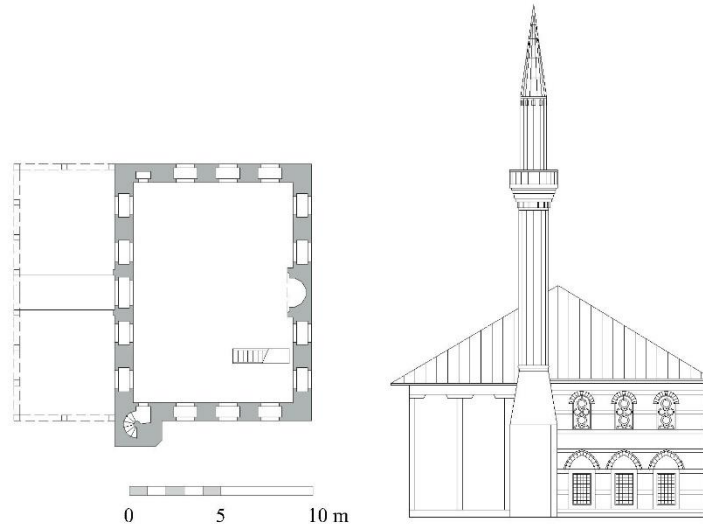
Tarihçesi: Bezirganbaşı (saraya mal veren) Hacı Hüsrev Çelebi tarafından, Halvetiliğin Ramazan-i kolunu kuran Şeyh Ramazan Efendi için 994/1585 yılında inşa ettirilmiştir. Yapının mimarı Mimar Sinan'dır. Caminin planı dikdörtgen olup duvarları kesme taş ve tuğladan yapılmıştır. Çatısı ahşap, minaresi taştan olan caminin mermer şebekeli şadırvanı vardır. Caminin duvarları 16.yüzyılın ikinci yarısına ait çinilerle kaplıdır.Caminin haziresinde zaviyesinin ilk şeyhi Ramazan Efendi olduğundan mabet bu isimle anılmaktadır (Öz,1997). Bu cami Hadika'da Bezirganbaşı Camii ismi ile geçmektedir (Ayvansarayı ve diğ, 2001). Caminin kitabesi Mimar Sinan'ın yakın dostu olan Sai Mustafa Çelebi tarafından yazılmıştır (Goodwin, 2001). Tezkiret'ül-Bünyan'da Kocamustafapaşa yakınında Hoca Hüsrev Cami olarak adı geçmektedir (Sönmez, 1988). *Tuffetül Mi'marin'de "Der Mahallei Koca Mustafa Paşa Hoca Hüsrev Camii"* şeklinde zikredilmektedir (Meriç, 1965). Cami-tekke niteliğindeki tesisin kurulduğu dönemde, tekkenin tevhidhanesi olarak da kullanılan cami, çilehane (halvethane), türbe ve şadırvan bölümlerinden başka günümüzde ortadan kalkmış olan on üç adet derviş hücresi ile bir takım tekke müştemilatını da barındırdığı anlaşılmaktadır. Yapıların zaman içinde geçirdiği onarımlar hakkında bilgi bulunmamakla birlikte muhtemelen 1782 yılındaki yangından etkilenen binaların 1818 yılında tamir edildiği bilinmektedir. Cami-

tevhidhanenin son cemaat yerindeki değişiklikler, harimde üst mahfillerin ahşap çıkmaları, ahşap tavan ile bazı bezemeler ayrıca türbenin bugünkü yapısı söz konusu onarıma aittir. Son cemaat yerinin aslında, ahşap direklere oturan bir sundurma niteliğinde olduğu anlaşılmakta, klasik üslupta bir silmeyle son bulan özgün taban hala seçilebilmektedir. Sonradan, büyük bir ihtimalle 1818 -1819 yıllarındaki onarımda son cemaat yerinin dışa kapalı ve iki katlı olması tercih edilmiş, bunun için ahşap direklerin arası, zemin katta kesme köfeki taşından duvarlar ile, üst katta ise ahşap kaplama ile kapatılmıştır. Günümüzdeki ahşap tavan ince çıtalarla küçük karelere bölünmüş, ortada yer alan büyük karenin içine, 1818-1819 yıllarındaki onarıma ait barok üslupta ışınsal bezemeli bir göbek oturtulmuştur. Aslında bu tavanın yerinde çatı altına gizlenen ahşap ya da bağdadi bir kubbenin var olduğu düşünülebilir. 1925 yılında tekkelerin kapatılmasından sonra cami-tevhidhane yalnızca cami olarak kullanılmıştır. Türbe günümüze ulaşmış, fakat tekke hayatı ile bağlantılı olan bölümler ortadan kalkmıştır. 1973 yılında kurulan “Ramazan Efendi Cami ve Çevresini Güzelleştirme Derneği”, bir çok diğerleri gibi, bütün iyi niyetine rağmen, yapıya uygun olmayan müdahalelerde bulunmuşlardır (Tanman,1994). 1973 yılında avlu duvarının yeniden inşa edildiği sırada külliyeinin bir çok özgün unsuru da ortadan kaybolmuştur (Necipoğlu, 2013)(Şekil 3.72).

Şekil 3.72 : Ramazan Efendi Cami Alman Mavileri (1913-1914) haritası (Dağdelen, 2006).

Mimari özellikleri:Cami avlusunda Caminin kuzey yönünde üzeri kurşun kaplı ahşap çatısı dört köşesindeki mermer kaplı kolonlar ile taşıtılan mermer bir şadırvan bulunmaktadır. Enine dikdörtgen planlı caminin duvarları, üç sıra tuğla hatıllı köfeki taşından almasıık olarak inşa edilmiştir (Şekil 3.73).

Şekil 3.73 : Bezirganbaşı Hacı Hüsrev (Ramazan Efendi) Cami, plan ve yan cephe, direkliğin varsayımsal restitüsyonuyla birlikte (Necipoğlu, 2013 s.673).

Son cemaat yeri kapatılmış ve iki katlı hale getirilmiştir. Son cemaat yerinde giriş aksının her iki yanının zemini sekiler ile yükseltilmiştir. Sağda ve solda ikişer pencere arasında istiridye kemerli son cemaat yeri mihrapçeleri bulunur (Şekil 3.74). Harim kapısının basık kemeri pembe taş ve beyaz mermerden geçmeli olarak örülmüştür. Kapının üzerinde kitabe yer almaktadır. Bu kapının kemer dolgularında mermer üzerinde dönemini yansıtan kalemişi bezemeleri bulunmaktadır (Şekil 3.75). Harim bölümü iç duvar yüzeyleri üst pencere alt hizalarına kadar çini ile kaplanmıştır. Harimin güneydoğu duvarında mihrabın her iki yanında iki alt pencere ve bunların üst hizalarında iki üst pencere bulunmaktadır. Güneybatı duvarında üç adet alt pencere ve bunların üst hizalarında üç adet üst pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin kuzey tarafında minare giriş kapısı bulunmaktadır (Şekil 3.76). Harimin kuzeydoğu duvarında üç adet alt pencere ve bunların üst hizasında üç adet üst pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin kuzey yönünde minare kapısının simetriği olan bölümde bir adet dolap bulunmaktadır. Alt pencereler dikdörtgen formlu, mermer söveli ve ahşap kapalıdır. Üst pencereler yuvarlak kemerli, renkli camlı, alçı revzen şeklindedir (Şekil 3.77). Son cemaat yeri ikinci katı mahfil katı olarak kullanılmıştır. Bu kattan harim bölümüne bakan amorf formlu korkuluklar bulunmaktadır (Şekil 3.78). Bu katın pencereleri sonradan yapıldığı için oransız dikdörtgen formlu ahşap pencerelerdir. Harim bölümü tavan kaplaması kare taksimatlı ahşap çıtalı düz tavan şeklindedir. Ortasında geç devir üslubunda bir göbek tavanı süslemektedir. Mukarnas kavsaralı beyaz mermerden mihrabın köşeleri kum saati formundadır. Minberi geometrik kafes işi oymalı beyaz mermerdendir

(Şekil 3.79). Caminin cephe düzeni yan duvarlarda altta tuğla örgü hafifletme kemerli dikdörtgen formlu, mermer söveli, üçer pencere bulunmaktadır. Kible yönünde ve giriş yönünde tıpkı yanlarda olduğu gibi simetri korunmuş, alttaki dörder pencere yine aynı düzende dikdörtgen formlu, mermer söveli olup demir lokma parmaklıklıdır. Üst kotta ise yuvarlak basık kemerli pencereler kible yönünde dörder, yan cephelerde ise üçer adet olmak üzere yer alır. Üst örtüsü, son cemaat yeri revağını da içeren dört yüzeyli, dik ve kurşun kaplı ahşap bir çatıyla örtülmüştür. Caminin, kuzeybatı köşesinde, mukarnaslı şerefeli, kesme köfeki taşından bir minaresi vardır. Kürsü kısmı caminin duvarları gibi, bir sıra kesme taş üç sıra tuğla hatıllarla almaşık teknikte örülmüştür. Çokgen gövde pahlarının birleştiği noktalarda bulunan ince çubuk biçimindeki kabartmalar pabuç hizasında bir çiçek kabartmasıyla birleşmektedir (Şekil 3.80).

Şekil 3.74 : Ramazan Efendi Cami son cemaat yeri dış ve iç görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.75 : Ramazan Efendi Cami harim girişi kemerli görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.76 : Ramazan Efendi Cami minare giriş kapısı görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.77 : Ramazan Efendi Cami harim görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.78 : Ramazan Efendi Cami mahfil katı görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.79 : Ramazan Efendi Cami mihrap ve minber görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 3.80 : Ramazan Efendi Cami minare görünümü (Ö.E.a.).

3.3 Camilerin Özelliklerinin Sinan Paşa Camisi ile Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi

- Plan özellikleri: Ferruh Kethuda Cami dışında diğer camilerin harim kısımları Sinan Paşa Camisinde olduğu gibi dikdörtgen formudur. Son cemaat yerlerinin özgün yapıları geçirdikleri onarımlar sonucu bozulmuştur. Mahfil katı şekil itibarıyla değişiklik gösterse de tümünde mevcuttur.
- Kesit özellikleri: *Alt pencereler*, Tercüman Yunus Bey Camisi dışında Sinan Paşa Camisinde olduğu gibi dikdörtgen formudur. Tercüman Yunus Bey

Camisinin pencerelerinin yapılan onarımlar sonrasında değiştiği düşünölmektedir. *Üst pencereler*, Sinan Paşa Camisinde olduğu gibi kemerli alçı revzenlidir. Hürrem Çavuş Camisinde içlik penceresi yoktur. Gazi İskender Paşa Camisinde ise dikdörtgen formludur. *Mihraplar*, Çavuşbaşı Mahmut Ağa Cami, Tercüman Yunus Bey Cami ve Ferruh Kethuda Camilerinde çini kaplı, Şah Sultan Camisinde sıvalı, diğerlerinde Sinan Paşa Camisindeki gibi mukarnalıdır. *Minberler*, Ferruh Kethuda ve Ramazan Efendi Camilerinde mermer diğer camilerde Sinan Paşa Camisinde olduğu gibi ahşaptır. *Tavanları*, Tercüman Yunus Bey Camisinde özgün olmayan kubbe mevcuttur, Şah Sultan Camisinde çatı arasında ahşap kubbe vardır. Diğer camilerin tavanları Sinan Paşa Camisi gibi çıtalı düz ahşap kaplıdır (Bkz. Çizelge 3.1).

- Cephe özellikleri: Sinan Paşa camisinde olduğu gibi camilerin tümü taş tuğla almaşık örgölüdür. Alt pencereleri dikdörtgen formlu demir lokma parmaklıklı, üst pencereleri kemerli dışlık pencereleri şeklindedir. Şah Sultan Camisinin minare kaidesi taş ve tuğla gövdesi taş ve tuğla malzmeden yapılmıştır. Çavuşbaşı Mahmut Ağa Camisi minare kaidesi taş, gövdesi tuğla malzmeden yapılmıştır. Diğer camilerin kaideleri ve gövdeleri taş malzmeden yapılmıştır. Sinan Paşa Camisi minare kaidesi taş ve tuğla malzmeden gövdesi taş malzmeden yapılmıştır. Üst örtülerine bakıldığında Tercüman Yunus Bey Camisinde sonradan yapılmış olan kubbe olduğu Ramazan Efendi Camisi haricindeki diğer camilerin ahşap çatılı kiremit kaplı olduğu görölmektedir. Ramazan Efendi Camisi üst örtüsü, Sinan Paşa Camisi gibi ahşap çatı üzeri kurşun kaplıdır.
- Bezeme özellikleri: Çavuşbaşı Mahmut Ağa Camisi, Tercüman Yunus Bey Camisi, Ferruh Kethuda Camisi ve Ramazan Efendi Camisinde çini kaplamalar görölmektedir. Has Odabaşı Behruz Ağa Cami ve Gazi İskender Paşa Camisinde duvarlarında kalemişi bezemeler görölmekte olup, diğer camiler Sinan Paşa Camisi gibi sadedir. Herhangi bir bezemeye rastlanmamıştır (Bkz. Çizelge 3.2).

CAMİ ADI	ÇAVUŞBAŞI MAHMUT AĞA CAMİ 945/1538	DEFTERDAR MAHMUD EFENDİ CAMİ 947/1540	TERCÜMAN YUNUS BEY CAMİ 948/1541	ŞAH SULTAN CAMİ 963/1555	HÜRREM ÇAVUŞ CAMİ 970/1560	FERRUH KETHUDA CAMİ 970/1562	HAS ODABAŞI BEHRUZ AĞA CAMİ 970/1562	GAZİ İSKENDER PAŞA CAMİ 978/1570	HACI EVHAD CAMİ 993/1585	RAMAZAN EFENDİ CAMİ 994/1586	SİNAN PAŞA CAMİ 987/1579	
CAMİ PLANLARI												
PLAN ÖZELLİKLERİ	HARİM	Enine dikdörtgen formlu plan şemasına sahiptir. İç ölçüleri 11.40x8.20 m. dir.	Kareye yakın plan şemasına sahiptir. İç ölçüleri 11.16x11.80 m. dir.	Enine dikdörtgen formlu plan şemasına sahiptir. Dış ölçüleri 13.57x12.00 m. dir.	Enine dikdörtgen formlu plan şemasına sahiptir. Dış ölçüleri 13.77x11.73 m. dir. İç ölçüleri 11.10x10.10 m. dir.	Enine dikdörtgen formlu plan şemasına sahiptir. İç ölçüleri 8.90x13.80 m. dir.	Ters T plan şemasına sahiptir, dış ölçüleri 18.20x26.00 m. dikdörtgen ana kütleyle ekli 4.70x10.65m. ölçülerinde bir mihrap çıkıntısı vardır.	Enine dikdörtgen formlu plan şemasına sahiptir. Dış ölçüleri 18.85x19.95 m. dir. İç ölçüleri 9.80x16.50 m. dir.	Enine dikdörtgen formlu plan şemasına sahiptir. Dış ölçüleri 11.25x15.70 m. dir.	Enine dikdörtgen formlu plan şemasına sahiptir.	Enine dikdörtgen formlu plan şemasına sahiptir. Dış ölçüleri 12.42x17.74 m. dir. İç ölçüleri 10.58x15.96 m. dir.	
	SON CEMAAT YERİ	Dikdörtgen formlu, kapalı, tek katlıdır, kuzeybatı yönünde büyütülmüştür.	Sivri kemerler ile bağlanmış dört adet mermer sütun ile oluşturulmuştur, üç tarafı açıktır.	Dikdörtgen formlu, kapalıdır, tek katlıdır, üzeri beş adet kubbe ile örtülmüştür.	Dikdörtgen formlu, kısmen kapalıdır, iki katlıdır.	Dikdörtgen formlu, kapalıdır, iki katlıdır.	Dikdörtgen formlu, kapalıdır, tek katlıdır.	Dikdörtgen formlu, kapalıdır, iki katlıdır.	Dikdörtgen formlu, kapalıdır, iki katlıdır.	Dikdörtgen formlu, kapalıdır, iki katlıdır.	Dikdörtgen formlu, kapalıdır, iki katlıdır.	Dikdörtgen formlu, açıktır.
	MAHFİL KATI	Dikdörtgen formlu, Mahfil ortası dairesel şekilde çıkıntılıdır.	Dikdörtgen formludur.	Dikdörtgen formludur.	Dikdörtgen formludur.	Dikdörtgen formludur.	Dikdörtgen formludur, mahfil orta aksı ön tarafa doğru dikdörtgen şekilde çıkıntılıdır.	Dikdörtgen formludur.	İki köşede iki ayrı balkon şeklindedir.	Dikdörtgen formludur.	Son cemaat yeri ikinci katıyla ortak, harim kısmına doğru amorf şekilde çıkıntılıdır.	Dikdörtgen formludur.
KESİT ÖZELLİKLERİ	ALT PENCERE	Dikdörtgen formlu, ahşap doğramalı, pencere zemini ve iç duvar yüzeyleri çini kaplıdır.	Dikdörtgen formlu, plastik doğramalıdır.	Mermer söveli, sivri kemerli, ahşap doğramalıdır.	Dikdörtgen formlu, ahşap kapaklı, ahşap doğramalıdır.	Dikdörtgen formlu, iç kısımda plastik doğramalı, dış kısımda ahşap doğramalıdır.	Dikdörtgen formlu, iç kısımda mermer görünümlü ahşap söveli, ahşap doğramalıdır.	Dikdörtgen formlu, iç kısımda mermer söveli, ahşap doğramalıdır.	Dikdörtgen formlu, taş söveli, ahşap kapaklı, ahşap doğramalıdır.	Dikdörtgen formlu, taş söveli, ahşap doğramalıdır.	Dikdörtgen formlu, mermer söveli, ahşap kapaklı, ahşap doğramalıdır.	Dikdörtgen formlu, taş söveli, ahşap doğramalıdır.
	ÜST PENCERE	Yuvarlak kemerli, alçı revzenli içlik pencereleri vardır.	Sivri kemerli, alçı revzenli içlik pencereleri vardır.	Sivri kemerli, alçı revzenli içlik pencereleri vardır.	Sivri kemerli, alçı revzenli içlik pencereleri vardır.	İçlik penceresi yoktur.	Sivri kemerli, alçı revzenli içlik pencereleri vardır.	Sivri kemerli, alçı revzenli içlik pencereleri vardır.	Dikdörtgen formlu, alçı revzenli içlik pencereleri vardır.	Sivri kemerli, alçı revzenli içlik pencereleri vardır.	Yuvarlak kemerli, alçı revzenli içlik pencereleri vardır.	Sivri kemerli, alçı revzenli içlik pencereleri vardır.
	MİHRAP	Yarım daire formundadır, iç yüzeyi çini kaplıdır.	Mukarnashlıdır, köşelerinde kum saati bezemeleri bulunmaktadır.	Yarım daire formundadır, iç yüzeyi çini kaplıdır.	Yarım daire formundadır, iç yüzeyi sıvalıdır.	Yarım çokgen formunda, sıvalı, mukarnashlıdır.	Yarım çokgen formunda, çini kaplı, mukarnashlıdır.	İstiridye formunda, kalemşi bezemelidir.	Yarım çokgen formunda, sıvalı, mukarnashlıdır.	Yarım çokgen formunda, sıvalı, mukarnashlıdır.	Yarım çokgen formunda, mermer kaplamalı, mukarnashlıdır.	Yarım çokgen formunda, sıvalı, mukarnashlıdır.
	MİNBER	Minber birbirine geçmeli çeşitli sekizgenler ile süslü ve boyalı ahşaptır.	Minber ahşaptır.	Minber ahşaptır.	Minber ahşaptır.	Minber ahşaptır.	Minber mermerdir.	Minber ahşaptır.	Minber ahşaptır.	Minber ahşaptır.	Minber mermerdir.	Minber ahşaptır.
	MAHFİL	Kare kesitli sekiz adet ahşap dikme tarafından taşınmaktadır.	Kare kesitli iki adet ahşap dikme tarafından taşınmaktadır.	Kare kesitli altı adet ahşap dikme tarafından taşınmaktadır.	Kare kesitli dört adet ahşap dikme tarafından taşınmaktadır.	Kare kesitli altı adet ahşap dikme tarafından taşınmaktadır.	Kare kesitli sekiz adet ahşap dikme tarafından taşınmaktadır.	Kare kesitli altı adet ahşap dikme tarafından taşınmaktadır.	Son cemaat yeri ikinci katıyla ortak, harim kısmına doğru iki köşede balkon şeklinde çıkıntılıdır.	Kare kesitli dört adet ahşap dikme tarafından taşınmaktadır.	Son cemaat yeri ikinci katıyla ortak, harim kısmına doğru amorf şekilde çıkıntılıdır.	Kare kesitli altı adet ahşap dikme tarafından taşınmaktadır.
	TAVAN	Ortası yıldız şeklinde göbekli, diğer kısımları dikdörtgen bölmeli ahşap çitah düz tavadır.	Kareler ile taksimatlı yapılmış, ahşap çitah düz tavadır.	Kubbe içi sıvalıdır.	Ortası çatı arasında kalan ahşap kubbeli, diğer kısımları ahşap çitah düz tavadır.	Ortası yıldız şeklinde göbekli, diğer kısımları kare taksimatlı ahşap çitah düz tavadır.	Kare taksimatlı ahşap çitah düz tavadır.	Ortası dikdörtgen şeklinde göbekli, diğer kısımları kare taksimatlı ahşap çitah düz tavadır.	Enine dikdörtgen formlu, ahşap çitah düz tavadır.	Kare taksimatlı ahşap çitah düz tavadır.	Ortası göbekli, diğer kısımları kare taksimatlı ahşap çitah düz tavadır.	Kare taksimatlı ahşap çitah düz tavadır.

Çizelge 3.1:16.yy. Mimar Sinan tarafından yapılan sakıflı camilerin plan ve kesit özelliklerinin değerlendirme çizelgesi.

CAMİ ADI	ÇAVUŞBAŞI MAHMUT AĞA CAMİ 945/1538	DEFTERDAR MAHMUD EFENDİ CAMİ 947/1540	TERCÜMAN YUNUS BEY CAMİ 948/1541	ŞAH SULTAN CAMİ 963/1555	HÜRREM ÇAVUŞ CAMİ 970/1560	FERRUH KETHUDA CAMİ 970/1562	HAS ODABAŞI BEHRUZ AĞA CAMİ 970/1562	GAZİ İSKENDER PAŞA CAMİ 978/1570	HACI EVHAD CAMİ 993/1585	RAMAZAN EFENDİ CAMİ 994/1586	SİNAN PAŞA CAMİ 987/1579	
CAMİ PLANLARI												
CEPHE ÖZELLİKLERİ	DUVAR	Bir sıra kesme taş iki sıra tuğla ile almaşık örgüdür.	Kesme köfeki taşı ile yapılmıştır.	Bir duvarı kesme taş ile diğer duvarları moloz taş ile örülmüştür.	Bir sıra kesme taş iki sıra tuğla ile almaşık örgüdür.	Bir sıra kesme taş iki sıra tuğla ile almaşık örgüdür.	Bir sıra kesme taş üç sıra tuğla ile almaşık örgüdür.	Bir sıra kesme taş üç sıra tuğla ile almaşık örgüdür.	Moloz taş, farklı yüksekliklerde iki sıra tuğla ile almaşık örgüdür.	Bir sıra kesme taş iki sıra tuğla ile almaşık örgüdür.	Bir sıra kesme taş üç sıra tuğla ile almaşık örgüdür.	Bir sıra kesme taş üç sıra tuğla ile almaşık örgüdür.
	ALT PENCERE	Dikdörtgen formlu, Tuğladan sivri hafifletme kemerli, köfeki taşı söveli, demir lokma parmaklıktır.	Dikdörtgen formlu, Taş sivri hafifletme kemerli, kemer aynaları mermer kaplı, taş söveli, demir lokma parmaklıktır.	Dikdörtgen formlu, tuğla sivri hafifletme kemerli, kemer aynaları taş kaplı, taş söveli, demir lokma parmaklıktır.	Dikdörtgen formlu, tuğla sivri hafifletme kemerli, kemer aynaları tuğla kaplı, taş söveli, demir lokma parmaklıktır.	Dikdörtgen formlu, taş tuğla almaşık sivri hafifletme kemerli, kemer aynaları taş kaplı, taş söveli, demir lokma parmaklıktır.	Dikdörtgen formlu, taş tuğla almaşık sivri hafifletme kemerli, kemer aynaları taş kaplı, taş söveli, demir lokma parmaklıktır.	Dikdörtgen formlu, tuğla sivri hafifletme kemerli, kemer aynaları tuğla kaplı, taş söveli, demir lokma parmaklıktır.	Dikdörtgen formlu, taş tuğla almaşık sivri hafifletme kemerli, kemer aynaları taş kaplı, taş söveli, demir lokma parmaklıktır.	Dikdörtgen formlu, taş tuğla almaşık sivri hafifletme kemerli, kemer aynaları tuğla kaplı, taş söveli, demir lokma parmaklıktır.	Dikdörtgen formlu, taş tuğla almaşık sivri hafifletme kemerli, kemer aynaları tuğla kaplı, taş söveli, demir lokma parmaklıktır.	Dikdörtgen formlu, tuğla sivri hafifletme kemerli, kemer aynaları tuğla kaplı, taş söveli, demir lokma parmaklıktır.
	ÜST PENCERE	Sivri kemerli, yuvarlak şebekeli dışlık pencereleridir.	Taş sivri kemerli, yuvarlak şebekeli dışlık pencereleridir.	Tuğla sivri kemerli, yuvarlak şebekeli dışlık pencereleridir.	Tuğla sivri kemerli, yuvarlak şebekeli dışlık pencereleridir.	Taş tuğla almaşık sivri kemerli, yuvarlak şebekeli dışlık pencereleridir.	Taş tuğla almaşık sivri kemerli, yuvarlak şebekeli dışlık pencereleridir.	Taş tuğla almaşık sivri kemerli, badem şekilli şebekeli dışlık pencereleridir.	Tuğla sivri kemerli, badem şekilli şebekeli dışlık pencereleridir.	Taş tuğla almaşık sivri kemerli, badem şekilli şebekeli dışlık pencereleridir.	Taş tuğla almaşık sivri kemerli, yuvarlak şebekeli dışlık pencereleridir.	Tuğla yuvarlak basık kemerli, yuvarlak şebekeli dışlık pencereleridir.
	SON CEMAAT YERİ	Kapatılmıştır, duvar yüzeyi sıvalı ve boyalıdır, ön kısmına ilave bir rüzgarlık yapılmıştır.	Üç cephesi açıktır, baklavah sütun başları olan dört adet sütun üzerinde sivri kemerlidir.	Sütun araları camlı doğrama ile kapatılmıştır.	Kısmen kapatılarak cephe yüzeyi ahşap kaplanmıştır.	Kapatılarak cephe yüzeyi ahşap kaplanmıştır.	Sütun araları camlı alüminyum doğrama ile kapatılmıştır.	Kapatılarak cephe yüzeyi ahşap kaplanmıştır.	Kapatılarak cephe yüzeyi ahşap kaplanmıştır.	Kapatılarak cephe yüzeyi ahşap kaplanmıştır.	Kapatılarak cephe yüzeyi ahşap kaplanmıştır.	Üç cephesi açıktır, 12 adet ahşap dikmeden oluşmaktadır.
	MİNARE	Kaidesi taş, çokgen formlu gövdesi tuğla, şerefesi taş malzemedendir, şerife kısmı taş konsollar ile taşınmıştır, Külühi yoktur.	Kesme köfeki taşından yapılmış olan minarenin şerefesi mukasnaslı, ahşap külühi kurşun kaplıdır.	Minare kaidesi kare kesitlidir, çokgen gövdesi, mukasnaslı şerefesi ve kurşun kaplı ahşap külühi vardır.	Minarenin kürsü ve pabuç bölümü almaşık örgüdür. Tuğla gövde kısmına taş ile şekil verilmiştir, petek kısmı tuğladandır, ahşap külühi kurşun kaplıdır.	Minare köfeki taşındandır, şerefesi düz, ahşap külühi kurşun kaplıdır.	Minare köfeki taşındandır, gövdesi yuvarlak, şerefesi düz, ahşap külühi kurşun kaplıdır.	Minare köfeki taşındandır, çokgen gövdeli, düz şerefelidir, ahşap külühi kurşun kaplıdır.	Minare köfeki taşındandır, çokgen gövdeli, şerefesi mukamashdır, ahşap külühi kurşun kaplıdır.	Minare köfeki taşındandır, çokgen gövdeli, şerefesi mukamashdır, ahşap külühi kurşun kaplıdır.	Minare kaidesi taş-tuğla almaşık, pabuç ve üst kısmı taştır, çokgen gövdeli, şerefesi mukamashdır, ahşap külühi kurşun kaplıdır.	Minare kaide ve pabuç taş-tuğla almaşık, yuvarlak gövdesi taştır, şerefesi mukamashdır, ahşap külühi kurşun kaplıdır.
	ÜST ÖRTÜ	Ahşap çatı, Marsilya kiremidi ile kaplıdır.	Son cemaat yerini de içine alan, kiremit kaplı ahşap kırma çatıdır.	Kubbelidir, Kurşun kaplıdır.	Kırma ahşap çatı, alaturka kiremidi kaplıdır.	Kırma ahşap çatı, alaturka kiremidi kaplıdır.	Kırma ahşap çatı, kiremit kaplıdır.	Dört yöne eğimli ahşap çatı, kurşun kaplıdır.	Kırma ahşap çatı, alaturka kiremidi kaplıdır.	Kırma ahşap çatı, marsilya kiremidi kaplıdır.	Dört yöne eğimli ahşap çatı, kurşun kaplıdır.	Dört yöne eğimli ahşap çatı, kurşun kaplıdır.
	HARİM KAPISI	Basık kemerli ahşap kapıdır.	Mermer söveli, sivri kemerli, ahşap kapıdır.	Mermer söveli, sivri hafifletme kemeri altında siyah beyaz makaralı kemer taşları ile yapılmış basık kemerli, ahşap kapıdır.	Mermer söveli basık kemerli ahşap kapıdır.	Mermer söveli, ahşap kapıdır.	Üzerinde sade basık kemerli, iri kaval silmeli ve rumi kabartmalı bir taş bulunan kapı ahşaptır.	Mermer söveli, basık kemerli ahşap kapıdır.	Ahşap pervazlı, ahşap kapıdır.	Mermer söveli, basık kemerli ahşap kapıdır.	Pembe ve beyaz mermerden birbirine geçmeli basık kemerli ahşap kapıdır.	Mermer söveli, pembe ve beyaz mermerden birbirine geçmeli basık kemerli ahşap kapıdır.
BEZEME ÖZELLİKLERİ	ÇİNİ	Harim bölümü iç duvar yüzeyleri zemin kat penceresi üst hizasına kadar çini kaplıdır.	Çini bezemesi yoktur.	Harim bölümünde tavan hizasına kadar duvar yüzeyi çini kaplıdır.	Çini bezemesi yoktur.	Çini bezemesi yoktur.	Harim bölümünde ve son cemaat yeri bölümünde tavan hizasına kadar duvar yüzeyi çini kaplıdır.	Çini bezemesi yoktur.	Çini bezemesi yoktur.	Çini bezemesi yoktur.	Üst kat penceresi alt hizasına kadar duvar yüzeyi çini kaplıdır.	Çini bezemesi yoktur.
	KALEMİŞİ	Kalemışı bezemesi yoktur.	Kalemışı bezemesi yoktur.	Kalemışı bezemesi yoktur.	Kalemışı bezemesi yoktur.	Kalemışı bezemesi yoktur.	Kalemışı bezemesi yoktur.	Harim bölümünde ve son cemaat yeri bölümünde duvar yüzeyinde kalemışı görünümünde duvar kağıdı kaplaması vardır.	Harim bölümü alt pencere üzerlerinde taş şeklinde, tavan ve duvar birleşim komişlerinde kalemışı bezemesi vardır.	Kalemışı bezemesi yoktur.	Sadece son cemaat yerinden harime giriş kapısının kemer dolgularında mermer üzerinde kalemışı bezemesi vardır.	Kalemışı bezemesi yoktur.

Çizelge 3.2: 16.yy. Mimar Sinan tarafından yapılan sakıflı camilerin cephe ve bezeme özelliklerinin değerlendirme çizelgesi.

3.4 Bozulma Nedenleri ve Koruma Sorunları

Sakıflı camilerin bozulma nedenleri ve koruma sorunları, diğer taşınmaz kültür varlıklarının korunması konusunda karşılaşılan sorunlar ile örtüşmektedir. Camilerin tarihsel süreçlerinden de anlaşılacağı üzere bu yapılar çeşitli dönemlerde bir takım doğal ve insan kaynaklı etkenlerle bozulmalara uğramış ve çeşitli dönemlerde onarımlar geçirmişlerdir. Camilerin bozulma nedenleri, “doğal etkenler” ve insan kaynaklı etkenler” olmak üzere iki ana başlık altında verilmiştir.

3.4.1 Doğal etkenler

- **Yapının konumu ve zemin yapısı etkileri:** Yapının bulunduğu yer eğimli bir arazide veya dere yatağında ise, bu durum iklime bağlı etkenlerden daha fazla zarar görmesine neden olabilir. Yer altı suları ile ilgili gerekli önlemlerin alınmaması sonucu yapı temeli zarar görmektedir. Yapının fay hattı üzerinde yer alması depremlerden daha fazla zarar görmesine yol açabilir. Nitekim İstanbul’un yüzyıllar içerisinde geçirdiği depremler dikkate alındığında bu etken İstanbul’un taşınmaz kültür varlıklarını her zaman olumsuz etkilemiştir. 16. Yy. sakıflı camilerinin tarihçeleri göz önüne alındığında da farklı dönemlerde depremler nedeniyle hasara uğradıkları ve onarım geçirdikleri görülmektedir. Yapıların bulunduğu zemin mukavemetinin düşük olması ya da yapının temelinin oturduğu her bölgede homojen olmaması, yapıda dönme, farklı oturma gibi gözle görülebilen bozulmalara da neden olabilmektedir (Ahunbay, 1996).
- **İklim etkileri:** İklimler arasındaki ısı farklılıkları yapı malzemesinin fiziksel ve kimyasal yapısını bozmaktadır. Güneş ışınlarının ultraviyole bileşeni, ahşap tekstil ve pigmentleri üzerinde hasar verici etkiye sahiptir. Yağmur ve kar suları da yapı malzemeleri üzerinde aşındırıcı etkiye sahiptir. Çeşitli yollarla yapı bünyesine ulaşan su, malzemenin nem miktarında artışa neden olarak aşınmaya sebep olmaktadır. Soğuk havalarda malzeme gözeneklerine nüfus eden su donduğunda hacmi arttığından deformasyona neden olmaktadır. Rüzgar etkisiyle yapı yüzeylerinde patinalar oluşur. Rüzgar ile taşınan toz, kum gibi parçacıklar malzeme yüzeyine çarparak aşınmalar oluşturur. Ayrıca rüzgarın taşıyarak getirdiği tohumların boşalmış derzlere ve

yapıdaki bir takım oyuklara yerleşmesiyle yapı üzerinde bir takım bitkiler üremekte, bu bitkilerin kökleri de yapıya zarar vermektedir.

- **Doğal afetlerin etkileri:** Aniden şiddetli bir felaket olarak ortaya çıkan deprem, sel, fırtına, yıldırım düşmesi, volkanik patlama, heyelan, çığ düşmesi, gibi olaylar tarihi yapıların ciddi bir şekilde zarar görmesine neden olmaktadır. Deprem etkisi ile tarihi yapılarda çatlama, ayrılma, kısmen veya tamamen yıkılmaya varan hasarlar oluşmaktadır. Volkanik patlamalar çevresindeki tüm yapıları etkileyerek bir yerleşmeyi tamamen yok edebilmektedir. Sel, Tsunami gibi doğal afetlerde yapıda parçalanma, yıkılma gibi sorunların yanısıra malzemelerinin ıslanması sonucu bozulma sürecini tetiklemektedir. Şiddetli fırtınalarda yapıların çatıları öncelikli olmak üzere, tüm yapı elemanları hasar görebilmektedir. Ayrıca bu fırtınalar sırasında yıldırım düşmesi yangınların oluşumuna sebebiyet verebilmektedir.

3.4.2 İnsan kaynaklı etkenler

- **Yapıların terk edilmesinin etkileri:** İnsanlar tarafından sosyo-ekonomik sorunlar nedeniyle bir yaşam alanının terk edilmesi bu yerleşimdeki yapıların bakımsız kalarak zaman içinde harap olmasına yol açmaktadır.
- **Tasarım hataları ve bilinçsiz müdahalelerin etkileri:** Tarihi yapılarda onarım uzmanlık gerektiren bir iştir. Uzman olmayan kişiler tarafından yapılan onarımlar yapıya hasar vermektedir. Nitekim 16. Yy. sakıflı camilerinde en sık karşılaşılan sorunlardan biri de zaman zaman iyi niyetli de olsa bilinçsiz müdahalelerdir. Yapıların kötü kullanımı, ihtiyaca göre yapıya eklenen ara katlar, çeşitli amaçlarla pencere oranlarının değiştirilmesi, yapının yüklerini de etkilediğinden hasar sürecini hızlandırmaktadır. Yapıyı oluşturan yapı bileşenlerinin uygun bağlayıcı malzemelerle ve teknik detaylarla birleştirilmeleri yapının dayanımını arttırmak ve onları daha uzun süre koruyabilmek açısından önemlidir. Binaların taşıyıcı sisteminde düşey taşıyıcıların, üzerlerine gelen yatay ve düşey yükleri taşıyabilecek kesitlerde yapılmamaları durumunda yapıda ciddi hasarlar oluşabilmektedir. Bununla birlikte kullanılan malzemelerin iyi nitelikli olmaması, yapıların bozulma sürecini hızlandırmaktadır. Tarihi eserin yakınındaki bir başka yapının yıkımı

veya yapılması esnasında topraktaki yüklerde değişiklikler oluşacağından tarihi yapıda bozulmalara neden olabilmektedir.

- **Yasal düzenlemelerin etkileri:** 1930 yılındaki 1580 sayılı Belediye kanununun 115. maddesine göre tarihi değeri olan yapıların sahiplerine onarım yapmaları için bildirimde bulunulacak, yapılmadığı takdirde bedeli mal sahibinden taksitle alınmak suretiyle Belediye tarafından yapılacaktı, bu tür yapıların onarımının mümkün olmaması durumunda Belediye tarafından kamulaştırma bedeli ödenmeden yeni yapı yapılabilecekti (Madran, 1997). Türkiye’de camilerin ve din görevlilerinin ihtiyaç durumları ile ilgili bilgilerin edinilmesi amacıyla, 17 Nisan 1927 tarihli 1011 sayılı bütçe kanununun 14. maddesine göre Türkiye’nin ne kadar cami ve ne kadar din görevlisi ihtiyacı olduğunun 31 Mayıs 1928 tarihine kadar belirlenmesi istenmiştir (Meydan, 2010). Yapılan çalışmanın ardından 22 Kasım 1935 yılında çıkarılan 3163 sayılı kanun ile ihtiyacın bulunmadığı tespiti yapılan bazı camiler kadro harici bırakılmıştır. 1933 yılı 2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanununa göre *“Yapıların boyut ya da cephe değişimini gerektiren tamiratlar için Belediyeden ruhsat alınacak, ancak yıkılacak halde olan ve yenilenmesine olanak olmayan yapılar mal sahibi ya da Belediye tarafından onbeş gün içinde yıktırılacaktır”* yıkılacak duruma geldiğine kimin, hangi kriterlere göre karar vereceği belirsiz olduğundan bu maddeye dayanılarak bir çok yıkım yapıldığı düşünülmektedir (Madran, 1997). 1930’lu yıllarda çok büyük çaplı eski eser yıkımı yaşanmış, ikinci yoğun tahribat dönemi de 1950-1960 yılları arasında olmuştur (Çal,1990). 1935 yılında 2762 sayılı Vakıflar Kanunu çıkarılmış, bu kanunla Vakıflar İdaresi, kendilerine ait olan eserlerin imar ve korunmasından sorumlu tutulmuş, değerini yitiren vakıf mallarının tasfiyesi öngörülmüş fakat tarihi ve mimari eserlerin satılamayacağı belirtilmiştir (Mumcu, 1972). 1951 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kurulmuştur¹⁹. Bu kurul kurulmasına rağmen tahribatın önüne geçememiş, Belediyeler kimi zaman *“mail-i indiham”* raporlarına dayanarak, kimi zaman siyasi etkiyle GEEAYK’nın kararlarına uymayarak eski eser tahribatına devam etmişlerdir (Çal, 1990).

¹⁹ Url-12. <http://www.korumakurullari.gov.tr/TR-89184/tarihce.html>. Sitesinden alınmıştır.

1950'li yıllarda çeşitli imar faaliyetleri ve yeni yol yapımları nedeniyle hükümet ve belediyelerce bir çok caminin yıkılmasına veya nakline karar verilmişken Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından hazırlanan liste ile bir kısım caminin muhafazası sağlanmış, fakat diğer bir kısmı kaderine terk edilmiştir (Ünsal, 1968). Demiryolu güzergahı üzerinde ve Divanyolu caddesinin genişletilmesi çalışmalarında yol üzerinde bulunan eserlerin bazıları kesilmiş, bazıları geri çekilmiş, bazıları ise tamamen ortadan kalkmıştır (Ünal ve Mazlum, 2017). 1957 yılında 7044 sayılı kanun ile herhangi bir yolla, Belediyelere, hazineye, özel idarelere geçen ama aslında Vakıf yoluyla yapılan taşınmaz mallar içinde korunması gerekli tarihsel veya mimari değer taşıyan eserlerin mülkiyetleri Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne geçmektedir. Bu kanunla mülkiyetine geçen eserleri koruması altına almış bir ölçüde tahribatları önlemeye çalışmıştır (Mumcu, 1972). 1973 yılında 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu, 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çıkarılmıştır. Günümüzdeki imar düzenlemeleriyle kat yüksekliklerinin aşırı artması tarihi yapıları olumsuz etkilemektedir.

- **Yangınların etkileri:** Ülkemizde sıkça görülen yangınlar sebebiyle ahşap yapı elemanları tahrip olmuştur. Tarih boyunca İstanbul'da büyük semt yangınları olmuştur. Bu yangınlarda diğer ahşap yapılar gibi sakıflı camilerin ahşap çatıları, son cemaat yeri ahşap direkleri ve diğer ahşap yapı elemanları büyük hasar görmüştür.
- **Savaşlar ve Vandalizmin etkileri:** Savaşlarda bombaların etkisiyle çeşitli tarihi binalar harap olmaktadır. Patlamaların oluşturduğu basınç kuvveti yapılarda hasara yol açmaktadır. II. Dünya savaşı sonrasında Avrupa'da bir çok kent harabeye dönmüştür. Uzun yıllar süren Ortodoğu savaşı Mezopotamya'da yer alan tarihi eserlerin tahrip edilmesine yol açmıştır. Bosna savaşı sırasında Sırp tarafından yıkılan Mostar köprüsü günümüzde dinleri ve insanları birleştiren bir öge olarak yeniden yapılmıştır. Vandalizm eserleri kasıtlı olarak tahrip etme anlamına gelmektedir. Bosna savaşı sırasında Osmanlı egemenliği izlerini taşıdıkları için, camiler yok edilmek istenmiştir.

4. REKONSTRÜKSİYON KAVRAMI VE YÖNTEMLERİ

4.1 Rekonstrüksiyon

Rekonstrüksiyon (yeniden yapım) tümüyle yıkılmış, yok olmuş ya da çok harap durumda olan bir anıtın veya sitin elde bulunan bilgi ve belgelere dayanılarak yeniden inşa edilmesi anlamına gelir ve ancak özel durumlarda kabul gören bir uygulamadır (Ahunbay, 1996). Yeniden yapım; doğru biçimi, özgün malzeme ve detaylarıyla yapı elemanı ölçeğinde sınırlı kalarak, yeni konstrüksiyon ile koruma amacı aşılmadan kaybolmuş olan yapıyı yeniden inşa etmek olarak tanımlanabilir (Zakar ve Eyüpgiller, 2015). Yeni yapılan yapı, yerine yapıldığı anıtın tarihi dokusuna, özgün malzeme ve işçiliğine sahip değildir, bu yapıya özgün yapının bir kopyası denilebilir ve bir kopya, tarihi yapının kütle ve mekanlarını ancak biçimsel olarak canlandırabilir; anıtın yerini alması olanaksızdır ve tarihi bir değer taşıdığı düşünülmemektedir (Ahunbay, 1996). Buna karşılık bazı durumlarda yeniden yapma kararı vermek, yok edilmiş olan kültürel mirasın insanlar tarafından yeniden görme ve kullanma isteğine cevap verilmesi açısından gerekli olabilmektedir (Ahunbay, 2017). Kültür varlığı, bir kent silüetinin ya da bir meydanın önemli bir parçası, tarihi bir kompozisyonun ögesi olması durumunda eksikliği bir bütünü zedeleyecek ise, yeniden yapılması toplumsal ve kültürel bellek açısından gerekli bir eylem olarak değerlendirilebilir (Zakar ve Eyüpgiller, 2015). Rekonstrüksiyonun yapılabilmesi için yeniden yapıma olanak sağlayan teknik verilerin, rölöve, fotoğraf ve benzeri grafik belgelerin elde bulunması gereklidir (Ahunbay, 1996). Kent ve ülke için simge değeri taşıyan, toplumun sosyal hayatında ve dolayısıyla toplumsal bellekte özel bir yeri olan önemli anıtların, savaş, deprem ve benzeri felaketler sırasında yitirilmesi toplumun felaketler sonrası travmasını atlatabilmesi açısından rekonstrüksiyon için uygun bir zemin hazırlamaktadır; II. Dünya savaşı sırasında harap olan Varşova (Polonya) ve Münster(Almanya) kentlerinde tarihi merkezin vazgeçilmez parçaları olan anıtlar ve kentsel doku öğeleri, savaş sonrası insanların birlik ve beraberliğinin ayakta tutulması amacıyla yeniden yapılmış veya yeniden yapılarcasına onarılmışlardır (Ahunbay, 1996).

4.2 Uluslararası Tüzük ve Kararlara Göre Rekonstrüksiyon Kavramı

1931 yılında Atina’da toplanan I. Uluslararası Koruma Mimar ve Teknisyenleri Kongresi’nin Atina Kartası diye anılan sonuç bildirgesinde rekonstrüksiyon terimi hiç yer almamakta, “in toto” yani toptancı restorasyonlardan kaçınılması, herhangi bir dönemin tarzını dışlamadan, geçmişin tarihi ve sanatsal eserlerine saygı gösterilmesi tavsiye edilmektedir (Mazlum, 2014). Ahunbay’ın (1996) da belirttiği üzere mimari rekonstrüksiyonun II. Dünya Savaşı öncesinde ender olarak başvurulan bir teknik olduğu söylenebilir. Nitekim 1944 yılında, Varşova’nın yerle bir olmuş tarihî merkezinin, güvenilir rölöve, belge ve resimlere dayanılarak rekonstrüksiyonuna başlanmış ve çok geçmeden Varşova yeniden başkent ilan edilmiştir. Verilerin yakın zamana ait olması ve güvenilirliği rekonstrüksiyonların özgüne yakın nitelikte olmalarını sağladığı söylenebilir.

1964 yılındaki Venedik tüzüğü 3. maddesinde “Anıtların korunması ve onarılmasındaki amaç, onları bir sanat eseri olduğu kadar, bir tarihi belge olarak da korumaktır” denmekte, “yeniden inşa” terimi yalnız 15. maddesinde geçmekte, “arkeolojik alanlarda bütün yeniden inşa işlemlerinden peşinen vazgeçilmelidir. Yalnız mevcut fakat birbirinden ayrılmış parçaların biraraya getirilmesine izin verilebilir” diye eklenmektedir. Tüzüğün 9. maddesinde “Onarım uzmanlık gerektiren bir iştir. Amacı anıtın estetik ve tarihî değerini korumak ve ortaya çıkarmaktır. Onarım kendine temel aldığı özgün malzeme ile güvenilir belgelere saygıyla bağlıdır. Faraziyenin başladığı yerde onarım durmalıdır; yapılması gerekli herhangi bir eklemenin mimari kompozisyondan farkı anlaşılabilmeli ve gününün damgasını taşımalıdır.” denilerek, genel bir yaklaşım olarak da rekonstrüksiyon tavsiye edilmemektedir (Mazlum 2014).

1972 yılında UNESCO tarafından hazırlanarak üye devletlerin imzasına sunulan Dünya Kültür ve Doğa Mirasının Korunması Sözleşmesi’nde “özgünlük” sözcüğü yer almamakta bu kavram beş yıl sonra düzenlenen uygulama rehberinin 86. maddesinde ortaya çıkmaktadır. Buna göre “arkeolojik kalıntıların ya da tarihî yapı veya bölgelerin rekonstrüksiyonu, ancak istisnai durumlarda savunulabilir. Rekonstrüksiyon, ancak eksiksiz ve ayrıntılı bir belgelemeye dayanırsa ve asla varsayıma yer vermezse kabul edilebilir” denilmektedir (Mazlum, 2014).

1979 yılında ICOMOS Avustralya Milli Komitesi tarafından oluşturulan Burra Tüzüğü'nün "Rekonstrüksiyon" başlıklı 20. maddesinde de "*bir yer ancak bozulma ya da değişim nedeniyle bütünlüğünü kaybetmişse ve dokunun eski durumunu yeniden üretmek için yeterli veri varsa rekonstrüksiyon uygun olur*" denilmektedir. Bir yerin kültürel anlamını kaybetmemesi için de bu müdahalenin "ender olarak" kabul edilebileceği, ancak yapı incelendiğinde özgün değil, yeniden yapılmış olduğunun ayırt edilebilir olması gerektiği belirtilmiştir (Mazlum, 2014).

1982 yılında savaş sonrası Avrupa toplumunda bir travma oluşturan yıkımların tek çözümünün rekonstrüksiyon olarak görülmesi, zaten halihazırda yapılmakta olan uygulamalara da hem meşrutiyet kazandırmak hem de bilimsel bir çerçeve, bir sınırlama oluşturabilmek için Dresden'de "Savaşın Harap Ettiği Anıtların Rekonstrüksiyonu Hakkında Dresden Deklarasyonu" başlıklı ICOMOS metni oluşturulmuştur. Bildirgede "*bir savaş ertesinde anıt ve yerleşmelerin rekonstrüksiyonuna girişmenin, hem entelektüel, hem de siyasi olarak soyut değerlerin de tanınması isteğinden doğduğu belirtilmekte, bir anıtı anlamı ve etkisi nedeniyle geri kazanmanın kabul edilebilirliği üzerinde durulmaktadır. Son derece titiz, bilimsel bir metodolojinin yanı sıra, teknoloji, sanat ve ustalık anlamında becerilerin de arttığına değinilerek, rekonstrüksiyonun yüksek bir profesyonel düzeye ulaştığı ve yeni bir boyut kazandığı belirtilmiştir.*" Bu bildirge adından da anlaşıldığı üzere savaşta yitirilen kültür varlıklarının bilimsel yöntemlerle yeniden inşa edilmesine olanak sağlayan bir bilimsel açılım getirmeyi amaçlamıştır (Mazlum, 2014).

Ülkemizde 1999 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından çıkartılan 660 sayılı İlke Kararı, günümüzde mevcut olmayan ancak kültür varlığı değeri taşıyan bir yapının rekonstrüksiyonunun ancak "*mevcut belgelerden yararlanılarak, kendi parselinde daha önce bulunduğu yapı oturum alanında, eski cephe özelliğinde, aynı kitle ve gabaride, özgün plan şeması, malzeme ve yapım tekniği kullanılarak, kapsamlı restitüsyon etüdüne dayanarak*" yapılabileceğini tanımlar²⁰.

²⁰ URL-12.<<http://www.korumakurullari.gov.tr/Eklenti/18338,660-nolu-ilke-karari.>> Alıntı yapılmıştır.

2000 yılındaki Kültür Mirasının Özgünlüğü ve Tarihî Rekonstrüksiyonu Hakkında Riga Tüzüğü'nde ICOMOS ile UNESCO'nun önceki yıllardaki ilgili metinlerinde istisnai koşullar dışında kültür mirasının rekonstrüksiyonuna karşı durulduğu belirtilmekle birlikte bir felaket sonucu ortadan kalkmış bir anıt, bölge tarihi ve kültürleri için üstün sanatsal, simgesel ya da çevresel bir anlam taşıyorsa ve eksiksiz rölöveleri ve tarihî belgeleri varsa, rekonstrüksiyonun bir müdahale biçimi olarak kabul edilebileceği savunulmaktadır (Mazlum, 2014).

2000 yılında Krakow'da konunun uzmanları Krakow tüzüğü olarak adlandırılan bir belge üretmişlerdir. Bu belgenin 4. maddesinde *“Yapıların büyük bölümünün kendi üslubunda yeniden yapılmasından kaçınılmalıdır. Mimari önemi olan küçük parçaların kesin, tartışmasız belgelemeye dayanmak koşuluyla yeniden yapımı, bir istisna olarak kabul edilebilir. Eğer bu yapının doğru kullanımı için daha kapsamlı mekansal ve işlevsel kısımlarının yeniden yapımı gerekiyorsa, bunlar çağdaş mimariyi yansıtmalıdır. Savaş veya doğal felaket sonucu yok olan bir yapının tümünün yeniden yapımı ancak tüm toplumun kimliğine ilişkin sosyal veya kültürel nedenler varsa kabul edilebilir”* denilmektedir (Ahunbay, 2017).

30 Mayıs 2012 ve 17 Mart 2013 tarihleri arasında gerçekleştirilen ulusal mimari koruma uzmanları toplantıları ve ICOMOS Türkiye Milli Komitesinin revizyonu ile son şekli verilmiş olan ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesinde “yeniden yapım” kavramı ile ilgili *“Kültür varlığı değerlerini taşıyan ve toplumsal hafızada güncelliğini korumakla birlikte herhangi bir nedenle yitirilmiş olan yapının, gerek kültür varlığı niteliği, gerekse kültürel çevreye olan tarihsel katkıları ve toplumsal açıdan vazgeçilmezliğinin tanımlanması durumunda yeniden yapılmasıdır. Yapının içinde bulunduğu kentsel bağlamın değişmemiş, bu değişikliğin toplumsal hafızada yer bulmamış olduğu, eldeki mevcut belgelerin varsayımları en aza indirgeyecek düzeyde olduğu durumlarda (yapı kalıntısı, rölöve, fotoğraf, her türlü özgün yazılı - sözlü, görsel arşiv belgesi vb.) kapsamlı restitüsyon etüdüne dayalı ve kendi parselinde daha önce bulunduğu yapı oturma alanında, özgün mimarisi, malzeme ve yapım tekniğiyle ilk durumuna uygun olarak projelendirilmesi ve uygulanmasıdır”* denilmektedir.

1 Mart 2018 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 21.02.2018 tarihli 922 karar numaralı ilke kararında ‘‘Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 05.11.1999 tarih ve 660 sayılı İlke kararının I. Bölümünün 3) Yeniden Yapma (Rekonstrüksiyon) başlığı altında yer alan hükümlerin, cami, mescit ve türbelerde uygulanmasında karşılaşılan sorunlara ilişkin yapılan görüşmeler sonucunda; Herhangi bir nedenle yok olan korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli cami, mescit ve türbelerin, kültürel mirasımızın yaşatılmasının sağlanabilmesi amacıyla rekonstrüksiyonunun yapılmasının esas olduğuna, kendi parselinde daha önce bulunduğu yapı oturma alanında kaldırılması mümkün olmayan yapıların bulunması veya parselin imar uygulaması görmüş olması (tevhid, ifraz, yola terk vb.) gibi durumlarda ve 05.11.1999 tarih ve 660 sayılı İlke Kararının uygulanamaması halinde, kendi parselinde farklı konumda veya yakın çevresinde başka bir parselde kapsamlı restitüsyon etüdüne dayalı rekonstrüksiyonunun yapılmasının uygun olduğuna, ayrıca çeşitli nedenlerle tespiti yapılamamış ancak 2863 sayılı Kanun kapsamında korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı özelliği gösterdiği kütle, gabari, plan, cephe, yapım tekniği ve malzemesine ilişkin belgelerle ortaya konulan cami, mescit ve türbelerde öncelikle koruma bölge kurullarınca korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescillerinin yapılmasına, rekonstrksiyonlarına ilişkin uygulamalarda ise yukarıdaki hükümlerin geçerli olduğuna karar verildi.’’ denilmektedir²¹. Bu maddeden anlaşılacağı üzere, rekonstrüksiyonu yapılacak olan cami, mescit ve türbe işlevinde olan kültür mirasının kendi parseli üzerinde kaldırılamayacak yapıların olması durumunda, uygun görülecek farklı bir parselde yapının rekonstrüksiyonu yapılabilir.

4.3 Yurt Dışından Rekonstrüksiyon rnekleri

4.3.1 Mostar Köprüsü – Mostar/Bosna Hersek

Mostar Köprüsü Bosna – Hersek’in Mostar şehrinden geçen Neretva nehri üzerinde bulunan bir köprüdür. Kanuni Sultan Süleyman tarafından 1557 -1566 yılları arasında Mimar Sinan’ın ğrencisi Mimar Hayrettin’e yaptırılmıştır. Adını köprüden alan Mostar kenti Osmanlı İmparatorluğu için önemli bir merkezdir ve Mostar’ın iki yakasına 427 yıl kesintisiz hizmet veren bu köprü, 1993 yılının Kasım ayında i

²¹ Url-13. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/03/20180301-12.htm> alıntı yapılmıştır.

savaş dolayısıyla Boşnaklara düşman olan Hırvat ve Sırp'ların bombardımanları sonucunda, Neretva nehrinin sularına gömülmüştür. 1995 yılında savaşın sona ermesinden sonra aynı yerde yapılan geçici köprüler nehrin azgın su taşkınlarına dayanmamıştır. Birleşmiş Milletlerin girişimiyle ve Türk Hükümeti 1996 yılında bu konudaki uluslararası başlattığı kampanya ile 1998 yılında UNESCO ve Dünya Bankası da devreye girerek restorasyon çalışmalarını yürütecek olan PCU'nun (Project Coordination Unit) kurulmasını sağlamışlardır. Bu birime paralel olarak bir de uluslararası restorasyon ve mimarlık tarihi uzmanlarından oluşan ICE (International Committee of Experts) kurulmuştur. Uzmanlar komitesi köprünün Mimar Sinan dönemindeki malzeme ve yapım teknikleri ile restorasyonunu şart koşmuştur. Gerek tasarımı, gerekse uygulaması köprünün inşa edildiği dönemin özgün malzeme ve yapım tekniğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir (Anadol, Arıoğlu, 2006). Mostar köprüsünün yeniden yapımı sırasında eski rölöve ve fotoğraflarından yararlanılmış, yıkılan köprünün nehirden çıkan parçaları incelenerek özgün yapım tekniği ve birleşim detayları için somut verilere ulaşılmıştır (Ahunbay, 2017). Köprü kemeri ve yükseltileri çevre yapılarda da kullanılmış olan tenelija (yerel kireç taşı) taşından yapılmıştır. Bilim kurulunun yeni taş kullanımını tercih etmesiyle, 16. yüzyılda kullanılan ocaklardan taş çıkartılmış, malzeme incelemeleri yapılarak uygun görülenler taş ustaları tarafından geleneksel aletler kullanılarak işlenmiştir (Ahunbay, 2017). Yeni Mostar köprüsü 23 Temmuz 2004 günü uluslararası bir tören ile hizmete açılmıştır (Şekil 4.1).

Şekil 4.1 : Mostar köprüsü eski durumu, yapım aşaması durumu ve yeni durumu (Url-3).

4.3.2 San Marco Çan Kulesi – Venedik/İtalya

Venedik'te San Marco Meydanı'nın en önemli simge yapısı durumundaki, çan kulesi işlevinin yanısıra deniz feneri işlevi de görmekte olan kule ilk olarak 1173'te inşa edilmiştir. Kulenin, bugünkü görünümünü, erken 16. yüzyılda Bartolomeo Bon tarafından gerçekleştirilen yeniden yapım sırasında aldığı düşünülmektedir (Mazlum, 2014). 1902 yılının 14 Temmuz gecesi malzeme yorulması sebebiyle kendiliğinden yıkılmış olan kulenin rekonstrüksiyonunda eski fotoğraflarından yararlanılmıştır (Ahunbay, 1996). İtalyan mimar ve sanat tarihçisi Luca Bertami'nin de içinde bulunduğu inceleme komisyonunda, kulenin rekonstrüksiyonu hakkında iki ayrı görüş ortaya çıkmış, tarihi yapının yeniden inşasına muhalefet edenler olmuşsa da kulenin kent silüetindeki yeri ve San Marco Kilisesi'ni tamamlayıcı rolü dikkate alınarak yeniden yapılması uygun bulunarak kulenin “*bulunduğu yerde ve aynen eskiden olduğu gibi (dov'era e com'era)*” inşasına karar verilmiştir (Mazlum, 2014). Rekonstrüksiyonu on yıl süren kule 25 Nisan 1912'de yeniden kullanıma açılmıştır (Şekil 4.2).

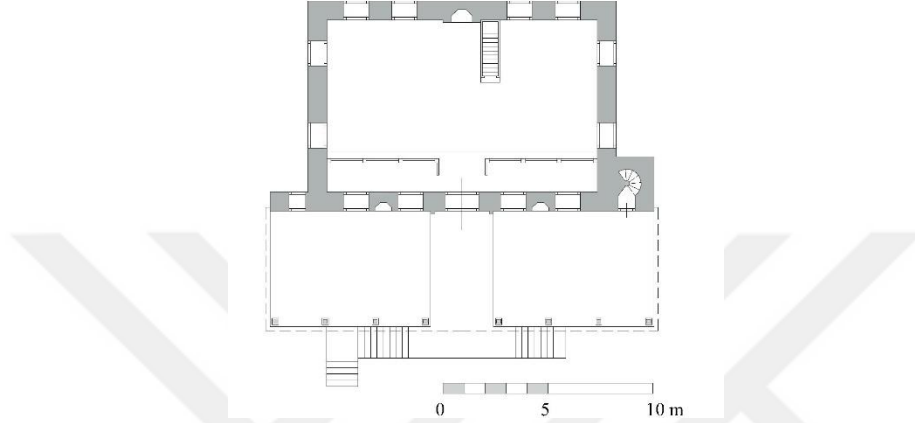
Şekil 4.2 : San Marco Çan Kulesi yıkık durumu, yapım aşaması durumu ve yeni durumu (Url-2 , Url-4 ve Tanyeli G. Arredamento Mimarlık Dergisi 2007 s.75).

Statik açıdan yapı temelinin bir kısmının kazıklı diğer bir kısmının kazıksız olarak zemine oturması, zeminin homojenliğini bozduğundan geçirdiği felaketten sonra bir çok sıra ahşap kazık eklenerek, daha düzenli yeni bir temel oluşturulmuştur (Bacpoles, 2005, s.45).

4.4 Yurt İçinden Rekonstrüksiyon Örnekleri

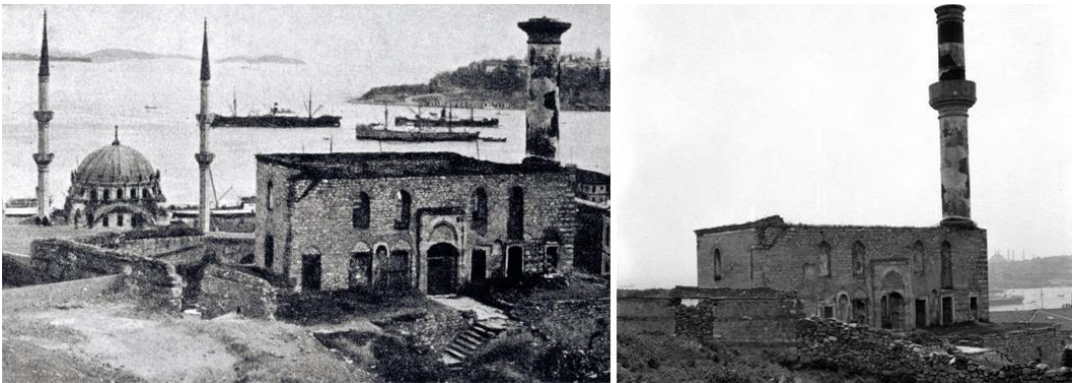
4.4.1 Ebul-Fazl Mehmet Efendi Cami – Tophane/Beyoğlu

Beyoğlu ilçesinde, Tophane mevkinde bulunmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde defterdar olan Ebul Fazl Mehmet Efendi tarafından 961/1553 yılında yaptırılmıştır (Konyalı, 1950). Mimarı Mimar Sinan'dır (Şekil 4.3).

Şekil 4.3 : Ebul Fazl Mehmet Efendi Cami planı (Necipoğlu, 2013).

Caminin adı Mimar Sinan'ın eserlerinin dökümünü içeren tezkirelerden Tezkiret'ül-Bünyan'da Tophane üzerinde EbulFazl Camii olarak geçmektedir (Sönmez, 1988). *Risalei Tezkiretülebnîye'de "Tophane üzerinde Ebulfazl Cami"* olarak bahsedilmektedir (Meriç, 1965). Hadika'da Defterdar Cami olarak geçmektedir ve banisi Ebul-fazl Mehmed Efendi'nin İdris Bidlisi'nin oğlu olduğundan bahsetmektedir (Ayvansarayı ve diğ., 2001). Cami 1916 yılındaki Cihangir yangınında yanarak harap duruma gelmiştir (Konyalı, 1950). Daha sonraki yıllarda harabe kalıntıları da ortadan kaldırılmıştır (Şekil 4.4).

Şekil 4.4 : Ebul Fazl Mehmet Efendi Cami eski fotoğrafları (Url-16 ve Url-17).

Haziresinde yer alan mezar taşları Kılıç Ali Paşa Külliyesinin haziresine taşınmıştır. Caminin uzun yıllar boş kalan arazisinin üzerine 1970’li yıllarda bir kahvehane ve lokanta inşa edilmiştir. Daha sonraki süreçte kurulan bir Cami koruma derneğinin de etkisiyle Vakıflar İdaresi denetiminde, eski yerinde, özgün mimarisine sadık kalınarak rekonstrüksiyon uygulaması 1993 yılında tamamlanmış, Cami ibadete açılmıştır (Tanman, 1994). Cami de yapılan incelemede cephe düzeninin beden duvarlarının betonarme üzeri taş kaplama yapılarak oluşturulduğu görülmüştür (Şekil 4.5). Harim alanında plan ölçülerine uygun olarak rekonstrüksiyon uygulaması yapılmıştır. Zemin kat pencereleri dikdörtgen formlu, ahşap doğramalıdır. Üst pencereleri ise alçı revzen içlik pencereleri ve yuvarlak şebekeli dışlık pencereleri şeklindedir. Mihrabı mukarnaslı ve mermer malzemedendir yapılmıştır. Minberi mermerdir (Şekil 4.6). Harimin kuzeybatı duvarı boyunca devam eden mahfil katı bulunmaktadır. Bu mahfil katı altı adet ahşap direk tarafından taşınmaktadır (Şekil 4.7). Harim tavanının ve çatı arasında kalan kubbenin betonarme olarak imal edildiği tespit edilmiştir (Şekil 4.8). Cami hocasından alınan bilgiye göre, son cemaat yeri 2015 yılında aşırı kar yükü sebebiyle yıkılmış ve yeniden yapılmamıştır.

Şekil 4.5 : Ebül Fazl Mehmet Efendi Cami cephe görünümleri (Ö.E.a.).

Şekil 4.6 : Ebül Fazl Mehmet Efendi Cami harim görünümleri (Ö.E.a.).

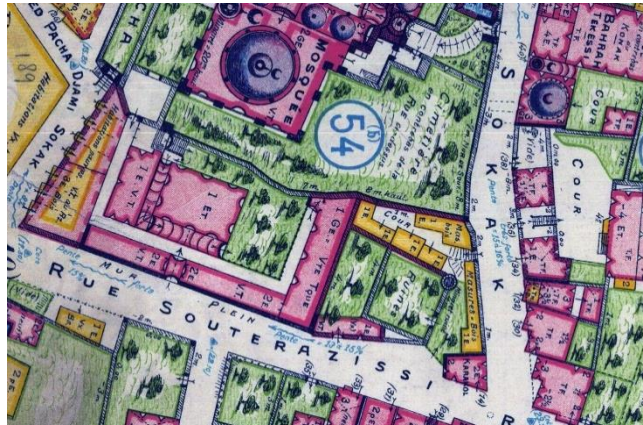
Şekil 4.7 : Ebul Fazl Mehmet Efendi Cami mahfil katı görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 4.8 : Ebul Fazl Mehmet Efendi Cami tavan görünümü (Ö.E.a.).

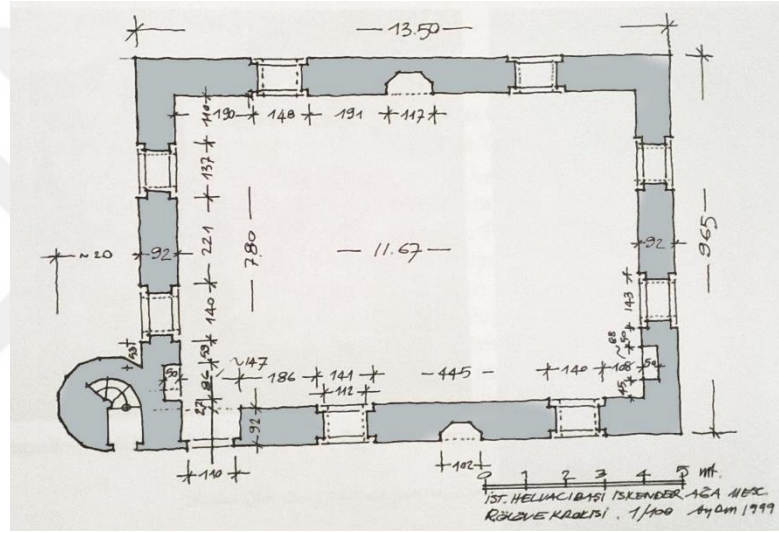
4.4.2 Helvacıbaşı İskender Ağa Mescidi –Kadırğa/Fatih

İstanbul ili, Fatih ilçesi, Kadırğa, Şehit Mehmet Paşa yokuşunda Kadırğa Sokullu Camisi'nin kuzey köşesinde yer almaktadır (Şekil 4.9).

Şekil 4.9 : Helvacıbaşı İskender Ağa Mescidi Pervititch haritası.

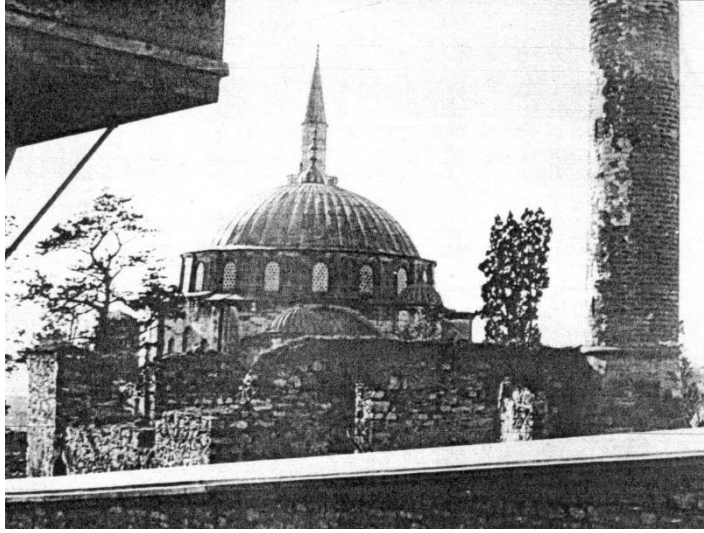
Helvacıbaşı Mescidi, Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde, Helvacıbaşı olan İskender Ağa tarafından yaptırılmıştır (Öz, 1997). Hadika, caminin kitabe metnini vermekte ve bu kitabede mescidin 953/1546 yılında yapıldığı belirtilmektedir (Ayvansarayı ve diğ., 2001). Enine dikdörtgen planlı mescidin minaresinin yıkık olmasından çeşitli depremlerde ve ahşap elemanlarının bulunmamasından çeşitli yangınlarda zarar gördüğü anlaşılmaktadır (Şekil 4.10). 19. Yy. başlarında Sultan Abdülhamit albümlerindeki resimde kirpi saçakla biten sıvalı beden duvarları pencere düzeni ve petek kısmına kadar minaresi görülmektedir (Şekil 4.11). Caminin 1943 yılı fotoğraflarında minare şerefesinin ve petek bölümünün yıkık olduğu görülmektedir (Şekil 4.12).

Şekil 4.10 : Helvacıbaşı İskender Ağa Mescidi planı (Yüksel, 2004 s.195).

Şekil 4.11 : Helvacıbaşı İskender Ağa Mescidi (Sultan Hamid Albümleri 90763).

Şekil 4.12 : Helvacıbaşı İskender Ağa Mescidi 1943 tarihli fotoğrafı (Alman Arkeoloji Enstitüsü fotoğraf arşivi).

Bir ara koruma amaçlı avlu duvarına demir kapı yapılmış, fakat bu kapı 1999 yılında yıkılarak mescidin içi çöplük halini almıştır. 2003 yılında avluya tekrar bir demir kapı yapılarak mescid kısmen koruma altına alınmıştır (Yüksel, 2004). Günümüze mescidin beden duvarları bazı bölümlerde pencere seviyesine kadar yıkılmış üst örtüsü tamamen yok olmuş durumda ulaşılmıştır. Yıkık kısımlardaki duvar kesitinde iç ve dış yüzeyde büyük taşların orta kısımda daha küçük boyutlu taşların kullanıldığı tespit edilmiştir. Yapının kuzeybatı cephe duvarında pencere düzeni altta iki adet teğet kemerli pencere üstte kemerli tepe pencereleri şeklindedir. Son cemaat yerinin solunda yer alan harim giriş kapısının mermer sövesi ve kemer üzerinde kitabesi bulunmaktadır. Beş kenarlı mihrap tuğla mukasnaslı ve kısmen sıvalıdır (Şekil 4.13). Ana mekana bitişik olan minaresinin bir içte, bir dışta olmak üzere iki girişi vardır. Şerefe tabanına kadar yıkık durumda olan minarenin on yüzeyli kaidesi ve pabuç kısmı köfeki taşından, gövdesi tuğladan yapılmıştır (Şekil 4.14). Beden duvarları ahşap hatıllı moloz taş ve tuğla ile inşa edilmiştir. Mescid dış ölçüleri 9.65x13.50m beden duvarı kalınlığı 92cm'dir (Yüksel, 2004).Yapının 2008 yılında projeleri hazırlanmıştır. Bu projeler kapsamında tamamen ortadan yok olan son cemaat yeri bölümünün sınırları yapılan kazı çalışmaları sonucunda belirlenmiştir. Projelerde son cemaat yeri ahşap direklerin taşıdığı ahşap sundurma üzeri alaturka kiremit kaplamalı olarak gösterilmiştir. Harim bölümü çatısı ahşap kırma çatı üzeri alaturka kiremit kaplı olarak belirtilmiştir. Yapının döşeme malzemeleri altıgen tuğla olarak çizilmiştir (Bkz. Çizelge 4.1). Yapının 2017 yılında başlayan rekonstrüksiyon uygulama çalışmaları günümüzde halen devam etmektedir (Şekil 4.15).

Şekil 4.13 : Helvacıbaşı İskender Ağa Mescidi kapı ve mihrap görünümü (Ö.E.a.).

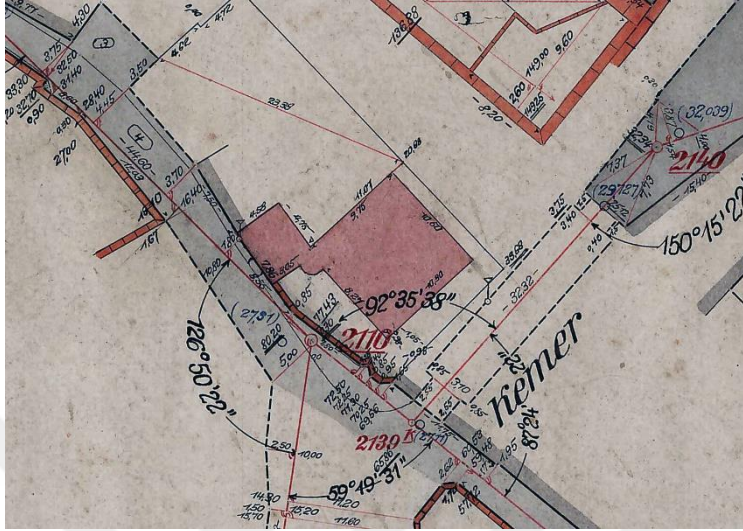
Şekil 4.14 : Helvacıbaşı İskender Ağa Mescidi minare görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 4.15 : Helvacıbaşı İskender Ağa Mescidi 2018 yılı görünümü (Ö.E.a.).

4.4.3 Güngörmez (Kanglı) Mescidi – Sultanahmet/Fatih

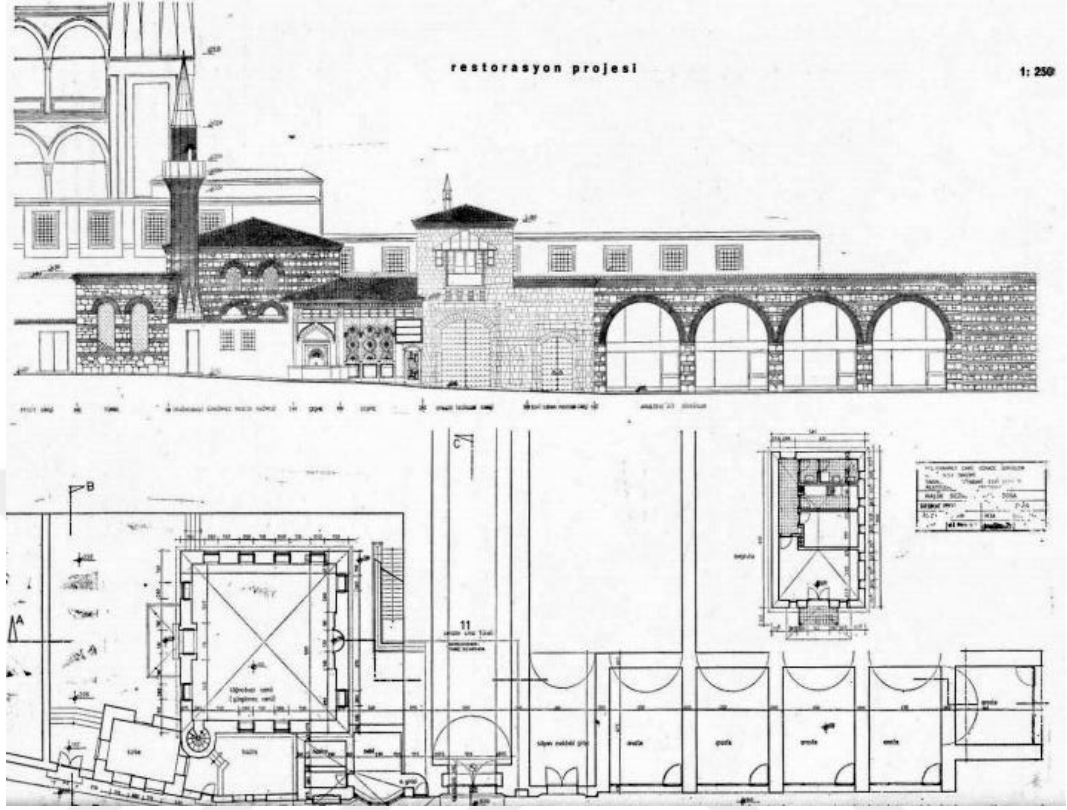
Fatih ilçesi, Eminönü Mevkii'nde Sultan Ahmet Cami avlusunun batı köşesinde Tavukhane Sokak üzerindedir (Şekil 4.16).

Şekil 4.16 : Güngörmez Mescidi Alman Mavileri (1913-1914) haritası (Dağdelen, 2006).

Güngörmez Mescidinin diğer bir adı da Kanglı (Kağnılı) Mescid'dir. Mescid'in banisi Hadikatü-l Cevami'nin yazarına göre, Fatih Sultan Mehmed'in kağnıcıbaşdır (Ayvansarayı ve diğ., 2001). Mescidin eski bir Bizans kilisesi üzerine kurulu olduğu sanılmaktadır. Nitekim, Hoca Saadettin Efendi Tacu't-Tevarih'inde At Meydanı civarında Güngörmez Kilisesi'nden söz etmektedir. Tacu't-Tevarih'teki kayda göre yapısının sağlamlığı nedeni ile barut mahzeni haline getirilen At Meydanı yakınındaki Güngörmez Kilisesi'ne 10 temmuz 1490 tarihinde şiddetli bir sağanak yağışla beraber yıldırım isabet eder ve barut mahzeninde büyük patlamalara yol açar (Yüksel, 2002). Mustafa Cezar, "Osmanlı Devri'nde İstanbul'da Yangınlar ve Tabii Afetler" eserinde "1489 veya 1490 yılındaki yıldırım hadisesi" başlığı altında bu patlamadan bahsetmektedir (Cezar, 1963). 1972 tarihinde Güngörmez mescidi ile yanındaki çeşmenin onarımı için özel bir banka öncülüğünde, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi öğretim üyelerinden Haluk Sezgin tarafından Fatih devri mimari tarzı ve yapım tekniği göz önünde bulundurularak restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmış, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun onayı alınmış fakat uygulama yapılmamıştır (Şekil 4.17) (Sezgin, 1974). 19. Yy. başlarındaki fotoğraflarında minaresinin külah bölümüne kadar varolduğu ve beden duvarlarının

saçak seviyesine kadar durduğu görülen mescidden geriye sadece minare kaidesi ve beden duvarlarının bir kısmı kalmıştır, üst örtüsü bulunmamaktadır (Şekil 4.18).

Şekil 4.17 : Güngörmez Mescidi 1972 yılı restorasyon projesi (Sezgin, 1974 s.66).

Şekil 4.18 : Güngörmez Mescidi ve arkasında Sultan Ahmet Cami (19.yy.) görünümü (Url-11).

Tunuslu Hayrettin Paşa Türbesi, minare kaidesinin bir kısmı içinde kalacak şekilde, mescidin batı köşesinde yer almaktadır. Tavukhane Sokağı Sebili ise mescidin güney köşesinde konumlanmıştır. Sebil ve türbe arasında kalan mescidin güneybatı kısmında ise hazire yer almaktadır. Mescidin beden duvarlarına ulaşabilmek için proje alanında kazı yapılmıştır. Yapılan kazı sonucunda mescidin beden duvarları köşeleri, mihrabı, iki pencere açıklığı ve minare kapısının izlerine ulaşılabilmektedir. Pencere ve kapı açıklıklarında söve yerlerine rastlanmamıştır. Zeminde altıgen tuğla döşeme malzemesi tespit edilmiştir. Yapı, kareye yakın dikdörtgen planlı ve tek iç mekanlı, tek minareli, kırma çatı örtülü mescid özellikleri göstermektedir. Eski fotoğraflarında sıvalı olduğu görülen duvarların yığma moloz taş tekniğinde örüldüğü tespit edilmiştir. Elde edilen veriler 19. Yüzyıla ait olduğundan, mescidin restitüsyonu 19 yy. özelliklerini arzedecek şekilde çizilmiştir. Bu doğrultuda rekonstrüksiyon projesi hazırlanmıştır. Proje alanında yapılan kazı sonucunda ulaşılan mescide ait bulgular, mescidin ulaşılan eski tarihli fotoğrafları, benzer dönem yapıları restitüsyon projesine kaynak teşkil etmiştir. Hazırlanan projeler K.T.V.K. Kurulu'nca onaylanmış ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yeniden ihya programına alınmıştır (Bkz. Çizelge 4.2). Mescidin bulunduğu alan günümüzde otopark olarak kullanılmaktadır. Henüz mescidin rekonstrüksiyon uygulamasına başlanmamıştır (Şekil 4.19).

Şekil 4.19 : Güngörmez Mescidi 2018 tarihli fotoğrafı (Ö.E.a.).

4.4.4 Kambur Mustafa Paşa (Yayla) Cami – İskenderpaşa/Fatih

Fatih'te İskenderpaşa Mahallesinde, Sofular Caddesi kenarında, Kızıtaşı civarında bulunmaktadır (Şekil 4.20).

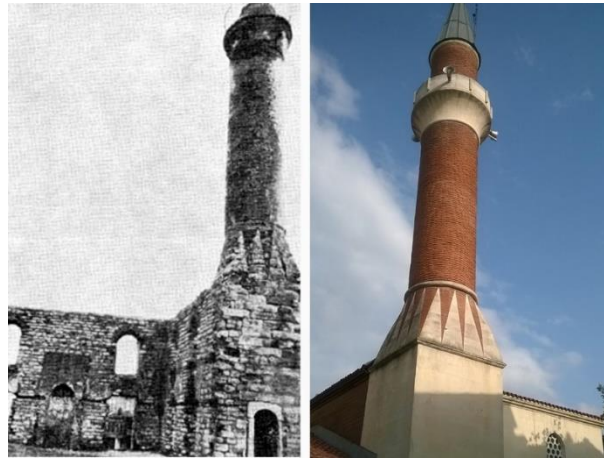
Şekil 4.20 : Kambur Mustafa Paşa Cami fotoğrafı ve konumu (Fatih Belediyesi Kültürel Mirası İhya s.224,Url-9).

Hadika'da Yayla Cami adıyla anılan Cami üç defa Bağdat valiliği yapan Kambur Mustafa Paşa tarafından 17. Yüzyılda yaptırılmıştır, ayrıca yapıldığı dönemde Caminin civarında bir sıbyan mektebi ve bir de çeşme bulunmaktadır (Ayvansarayı ve diğ.,2001). Bizans devrinden kalma büyük bir sarnıç üzerine inşa edilmiştir (Öz,1997). Yeniçerilikten yetişen Mustafa Paşa 1658 yılında Yeniçeri Ağalığına yükselmiş, daha sonra kendisine Vezir rütbesi verilerek 1662 yılında Şam valisi olmuş bir yıl sonra da Bağdat valisi olarak tayin edilmiştir (Eyice,1972). Strzygowski ve Forchheimer'in 1892 yılında yıkık olarak tespit ettikleri caminin duvarlarının büyük kısmı 1943 yılında durmaktadır (Eyice, 1954). Osmanlı-Türk mimarisindeki sakıflı camiler tipinin numunelerinden biri olduğu anlaşılan camiden 1954 yılında yapılan tetkiklerde toprak üstünde en ufak bir iz dahi kalmadığı,ancak Sofular Caddesi tarafında yaya kaldırım kenarında görülen iki duvar yıkıntısı olduğu tesbit edilmiştir (Eyice, 1972). Eyice'nin yayınladığı resimlerden görüldüğü üzere Camikareye yakın dikdörtgen plan şemalıdır (Şekil 4.21). Beden duvarları yontma kesme taştandır. Yok olan üst örtüsünün ahşap olduğu düşünülmektedir. Her bir cephesinde altta iki üstte iki olmak üzere dört pencere bulunmaktadır. Giriş cephesinin sağında yer alan minare kaidesi taştan, üçgenli bir papuç kısmı ile geçilen yuvarlak gövde tamamen tuğladandır. Şerefesi düzdür veşerefe korkuluğu demir parmaklıklıdır (Şekil 4.22). Resimlerde üç duvarı saçak hizasına kadar ayakta olan caminin giriş cephesindeki duvarı bulunmamaktadır. Bu da caminin bu cephesindeki

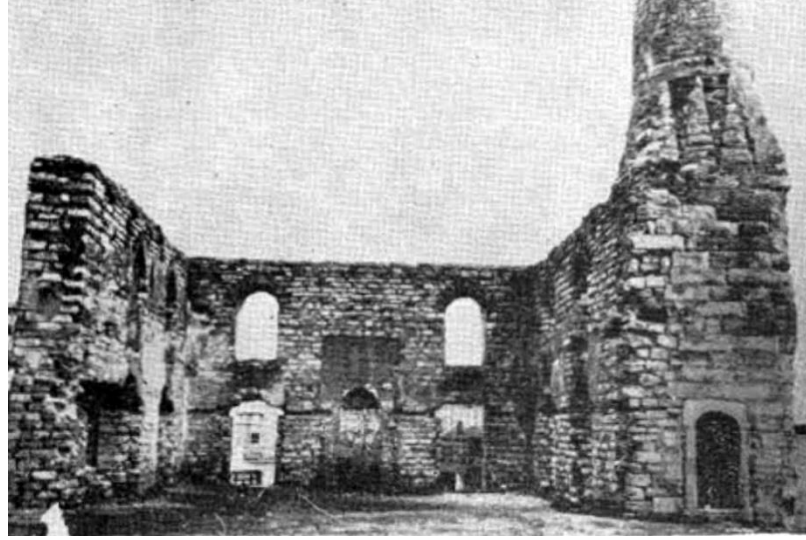
duvarın depremlerden sonra yıkılarak, ahşap olarak yapılmış olabileceğini düşündürmektedir (Şekil 4.23). Minarenin tamamı 1941–1942 yıllarında İstanbul'un harap camilerinin bütün minarelerinin yıkıldığı sırada tamamen yıkılmıştır (Eyice, 1972). 1943 yılına ait fotoğrafta minarenin yıkılmış olduğu görülmektedir (Şekil 4.24). 1997 yılında Vakıflar Müdürlüğüne caminin yeniden ihyası adına çalışmalar başlatılmış, projelerinin onaylarından sonra rekonstrüksiyon uygulaması 2006 yılında tamamlanarak cami ibadete açılmıştır (Şekil 4.25). Yapılan uygulamada çatı ve giriş bölümü Semavi Eyice'nin anlatımına göre şekillenmiştir. Projelerine göre özgün malzeme ve yapım tekniği kullanılmamıştır. Duvarlar ahşap dikmelerin etrafına içerden ve dışardan aralarında boşluk bırakılarak ve tuğla duvar örülerek oluşturulmuş, tuğla duvar içerden kesme taş ile kaplanmış, dışardan ise sıvanmıştır (Bilgili, 2015).

Şekil 4.21 : Kambur Mustafa Paşa Cami 1941 yılı fotoğrafı (Eyice, 1972 Levha XX).

Şekil 4.22 : Kambur Mustafa Paşa Cami minaresinin 1941 yılı ve yeni durumunu gösteren fotoğrafları (Eyice, 1972 Levha XIX, Ö.E.a.).

Şekil 4.23 : Kambur Mustafa Paşa Cami 1941 yılı fotoğrafı (Eyice, 1972 Levha XVIII).

Şekil 4.24 : Kambur Mustafa Paşa Cami 1943 yılı fotoğrafı (Eyice, 1972 Levha XVIII).

Şekil 4.25 : Kambur Mustafa Paşa Cami rekonstrüksiyon sonrası harim görünümü (Ö.E.a.).

4.4.5 Mimar Sinan Mescidi – Yenibahçe/Fatih

Fatih İlçesi, Hoca Üveyz Mahallesi, Koca Sinan caddesindedir (Şekil 4.26).

Şekil 4.26 : Mimar Sinan Mescidi fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a.,Url-9).

Mimar Sinan'ın 1473 yılında bizzat kendi namına yaptığı mescittir. Tezkiret'ül-Bünyan'da Yenibahçe yakınında Bu fakir-ül hakirin (Mimar Sinan) mescidi olarak geçmektedir (Sönmez, 1988). *Tuhfetül Mimarın'de* "Yenibağçede bina olunan Mi'marbaşı Sinan Ağa mescidi " olarak bahsedilmektedir (Meriç, 1965). Hadika'da Mimar Sinan Mescidi olarak geçen yapının civarında bir mektep ve çeşmenin bulunduğu bahsetmektedir (Ayvansarayi ve diğ, 2001) (Şekil 4.27).

Şekil 4.27 : Mimar Sinan Mescidi Alman Mavileri (1913-1914) haritası (Dağdelen, 2006).

Cezar'ın belirttiğine göre 13 haziran 1918 gecesı Sultanselim'de Çırağı Hamza Mahallesi, Balcı Sokağında bir evden çıkan yangın rüzgar sebebiyle kısa zamanda kollara ayrılarak etrafa yayıldığından İstanbul'un bir çok kısmına zarar vermiştir (Cezar, 1963). Bu yangında zarar gören mescidin duvarları bir süre ayakta kalmışsa da zamanla yıkılarak bozulmuş, yalnızca temel izleri ve minaresi kalmıştır ve minaresi 1938 ve 1962 yıllarında onarılmıştır (Dişören, 1994) (Şekil 4.28).

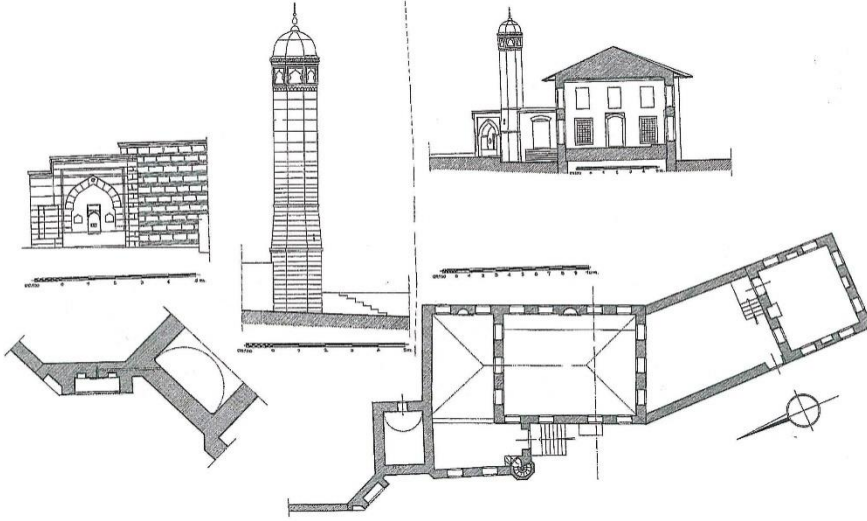

Şekil 4.28 : Mimar Sinan Mescidi 1949 tarihli fotoğrafları (Encümen arşivi).

1905 yılında Cornelius Gurlitt Mimar Sinan mescidinin basit bir planını ve resmini yaparak tarif etmiştir (Yüksel, 2004). Gurlitt yapıyı şu şekilde tarif etmektedir;

Yüksek bir temel üstünde duran düz tavanlı, dikdörtgen ibadet mekanının yanında, bu mekanın bir köşesini içine alan ve öndeki dış köşesinde, yani ana girişin yanında, minaresi bulunan ikinci bir mekan daha bulunur. İbadethanelerde iki kat pencere vardır. Burada ilginç olan, minaresinin dümdüz bir sekizgen kule gibi yükselerek tepede küçük bir soğan kubbe ile son bulmasıdır. Yani şerefesi yoktur; müezzin için, çan odasındakine benzeyen ve sekizgenin üst kısmında, her cepheye açılan pencereleri bulunan bir mekan yapılmıştır. (Gurlitt, 1912, s.76).

1976 yılında Gurlitt'in çizdiği krokiden faydalanılarak Ali Saim Ülgen tarafından 1944 yılında hazırlanan restitüsyon çizimleri ve 1973 yılında yapılan kazı sonuçları esas alınarak Mimar Sinan Mescidi yeniden inşa edilmiştir (Dişören, 1994). Mescid eski temeller üzerine bir sıra taş iki sıra tuğla ile almaşık duvar örgüsüyle yapılmıştır ve mektep yapısı yeniden yapılmamıştır (Şekil 4.29) (Yüksel, 2004). Mescid bir kısmı eyvan tarzında önü açık (yazlık), öbürü tamamıyla kapalı (kışlık) yanyana iki bölümden oluşmaktadır ve yazlık denilen bölüm içerisinde mihrabı olan harim mekanını da kısmen kuşatan "L" şeklindedir (Dişören, 1994).

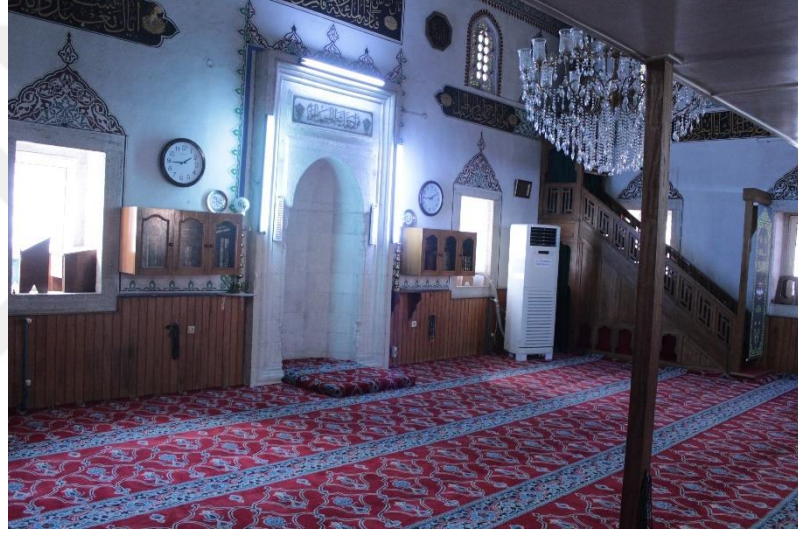

Şekil 4.29 : 1944 yılı Ali Saim Ülgen tarafından çizilen Mimar Sinan Mescidi çeşme ve minaresinin plan, kesit ve görünüşleri (Yüksel,2004 s.373).

Günümüzde yapı, nitelsiz ekler, dönemine uygun olmayan malzemeler, yanlış müdahaleler yüzünden özgünlüğünü yitirmiş durumdadır. Harim kısmında güneydoğu beden duvarı üzerinde mihrabın her iki yanında alta ve üstte ikişer olmak üzere dört adet pencere mevcuttur. Güneybatı duvarında alta ve üstte üçer olmak üzere altı adet pencere bulunmaktadır. Kuzey batı duvarında alta ve üstte üçer olmak üzere altı adet pencere bulunmaktadır. Kuzeydoğu duvarında alta iki pencere bir dolap nişi bulunmaktadır (Bkz. Çizelge 4.3). Zemin kat pencereleri dikdörtgen formlu demir lokma parmaklıklı PVC doğramalıdır. Üst kat pencereleri teğet kemerli dışlıklar beton malzemedен yuvarlak şebekeli olarak yapılmış, içlikler alçı vitraylıdır (Şekil 4.30). Mescit, yan yana iki kısımdan oluşur. Her iki kısımda da mahfil katı bulunmaktadır (Şekil 4.31). Kışlık bölümdeki mahfil katına yapının batı köşesinden ahşap bir merdivenle ulaşılmaktadır. Yazlık bölümdeki mahfil katına ise kuzey batı duvarına bitişik bulunan demir merdiven vasıtasıyla ulaşılmaktadır. Kuzeybatı duvarına dışarıdan bitişik abdest alma muslukları yer alır . Bu kısım duvarları seramik kaplıdır. Döşeme malzemesi olarak yapı dışında mermer, dökme mozaik ve parka taşı kullanılmıştır. Yapı içinde ise döşemeler ahşaptır. Giriş kapısı demir lokma parmaklık üzerine sac kaplamalı, Sahına geçiş kapısı ahşap tablalıdır. Minare kapısı sac kapıdır. 1981 yılında taştan yapılan mihrabı²²çokgen formdadır ve kenarlarında düz (kumsaati) sütunçeler vardır, üstü dilimli yarım kubbe şeklindedir. Yazlık

²² Dişören N. (1994) İstanbul Ansiklopedisi. C.5 s. 468'de mihrabın 1981 yılında yapıldığı belirtilmektedir.

bölümdeki mihrap nişi yarım daire formunda ve sıvalıdır. Tavanı düz olup ahşap çıtalarla karelere ayrılmıştır. Yapının yazlık ve kışlık bölümünün tamamını örten üst örtüsü alaturka kiremidi kaplı ahşap kırma çatıdır. Yazlık bölümün kuzeybatı yönünde demir doğrama ve cam ile kapatılmış olan kısmın üzeri eternit çatı örtüsüyle kaplanmıştır. Mescidin kuzeydoğu yönünde bitişik bina bulunduğundan üç cephesi algılanmaktadır. Minarenin kürsü, pabuç gibi kısımları yoktur, gövdesi sekizgen olan minarenin şerefesi de yoktur. Sesin her yöne ulaşmasını sağlamak için sekiz yöne açılan küçük pencereler bulunmaktadır. Pencerelerden sonra minarenin dışında ince bir yaprak frizi dolaşmaktadır. Minarenin üstü bir tuğla kubbe ile örtülü olup bunun dışı kurşun kaplıdır. Kubbe saçağında lale desenli bezemeler kullanılmıştır.

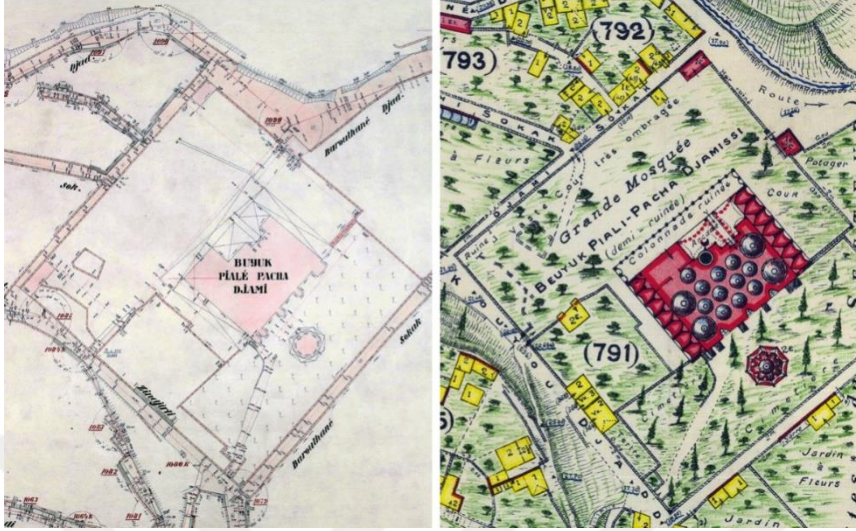
Şekil 4.30 : Mimar Sinan Mescidi harim görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 4.31 : Mimar Sinan Mescidi mahfil katı görünümü (Ö.E.a.).

4.4.6 Piyale Paşa Cami İkinci Son Cemaat Yeri – Kasımpaşa/Beyoğlu

Beyoğlu İlçesi'nde, Kasımpaşa'da, Kaptan Mahallesi'nde, bulunmaktadır (Şekil 4.32).

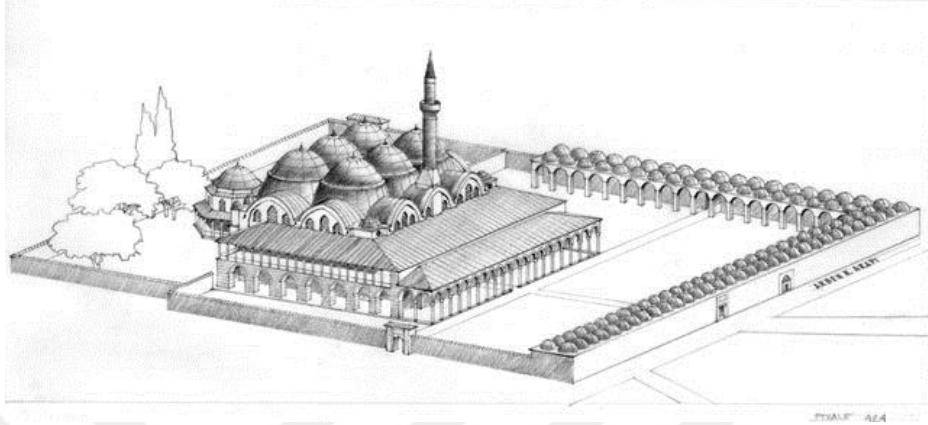

Şekil 4.32 : Piyale Paşa Cami Alman Mavileri ve Pervititch haritaları.

Cami, medrese, tekke, türbe, hazire, sıbyan mektebi, sebil, çarşı ve hamam bölümlerinden oluşan bu külliye 981/1573 yılında Kaptan-ı Derya Piyale Paşa tarafından yaptırılmıştır (Tanman ve Demiriz, 1994). Caminin temelleri 1565 yılında atılmış 1573 yılında tamamlanmıştır²³. Mimar Sinan'ın eserlerinin kayıtlı olduğu tezkiyelerinden Tuhfetü'l-Mimarın'da Kasımpaşa'da Piyale Paşa Camii şerifi olarak geçmektedir (Sönmez, 1988). Cami, “Tersane Cami” ismiyle de anılmaktadır (Öz, 1997). Geçen zaman zarfında cami ve türbe ayakta kalabilmiş, hamamın kalıntılarının çevresine geçen yüzyılda baruthane inşa edilmiş, çarşı, sebil, sıbyan mektebi, medrese ve tekke ise tamamen ortadan kaybolmuştur (Tanman ve Demiriz, 1994). Dikdörtgen bir alana yayılan camide duvarların bir kısmı ile payeler kesme köfeki taşı ile, bir kısım duvarlar da moloz taşla örülmüştür. Harim bölümü altı adet kubbe ile örtülü, enine dikdörtgen formdadır. Minare harimin kuzeybatı duvarında orta aksta yer almaktadır. Caminin son cemaat yeri çift revaklıdır. Son cemaat yerinin iç revağı, istinat kemerlerinin ayakları ile bunların arasına yerleştirilen üçlü kemer gruplarından oluşur. İç revak gibi sakıflı olan dış revak ise, ikisi yanlarda olmak üzere baklavalı başlıklara sahip yirmi iki adet devşirme granit

²³ Necipoğlu G. (2013) Sinan Çağı Osmanlı İmparatorluğunda Mimari Kültür kitabında; Piyale Paşa'nın vakfiyelerinden yola çıkarak, Cami temellerinin 1565 yılında atıldığını ve 1566 yılında Sakız adası fethinden elde edilen gamimetlerle Cami yapılarak 1573 yılında tamamlandığını belirtmektedir.

sütun ile bunlara oturan sivri kemerlerden oluşmaktadır (Şekil 4.33). 19. Yüzyılın son çeyreğindeki onarımların birinde dış revaktaki sivri kemerlerin yerine ahşap göğüslemeler konmuş yapının cephelerine hiç uymayan bu çirkin ayrıntı daha sonra ortadan kaldırılmıştır (Şekil 4.34) (Tanman, 2007).

Şekil 4.33 : Piyale Paşa Külliyesi aksonometrik perspektif (Necipoğlu, 2013 s.566).

Şekil 4.34 : 20.yüzyılın ilk yıllarında Piyale Paşa Cami son cemaat yeri fotoğrafı (Abdullah Freres, Atatük Kütüphanesi).

İkinci son cemaat yerinin üst örtüsü uzun yıllar açık kaldıktan sonra 2007 yılındaki restorasyon çalışmaları esnasında bu bölümde rekonstrüksiyon uygulaması yapılarak kapatılmıştır (Şekil 4.35).

Restorasyon uygulaması esnasında şantiye şefi olan Mimar Nilgün Olgun'a göre ikinci son cemaat yerindeki rekostrüksiyon uygulama aşamaları özetle şu şekildedir: "Mevcut detaylar raspalar sonucunda ortaya çıkarılan izlerle çakıştırılarak, mevcut sütunların özellikleri, hasar tespitleri, konumlarına yönelik analitik rölöveleri ile hem statik hem de mimari olarak ikinci son cemaat yerine ait uygulama projeleri

hazırlanmıştır (Bkz. Çizelge 4.4, 4.5, 4.6). Yapılan ölçümler sonucunda ikinci son cemaat yerindeki sütunların yerlerinin özgün olmadığı anlaşılmıştır. Özgün yerlerini araştırmak için mevcut şap kaplama dikkatlice sökülerek sütunların oturduğu mermer kaideleri belirli akslarda ortaya çıkarılmıştır. Mevcut kaidelerin yerleri sabit alınarak sütunların oturma eksenleri belirlenmiştir. Öncelikle taş kaidelerin tamirlerinin yapılabilmesi ve sütunların sağlıklılaştırılabilmesi için bütün sütunlar vinç yardımıyla yerlerinden kaldırılarak ve gerekli onarımları yapılmıştır. Sütunlar projeye göre yerlerine monte edilmeden önce eksik taş kaideler yine aynı özellikteki malzeme ile tamamlandıktan sonra vinç yardımıyla sütunlar yerlerine özgün tekniklerle kurşun zivana ile yerleştirilmiştir (Şekil 4.36). Mevcut sütun başlıkları mümkün olduğunca onarılarak kullanılmaya çalışılmıştır. Sadece kırık ve kullanılamaz durumdaki dört adet sütun başlığı Marmara mermerinden yeniden yapılmıştır. Sağlıklılaştırılan sütunlar ve üzerine kurşun zivana ile oturtulan sütun başlıklarının tamamlanmasından sonra gergi demirleri antipas sürülerek başlıklar üzerine özgün teknikle kenetlenmiştir (Şekil 4.37). Sütunlar birbirine tek yönde bağlanırken, sadece mümkün olan yerlerde gergiler ön bölümün beden duvarına bağlanmıştır. Daha sonra statik rapor ve projesine göre taş tuğla almaşık kemerleri oluşturularak üzerinin ahşap çatısı oturtulmuştur. Çatı üstü önce keçe ile kaplanıp üzerine kurşun kaplama üst örtü yapılmıştır. Birinci son cemaat yeri duvarı ile birleştiği noktada kurşun derzleri yapılmıştır. Ahşap pasalı tavan kaplaması projesine uygun olarak yapılmıştır ve üst örtüsü tamamlanan ikinci son cemaat yeri zemini altıgen dökme tuğla ile döşenmiştir” (Olgun, 2007). Restorasyon uygulamaları tamamlanan Piyale Paşa Camisi günümüzde cami işlevini devam ettirmektedir (Şekil 4.38).

Şekil 4.35 : Piyale Paşa Cami son cemaat yeri rekonstrüksiyon öncesi fotoğrafı (Olgun, 2007).

Şekil 4.36 : Piyale Paşa Camii son cemaat yeri rekonstrüksiyon aşamaları fotoğrafları (Olgun, 2007).

Şekil 4.37 : Piyale Paşa Camii son cemaat yeri rekonstrüksiyon aşamaları fotoğrafları (Olgun, 2007).

Şekil 4.38 : Piyale Paşa Camii son cemaat yeri 2018 tarihli fotoğrafı (Ö.E.a.).

4.4.7 Süheyl Bey Cami – Fındıklı/Beyoğlu

1591 yılında yapılmış olan Süheyl Bey Camisi, Sultan Abdülaziz döneminde 1873 yılında sekizgen planlı ve tek kubbeli olacak şekilde oryantalist bir üslupla yenilenmiştir (Ahunbay, 2013). Hadika’da Salı Pazarı Cami olarak adı geçen caminin yakınında Mehmed Ağa tarafından yapılan çeşmenin bulunduğu bahsedilmektedir (Ayvansarayı ve diğ., 2001). Eski Salıpazarı Cami adıyla da bilinmekte olup, fevkani tipte çokgen planlı, cephe düzeni kesmetaş ve tuğla ile almalı olarak örülü olan cami, yine bir yol genişletilmesi sırasında yıkılmış, Abdülaziz tarafından yeniden yaptırılmıştır (Ünsal, 1968). Eski fotoğraflarında kubbeli ve çokgen planlı olduğu görülmektedir (Şekil 4.39 ve Şekil 4.40). 1957 yılında Karaköy-Beşiktaş yolunun genişletilmesi sırasında Tahsin Öz’e göre “pek zaruret olmadığı halde altındaki çeşme ile beraber yıktırılmıştır” (Öz, 1997).

Şekil 4.39 : Süheyl Bey Cami eski tarihli fotoğrafı (Url-18).

Şekil 4.40 : Süheyl Bey Cami eski tarihli fotoğrafı (Url-19).

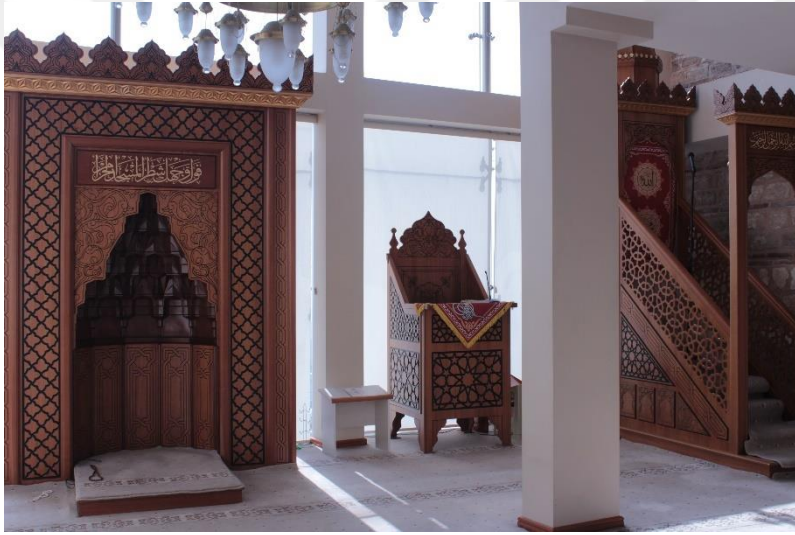
Caminin arsası uzun yıllar boş kalmıştır ve caddenin genişletilmesiyle birlikte yeni imar uygulamaları ile bu çevrede çok katlı binalar yükselmiştir (Ahunbay, 2013). Vakıflar İstanbul Bölge Müdürlüğü öncülüğünde 2010 yılında hazırlanan projeler İstanbul 2 Nolu Koruma Kurulu'nun 15.09.2010 tarih 3772 sayılı kararı ile "...Süheyl Bey Camii kalıntılarına ait rölöve ile restitüsyon projesinin uygun bulunduğu, koruma grubunun 1 olarak belirlenmesine, öneri restorasyon projesinin uygun bulunmadığına, mevcut kalıntıların konservasyon yapılarak korunmasına, minarenin özgün yerinde yeniden inşa edilmesine, kalıntılara müdahale edilmeden mevcut alana modern cami uygulaması ile ilgili önerilerin kurulumuza getirilmesine" karar verildikten sonra iletilen restorasyon projesi 16.03.2011 tarih ve 4337 sayılı kararı ile uygun bulunarak uygulaması bu şekilde yapılmıştır. Kararda imzası bulunan Prof.Dr. Yaşar Çoruh "...Bilimsel bir rekonstrüksiyonun yapılması mümkün olmadığından tamamen yeni ve çağdaş anlayışla bir caminin inşa edilmesi doğru bir uygulama olmuştur. Restorasyon mevcut bir tarihi yapının zamanla bozulmuş bölümlerinin bilimsel metotlarla aslına göre tamamlanması işidir. Burada zaten bir restorasyon değil mevcut kalıntılara konservasyon uygulaması yapılmıştır, mevcut olmayan cami ise temsili olarak yeniden inşa edilmiştir." demektedir²⁴.

Boş kalan arsa üzerine tarihi çevrenin bütünlüğünü ve kamu tarafından doğru algılanmasını sağlamak için yok olan eserlerin yeniden yapılması dokunun bütünlmesi açısından önemli olsa da bu durum savaş sonrasında daha anlamlıdır (Ahunbay, 2013). Süheyl Bey Cami'si eski resimlerinde görüldüğünden çok farklı bir şekilde yeni gelişmiş olan çevre yapılaşma ile uyumlu, çağdaş malzeme ve tekniklerle uygulaması yapılmış bir örnektir (Şekil 4.41). Betonarme olarak üç katlı olarak yapılan caminin giriş katının içerisine bir de asma kat yapılmıştır. Mihrabı ve minberi ahşaptır (Şekil 4.42). Ön cephesi alüminyum doğramalı kapaklı cam cephe, yan ve arka cephesi mekanik sistem taş kaplama olarak inşa edilmiştir ve minaresi sıvalıdır (Şekil 4.43). Gerek konunun uzmanları, gerekse kamuoyu tarafından rekonstrüksiyon açısından olumlu bir örnek olarak değerlendirilmemektedir.

²⁴<http://www.arkitera.com/haber/24448> sitesinden alıntı yapılmıştır.

Şekil 4.41 : Süheyl Bey Cami 2019 tarihli fotoğrafı (Ö.E.a.).

Şekil 4.42 : Süheyl Bey Cami 2019 tarihli iç mekan fotoğrafı (Ö.E.a.).

Şekil 4.43 : Süheyl Bey Cami 2019 tarihli minare ve cephe fotoğrafı (Ö.E.a.).

4.4.8 Süleyman Subaşı Cami – Unkapanı/Fatih

Süleyman Subaşı Cami; Fatih ilçesi, Sarıdemir Mahallesi, Ragıp Gümüşpala Caddesi üzerinde, Haliç'te Atatürk Köprüsünün başlangıcında bulunmaktadır (Şekil 4.44).

Şekil 4.44 : Süleyman Subaşı Cami fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a.,Url-9).

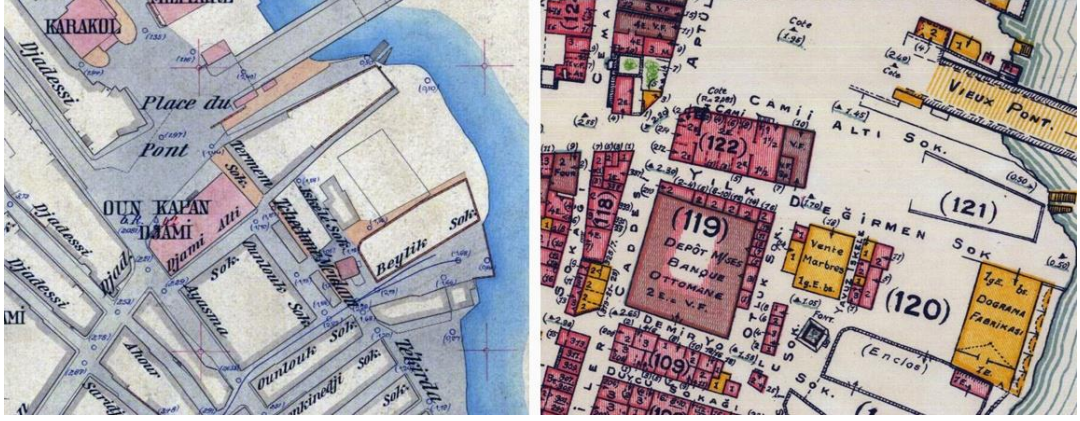
Kanuni Sultan Süleyman döneminde subaşılık hizmetinde bulunmuş olan Süleyman Subaşı tarafından 1571 yılında yaptırılan CamiHadika'da “*Unkapanı Cami*” adıyla geçmektedir (Ayvansarayı ve diğ., 2001).Mimarı Mimar Sinan'dır. Tezkiret-ül Ebniye'de Unkapanında Süleyman Subaşı Camii olarak geçmektedir (Sönmez, 1988). Tuhfetül Mi'marin'de “*Camii Şerifi Süleyman Subaşı der kurbı Unkapanı*” ve “*Unkapanı kurbünde Süleyman Subaşı Camii ihrak olup tekrar bina olunmuşdur*” şeklinde bahsedilmektedir (Meriç, 1965). Evliya Çelebi camiyi “*Daha önce Sultan Süleyman Han zamanında Süleyman Subaşı yapmıştı ve Mimar Sinan yapısı idi. Unkapanının dışında deniz kenarında olduğundan zamanla cami ve minaresi yıkıldı. Kara Çelebizade yeniden büyük bir kubbe, altı dükkan, ince minareli ve mahzenli iki katlı bir cami yaptı. Hala İstanbul şehrinde benzeri yok uzun bir minaresi vardır*” şeklinde tarif etmektedir (Karaman, Dağlı, 2004). Fevkani, kesme taştan, ahşap çatılı cami içerisine merdivenli iki kapıdan girilmekte olup, muhtelif tarihlerde onarımlar geçirmiştir (Öz, 1997). 1940 yılında yapılan Atatürk Köprüsünün başlangıcında sağ tarafta yıkık ve harap halde olan Caminin onarımı için çalışılırken, tamamen yıkılıp ortadan kaldırıldığı görülmüştür (Ünsal, 1968). Arsası yıllarca boş kalan Caminin 2011 yılında Metro köprüsü inşaatı sırasında, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü tarafından ihya edilmesine karar verilmiştir. Yok olan

kültür varlığının yeniden ihyası için, eski fotoğraflarından ve benzer dönem yapılarının özelliklerinden yararlanılarak iki restitüsyon önerisini kapsayacak şekilde projeleri hazırlanmıştır (Bkz. Çizelge 4.7). Rekonstrüksiyon uygulaması tamamlanan cami 2014 yılında ibadete açılmıştır. Yapı kârgir ve kırma çatılı olup cepheleri 19.yy. mimari üslubunu yansıtmaktadır (Şekil 4.45). Yapının özgün yeri Haliç Köprüsü kavşağı üzerindedir²⁵. Bu durum eski haritalarda da görülmektedir (Şekil 4.46). Caminin arsası yola terkedildiğinden, yeni yapı komşu parselde, Hacı Hafız Ahmet Çeşmesinin arkasında yer alan yeşil alana yapılmıştır. Zeminin taşıma kapasitesini arttırmak için beton kazık çakılarak, üzerine radye temel ile inşa edilen ve yapım tekniği olarak betonarme-çelik-ağşap karma sistem kullanılan yapının, çatı açıklığı da çelikle geçilmiştir (Bilgili, 2015). Harim bölümü kare formundadır ve sol yanında bulunan son cemaat mahalinden giriş yapılmaktadır. Çatı arasında iç mekandan görülen kubbesi bulunmaktadır. Mihrabı sıvalı, minberi ağşaptır (Şekil 4.47). Bodrum katı bulunan Caminin harim bölümünün kuzey batı duvarı boyunca ağşap direkler tarafından taşınan mahfil katı bulunmaktadır (Şekil 4.48).

Şekil 4.45 : Süleyman Subaşı Camii 1941 tarihli fotoğrafları (Encümen arşivi).

²⁵ Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü Projeleri; Süleyman Subaşı Camii Restitüsyon, Restorasyon ve Rekonstrüksiyon Projesi. s.114.'ten alıntı yapılmıştır.

Şekil 4.46 : Süleyman Subaşı Cami Alman Mavileri ve Pervititch haritaları.

Şekil 4.47 : Süleyman Subaşı Cami 2018 tarihli harim fotoğrafı (Ö.E.a.).

Şekil 4.48 : Süleyman Subaşı Cami 2018 tarihli mahfil katı fotoğrafı (Ö.E.a.).

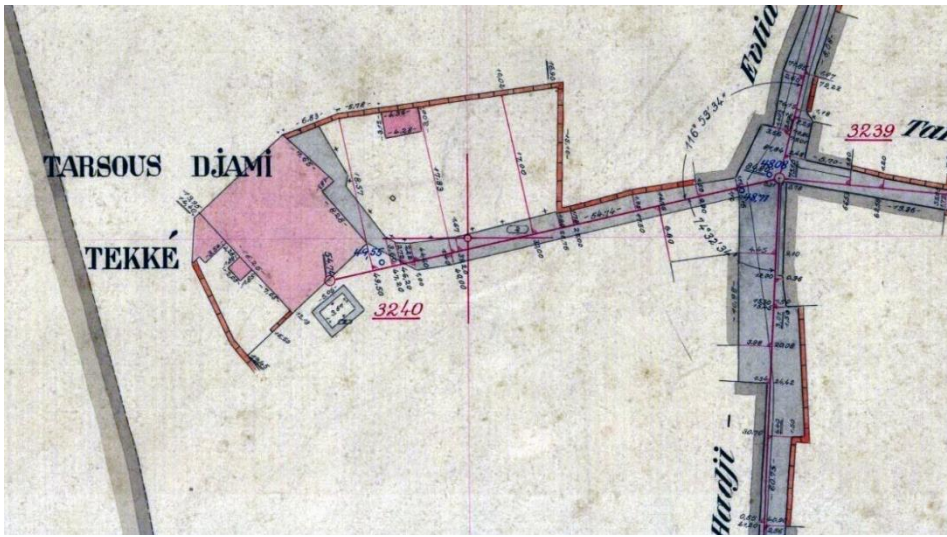
4.4.9 Tarsus Mescidi – Mevlanakapı/Fatih

Tarsus Mescidi Fatih İlçesi, Mevlanakapı Mahallesi, Mücevher Sokakta bulunmaktadır (Şekil 4.49).

Şekil 4.49 : Tarsus Mescidi fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a.,Url-9).

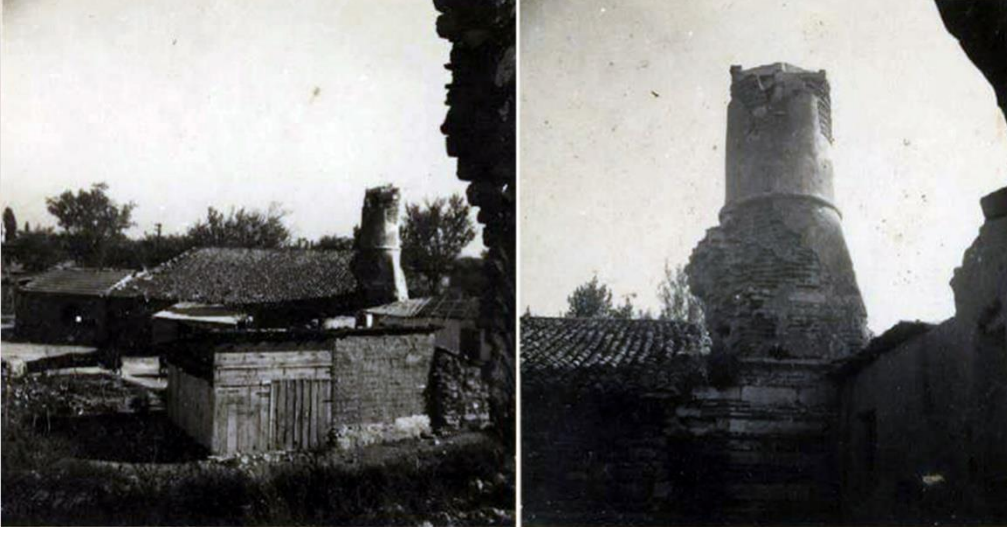
Hadika'ya göre Fatih devri alimlerinden çoban dahi olan, Ali Fakih tarafından yaptırılan mescitte imam olanlardan biri Tarsuslu olduğundan ve hayrat kaydında Tarsuslu Mehmet Efendi zikredildiğinden ismi Tarsus Mescidi olarak anılmıştır (Ayvansarayı ve diğ, 2001). 1913-14 tarihli Alman Mavileri haritasında mescidin son cemaat yeri bölümünde 7.65 cm derinliğinde bir kapalı mekanın bulunduğu görülmektedir (Şekil 4.50).

Şekil 4.50 : Tarsus Mescidi Alman Mavileri (1913-1914) haritası (Dağdelen, 2006).

Öz'ün belirttiğine göre harabe halindeki mescid satılmıştır (Öz,1997). Mescidin girişinin de bulunduğu kuzeybatı yönündeki duvar tamamen diğer üç beden duvarı kısmi olarak yıkılmıştır (Şekil 4.51). Ahşap olan üst örtüsü yok olmuş, minaresinin kaidesi ve gövdesinin bir kısmı ayakta kalabilmiştir (Şekil 4.52). Enine dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Beden duvarları kaba yontma taştan yapılmıştır. Harim giriş kapısı kuzeybatı duvarının sol köşesindedir. Kuzeybatı duvarında kapının sağında iki adet alt pencere bulunmaktadır. Güney doğu duvarında mihrabın her iki yanında birer alt pencere, bu pencerelerin üst hizalarında ve mihrabın üst hizasında üst pencereler bulunmaktadır. Kuzeydoğu ve güneybatı duvarlarında simetrik olacak şekildeatta iki, üstte iki pencere bulunmaktadır. Alt ve üst pencereler dikdörtgen formundadır. Yarım daire formundaki mihrap düzdür. Mescidin batı köşesinde yer alan minare kaidesi muntazam kesme taş, üç sıra tuğla ve derzle almaşık örgülüdür. 2009 yılında projeleri hazırlanılarak K.T.V.K. Kurulu'nca onaylanmıştır (Bkz. Çizelge 4.8). Onaylı projeler doğrultusunda mescidin beden duvarlarının güçlendirme ve yenileme çalışmaları tamamlanmış, mescidin ahşap olan çatısı yapılmış, üzeri alaturka kiremit örtüsü ile kaplanmıştır. Minaresinin gövde kısmı, şerefesi ve külahı Fatih devri mescid minareleri örnek alınarak sade bir şekilde tamamlanmıştır. İç mekanda da eksik olan ahşap pencere, kapılar ve minber imalatları yapılmıştır. Yarım daire şeklindeki mihrap nişi ve iç duvarları sıvanarak boyanmıştır. Rekonstrüksiyon projesinde hiçbir bulguya rastlanmadığı için mahfil katı çizimi yapılmamıştır, fakat uygulama sırasında harim kısmında merdiven ile ulaşılan kadınlar mahfili yapılmıştır. Mescidin beden duvarları yontma taş olduğundan duvar örgüsü açık bırakılmamış sıvanarak boyanmıştır. Rekonstrüksiyon projesinde minare şerefe korkulukları metal olarak belirtilmiş, külahı ahşap üzeri kurşun kaplama olarak çizilmiştir. Buna karşın uygulaması sağır betonarme şerefe korkuluklu ve külah kısmı boğumlu konik olarak yapılmıştır. Rekonstrüksiyon projesinde bulunmamasına rağmen uygulama sırasında mescidin kuzeybatı yönüne ahşap direkler üzerine oturan sundurma ile son cemaat yeri yapılmıştır. Çevre düzenleme peyzaj imalatları da tamamlanarak mescid 2012 yılında ibadete açılmıştır²⁶. Daha sonraki bir tarihte mescidin son cemaat yerinin camlı doğrama ile kapatıldığı görülmüştür (Şekil 4.53).

²⁶ Fatih Belediyesi Kültürel Mirası İhya. 2004-2017 Yılları Arası Restorasyon Çalışmaları. s. 190-195.

Şekil 4.51 : Tarsus Mescidi eski tarihli fotoğrafları (Encümen arşivi).

Şekil 4.52 : Tarsus Mescidi rekonstrüksiyon öncesi fotoğrafı (Fatih Belediyesi Kültürel Mirası İhya s.190).

Şekil 4.53 : Tarsus Mescidi rekonstrüksiyon sonrası fotoğrafı (Ö.E.a.).

4.4.10 Uzun Yusuf Mescidi – Fındıkzade/Fatih

Fatih İlçesi, Uzun Yusuf Mah. Uzun Yusuf Sokak'ta bulunmaktadır (Şekil 4.54).

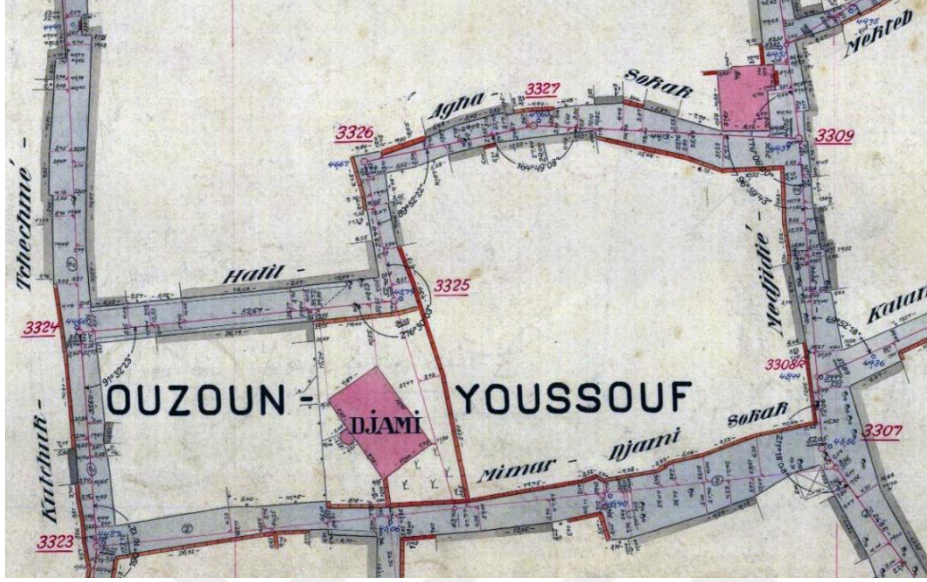

Şekil 4.54 : Uzun Yusuf Mescidi fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a.,Url-9).

Hadika'da Uzun Yusuf Mescidi olarak geçen mescidin Fatih Sultan Mehmed'in maiyetinden Çoban Uzun Yusuf tarafından yaptırıldığı ve Sultan Selim Şeyhi iken 1767 yılında vefat eden Seyyid Halil Efendi imamlığı sırasında minber eklendiği bildirilmektedir (Ayvansarayı ve diğ, 2001). Alyanak Tekkesi Mescidi olarak da bilinen mescid yıkılmış, ahşap olarak yeniden yapılmıştır (Öz, 1997). 1913-14 yıllarına ait Alman Mavileri haritasında mevcut olduğu görülen Uzun Yusuf mescidi 1925 yılından sonra bakımsızlık nedeniyle yıkılmış, arsasının üzerine gecekondular yapılmıştır²⁷ (Şekil 4.55). Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Fatih Belediyesi'nin çalışmaları neticesinde, parselde bulunan gecekonduların yıkılmasından sonra K.T.V.K.Kurulu'nun aldığı karar doğrultusunda, 2001 yılında Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü kontrolünde temel kazısı yapılmış, kare planlı caminin son cemaat yeri ve minare temellerine ulaşılmış ve 2009 yılında yine müze denetiminde bir temel kazısı daha yapılmış, bu kazıda 70-80 cm derinliğe kadar moloz taş duvar örgüsüne ulaşılmıştır (Bilgili, 2015). 2013 yılında K.T.V.K. Kurulu tarafından onaylanan rekonstrüksiyon projesinine göre, uygulamanın Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün denetim ve sorumluluğunda gerçekleştirilmesine karar verilen mescid var olan temel duvarları üzerine inşa edilmesi gerekirken, betonarme temel ve bodrum kat üzerine, yığma, tuğla-taş almaşık örgülü, ahşap direkler üzerine oturan son cemaat yeri olan,

²⁷ Fatih Belediyesi Kültürel Mirası İhya. 2004-2017 Yılları Arası Restorasyon Çalışmaları. s. 200-203.

kurşun kaplı ahşap kırma çatılı, düz ahşap tavanlı olarak inşa edilmiştir (Şekil 4.56) (Bilgili, 2015). Uzun Yusuf Mescidi 2015 yılında ibadete açılmıştır (Şekil 4.57-Şekil 4.58-Şekil 4.59).

Şekil 4.55 : Uzun Yusuf Mescidi Alman Mavileri (1913-1914) haritası (Dağdelen, 2006).

Şekil 4.56 : Uzun Yusuf Mescidi Rekonstrüksiyon uygulama aşamaları (Url-1).

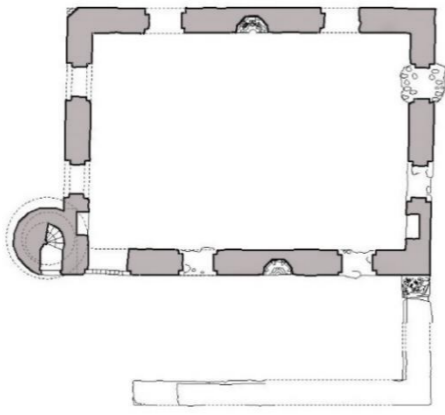
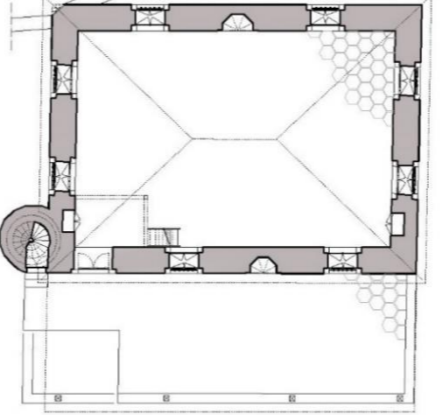
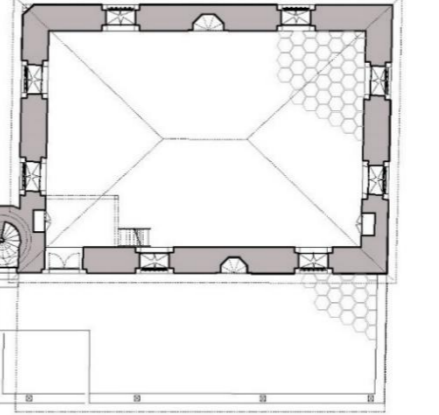
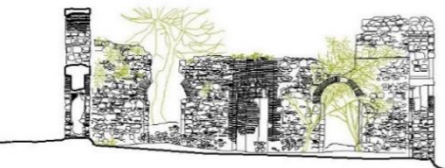
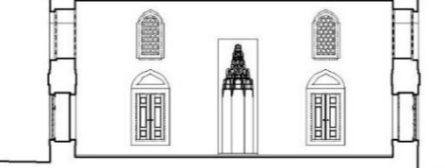
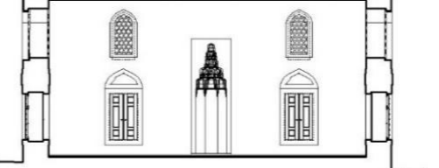
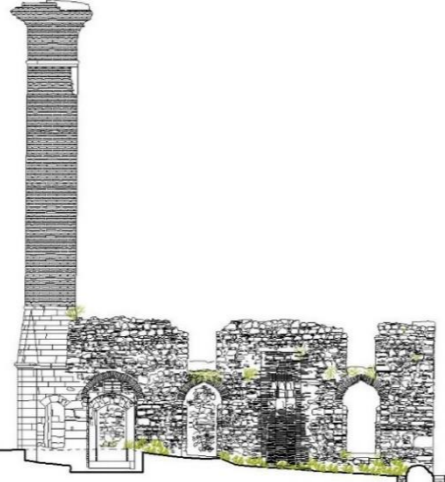
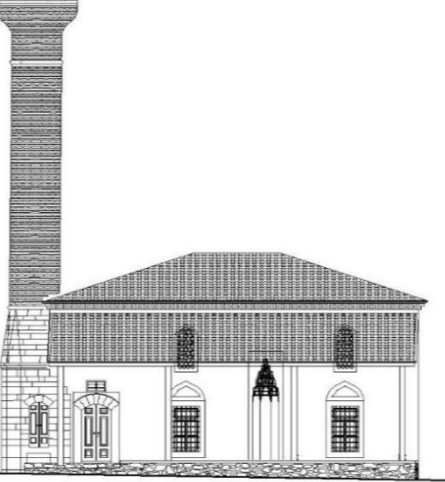
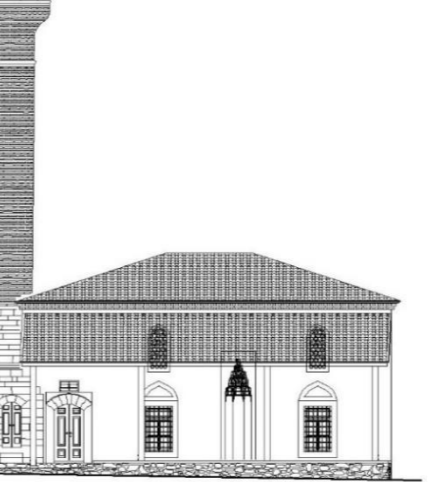
Şekil 4.57 : Uzun Yusuf Mescidi Rekonstrüksiyon sonrası fotoğrafı (Ö.E.a.).

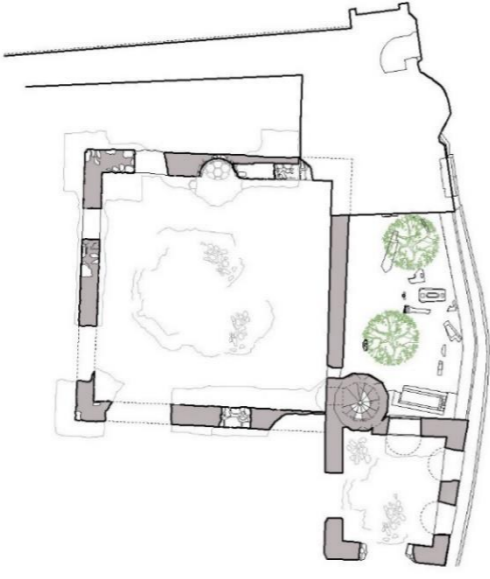
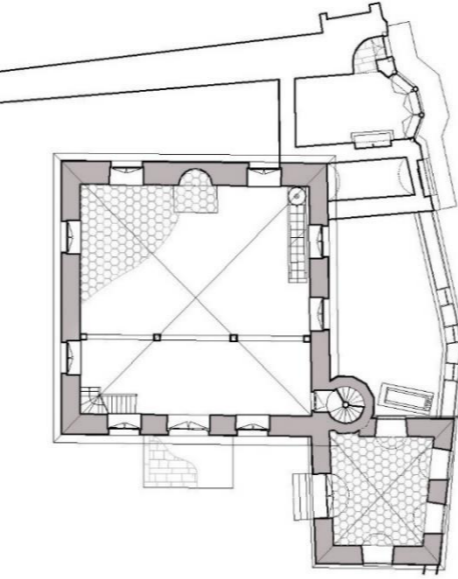
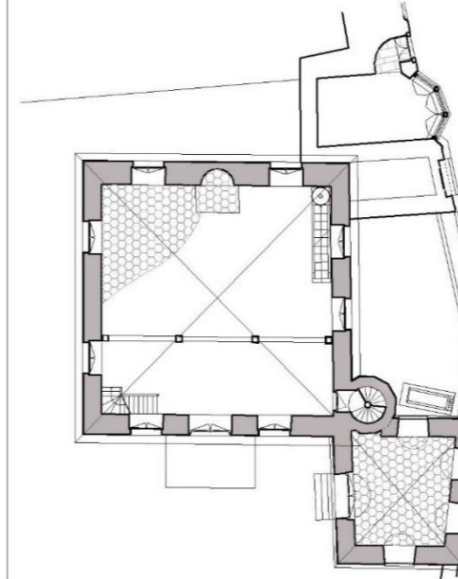
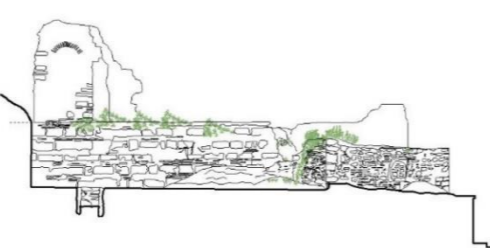
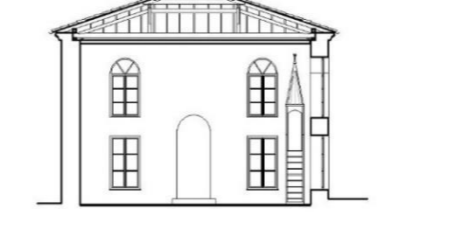
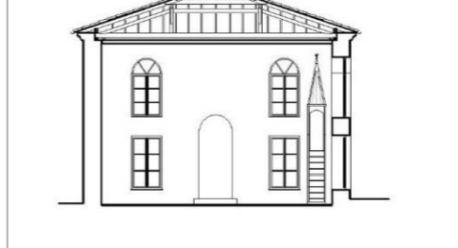
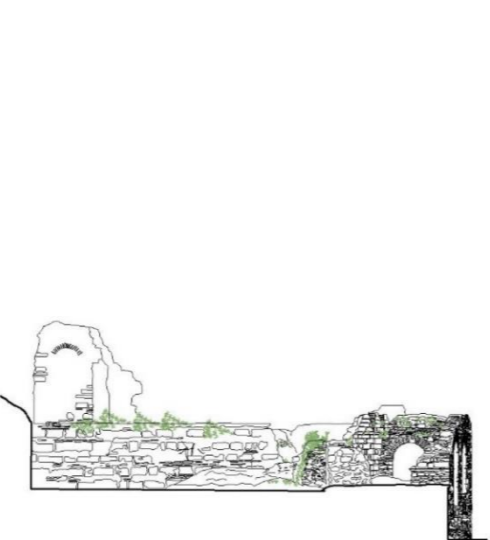
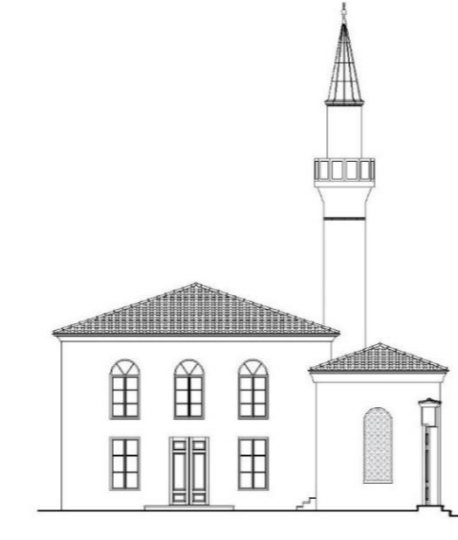
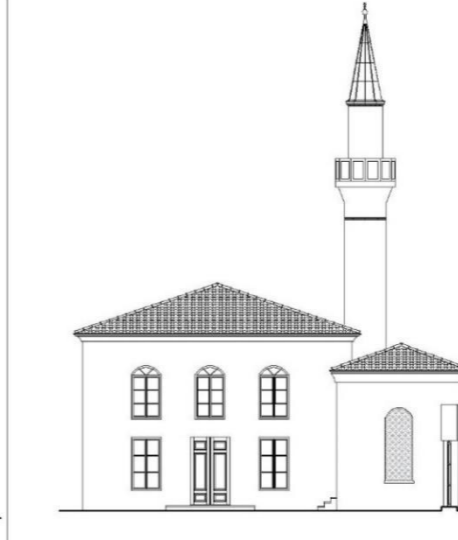
Şekil 4.58 : Uzun Yusuf Mescidi Rekonstrüksiyon sonrası fotoğrafı (Ö.E.a.).

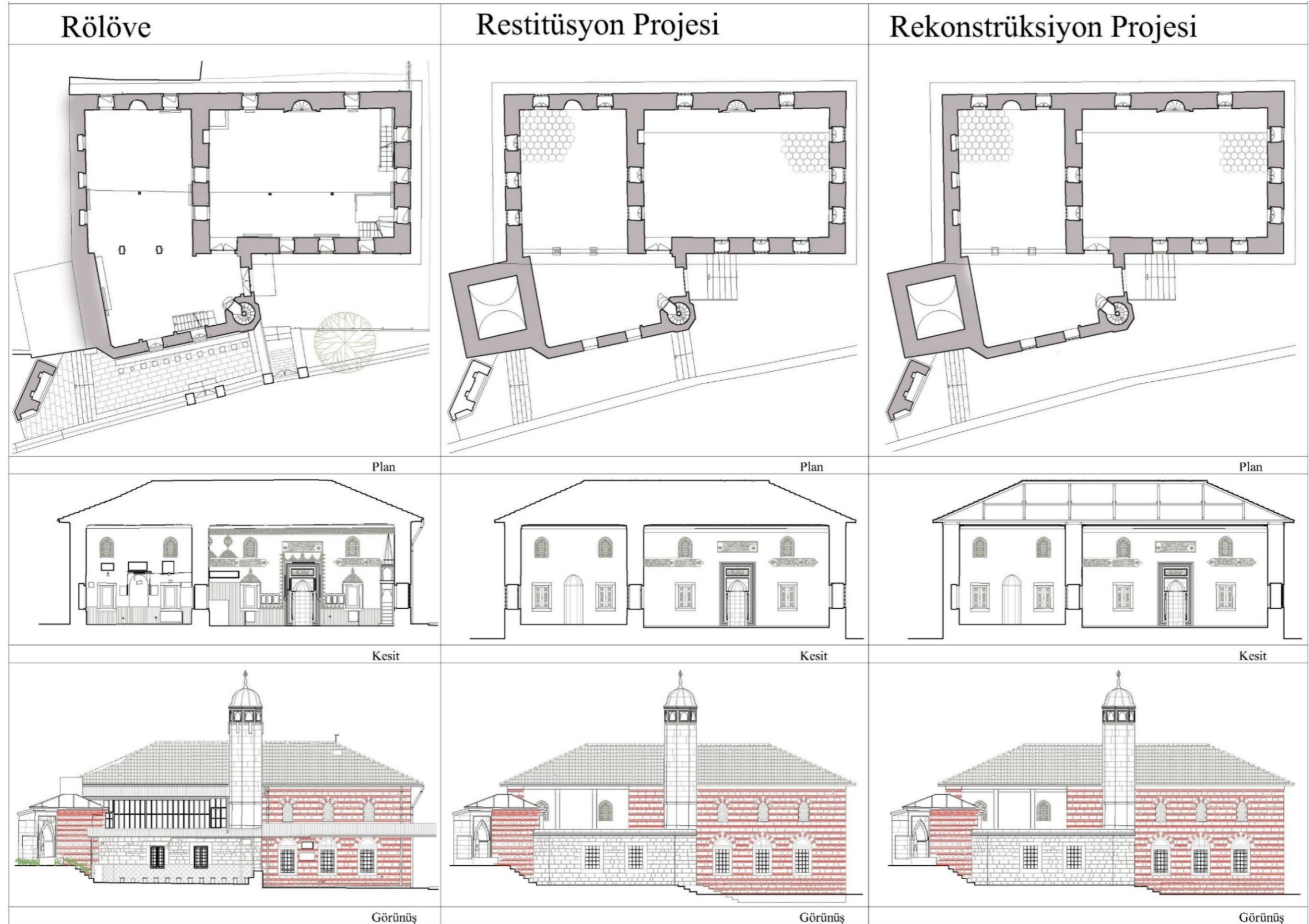
Şekil 4.59 : Uzun Yusuf Mescidi harim bölümü fotoğrafı (Fatih Belediyesi Kültürel Mirası İhya s.203).

Rölöve	Restitüsyon Projesi	Rekonstrüksiyon Projesi
		
Plan	Plan	Plan
		
Kesit	Kesit	Kesit
		
Görünüş	Görünüş	Görünüş

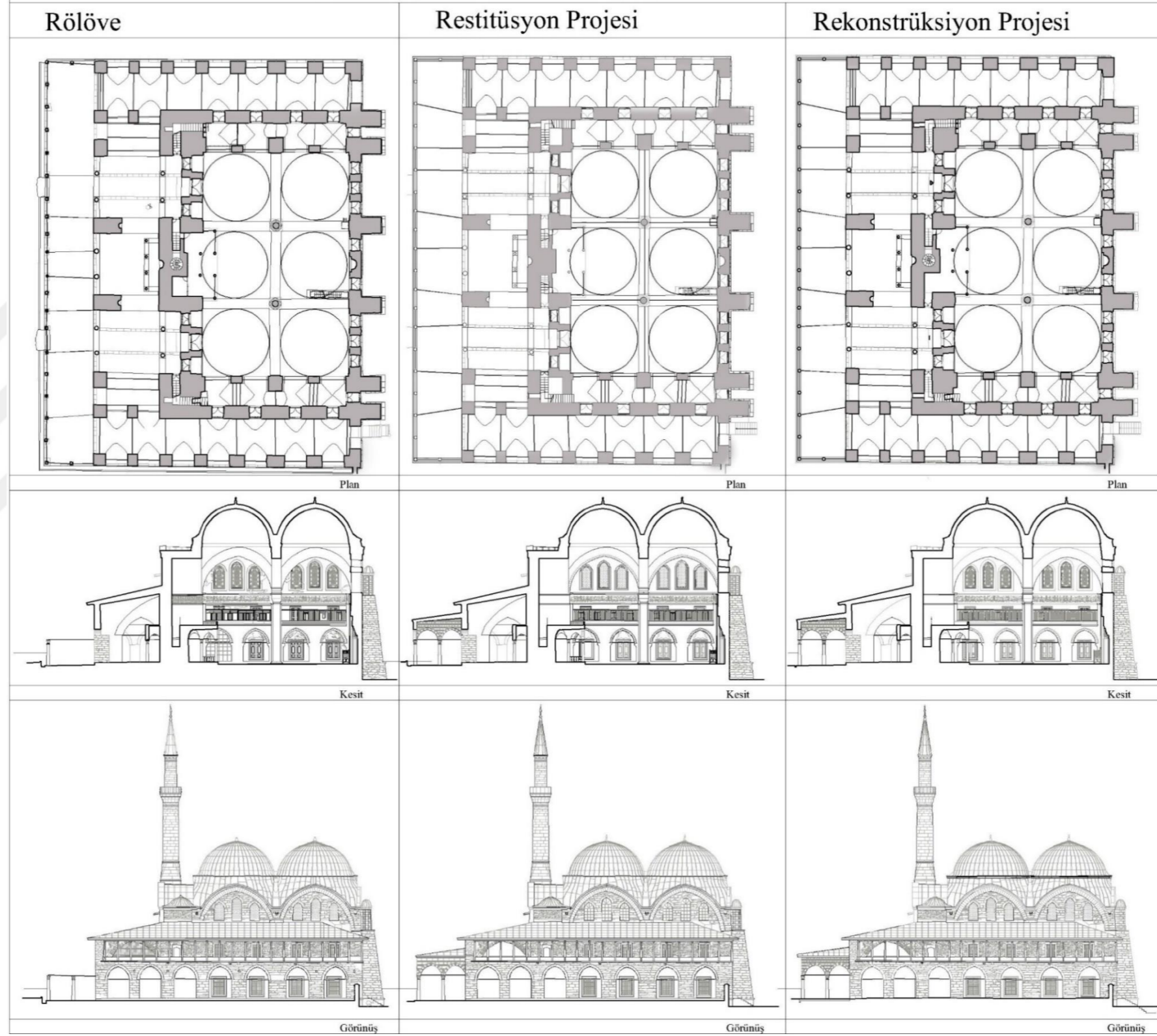
Çizelge 4.1:Helvacıbaşı İskerder Ağa Camisi rölöve, restitüsyon, rekonstrüksiyon plan, kesit ve ön cephe çizimleri çizelgesi.

Rölöve	Restitüsyon Projesi	Rekonstrüksiyon Projesi
		
Plan	Plan	Plan
		
Kesit	Kesit	Kesit
		
Görünüş	Görünüş	Görünüş

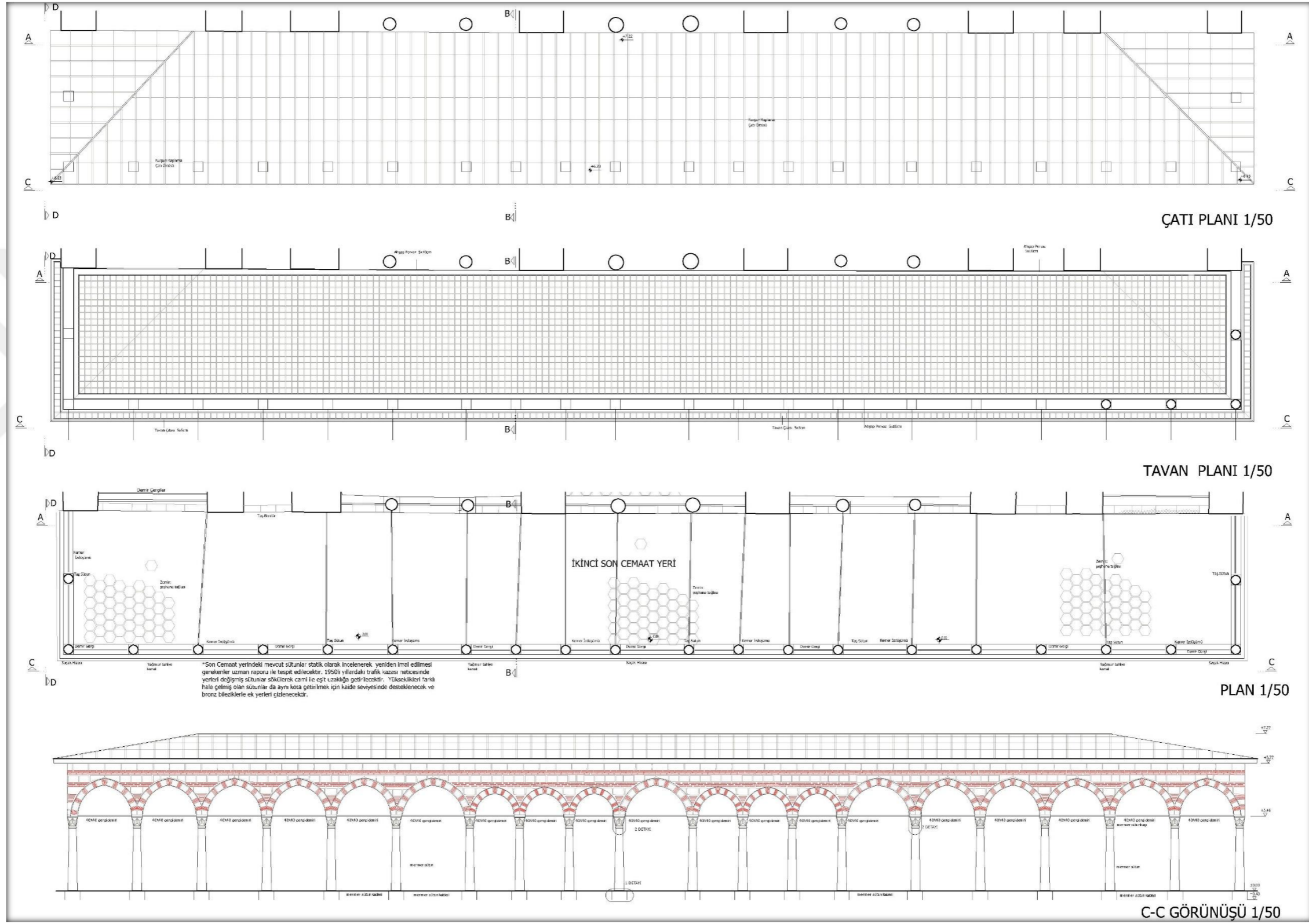
Çizelge 4.2:Güngörmez (Kanglı) Mescidi rölöve, restitüsyon, rekonstrüksiyon plan, kesit ve ön cephe çizimleri çizelgesi.

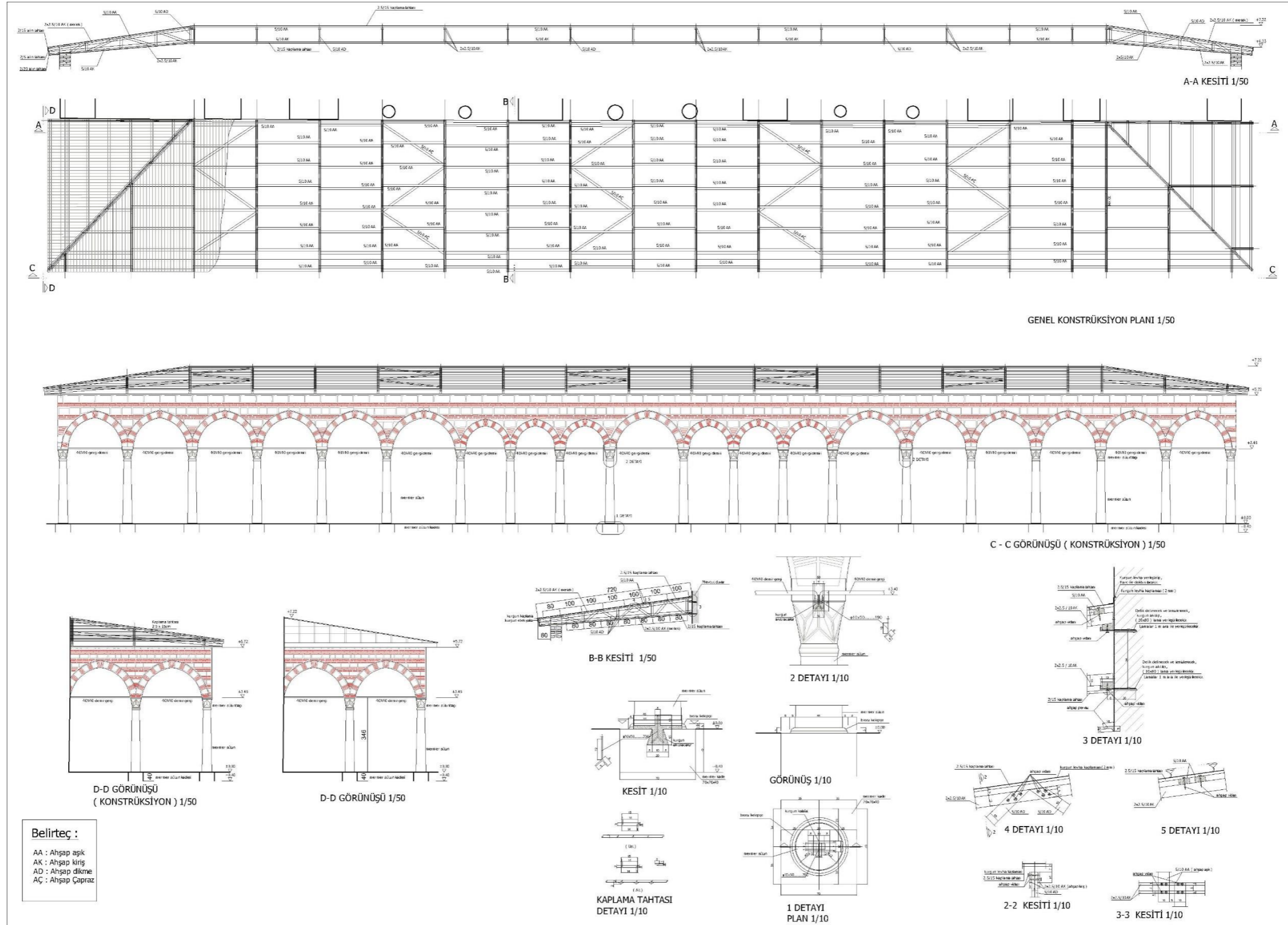
Çizelge 4.3:Mimar Sinan Mescidi rölöve, restitüsyon, rekonstrüksiyon plan, kesit ve ön cephe çizimleri çizelgesi.

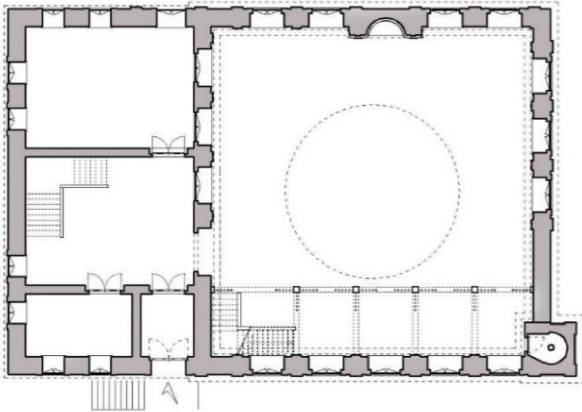
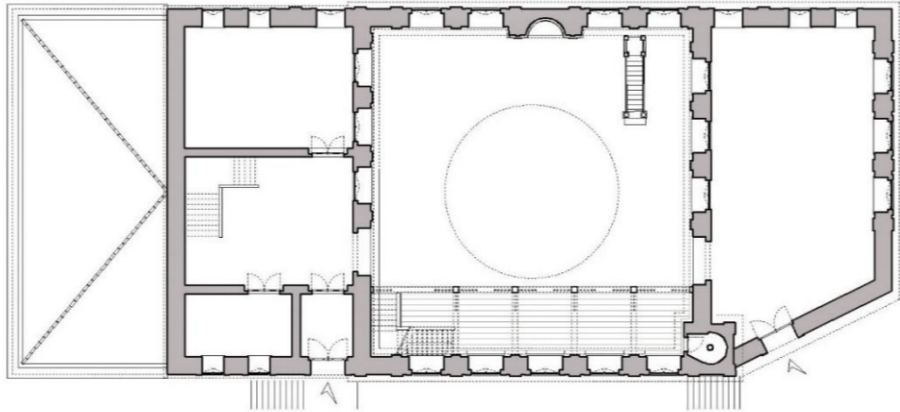
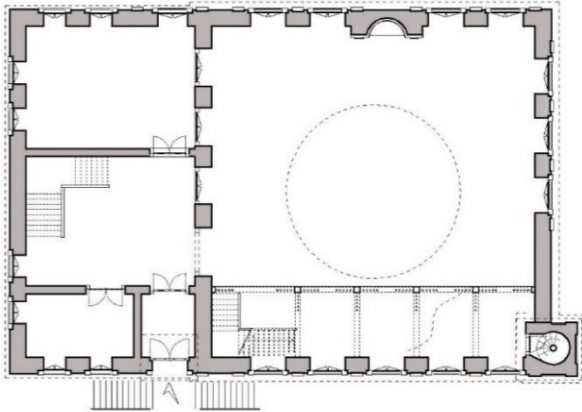
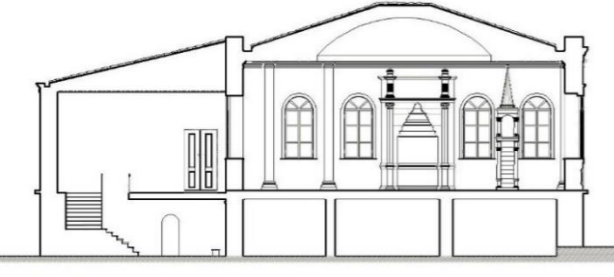

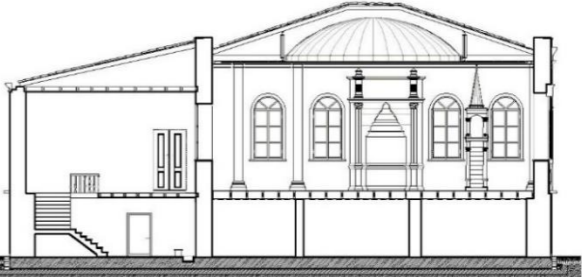
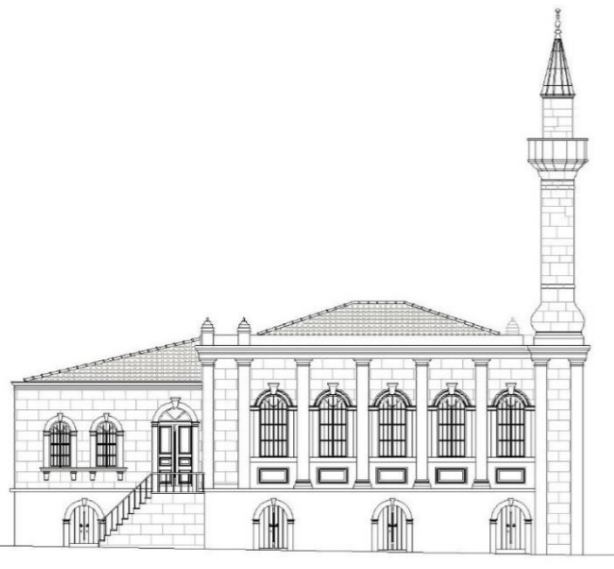
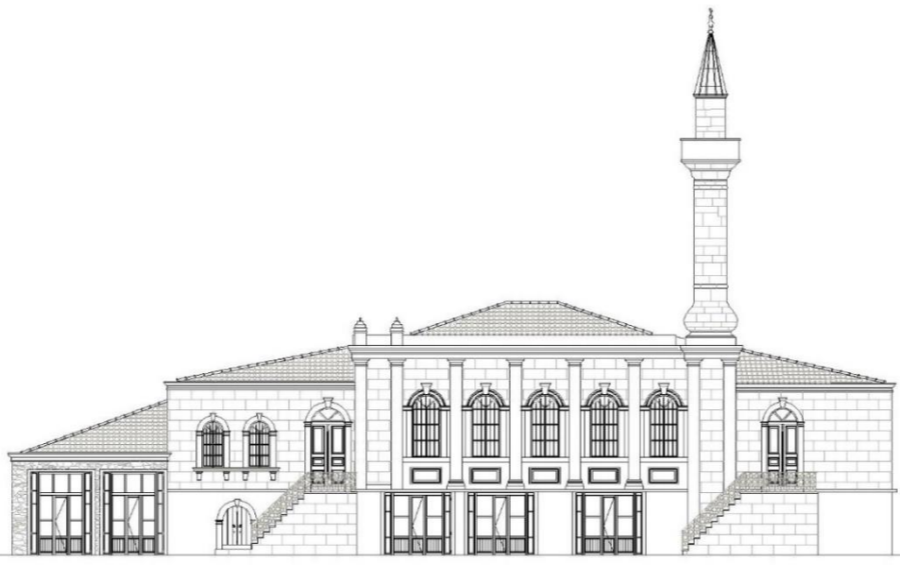
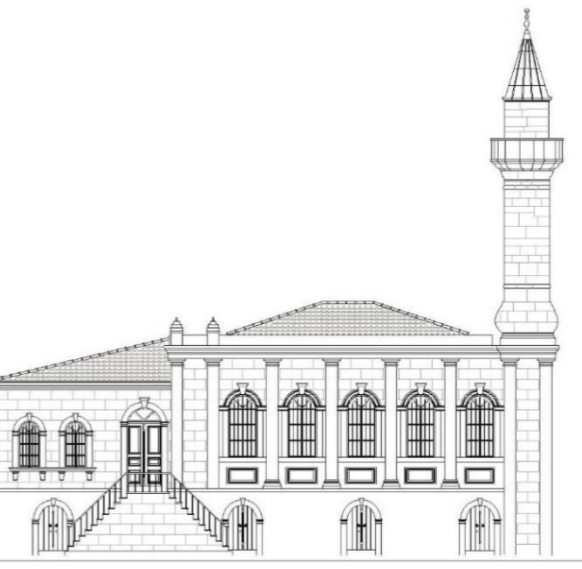
Çizelge 4.4:Pişale Paşa Camisi rölöve, restitüsyon, restorasyon plan, kesit ve cephe çizimleri çizelgesi.

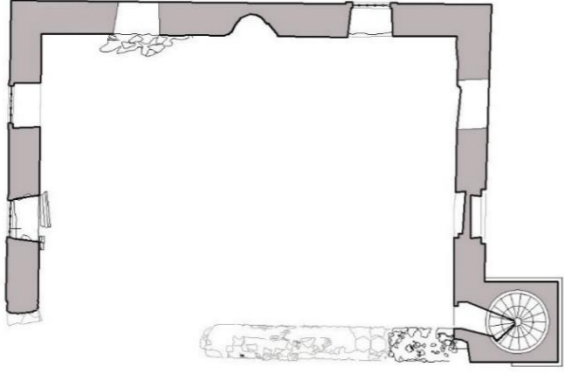
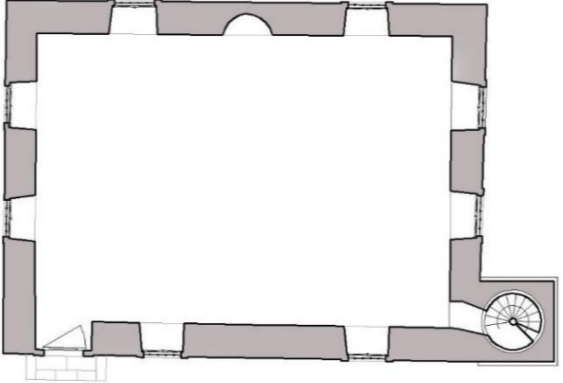
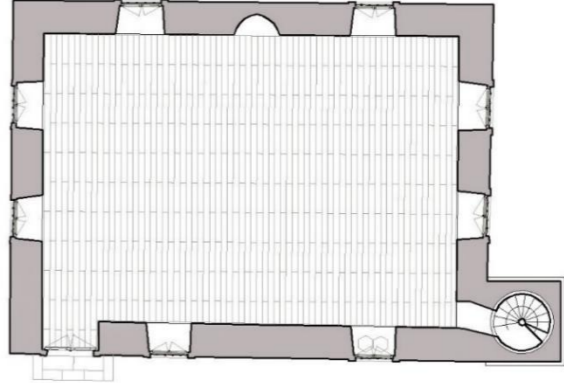
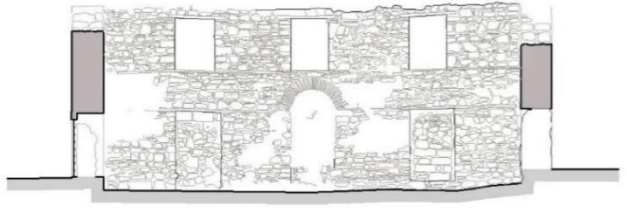
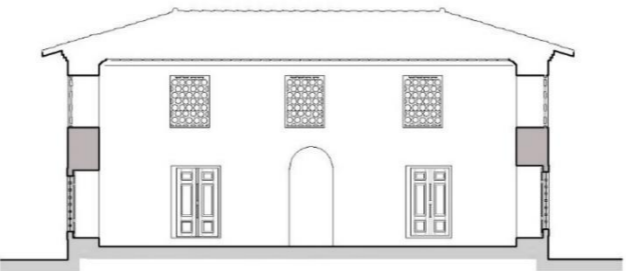
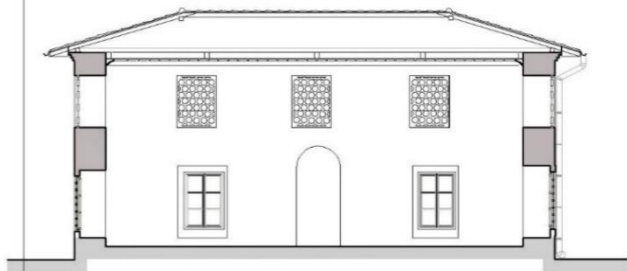
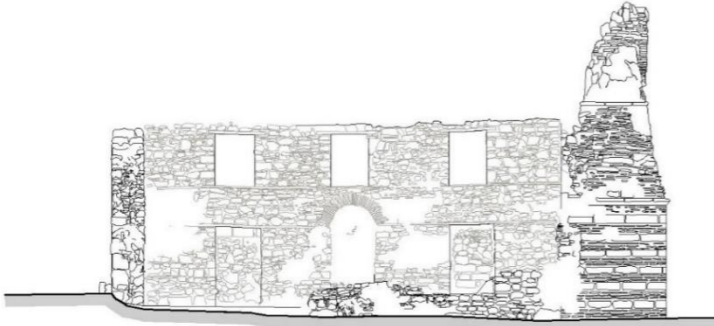
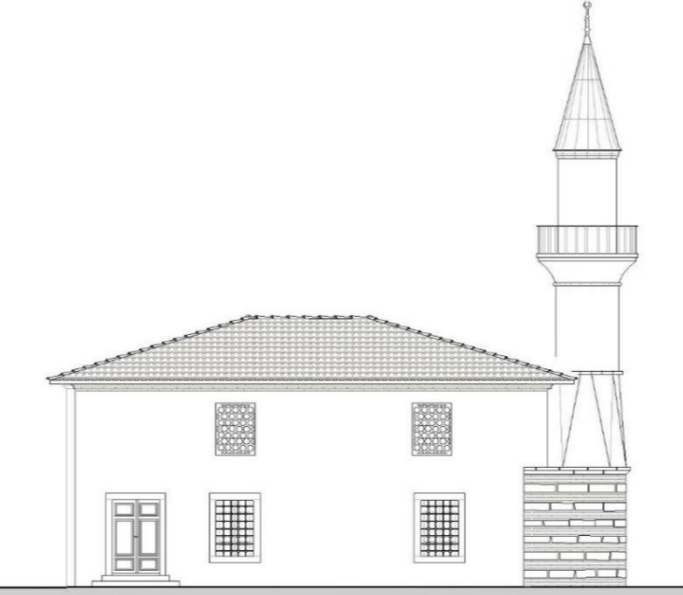
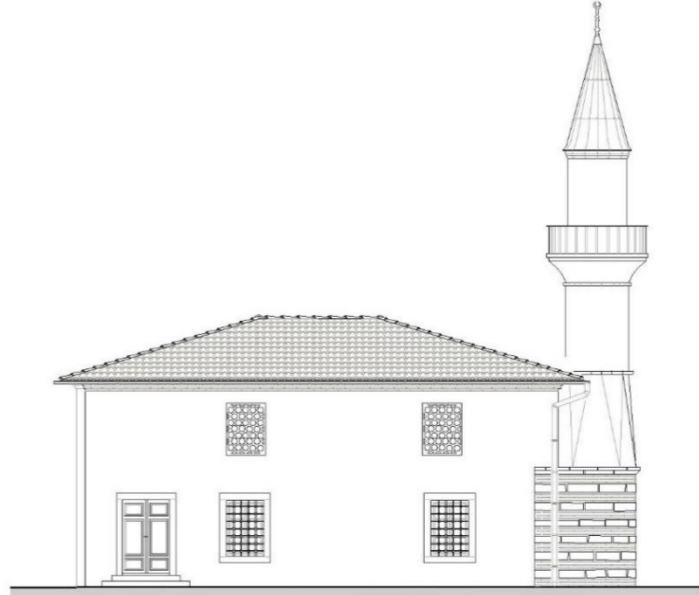
Çizelge 4.5:Piyale Paşa Camisi ikinci son cemaat yeri rekonstrüksiyon plan ve ön cephe çizimleri çizelgesi.

Çizelge 4.6:Piyale Paşa Camisi ikinci son cemaat yeri rekonstrüksiyon kesit ve detay çizimleri çizelgesi

Restitüsyon Projesi 01	Restitüsyon Projesi 02	Rekonstrüksiyon Projesi
		
<p style="text-align: center;">Plan</p> 	<p style="text-align: center;">Plan</p> 	<p style="text-align: center;">Plan</p>
<p style="text-align: center;">Kesit</p> 	<p style="text-align: center;">Kesit</p> 	<p style="text-align: center;">Kesit</p>
<p style="text-align: center;">Görünüş</p>	<p style="text-align: center;">Görünüş</p>	<p style="text-align: center;">Görünüş</p>

Çizelge 4.7:Süleyman Subaşı Camisi restitüsyon-1,restitüsyon-2, rekonstrüksiyon plan, kesit ve ön cephe çizimleri çizelgesi.

Rölöve	Restitüsyon Projesi	Rekonstrüksiyon Projesi
		
Plan	Plan	Plan
		
Kesit	Kesit	Kesit
		
Görünüş	Görünüş	Görünüş

Çizelge 4.8: Tarsus Mescidi rölöve, restitüsyon ve rekonstrüksiyon plan, kesit ve ön cephe çizimleri çizelgesi.

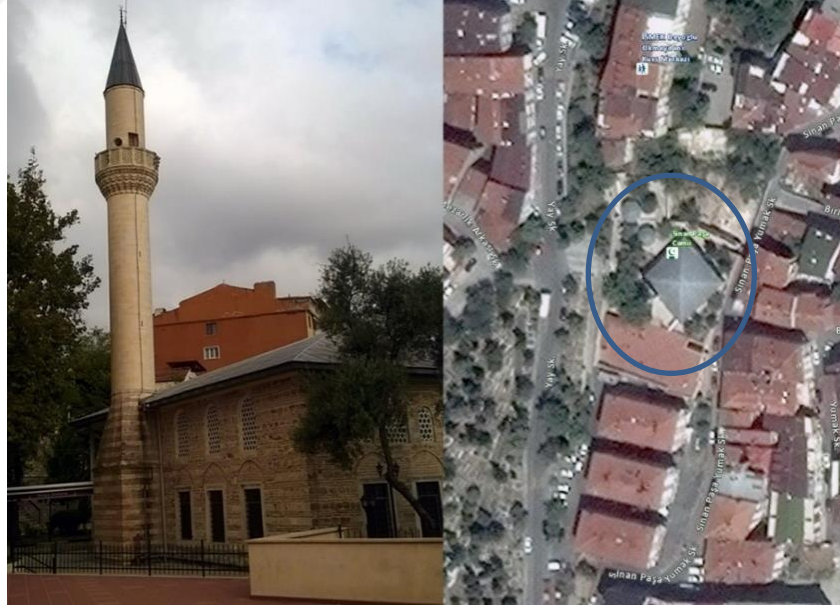
5. SİNAN PAŞA CAMİ (KASIMPAŞA)

5.1 Coğrafi Konumu

İstanbul'un Beyoğlu ilçesindeki Kasımpaşa semti; doğusunda Şişhane, Tepebaşı, Ömer Hayyam, güneydoğusunda Azapkapı, kuzeybatısında Okmeydanı, Piyalepaşa, Aynalıkavak, kuzeyinde Hacıhüsrev semt ve mahalleleri ile çevrili Haliç Tersanesinden Hasköy'e kadar uzanan alanda bulunmaktadır.

Kasımpaşa semti; Kaptanpaşa, Kulaksız, Çatma Mescit, Bedrettin, Piyale Paşa, Küçük Piyale, Yahya Kahya, Sururi Mehmet Efendi, Kadı Mehmet Efendi, Camiikebir, İstiklal ve Fetih-tepe mahallelerinden oluşmaktadır.

Sinan Paşa Camii; İstanbul'da Beyoğlu ilçesi, Okmeydanı-Kulaksız mevkiinde Kaptanpaşa Mahallesi, 257 pafta, 1453 ada, 3 parselde eski adıyla Mumhane yeni adıyla Yay Sokak ile Yumak Sokak arasında, bugünkü Kulaksız Mezarlığı yakınlarındadır (Şekil 5.1).

Şekil 5.1 : Sinan Paşa Camisi fotoğrafı ve konumu (Ö.E.a., Url-9).

5.2 Tarihçesi

Sinan Paşa Camii'nin kapı kemeri üzerindeki kitabeye göre caminin yapımı ve tamamlanması Sinan Paşa'nın ilk sadaretinden bir sene evvel yani 987 H/1579 senesindedir (S.Abaç 1935).

Hadika' ya göre kitabesinin metni şöyledir;

Kitabe;

*“Sahibü'l hayrat olan Sinan Paşa *Bu hayırlı yapının sahibi olan Sinan Paşa*

*Nasirü'd-din halisü'n-niyet *dine yardımı dokunan, iyi niyetli*

*Kıldı bu cami'-i şerifi bina * bu cami-i şerifi yaptırdı*

*Ki ola cem'-i cami'-i ümmet * ki cami cemaati toplansın*

*Ahiretde şefi'i ola Rasul *Ahiretde Peygamber bağışlanması için şefaatt etsin*

*Bunda iden ikamet-i sünnet * burada Peygamberin güzel huylarını tekrarlayanlar*

*Hatifi-i gaib didi tarih *”görünmeyen ses” dedi ki; tarihi*

*Beyt-i Hadi ve Kubbe-i Hacet *”Hidayet Edenin Evi” (Allah'ın evi) ve ihtiyaç kubbesi 987 / 1579”*

(Ayvansarâyî Hüseyin Efendi vd., İstanbul 2001: 415)

Konyalı'nın “Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi” (Cilt 1) Kitabında 1940 yılındaki incelemesinde Yemen Fatihisi Sinan Paşa'nın Okmeydanında bulunan camisinin yüzüstü bırakıldığı için yıkıldığını, yalnızca dört duvarı kalan mabedin, gecekondulara taş ocağı olduğunu ve kapısının üzerindeki kitabesinin kendisi tarafından alındığını yazmıştır (Konyalı, 1976). Caminin bir şadırvanı olduğu ve yakınında Kulaksız Çarşısı'nda bir “Çifte Hamam” (kadın ve erkek hamamları) ve diğer eserleri de olduğu ayrıca o günlerde vakfından Hac vesilesi ile harameyne (Mekke ve Medine'ye) gönderilen hediyeler için “yüz seksen guruş” verildiği Hadikatü'l Cavami'de kayıtlıdır: “ve el-yevm vakfından surre-i hümayuna yüz seksen guruş verilür” (Ayvansarayi ve diğ, 2001).

Edhem Ruhi Güneş, A. Kadir Baytur ve Hayrettin Alp tarafından hazırlanan“Mabetler Şehri İstanbul’un Tarihi Mescit ve Camileri” isimli yayında “Okmeydanı’ndadır. Banisi Yemen Fatihî Sadrazam Sinan Paşa’dır. 987/1579 senesinde yapılmıştır. Mimarı Mimar Sinan’dır. İlk camii kurşun kubbeli idi.” şeklinde ifade edilmiştir (Öneş ve diğ, 1998 s.288-289). Yapıldığı tarih itibari ile Sinan Paşa Camii’nin Mimar Sinan eseri olma ihtimali düşünülebilir, fakat Mimar Sinan tezkirelerinde yapının kaydına rastlanmamaktadır.

Evliya Çelebi bu cami hakkında, seyahatnamesinde “Çarpuşte ve kurşun kubbelidir. Avlusuna merdiven ile inilir. Bir tepe üstünde her tarafı gören aydınlık bir camidir” diye bahsetmektedir (Kahraman ve Dağlı, 2004).

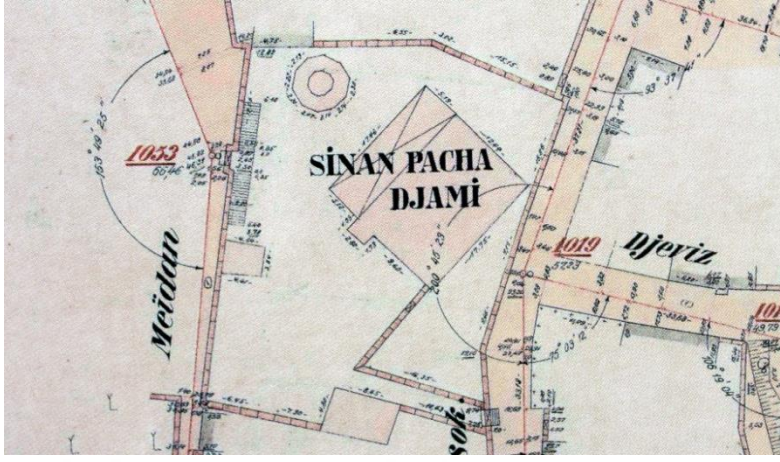
1903 ve 1906 yılında Sinan Paşa Camisinin tamire muhtaç olan alanlarında, gerekli görülen tamiratların Todori Kalfa tarafından yapıldığı incelenen arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır (Yazıcı, 2011).

1913-14 tarihli Alman mavileri haritasında Sinan Paşa Camisi son cemaat yeri ve şadırvan ile birlikte görülmektedir (Şekil 5.2).

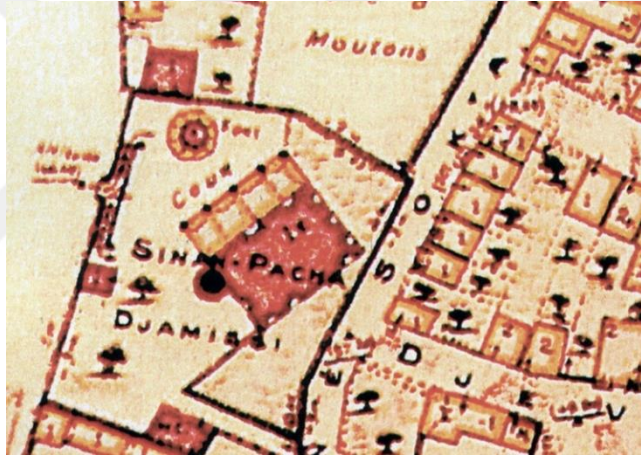
Haziran 1926 tarihli Pervititch Haritası’nda Sinan Paşa Camii’nin bulunduğu parsel detaylı olarak ifade edilmiştir. Mevcut özgün avlu kapısı, kot farkı sebebiyle iki taraftan avluya inen merdivenleri ile son cemaat mahalli tarafındaki çok yüzlü şadırvan haritada görülmektedir. Ayrıca minare tarafında, mihrap cephesi hizasında ve merdivenlerin hemen yakınında iki küçük kagir yapı (kırmızı renkle ifade edilmiş) olduğu da haritada belirtilmiştir. Kırmızı renkle ifade edilmiş olan cami ana mekanının kagir, sarı renkle ifade edilmiş olan son cemaat yerinin ahşap olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu haritada son cemaat yeri beş direkli ve dört açıklıklı gösterilmiştir. Güneybatı cephesinde bir minare bulunduğu, Kuzeydoğu cephesinde dört adet ve güneybatı cephesinde üç adet kemerli pencere olduğu anlaşılmaktadır. Kuzeybatı cephesinde kemeri işaret edilen cümle kapısı kemeri günümüzde özgün durumunda kırmızı-beyaz mermerden geçmeli klasik dönem detayı ile mevcuttur (Şekil 5.3).

1944 yılında Ali Saim Ülgen tarafından hazırlanan, Sinan Paşa caminin restitüsyon projesinde,dokuz açıklıklı on adet ahşap direkli son cemaat yeri, mukarnaslı

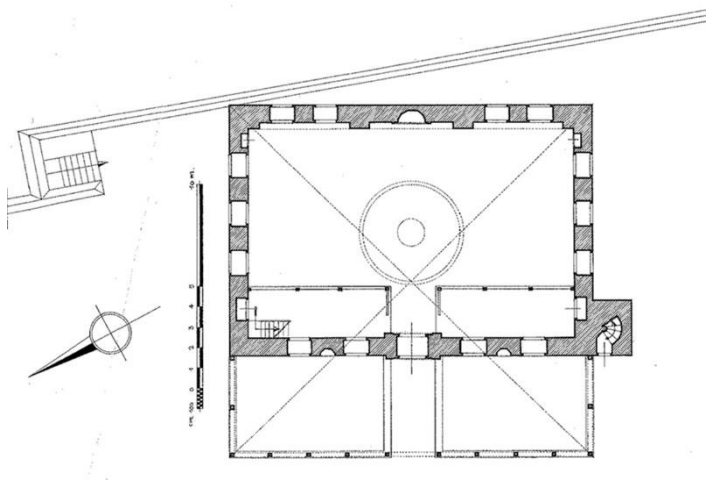
şerefesinin bulunduğu minaresi ve caminin içten kubbeli dıştan çatılı olarak belirtildiği görülmektedir (Şekil 5.4 – Şekil 5.5).

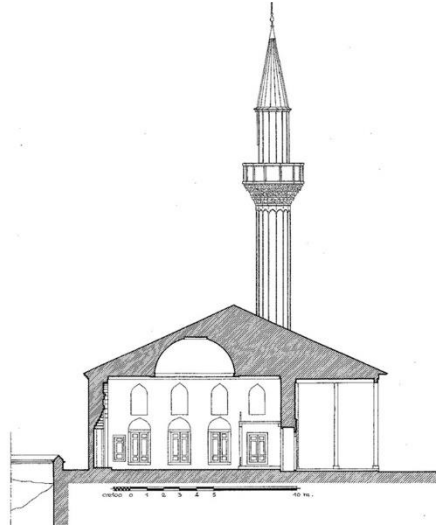
Şekil 5.2 : Sinan Paşa Camisi Alman Mavileri (1913-1914) haritası (Dağdelen, 2006).

Şekil 5.3 : Sinan Paşa Camisi Pervititch (1926) haritası.

Şekil 5.4 : Sinan Paşa Camisi planı (Ülgen, 1989).

Şekil 5.5 : Sinan Paşa Camisi kesiti (Ülgen, 1989).

İstanbul Belediyesi Encümen Arşivi'nden temin edilen 1949 yılına ait fotoğraflarda Sinan Paşa Camii'nin bir dönem harabe haline gelmiş, minaresinin kaide seviyesine kadar yıkılmış ve sadece dört beden duvarının kalmış olduğu görülmektedir (Şekil A.9). Son cemaat mahallinin on dikmeli dokuz açıklıklı olduğu dikme kaide yerlerinden tespit edilebilmektedir (Şekil A.7). Mihrabın mukarnaslı kademeli olduğu fotoğraflardan anlaşılmaktadır (Şekil A.25). Ayrıca harim bölümünde mahfil katına çıkış merdiven başlangıç basamakları görülmektedir (Şekil A.19).

İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ndeki resmi yazışmalardan anlaşıldığı üzere; Cami'de 1958- 1960 yılları arasında Vakıflar idaresi bilgisi dışında betonarme tavan yapıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 5.6). 1961 yılında yine Vakıflar idaresinin bilgisi dışında minare inşaatının yapılmakta olduğu belirtilmektedir (Şekil 5.7). 1962 yılında cami avlusunda avlu duvarına bitişik olan muhdes barakanın yıkılarak buradan çıkan malzeme ile avlu duvarının tamiratının yapıldığı anlaşılmaktadır (Şekil 5.8). 1966 yılına ait hava fotoğrafında Sinan Paşa Camisinin son cemaat yerinin açık olduğu görülmektedir (Şekil 5.9). 1970 yılında Sinan Paşa Cami Onarma Derneği tarafından yapılan betonarme üç adet kubbe ile örtülü olan son cemaat yerinin ilgili idare tarafından hazırlanan raporla yapı estetiğini bozduğu için yıkılması istenildiği (Şekil 5.10), Cami onarma derneğinin son cemaat yerinin aynı temeller üzerine yapıldığına dair cevabi yazısından sonra da bir sonuç alınmadığı görülmüştür (Şekil 5.11).

26/12/1958

Abide ve Yapı İşleri Şubesine

Kasım Paşa Ok Meydanı Kaptan Paşa mahallesinde Sinan Paşa camii ismi inamı Sabri Kızıltan'ın beton arme tavanda husule gelen çatlığın muayenesi için verdiği 13/12/1958 gün ve 3844 sayılı dilekçesi ve durum yerinde incelendi.

1 - İşbu cami metruk ve kadro dışı iken 1956 senesinde (Sirkeci Hudavendigar caddesi 22/1 No:da cami ve Hayrat Derneği) tarafından tamarine müsaade edilmesi istenmesi üzerine bir proje ile müracaatları gerektiğinin Hayır İşleri Müdürlüğü Kanalı ile cevaplandırıldığı ve fakat proje tanzim ve müsaade istihsal edilmeden camii tavanının bu teşekkül tarafından yaptırılıp Marsihya kiremitli bir çatı ile kapatıldığı ve 1957 senesinde sakalı şerif verilerek Camii'nin kadroya alındığı Hayır İşleri Müdürlüğü ile yapılan temas sonunda anlaşılmıştır. 23/12/1958 günü öğle namazında 3 kişiden ibaret bir cemaat görülmüştür.

2 - Caminin tavan beton armesi yer yer çatlamış ve tavanı taşıyan beton arme kirişlerden birinin ortasında arsanı ve mühim bir çatlak ile mesnede yakın yerlerde de çatlaklar husule geldiği.

3 - Beton arme saçakta ise beton aksamın yer yer kırılarak düşmüş ve demirleri açıkta kalmış olduğu bazı aksanda demirler arası mesafe 15 cm. olması gerekirken 30 ilâ 40 cm. olarak ve sureti umumiyede fennî esaslara aykırı olarak düzensiz ve noksan demir ferah edildiği görülmüştür.

4 - Bu tavanın halile bırakılması ve camii içine girilmesi tehlikeli olduğundan caminin onarımı yapıncıya kadar kapatılması ve tavan beton armesinin yıkılıp yeniden yaptırılması için bu onarımı yaptırmış olan Sirkeci de (Camii ve Hayrat Derneği) tarafından beton arme projesi tanzim ve Vakıflar İdaresine tasdik ettirilmesi ve tavan demirleri bu projeye göre yerlerine konduktan sonra muayeneye arz edilip müsaade alındıktan sonra nezaretimiz altında betonun dökülmesi gerektiğine dair raporumuz saygile arz olunur.

Y.Mimar
Erol Salman

Erol Salman

Y.Mühendis
Müeyyet İmer

Müeyyet İmer

acele

Kalime
27.12.58

[Signature]

acele

H. K. İmer

21.12.58

Şekil 5.6 : Sinan Paşa Camisi betonarme tavan imalatı yazısı (Vakıflar arşivi).

28.4.1961

Abide ve Yapı İşleri Şubesi
Başkanlığına

Beyoğlu Belediye Şube Müdürlüğü
Fen Kurulu Şefliğinin 18.4.1961 tarih ve S.
167/2968 sayılı acele günlü yazılarına G:

Kasımpaşa, Kaptanpaşa mahallesi
Yay sokağında kâin Sinan Paşa Caminin minare-
resinin yeniden yapılmakta olduğundan bahis-
le bu ameliyenin idaremiz fen elemanları nez-
zaretinde yapılarak yapılmadığı sorulmak-
maktadır.

Mezkûr onarım faaliyeti idaremiz
fen elemanları kontrolü haricinde ve idaremi-
zin malûmatı olmadan yaptırılmakta olduğu an-
laşılmıştır.

Durum saygı ile arz olunur.

3. Grup Şefi
Y. Mimar
Ertuğrul Eğilmez

acele
Kalime
29.4.96

acele
2.5.1961

Şekil 5.7 : Sinan Paşa Camisi minare imalatı yazısı (Vakıflar arşivi).

2237

27 6 2

EX:1

Hayrişleri ve Mülhak Vakıflar
Müdürlüğüne

B. 7/1

Sinanpaşa camii imamı tarafından verilen Orneği
ekli 15/6/1962 tarihli dilekçede Kasımpaşa, Kaptanpaşa Sinan
paşa camii avlusundaki barakayı yıkarak ve taşlarını caminin avlu
duvarlarına konulması için müsaade istenmektedir.

Bahis mevzuu barakanın mülkiyet durumunun bildirilme-
sini rica ederim.

Y. Mimar ECVED AŞKAN
Abide ve Yapı İş. Şb. Bşk.

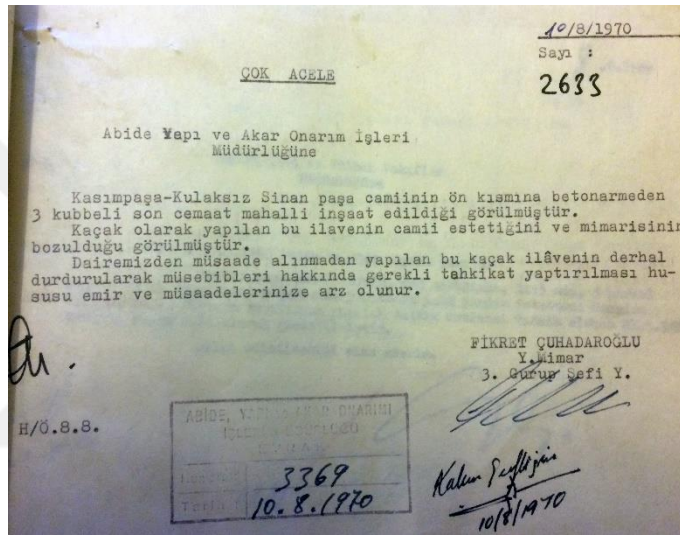
Ş.27

3248

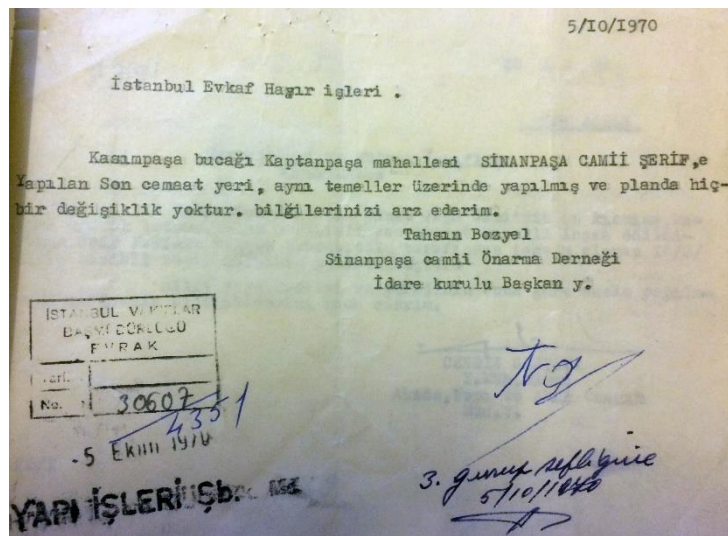
Şekil 5.8 : Sinan Paşa Camisi avlu duvarı imalatı yazısı (Vakıflar arşivi).

Şekil 5.9 : Sinan Paşa Camisi 1966 yılı hava fotoğrafı (Url-9).

Şekil 5.10 : Sinan Paşa Camisi son cemaat yeri imalatı yazısı (Vakıflar arşivi).

Şekil 5.11 : Sinan Paşa Camisi son cemaat yeri imalatı cevap yazısı (Vakıflar arşivi).

Harap haldeki cami yukarıda belirtilen, idarenin bilgisi dışında, çevre sakinleri ve cami onarım dernekleri tarafından yapılan bilinçsiz uygulamalar sebebiyle, özgün durumundan uzaklaştırılmıştır. 2005–2007 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün önderliğinde rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmış ve K.T.V.K. Kurulu tarafından 14.03.2007 tarihinde onaylanmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü kontrollüğünde rekonstrüksiyon uygulaması 2010 yılında tamamlanmış ve Cami ibadete açılmıştır. Sinan Paşa Cami günümüzde işlevini devam ettirmektedir.

5.3 Banisi Yemen Fatihî Sinan Paşa

Kasımpaşa'daki Sinan Paşa Cami'sinin banisi, Yemen Fatihî olarak ünlenmiş, beş kez sadrazamlık yapmış olan Sinan Paşa'dır²⁸. Bir vakfiyesinde tam künyesi "*Sinan Paşa Bin Ali Bin Abdulrahim*" olarak geçmektedir ve ağabeyisi olan Ayas Paşa, Vezir-i Azamlık yapmış, 1539 yılında vefat etmiştir (Bayram, 1999). Uzunçarşılı tarafından Arnavut asıllı olduğu, babasının adının Ali olduğu Enderun'dan yetiştiği, Kanuni Sultan Süleyman döneminde sarayın çaşnigirbaşılık (sofracıbaşılık) görevine getirildiği, daha sonrasında dış hizmete çıkarak, Gazze, Malatya, Kastamonu, Nablus sancakbeyliği ve Erzurum, Halep ve Mısır beylerbeyliği görevlerinde bulunduğu belirtilmiştir (Uzunçarşılı, 1988). Ahmet Önal'ın (2012) yayınlanmamış doktora tezinde ise; Sinan Paşa'nın saraydaki son vazifesi olan çaşnigirbaşılık görevinden sonra ilk olarak Trablusşam sancakbeyliğine 1556 yılında tayin edildiğini belirtmiştir, sonra sırasıyla 1560 yılında Gazze, 1561 yılında Malatya sancakbeyi görevlerinde, Paşa rütbesine yükseldikten sonra 1564 yılında Karaman beylerbeyliği, 1564 yılında Erzurum beylerbeyliği, 1565 yılında Halep beylerbeyliği, 1567 yılında Mısır beylerbeyliği sırasında 1569 yılında Yemen seferlerini yaptıktan sonra 1571 yılında ikinci kez Mısır beylerbeyliği görevlerinde bulunduğu belirtilmektedir (Önal, 2012). 1572 yılında kubbealtı vezirliği göreviyle divan-ı hümayuna gelip, Tunus seferine çıkarak İspanyollardan Tunus ve Halkuvad'ı almıştır (Uzunçarşılı 1988). 1580 yılında sadrazamlık görevine getirilmiş fakat 1582 yılındaki İran seferindeki başarısızlığından dolayı görevinden azledilerek Malkara'ya gönderilmiş ve burada dört yıl kaldıktan sonra Şam valiliğine tayin edilmiştir (Yazıcı, 2011). 1589 yılında

²⁸ Öz T. (1936). Topkapı Sarayı Müzesi'nde Yemen Fatihî Sinan Paşa Arşivi, Belleten S.37 s.178.

ikinci defa, 1593 yılında üçüncü defa, 1595 yılında dördüncü defa sadrazam olmuş fakat Eflak seferi mağlubiyeti üzerine azledilerek Malkara'ya gönderilmiş, yerine geçen Lala Mehmed Paşa'nın on gün sonra vefat etmesi sonucunda beşinci defa sadrazam olmuştur (Uzunçarşılı 1988). Çok büyük bir servete sahip olan Sinan Paşa devletin ekonomik sıkıntılara düştüğü durumlarda finans desteği sağlayarak gözden düştüğü zamanlarda bile ayakta kalmayı başarabilmiştir (Necipoglu, 2013). Vakfiyelerinin tetkikinden yaptırdığı ve vakfettiği 69 tane önemli mimari yapının adı ve yerleri tespit edilebilmekte olan Sinan Paşa, Eflâk sefer hazırlıklarını yaparken 1596 yılında vefat etmiştir ve Divanyolu, Parmakkapı'daki külliyesindeki kendi türbesi'ne defnedilmiştir (Bayram, 1999). Yazıcı'nın belirttiğine göre, Sinan Paşa'nın vakfiyelerinde adı geçen banisi olduğu camiler;

- Sinan Paşa Cami – Üsküdar (954 H./ 1547)
- Sinan Paşa Camii– Malatya (1567'den önceki bir tarih)
- Sinan Paşa Camii- Kahire/Mısır (979 H./1571)
- Sinan Paşa Camii – Yenişehir/Bursa (Recep 980 H. / Kasım 1572)
- Sinan Paşa Camii - Kasımpaşa (987 H/1579)
- Sinan Paşa Camii -Selanik/Yunanistan(1582-1583)
- Sinan Paşa Camii– Şam/Suriye (995 H./1585)
- Sinan Paşa Camii– Akka/İsrail (996 H/1586)
- Kaçanik Sinan Paşa Camii – Üsküp/Makedonya (1002H/1594)
- Uzuncaova Sinan Paşa Camii – Hasköy/Bulgaristan (1001H/1593 – 1595)
- Malkara Sinan Paşa Camii – Tekirdağ
- Mihalicık Sinan Paşa Camii
- Mihalicık Balıkpazarı Kazası Sinan Paşa Camii

5.4 Rölöve²⁹

Sinan Paşa Camii'nin (Kasımpaşa) 2005–2007 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından hazırlatılan, rölöve raporuna göre rölöve çalışmaları esnasında yapının çok fazla muhdes ekle özgün halinden uzaklaşmış olduğu tespit edilmiştir. Son cemaat yeri bölümüne betonarme iki katlı bir yapı inşa edilmiş ve bu yapının üstü üç adet betonarme niteliksiz kubbe ile örtülmüştür. Minare kaidesinden yukarısında yine betonarme olarak inşa edildiği tespit edilmiştir. Caminin özgün yapı elemanları kaybolduğundan, dönemini yansıtmayacak şekilde niteliksiz malzemeler ile tamamlama yapılmış olması ve yapılan bilinçsiz müdahaleler ile cami zaman içerisinde tarihsel özelliğini ve özgünlüğünü büyük ölçüde kaybetmiştir.

5.4.1 Plan Özellikleri

Cami, kotları farklı iki yol arasında ve ara kotta bir avlu içerisinde konumlandırılmıştır. Üst yol günümüzdeki adıyla Yay Sokak, cami avlu kotundan yaklaşık dört metre yukarıdadır. Alt yol günümüzdeki adıyla Sinan Paşa (Yumak) Sokağı, cami avlu kotundan yaklaşık dört metre aşağıda bulunmaktadır. Dolayısıyla cami kotuna üst yoldan avlu kapısından girildikten sonra iki yöndeki düz kollu merdiven ile ulaşılmaktadır. Alt yoldan bağlantı ise parselin doğu köşesinden yine düz kollu bir merdiven ile sağlanmaktadır. Avlu duvarının kuzeybatı köşesinde betonarme olarak inşa edilmiş muhdes bir türbe de mevcuttur. Çevre halkı arasında “*Hamdullah Baba Türbesi*” olarak anılan türbede üç adet taş sanduka bulunmaktadır. Avlu sınırları içerisinde caminin güneybatı yönünde inşaatı devam etmekte olan beş katlı kuran kursu binası bulunmaktadır. Caminin giriş yani kuzeybatı cephesine sonradan iki katlı betonarme bir bölüm ilave edilmiştir. Bu bölümün zemin katında girişte bir rüzgarlık bölümü ve girişin sağ köşesinde imam odası bulunmaktadır. Bu bölümün ikinci katına son cemaat yerinin sağ tarafındaki merdiven ve sol tarafta ve yapının dışında yer alan merdivenle ulaşılmaktadır. İkinci katında harim giriş kapısının üzerine denk gelen kısımda 350x360cm ölçülerinde galeri boşluğu bırakılmıştır. Bu kattan harim içindeki mahfil katına ulaşım için mahfil katı pencerelerinden en soldaki ve en sağdakinin biçimi değiştirilerek kapı haline

²⁹Tezin “5.4 Rölöve” bölümü Sinan Paşa Camii'nin rekonstrüksiyonu öncesinde 2005-2007 yılları arasında yapılan rölöve çalışmalarına ait rölöve raporuna dayanılarak hazırlanmıştır.

dönüştürülmüştür. Ortada yer alan pencereler ise biçimi değiştirilerek kapatılmıştır. Caminin harim giriş kapısının üstünde birbirine geçmeli altı adet beyaz mermer ve yedi adet pembe konglomeralı lale motifli mermerden oluşan bir kemer örgüsü bulunmaktadır. Kapı söveleri, yan yüzeylerdeki süslemeleri tipik klasik devir detayları taşımaktadır. Caminin özgün giriş kapısı yok olmuştur. Yerinde demir bir kapı bulunmaktadır. Harim bölümü zemin kat hizasında güneydoğu duvarında mihrabın her iki yanında ikişer adet pencere bulunmaktadır. Kuzeydoğu ve güneybatı duvarlarında simetrik olarak üçer adet pencere bulunmaktadır. Kuzeybatı duvarında harim giriş kapısının her iki yanında ikişer adet pencere ve bu pencerelerin arasında son cemaat yeri mihrapçeleri bulunmaktadır. Son cemaat mahalindeki mihrapçeler yarım daire formunda ve Marmara mermeri ile kaplıdır. Zemin kat pencereleri dikdörtgen formlu, taş söveli, ahşap doğramalı, demir lokma parmaklıklıdır. Harim bölümü mahfil katı seviyesinde güneydoğu duvarında mihrabın her iki yanında ortadaki diğerlerinden daha büyük olan üç adet pencere bulunmaktadır. Güneybatı duvarında alt pencerelerin üst hizalarında üç adet pencere ve minare giriş kapısı bulunmaktadır. Kuzeydoğu duvarında üçü alt kat pencere hizalarında olmak üzere dört adet pencere bulunmaktadır. Kuzeybatı duvarında alt pencerelerin üst hizalarında olmak üzere dört adet pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin en sağ ve en soldaki biçimleri değiştirilerek ve demir kapı eklenerek kapı işlevine dönüştürülmüştür. Mahfil katı pencereleri içlikleri yoktur. Beton malzemeden dışlık pencereleri bulunmaktadır. Mahfil katı betonarme olarak, betonarme kolonlar üzerine oturan harim kısmının üç yönünü saran U şeklinde yapılmıştır. Mihrabı yarım çokgen formunda ve marmara mermeri ile kaplanmış durumdadır. Minberi özgün değildir. Tavanı ahşap çitallı düz tavadır. Cami ana mekanının üst örtüsü marsilya kiremitiyle kaplanmış dört yöne eğimli, kırma çatıdır. Son cemaat yeri kısmının üzeri betonarmeden üç adet kubbe ile örtülmüştür. Minare caminin güneybatı cephesine bitişiktir. Caminin minaresine dışarıdan girilebilmekte olup ayrıca harim kısmındaki kadınlar mahfilinden de minareye bir bağlantı bulunmaktadır. Minarenin basamaklarından anlaşıldığına göre, kaide seviyesine kadar özgün taş minare ayakta kalabilmiş, gövde kısmı ise betonarme olarak yeniden inşa edilmiştir.

5.4.2 Kesit Özellikleri

İki katlı olan son cemaat yerinin zemin katı duvar yüzeyleri 1 m yüksekliğinde marmara mermeri ile kaplanmışır. Burada bulunan imam odasının duvar yüzeyleri

ahşap lambri kaplanmıştır. Son cemaat yeri ikinci katına ulaşım merdiveni demir korkulukludur. Aynı zamanda burada oluşturulan galeri boşluğu korkulukları da demirdendir. Harim kısmı iç duvarları 130cm yüksekliğinde marmara mermeri malzemesi ile kaplanmıştır. Mahfil katı korkulukları demir ve beton malzemededen yapılmış olup son derece niteliksiz bir görünüme sahiptir. Mihrabın bulunduğu kemer nişi ve mihrap marmara mermeri kaplıdır. Minberi oldukça basit ahşap bir strüktürdedir ve metal malzemededen biçimsiz bir külahı vardır. Mahfil katı pencerelerinin içlikleri yoktur. Dışlık pencereleri yuvarlak şebekeli beton malzemededen yapılmıştır.

5.4.3 Cephe Özellikleri

Son cemaat yerinde yer alan iki katlı betonarme yapının duvar yüzeyleri sıvalı ve boyalıdır. Bu kısmın alt kat pencereleri 117x140cm ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen formlu, plastik doğramalı ve düz demir parmaklıklıdır. Üst kat pencereleri yuvarlak kemerli plastik doğramalıdır. Son cemaat yeri ikinci katına dışarıdan ulaşım merdiveni ve korkulukları betonarmedir. Bu merdivenin altına demir bir kapı ile girilen depo yapılmıştır. Cami giriş kapısı ve minare giriş kapısı yuvarlak kemerlidir, demir malzemededen yapılmıştır ve boyalıdır. Harim bölümü beden duvarları bir sıra taş üç sıra tuğla ile almaşık düzende örülüdür. Harim bölümü alt pencereleri dikdörtgen formlu, köfeki taşı söveli, kemer aynaları da tuğladan olan tuğla hafifletme kemerli, demir lokma parmaklıklıdır. Üst pencereleri yuvarlak kemerli, yuvarlak şebekeli, beton dışlık pencereleri şeklindedir. Betonarme çatı saçağının alt yüzeyi sıvalı ve boyalıdır. Çatı örtüsü marsilya kiremidi kaplıdır. Son cemaat yeri betonarme kubbelerinin üzeri sıvalı ve boyalıdır. Minarenin kaidesi, pabuçu, yuvarlak gövdesi, petek ve külah kısımları sıvalı ve boyalıdır. Şerefesi düz ve betonarme korkulukludur. Şerefe çıkış kapısı plastik doğramalıdır.

5.5 Restitüsyon

“Sonradan değişikliğe uğramış, kısmen yıkılmış ya da yok olmuş öğelerin, yapıların veya yerleşmelerin ilk tasarımlarındaki ya da belirli bir tarihteki durumlarının, arşiv kayıtlarından, yapı üzerindeki izlerden, yapıya, yerleşime ait çizim, fotoğraf gibi belgelerden yararlanılarak plan, kesit, görünüş ve aksonometrik çizimlerle ya da maketle anlatımına restitüsyon denilmektedir” (Ahunbay, 1996 s.85). Restitüsyon

çalışmaları, tarihi yapıların ilk durumunun hakkında fikir vermek amacıyla yapılan bilimsel bir çalışmadır. Bazı tarihi yapılarda dağınık bir şekilde duran yapı parçalarından yararlanılarak restitüsyon çalışması yapılabilir. Parçaların uygulamada birleştirilmesine gerek yoktur. Parçaların bütünlenmiş hali çizim maket gibi görsel çalışmalarla ifade edilebilir. Bu da dağınık halde bulunan yapı parçalarının veya kalıntıların daha iyi algılanabilmesini sağlamaktadır. Yapıların geçirdikleri süreç içerisindeki değişik durumlarının tespiti için farklı dönemlere ait restitüsyon çalışmaları yapılabilir. Bu çalışmalar I. Dönem restitüsyonu, II. Dönem restitüsyonu şeklinde adlandırılabilir. Restitüsyon çalışmaları yapılırken, ilk olarak yapının kendisi incelenmelidir. Yapı üzerindeki izlerden yararlanılarak ilk yapıldığı durumuyla ilgili bir takım ip uçlarına ulaşılabilir. Yapıların sıvalarında raspa işlemi yapılarak, alt yüzeylerde kalan geçmiş dönem bezeme örnekleri ortaya çıkarılabilir. Sonradan kapatılmış olan kapı pencere açıklıkları, duvar örgü teknikleri izlenerek anlaşılabilir. Böylece yapıdaki özgün boşluk ölçeleri tespit edilebilir. Yapıyla ilgili incelenen eski bilgi, belge, arşiv kayıtlarından, eski fotoğraflarından, kartpostallardan, haritalardan, tapu belgelerinden yapının eski haliyle ilgili bilgi toplanabilir. Aynı dönemde yapılmış olan benzer özellikteki yapılar incelenerek, dönem analizi çalışmalarıyla yok olan yapı elemanları, çeşitli yapı detayları ve özellikleri ile ilgili bilgiler edinilebilir. Çevrede yaşayan insanlardan da yapının geçmiş dönemleriyle ilgili bilgiler alınabilir. Toplanan bütün bu bilgi ve belgeler restitüsyon kararlarının verilmesinde etkili olacaktır. Ne kadar çok güvenilir veriye ulaşılabilir ise, o kadar sağlıklı bir restitüsyon çalışması yapılabilir.

Sinan Paşa Camisinin restitüsyon projeleri hazırlanırken;

- yapıyla ilgili eski yazılı kaynaklar araştırılarak ve arşivler incelenerek bilgi ve belgeler toplanmıştır.
- Çeşitli haritalar ve görsel kaynaklar araştırılmıştır.
- Yapının mevcut durumu incelenerek, yapı üzerinde özgün durumunun nasıl olduğuna dair ip uçları bulunmaya çalışılmıştır.
- Yapının bulunan eski fotoğraflarından yararlanılmıştır.
- Yapıyla benzer özellikler arzeden aynı dönem yapıları incelenmiştir.

Bu incelemeler sonucunda öncelikle özgün izlerin bazılarının hala görülebildiği, rölöve ve Encümen arşivi fotoğraflarından yararlanılarak 1949 yılı restitüsyon projesi hazırlanmıştır. Sonrasında dönem analizi sonuçları ile rölöve ve 1949 yılı restitüsyonu bir bütün haline getirilerek caminin ilk inşa edildiği tarih olan 1579 yılına ait restitüsyon projeleri hazırlanmıştır. Bu projeler Handaniye ve Takkeci İbrahim Ağa Camilerinde olduğu gibi ahşap çatı arasında içten kubbeli ve kare taksimatlı çıtalı düz ahşap tavanlı olmak üzere iki öneri olarak çalışılmış K.T.V.K.Kurulu'na sunulmuştur. 14.03.2007 tarih ve 913 sayılı Kurul kararına göre ahşap kubbenin varlığıyla ilgili yeterli veri bulunmadığından dolayı, rekonstrüksiyon projeleri düz tavanlı olacak şekilde hazırlanmıştır ve rekonstrüksiyon uygulaması dakare taksimatlı çıtalı düz ahşap tavanlı olarak yapılmıştır (Şekil 5.12).

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
İstanbul İl Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu

Toplantı Tarihi ve No:14.03.2007-61
Karar Tarih ve No : 14.03.2007-913

Toplantı Yeri
İSTANBUL

KARAR

İstanbul İli, Beyoğlu İlçesi, Kaptanpaşa Mah, 257 pafta, 1453 ada, 3 parselde bulunan Sinan Paşa Camisinin rölövesine ilişkin Vakıflar Genel Müdürlüğü İstanbul Bölge Müdürlüğünün 18.8.2006 tarih ve 341-3127 sayılı yazısı ile restitüsyon ve restorasyon projeleri önerilerine ilişkin 3.11.2006 tarih ve 4056 sayılı yazısı okundu, ekleri incelendi, yapılan görüşmeler sonucunda:

İstanbul İli, Beyoğlu İlçesi, Kaptanpaşa Mah, 257 pafta, 1453 ada, 3 parselde bulunan Sinan Paşa Camisinin taşınmaz kültür varlığı olarak tesciline, koruma grubunun I olarak belirlenmesine, rölövesi ile ahşap çıtalı düz tavanlı restitüsyon projesinin ve şadırvan hariç ahşap çıtalı düz tavanlı restorasyon projesinin uygun bulunduğuna, ancak, son cemaat yerinin kesin sınırlarının belirlenebilmesi, mahfil katının taşıyıcı dikme ayaklarının yerlerinin tespit edilebilmesi için talep edilmiş olan kazı ve /veya sondaj çalışmalarının yapılabileceğine, çıkacak verilere göre rölöve ile restitüsyon ve restorasyon projelerinin revize edilmesine, şadırvan önerilerinin Kurulumuza iletilmesine, yapıda kullanılan özgün malzeme ve harçların analizlerine ve koruma önerilerine ilişkin raporun gönderilmesine, kültür varlığı parselinde ve parsel bitişiğinde izinsiz yapılmış yapıların (parseldeki altı katlı yapı ve diğerleri) kaldırılmasına, sorumluları hakkında yasal kovuşturma açılmasına karar verildi.

BAŞKAN
Metin TAPAN

BAŞKAN YARDIMCISI
Hale ÇIRACI

ÜYE
Yaşar ÇORUHLU

ÜYE
Ömer KÖRMAN

ÜYE
Hasibe ŞAHİTAR

ÜYE
Sait KARABULUT

ÜYE
M.Şimşek DENİZ
İst. Byş. Bld. Tem
(BULUNMADI)

ÜYE
Alime ŞAHİN KARABACAK
İst. Vakıflar Böl. Müd. Tem.

ÜYE
İlhan TURAN
Beyoğlu Bld. Tem.

05.03.2007 ba ma

Şekil 5.12 : Sinan Paşa Camisi 14.03.2007 tarihli Kurul kararı (Kurul arşivi).

5.5.1 Arşiv bilgi ve belgelerinin araştırılma süreci

Sinan Paşa Camii'nin restitüsyon projelerinin hazırlanabilmesi için öncelikle bilinen tüm yazılı ve görsel kaynaklar araştırılarak kullanılabilir malzemeler saptanmıştır. Hafız Hüseyin İsmail Ayvansarayi'nin "Hadikatül Cevami (1814)" ve Tahsin Öz'ün "İstanbul Camileri" isimli eserlerinde kaydedilen Sinan Paşa Camii'nin, yapımından bir yıl sonra banisinin sadrazamlık makamına getirilmiş ve "Sadrazam Koca Sinan Paşa" ismiyle ünlenmiş olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla yazılı kaynaklarda Sinan Paşa'nın yaptırdığı diğer eserlerden bahsedilirken araştırma konusu olan Kasımpaşa'daki Sinan Paşa Cami ile ilgili kısa bilgilere rastlamak mümkün olmuştur. Görsel kaynaklardan ise, öncelikle 1926 tarihli Pervititch Haritası'nda yapının genel konumu, plan ve malzeme özellikleri saptanmıştır. Pervititch haritasında, kırmızı renkle ifade edilmiş olan cami ana mekanının kargir, sarı renkle ifade edilmiş olan son cemaat yerinin ahşap olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu haritada son cemaat yeri 5 direkli ve 4 açıklıklı gösterilmiştir. Ancak Encümen arşivi fotoğraflarında son cemaat mahallinin 10 dikmeli 9 açıklıklı olduğu ahşap direklerin taş kaide yerlerinden tespit edilebilmektedir (Ek A/Şekil A.6-A.7-A.8).

5.5.2 Yapının mevcut durum bilgilerinin değerlendirilmesi

Avlu giriş kapısının, camii kotuna inen merdivenlerinin ve yapının beden duvarlarının dördünün de özgün olduğu düşünülen cami duvarları üç sıra tuğla bir sıra taş olarak almaşık teknikte örülmüştür. Beden duvarına bitişik olan minarenin kaidesi ve pabuç kısmı gövde kısmının başlangıcına kadar özgün olduğu tespit edilmiştir. Caminin "cümle kapısı"/ ana giriş kapısının üzerinde birbirine geçmeli altı adet beyaz mermer ve yedi adet pembe konglomeralı lale motifli mermer ile oluşturulan 36 cm genişliğinde çift renkli basık kemer örgüsü bulunmaktadır, söveleri, yan yüzeylerdeki süslemeleri tipik klasik devir detayları taşımaktadır.

5.5.3 Yapının eski fotoğraflarından fotoğraf rölövesi oluşturulması

"İstanbul Belediyesi Encümen Arşivi Fotoğrafları" taranarak 14 Haziran 1949 tarihinde çekilmiş ve "Sinan Paşa Camii Harabesi" ismiyle kaydedilmiş fotoğrafları bulunmuştur. Bu fotoğraflar incelendiğinde caminin beden duvarlarının çatı saçak hizasına kadar ayakta olduğu görülmektedir (Şekil A.9-A.18). Son cemaat yeri direklerinin oturduğu taş kaide yerleri tespit edilebilmektedir (Şekil A.7-A.8).

Minare kaidesinin ve papuç kısmının mevcut olduğu görülmektedir (Şekil A.10). Alt pencerelerin profilli, taş söveli, demir lokma parmaklıklı olduğu görülmektedir (Şekil A.23). Son cemaat yeri mihrapçesinin sade bir çokgen niş şeklinde olduğu görülmektedir (Şekil A.16). Ana harim mihrabının mukarnaslı olduğu ve kademeleri tespit edilebilmektedir (Şekil A.25). Ana giriş kapısı üzerinde bulunan çift renkli birbirine geçmeli mermer kemer ve mermer sövelerin yerinde olduğu görülmektedir (Şekil A.12-A.13). Alt pencerelerin iç taş söveleri üzerinde caminin geçirdiği onarımlardan birinde yapılmış dönem eki olarak değerlendirilebilecek kalemişi desenli bezemeler görülmektedir (Şekil A.24). Dış avlu kapısı ve iki yöne inen taş basamaklı merdivenlerin altında üç adet kemerli kısım görülmektedir (Şekil A.5-A.6). Mahfil katının ahşap taşıyıcılarının oturduğu beden duvarları üzerindeki oyuk yerleri, ahşap taşıyıcı direklerin oturduğu taş kaide ve mahfile ulaşımı sağlayan merdivenin başlangıç taş basamakları tespiti yapılabilmektedir (Şekil A.19). Giriş kapısı sövelerinin yan yüzeylerinde bulunan detayları görülmektedir (Şekil A.14-A.15).

Caminin son cemaat yerinde bulunan ahşap direklerin oturduğu taş kaidelerin tam yerlerinin tespitinin yapılabilmesi için eski fotoğraftan ters perspektif yöntemiyle çizim yapıp plandaki yerleri bulunarak restitüsyon projesine işlenmiştir. Aynı yöntemle iç mahfil katı ahşap dikmelerinin ve mahfile çıkış merdiveninin yerlerinin tespiti yapılarak restitüsyon projesine işlenmiştir.

5.5.4 Dönem analizi kapsamında camilerin incelenmesi

1579 tarihinde yapımı tamamlanmış olan Sinan Paşa Camii'nin mevcut veri ve detayları tarihi belgeler ile birlikte değerlendirildiğinde Abtullah KURAN'ın "İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami" eserinde de belirtilen "16. Yy. sakıflı cami tipolojisine" referans vermektedir. Bu tipolojiye uyan 16. Yy. ve 17. yüzyılın ilk yıllarında yapılmış, günümüze kadar gelmiş biri Bosna Prusac'da, biri Marmara Ereğlisi'nde ve diğerleri de İstanbul'un çeşitli semtlerinde bulunan sekiz camii detaylı olarak incelenmiştir. İncelenen bu yapılarda tipik detaylar saptanarak bir tabloda bir araya getirilmiştir. 16. Yy. sakıflı cami dönem özellikleri taşıyan Mahmut Ağa Cami, Şah Sultan Cami, Hürrem Çavuş Cami, Cedid Ali Paşa Cami, Ferruh Kethüda Cami, Ramazan Efendi Cami, Handaniye Cami, Takkeci İbrahim Ağa Cami

plan özellikleri, kesit özellikleri, cephe özellikleri ana başlıkları altında yapı elemanları bazında incelenmiştir.

Değerlendirme (Bkz. Çizelge 5.1)

- Plan özellikleri: Son Cemaat yeri plan olarak sakıflı camilerin özelliği olan ahşap dikmeler ile oluşturulmuştur. Ahşap dikmeler, incelenen dönem örnekleri baz alınarak, yerleri ise eski fotoğraflarından yararlanılarak çizilmiştir. Döşeme kaplaması olarak malta taşı seçilmiştir. Giriş aksı iki yanında yükselti oluşturulmuştur. Mahfil katı dönem analizi kapsamında incelenen camilerin tümünde mevcuttur. Eski fotoğraflarında mahfil katı ahşap kirişlerinin yuvaları, mahfil katına çıkan merdivenin başlangıç taş basamakları ve mahfil katını taşıyan ahşap kirişlerin oturduğu taş kaide tespit edilmiştir. Bu veriler ışığında ahşap mahfil katı planlanmıştır. Tavan kaplamaları dönem analizi kapsamında incelenen Camilerde düz ahşap tavan çitalı olarak taksimatlandırılmış durumdadır. Bundan dolayı tavan kaplamaları düz ahşap tavan üzeri karelere bölünmüş ahşap çitalı tavan olarak tasarlanmıştır.
- Kesit özellikleri: Son cemaat yeri gikme kaideleri incelenen camilerden Şah Sultan Camisi, Handaniye Cami ve Takkeci İbrahim Ağa Camisinde taş kaideli olarak gözlemlenebilmiş, diğer camilerde son cemaat yeri bölümleri çeşitli imalatlar ile kapatıldığından kaide yerleri ve biçimleri hakkında bilgi edinilememiştir. Fakat eski fotoğraflarında kaidelerin biçim ve yerleri tespit edildiğinden bu verilere dayanılarak uygulama yapılmıştır. Son cemaat yeri dikmeleri Handaniye Cami ve Ferruh Kethuda Cami dışında ahşap malzemedен yapıldığı görülmüştür. Mahfil katı dikme ve kemerleri ahşap olup düz atkı sistemi yada basık kemerli olarak geçilmiştir. Uygulama basık kemerli olarak yapılmıştır. Mahfil katı pencere içlikleri incelenen Camilerde alçı revzenli olarak tespit edilmiştir. Bu camilerden Şah Sultan Camisi içlik revzen pencereleri örnek alınarak, yeni içlik pencere çizimleri yapılmıştır. Zemin kat pencere iç kapakları dönem analizi kapsamında incelenen camilerden Ramazan Efendi Camisi, Handaniye Camisi ve Takkeci İbrahim Ağa Camisinde mevcuttur. Diğer camilerde tespit edilmemiştir. Yeni uygulama için Ramazan Efendi Camisi pencere iç ahşap kapakları örnek

alınarak detay projeleri oluşturulmuştur. Mahfil merdivenlerinin dönem analizi kapsamında incelenen Camilerde tek kollu ahşap merdiven olduğu tespit edilmiş ve eski fotoğraflarında görülen taş başlangıç basamakları devamına düz kollu ahşap merdiven çizilmiştir. Dönem analizi kapsamında incelenen camilerin çoğunda mihraplarının mukarnaslı olması ve eski fotoğraflarında mukarnas kademelerinin tespit edilmesinden dolayı Sinan Paşa Camisinin mihrabı Handaniye Cami ve Ramazan Efendi Camisinin mihrabı örnek alınarak mukarnaslı şekilde çizilmiştir. Minberlerin Ferruh Kethuda Cami, Ramazan Efendi Cami ve Handaniye Camisinde mermer malzemedenden diğer camilerde ahşap malzemedenden yapıldığı görülmüştür. Sinan Paşa Camisi minberi sade bir şekilde ahşap malzemedenden olacak şekilde tasarlanmıştır. Handaniye Cami ve Takkeci İbrahim Ağa Camisinde ahşap kubbe bulunmaktadır. Sinan Paşa Camisinde de ahşap kubbe olabileceği düşünülerek bu yönde bir restitüsyon çalışması yapılmıştır. Fakat uygulamanın düz ahşap tavan şeklinde yapılmasına karar verilmiştir.

- Cephe özellikleri: Giriş kapısı dönem analizi kapsamında incelenen camilerde ahşap kapı olarak tespit edilmiştir. Takkeci İbrahim Ağa Camisi giriş kapısı örnek alınarak ahşap künde kari kapı detayı oluşturulmuştur. Çatı örtü malzemesi kiremit ve kurşun kaplı olarak tespit edilmiştir. Ancak kiremit kaplı olan çatıların özgün hallerinin kurşun kaplı olduğu düşünülerek, Ramazan Efendi Cami ve Takkeci İbrahim Ağa Camisinde olduğu gibi kurşun kaplı ve son cemaat yerini de örtecek şekilde yapılmasına karar verilmiştir. Minare şerefeleri incelendiğinde Cedid Ali Paşa Cami, Ramazan Efendi Cami ve Takkeci İbrahim Ağa Camisinde minare şerefelerinin mukarnaslı olduğu görülmüştür. Sinan Paşa Camisi minare şerefesi Ramazan Efendi Cami örnek alınarak çizimleri yapılmıştır. İncelenen camilerin genelinde üst pencereler yuvarlak şebekeli dışlık pencereleri olduğundan Sinan Paşa Camisi üst pencereleri yuvarlak şebekeli revzenler olarak çizilmişlerdir. Alt pencereler demir lokma parmaklıklı, ahşap doğramalıdır. Sinan Paşa Camisinin belli olan pencere yerleri ve boyutları sabit tutularak, doğramaları ahşap doğrama olacak şekilde detay oluşturulmuştur. Camilerin avlu kapıları incelenerek, taş olan Sinan Paşa Camisinin avlu kapısının eksik elemanları tamamlanmıştır.

MİMARİ ÖZELLİK- LERİ	PLAN ÖZELLİKLERİ			KESİT ÖZELLİKLERİ									CEPHE ÖZELLİKLERİ						
	CAMI ADI	SON CEMAAT YERİ DÖŞEMESİ	MAHFİL KATI	TAVAN KAPLAMASI	SON CEMAAT YERİ DİKME KAİDELERİ	SON CEMAAT YERİ DİKMELERİ	MAHFİL KATI DİKME VE KEMERLERİ	PENCERE İÇLİKLERİ	PENCERE KAPAKLARI	MAHFİL MERDİVENİ	MİHRAP	MİNBER	AHŞAP KUBBE	GİRİŞ KAPISI	ÇATI ÖRTÜSÜ MALZEMESİ	SON CEMAAT YERİ ÖRTÜSÜ	MİNARE ŞEREFE	REVZEN	ALT PENCERELER
MAHMUT AĞA CAMİİ (1538) Sütlüce																			
ŞAH SULTAN CAMİİ (1555) Eyüp																			
HÜRREM ÇAVUŞ CAMİİ (1560) Karagümrük																			
CEDİD ALİ PAŞA CAMİİ (1561-1565) Marmara Ereğlisi																			
FERRUH KETHUDA CAMİİ (1562) Balat																			
RAMAZAN EFENDİ CAMİİ (1585) Kocamustafapaşa																			
HANDANIYE CAMİİ (1617) Prusac/Bosna																			
TAKKECİ İBRAHİM AĞA CAMİİ Topkapı																			
SİNAN PAŞA CAMİİ (1579) Kasımpaşa																			

Çizelge 5.1: Sinan Paşa Camisi Restitüsyon kapsamında yapılan dönem analizi çizelgesi.

5.5.5 Restitüsyon Kararları

Caminin eski fotoğrafında cami hariminde görülen kadınlar mahfili dikme kaidesinin taşıyıcı duvarlar ile olan mesafeleri dikkate alınmış ve giriş kapısının sağında ve solunda kalan kısımlar eşit mesafeye bölünerek; kadınlar mahfili taşıyıcı dikme kaidelerinin yerleri tespit edilmiştir. Bu kaidelerin üzerlerine ahşap dikmeler ve ahşap mahfil katı yerleştirilmiştir. Mahfil katının zemin kattan yüksekliği 1949 yılı fotoğraflarındaki ahşap kirişlemelerin yuvalarından yararlanılarak belirlenmiştir.

Harim mekanında, kadınlar mahfili katının altında kalan bölümlerde ve son cemaat mekanında giriş aksının her iki yanında yüksek sekiler oluşturulmuştur. Cami ana mekanının yüksekliğine 1949 yılı fotoğraflarından yararlanılarak karar verilmiştir.

Son cemaat mahallinin taş kaidelerinin yerleri fotoğraftan ters perspektif çizim yöntemi ile tespit edilmiştir. Bunun için 1949 yılı fotoğrafları dijital ortama aktarılarak ters perspektif yöntemi ile yerleri tespit edilen taş kaidelerin üzerine aynı zamanda çatıyı da taşıyan ahşap dikmeler yerleştirilmiştir. Son cemaat mahalinde yer alan ahşap dikmeler arası Takkeci İbrahim Ağa camisinde olduğu gibi düz atkılı olarak çözülmüştür.

Çatısı 16. Yy. sakıflı camilerinin ortak özelliklerinden olan, son cemaat mahallini de örten, dört yöne eğimli ahşap kırma çatı üzeri kurşun kaplı olarak önerilmiştir.

Kullanım süreci içerisinde formları değiştirilen ve kapatılan pencereler, diğer cephelerdeki özgün pencere boyutları esas alınarak tekrar düzenlenmiştir.

Yapıya ait özgün giriş kapısı, pencereler, içlikler, ahşap dikmeler gibi yapı elemanları bulunmadığından bu detayların oluşumunda dönem analizi araştırmalarından yararlanılmıştır.

Mihrap 1949 yılındaki fotoğraftan ve dönem analizi kapsamında incelenen Handaniye Cami ve Ramazan Efendi Camisine ait mihraptan yararlanılarak çizilmiştir.

Minber ile ilgili net bir veri elde edilemediğinden sade stilize edilmiş ahşap bir minber önerilmiştir. Aynı şekilde yapıda bulunan korkulukları içinde sade bir detay üretilmiştir.

Minare kaidesi 1949 yılı fotoğraflarında görüldüğü üzere özgündür. Özgün olmayan üst kısımlar için dönem analizi verileri doğrultusunda taş gövdeli mukarnaslı taş şerefeli kurşun kaplamalı ahşap külah önerilmiştir. Şerefenin alt kısmında yer alan mukarnas detayları, dönem analizi çalışmasındaki Ramazan Efendi Camisi taş şerefesi örnek alınarak oluşturulmuştur.

Avlu kapısı ve merdivenleri 1949 yılına ait fotoğraflardan yararlanılarak restitüe edilmişlerdir. Caminin kadro dışı bırakıldığı dönemde Beyoğlu Ağa Cami avlusuna taşınan şadırvanının rölövesi alınarak, aynı ölçü ve detaylarda hazırlanan şadırvan çizimi Pervititch ve Alman Mavileri haritalarında görülen yerine göre yerleştirilmiştir.

5.6 Rekonstrüksiyon

Caminin malzeme bazında hasar tespit çalışmalarına göre yapıya yapılacak müdahalelere karar verilmiştir. Yapının çevre emniyeti alındıktan sonra ilk olarak niteliksiz yapı elemanlarının, mekanların ayıklanması (liberasyon) işlemleri yapılmıştır (Şekil 5.13). Bu kapsamda minare kaidesi ve pabuç kısmı dışındaki betonarme olan üst bölümleri yıkılmıştır. Minare kaidesinin sıvaları raspa edilmiştir. Son cemaat mahalinin çatısıyla birlikte tümü yıkılmıştır. Cami ana mekanındaki betonarme malzeme ile yapılmış olan üst mahfiller, betonarme kolon ve kirişler yıkılmıştır. Çatı tamamen kaldırılmıştır (Şekil 5.14). Metal parmaklıklar ve metal kapılar sökülmüştür. Mihrabın mermer kaplamaları ve duvarlardaki mermer kaplamalar kaldırılmıştır. Ahşap pencere doğramaları sökülmüştür. Minber kaldırılmıştır. Duvar sıvaları raspa edilmiştir. Zemindeki şap tabakaları sökülerek temizlenmiştir. Son cemaat mahallinde bulunan taş kaidelerin yerleri yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Kuzey batı duvarında yer alan biçimi değiştirilerek kapatılan pencereler açılmış ve diğer mahfil katı pencereleri örnek alınarak eski haline getirilmiştir. Aynı bölümde yer alan kapıya dönüştürülmüş olan pencerelerde diğer mahfil katı pencereleri örnek alınarak eski haline getirilmiştir. Kaybolan yapı elemanları restitüsyon projesi esas alınarak hazırlanmış olan, rekonstrüksiyon projesi

doğrultusunda yeniden imal ettirilmiştir. Bu aşamada rekonstrüksiyon projesinden farklı olan bazı uygulamalarda bulunmaktadır. Projede yer alan zemin kat pencerelerin iç ahşap kapakların uygulaması yapılmamıştır. Yapıda bulunan özgün malzemelerin de onarımları yapılmıştır.

Şekil 5.13 : Sinan Paşa Camisi rekonstrüksiyon uygulama aşaması (Kurul arşivi).

Şekil 5.14 : Sinan Paşa Camisi rekonstrüksiyon uygulama aşaması (Kurul arşivi).

5.6.1 Plan özellikleri

Cami avlusunda caminin giriş aksında, kuzeybatı yönünde şadırvan yer almaktadır. Şadırvan ongen planlıdır, ahşap çatısı kurşun kaplıdır. Cami iç harimi dikdörtgen planlı olup iç ölçüleri 1595cm ve 1065cm 'dir. Caminin son cemaat yeri ve batı köşesine bitişik çıkıntı yapan minare kürsüsü dışında kalan dış duvarlarının ölçüsü yaklaşık 1775cm ve 1245cm' dir. Son cemaat yeri ölçüleri yaklaşık 1745cm ve 500cm'dir. Son cemaat yeri 36x36cm ölçülerinde taş kaideler üzerine oturan 20x20 ölçülerinde oniki adet ahşap dikme ile oluşturulmuştur. Son cemaat yerinde giriş aksının her iki tarafında, iki pencere arasında mihrapçeler bulunmaktadır. Caminin batı köşesine bitişik olan minare kürsüsü beden duvarından 170cm çıkıntı yapmaktadır. Caminin iç mekanında giriş aksının her iki yönünde kademe ile ayrılmış olan 285x700cm ölçülerinde yan mahfiller bulunur. Kuzey iç köşesinden merdiven ile çıkılan üst mahfilin ölçüleri yaklaşık 285x1595cm' dir. Üst mahfil, giriş aksına göre simetrik olarak yerleştirilmiş 18x18cm ölçülerindeki altı adet ahşap dikme ile taşınmaktadır. Camide güneydoğu yönündeki duvar kalınlıkları 95cm' dir, kuzeybatı yönündeki duvar kalınlıkları 90cm'dir, kuzeydoğu yönündeki duvar kalınlıkları 92cm'dir. Güneybatı yönündeki duvar kalınlıkları ise 86cm'dir. Plan düzleminde zemin kata güneydoğu duvarı üzerinde mihrabın iki yanında ölçüleri 100cm olan ikişer pencere, kuzeybatı duvarı üzerinde giriş kapısı ve iki yanında ölçüleri 100cm olan ikişer pencere, kuzeydoğu duvarı üzerinde ölçüleri 100cm olan üç adet pencere, güney batı duvarı üzerinde ise ölçüleri 100cm olan üç adet pencere ve bir adet dolap nişi bulunmaktadır. Mahfil katı seviyesinde güneydoğu duvarında mihrabın iki yanında yandakilerin ölçüleri 65cm olan ortadakini ölçüsü 100cm olan üçlü pencere sistemi, kuzeybatı duvarında giriş aksının iki yanında ölçüsü 100cm olan ikişer pencere, kuzeydoğu duvarında minare girişi ve ölçüleri 100cm olan üç adet pencere, güneybatı duvarında ölçüleri 100cm olan dört adet pencere bulunmaktadır. Zemin kat pencerelerinin iç yüzeyinde genel itibarıyla 17x23cm ölçülerinde köfeki taşı söve, dış yüzeylerinde 13x21cm ölçülerinde köfeki taşı söveler ve bu sövelerin kenarlarında derinliği 3cm olan profiller bulunmaktadır. Mahfil katı pencereleri ise sövesizdir.

5.6.2 Cephe özellikleri

Bütün cephelerde altta ve üstte olmak üzere iki sıra pencere düzeni bulunmaktadır. Caminin giriş kapısında bulunduğu kuzeybatı cephesi diğer cephelerinden farklı olarak minare kaidesi dışında kalan duvarı sıvalı ve beyaz renkte boyalıdır. Harimin dışında son cemaat yerinin de üzerini örtmekte olan ahşap çatıyı taşıyan on iki adet ahşap dikme son cemaat yeri revaklarını oluştururlar. Minare kaidesi haricinde kalan duvar yüzeyinin ortalan giriş kapısının her iki yanında simetrik olarak zemin katta iki pencere ortasında mihrapçe ve mahfil katında zemin kat pencerelerinin üst hizalarında yuvarlak şebekeli dışlık pencereleri bulunmaktadır. Girişin iki tarafındaki son cemaat yeri bölümleri yaklaşık 16cm yüksekliğinde kademelerle ayrılmıştır. Son cemaat yeri mihrapçeleri yarım daire formunda sıvalı ve düzdür. Cami giriş kapısı boşluk ölçüsü 137x230cm'dir ve iki yanında 34x21cm ölçülerinde profilli mermer söve bulunmaktadır. Giriş kapısının üst bölümünde birbirine geçmeli altı adet beyaz mermer ve yedi adet pembe konglomeralı lale motifli mermer ile oluşturulan 36cm genişliğinde çift renkli basık kemer vardır, bu kemerin üzerinde 51x174cm ölçülerinde kenarları profilli mermer alın bulunmaktadır. Giriş kapısı ahşap künde kari kapıdır. Zemin kat pencereleri, söve ek yerleri 45 derece pahlı ekleme ile birleşen taş söveli, çift kanat ahşap doğramalı ve demir lokma parmaklıklıdır. Zemin katta minare kaidesi üzerinde giriş kapısı bulunmaktadır. Minare kaidesi ve pabuç kısmı bir sıra taş üç sıra tuğla almaşık örgülüdür. Silindirik formdaki gövde kısmı ve üzeri ise köfeki taşından yapılmıştır. Güneydoğu (mihrap) cephesi bir sıra taş üç sıra tuğla düzeni ile almaşık örgü tekniğinin uygulandığı bir cephedir. Mihrap aksının her iki yanında simetrik olarak zemin katta iki adet mahfil katında ise ortadaki büyük iki yanındakiler daha küçük olmak üzere üçlü yuvarlak şebekeli dışlık pencere düzeni bulunmaktadır. Zemin kat pencereleri dikdörtgen formunda, yaklaşık 100x172cm ölçülerindedir. Çift yönlü ahşap doğramalı, demir lokma parmaklıklılı ve köfeki taş sövelidir. Zemin kat pencereleri üzerlerinde duvar yüzeyinden yaklaşık 1,5–2cm içeride yaklaşık 20cm genişliğinde tuğla hafifletme kemerleri bulunmaktadır. Kemer alınları da tuğla örgülüdür. Güneybatı cephesi bir sıra taş üç sıra tuğla düzeni ile almaşık örgü tekniğinin uygulandığı bir cephedir. Zemin katta üç adet dikdörtgen formunda pencere bulunmaktadır. Ölçüleri yaklaşık 100x172cm'dir. Çift yönlü ahşap doğramalı, demir lokma parmaklıklılı ve köfeki taş sövelidir. Bu pencerelerin üzerinde duvar yüzeyinden yaklaşık 1,5–2cm içeride yaklaşık 20cm genişliğinde tuğla

hafifletme kemerleri bulunmaktadır. Kemer alınları da tuğla örgülüdür. Mahfil katında alt kat pencere hizalarında yuvarlak kemerli, dairesel şebekeli üç adet dışlık pencereleri bulunmaktadır. Bu cephede yer alan minare taş gövdeli, mukarnaslı taş şerefelidir ve külahı kurşun kaplıdır. Külah üzerinde de metal alem vardır. Kuzeydoğu cephesi bir sıra taş üç sıra tuğla düzeni ile almaşık örgü tekniğinin uygulandığı bir cephedir. Zemin katta üç adet dikdörtgen formunda pencere bulunmaktadır. Ölçüleri yaklaşık 100x172cm'dir. Çift yönlü ahşap doğramalı, demir lokma parmaklıklı ve köfeki taş sövelidir. Bu pencerelerin üzerinde duvar yüzeyinden yaklaşık 1,5–2cm içeride yaklaşık 20cm genişliğinde tuğla hafifletme kemerleri bulunmaktadır. Kemer alınları da tuğla örgülüdür. Mahfil katında üçü alt kat pencerelerinin hizasında olmak üzere dört adet yuvarlak kemerli dairesel şebekeli dışlık pencereleri bulunmaktadır. Kurşun kaplı ahşap çatı cephe hizalarından yaklaşık 100cm dışarıya çıkarak saçak oluşturmaktadır. Saçak alt yüzeyi çitalı ahşap kaplamalıdır. Son cemaat yerini de örten dört yöne eğimli kırma çatının merkezinde metal alem bulunmaktadır.

5.6.3 İç mekan özellikleri

Cami iç mekanı yaklaşık 550cm yüksekliğindedir. İç mekan duvarları sıvalı ve beyaz renk boyalıdır. Mihrap duvarında üç ayrı kemerli girinti mevcuttur. Orta kemer girintisinde mihrap yer alır. Mihrap bölümünün iki yanındaki kemer girintilerinde ise altta iki adet dikdörtgen formulu alt pencere üstte ise ortadaki yandakilerden daha büyük olan ve renkli camlarla oluşturulmuş üçlü içlik pencere dizisi bulunmaktadır. Mukarnaslı beyaz boyalı sade bir mihrabı vardır. Harimde ahşap minber ve ahşap vaaz kürsüsü yer almaktadır. Tavanı düzdür, ahşap çitalarla yaklaşık 26x26cm ölçülerinde karelere ayrılmış ve ahşap kaplamalıdır. Girişin iki yanında kademe ile yaklaşık 15cm yüksekte bulunan sağ ve sol mahfiller bulunmaktadır. Sol mahfilin köşesinden ahşap merdiven ile üst mahfile ulaşılmaktadır. Üst mahfil basık kemerli ve altı adet 25x25cm ölçülerinde ahşap dikme tarafından taşınmaktadır. Üst mahfilde ahşap dikmeler arasında sade bir detaya sahip ahşap korkuluklar bulunmaktadır. Yapı iç duvarları oldukça sade olup, herhangi bir bezeme örneğine rastlanmamaktadır.

5.6.4 Strüktürel özellikleri

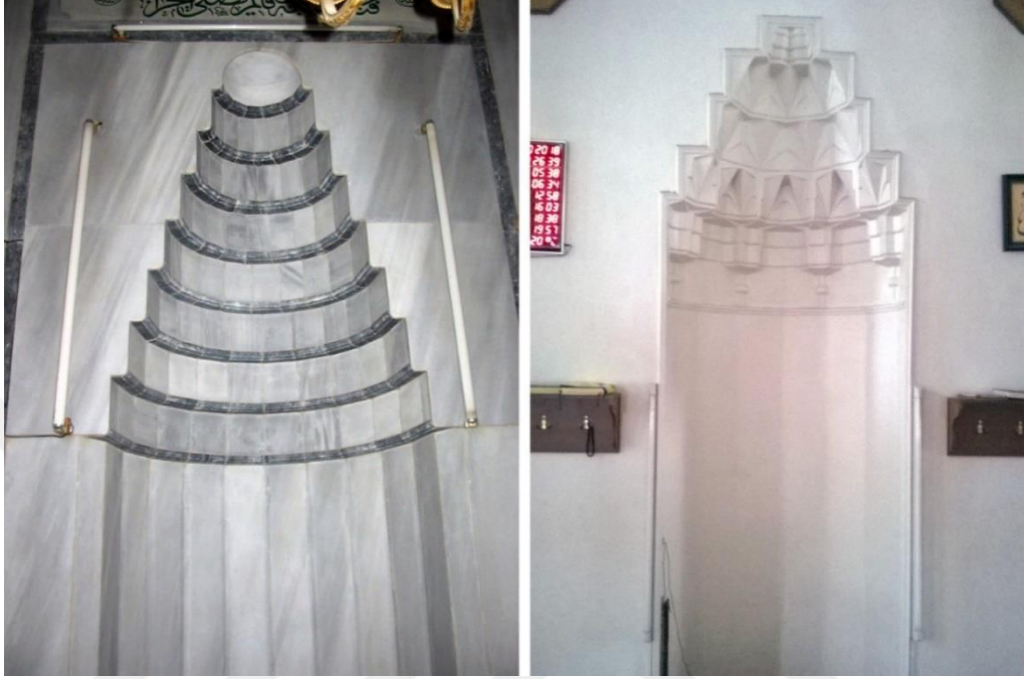
Kargir duvarlı ve ahşap çatılı camide düşey taşıyıcı sistemleri duvarlar ve ahşap dikmelerdir. Duvarlar yatay derzli kaba yonu köfeki taşı ve üç sıra tuğla örgüden oluşmaktadır. Güneydoğu duvarında cami iç mekanına doğru dört noktada duvarın kalınlaşarak dış oluşturduğu ve bu kalınlıkların üstte kemer ile birleştiği görülmektedir. Duvar yüzeyinde yer alan bu kemerlerin, yapının eğimli bir araziye oturmasından dolayı, yapıya gelen yüklerin deformasyona yol açmaması sebebiyle yapıldığı düşünülmektedir. Son cemaat yerinde bulunan ahşap dikmeler 535cm yüksekliğindedir ve ahşap kirişler ile birbirine bağlanmışlardır. Ahşap çatı, beden duvarları ve son cemaat yeri ahşap dikmeleri tarafından taşınmaktadır.

5.6.5 Yapım tekniği ve malzeme özellikleri

Kasımpaşa Sinan Paşa Cami'sinde taş, mermer, tuğla, horasan ve kireç harcı sıva, ahşap, demir ve kurşun malzeme kullanılmıştır. Camide gözlemlenen taş türü köfeki taşıdır. Minare gövde ve üst kısımlarında, pencere sövelerinde, ahşap dikme kaidelerinde ve bina beden duvarlarında tuğla ile almaşık olarak kullanılmıştır. Mermer malzeme giriş kapısı sövelerinde, kemerinde ve üstteki alında kullanılmıştır. Ayrıca şadırvan gövdesi de mermer malzeme ile yapılmıştır. Tuğla malzemesi beden duvarlarında taş ile almaşık olarak kullanılmıştır. Ahşap malzeme taşıyıcı dikmelerde, tavan ve döşeme kaplamalarında, pencere doğramalarında, giriş kapısında, merdiven ve korkuluklarda, çatı konstrüksiyonunda kullanılmıştır. Demir malzeme pencere lokma parmaklıklarında kullanılmıştır. Kurşun malzeme, çatı kaplamalarında ve minare külah kaplamasında kullanılmıştır.

5.7 Rekonstrüksiyon Uygulama Öncesi ve Sonrası Karşılaştırmaları

Şekil 5.15 : Sinan Paşa Camisi mihrap uygulama öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.16 : Sinan Paşa Camisi minare uygulama öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.17 : Sinan Paşa Camisi minare külahı uygulama öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.18 : Sinan Paşa Camisi minare kapısı uygulama öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.19 : Sinan Paşa Camisi minare şerefesi uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.20 : Sinan Paşa Camisi minare uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.21 : Sinan Paşa Camisi minberi öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.22 : Sinan Paşa Camisi harim kapısı uygulama öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.23 : Sinan Paşa Camisi son cemaat yeri uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.24 : Sinan Paşa Camisi son cemaat yeri uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.25 : Sinan Paşa Camisi son cemaat yeri uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.26 : Sinan Paşa Camisi son cemaat yeri uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.27 : Sinan Paşa Camisi mahfil katı uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.28 : Sinan Paşa Camisi mahfil katı uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).

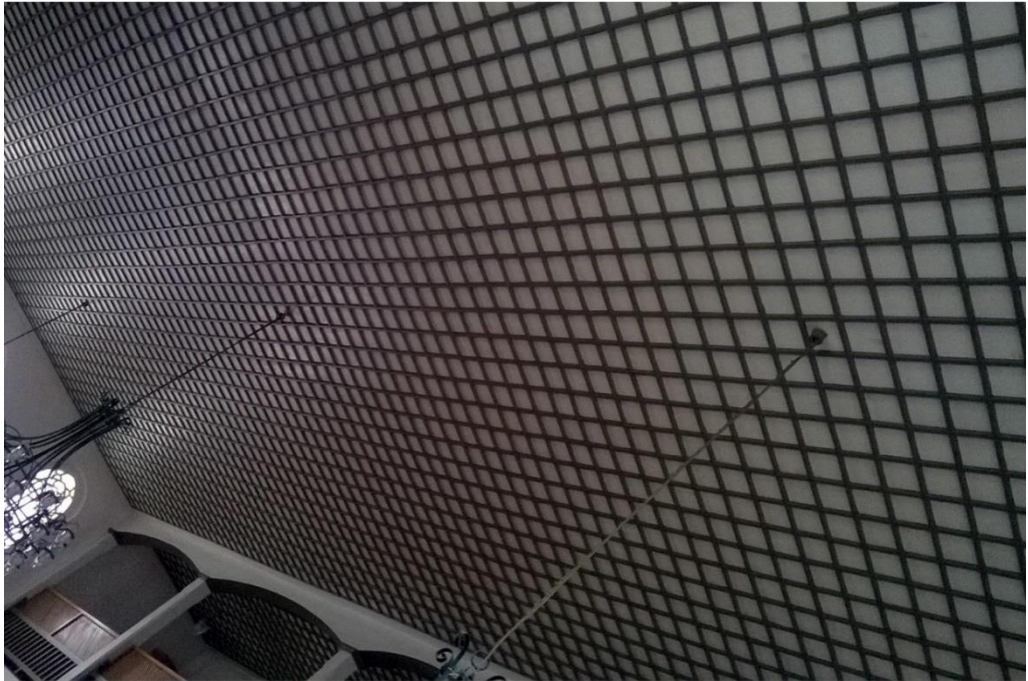
Şekil 5.29 : Sinan Paşa Camisi mahfil katı uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.30 : Sinan Paşa Camisi mahfil katı uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.31 : Sinan Paşa Camisi tavan kaplaması uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.32 : Sinan Paşa Camisi tavan kaplaması uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.33 : Sinan Paşa Camisi üst örtüsü uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.34 : Sinan Paşa Camisi üst örtüsü uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).

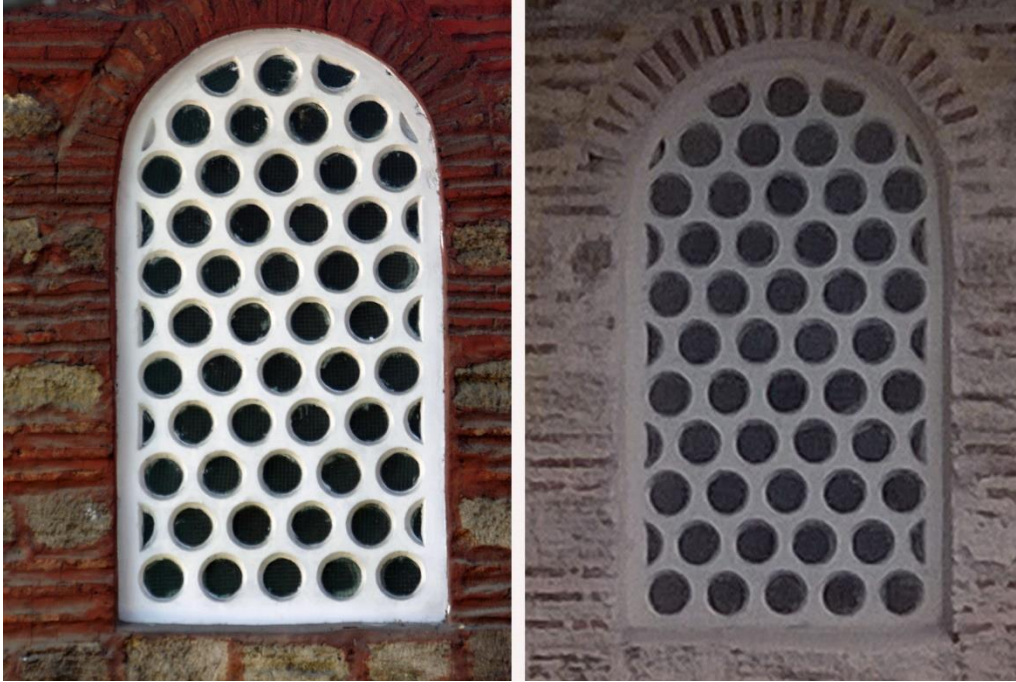
Şekil 5.35 : Sinan Paşa Camisi alt pencere içi uygulama öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.36 : Sinan Paşa Camisi alt pencere dışı uygulama öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.37 : Sinan Paşa Camisi üst içlik penceresi uygulama öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.38 : Sinan Paşa Camisi üst dışlık penceresi uygulama öncesi ve sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.39 : Sinan Paşa Camisi mahfil katı korkulukları uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.40 : Sinan Paşa Camisi mahfil katı korkulukları uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.41 : Sinan Paşa Camisi mahfil katı kokulukları uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.42 : Sinan Paşa Camisi mahfil katı korkulukları uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.43 : Sinan Paşa Camisi avlu kapısı uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.44 : Sinan Paşa Camisi avlu kapısı uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.45 : Sinan Paşa Camisi avlu merdivenleri uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.46 : Sinan Paşa Camisi avlu merdivenleri uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.47 : Sinan Paşa Camisinin Beyoğlu Ağa Camisine taşınmış olan şadırvanın görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 5.48 : Sinan Paşa Camisinin taşınmış olan şadırvanı örnek alınarak yeniden yapılan şadırvanın görünümü (Ö.E.a.).

Şekil 5.49 : Sinan Paşa Camisi harim bölümü uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.50 : Sinan Paşa Camisi harim bölümü uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.51 : Sinan Paşa Camisi harim bölümü uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.52 : Sinan Paşa Camisi harim bölümü uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.53 : Sinan Paşa Camisi cephesi uygulama öncesi durumu (Ö.E.a.).

Şekil 5.54 : Sinan Paşa Camisi cephesi uygulama sonrası durumu (Ö.E.a.).

6. DEĞERLENDİRME

Bu tez kapsamında öncelikle 16. Yy. Mimar Sinan sakıflı camileri ve koruma sorunları incelenmiştir. Bu kapsamda İstanbul'da günümüze ulaşmış sakıflı camiler araştırılmış ve yerinde gözlem yapılmıştır. Yapılan inceleme ve araştırmalar sonucunda camilerin ortak mimari özellikleri ve günümüze özgün hali ile ulaşamamalarının nedenleri değerlendirilmiştir. İncelenen sakıflı camilerin mimari formunun oluşmasında etken olarak; cemaatin mihrap duvarına yakın namaz kılma tercihi nedeniyle harim bölümünün enine dikdörtgen plan şemasında oluştuğu tespit edilmiştir. Genellikle 16. Yy. Mimar Sinan sakıflı camilerinde mihrap aksında ortada basık kemerli harim kapıları bulunmaktadır. İncelenen Camilerden Tercüman Yunus Bey Cami, Ferruh Kethuda Cami ve Defterdar Nazlı Mahmut Çelebi Cami'sinde mermer profillerle süslenmiş anıtsal harim kapısı bulunmaktadır. Tercüman Yunus Bey Cami ve Defterdar Nazlı Mahmut Çelebi Cami hariç incelenen tüm camilerde özgün haliyle günümüze ulaşmış olan harim beden duvarları taş ve tuğla malzemedan almaşık teknikle örülmüş olduğu gözlemlenmiştir. Tüm camiler, altta ve üstte olmak üzere iki sıra pencere dizisine sahiptir ve genel olarak alt pencereler dikdörtgen formlu, üst pencereler sivri kemerlidir. İncelenen camilerin tümünde son cemaat yerlerinin tarihsel süreç içerisinde geçirdikleri onarımlar sebebiyle özgün durumundan uzaklaştığı görülmüştür.

İncelenen 16. Yy. Mimar Sinan sakıflı camilerinin günümüze kadar doğal ve insan kaynaklı etkenler sebebiyle pek çoğunun bozulmalara uğramış olduğu, özgünlüğünü büyük ölçüde kaybettiği ve hatta bazılarının da tamamen ortadan yok olduğu tespit edilmiştir. Camilerin bozulmalarında genel olarak tüm taşınmaz kültür varlıklarında benzer olan etkenlerin rol oynadığı görülmektedir. Özellikle İstanbul'un konumundan dolayı tarihsel süreç içerisinde büyük depremler geçirmesi ve yangınlar kültürel mirasın kaybında etkili olmuştur. Bir diğer başlıca bozulma ve/veya kayıp nedeni ise yasal düzenlemeler ve imar çalışmalarıdır.

Taşınmaz kültür varlıklarının günümüze ulaşamamaları halinde restorasyon için başvurulan yöntemlerden biri rekonstrüksiyondur. Hem dünyada hem de ülkemizde farklı dönemlerde taşınmaz kültür mirasının farklı gerekçe ve nedenlerle bir kısmının veya tamamının yeniden inşa edilmesi söz konusu olabilmektedir. Rekonstrüksiyonun tanımı ve hangi durumlarda yapılabileceği değerlendirilmiş ve

tez kapsamında incelenen 16. Yy. sakıflı camilerinden olan Sinan Paşa Camisi'nin rekonstrüksiyonu bölümüne geçmeden önce tezin dördüncü bölümünde rekonstrüksiyon örneklerine yer verilerek bu örnekler irdelenmiştir. Hem yurtdışı hem yurtiçi örneklerin irdelenmesinde rekonstrüksiyon süreci incelenmiştir. Bu noktada yapıların yeniden inşaları gündeme geldiğinde toplumla yeni yapı arasındaki ilişki geçerli bir sebebe bağlı olmadığında (ortak kültürel bellek gibi) yapılan rekonstrüksiyon uygulamasının da başarılı bir uygulama olamadığı sonucuna varılmıştır. Tez kapsamında Sinan Paşa Camii'nin rekonstrüksiyonu da bu bağlamda incelenmiştir.

Rekonstrüksiyonun gerekli olduğu durumlar ve doğru uygulamalar bağlamında Sinan Paşa Cami'nin rekonstrüksiyonu süreci irdelenerek; restitüsyon için kullanılan veri, bilgi, belge ve yöntemler araştırılmıştır.

Tez kapsamında restitüsyon projelerinin hazırlanması süreci adım adım ele alınarak süreç ortaya koyulmuştur. Sinan Paşa Camisinin restitüsyon projeleri hazırlanırken;

- yapıyla ilgili eski yazılı kaynaklar araştırılarak ve arşivler incelenerek bilgi ve belgeler toplanmıştır,
- çeşitli haritalar ve görsel kaynaklar araştırılmıştır,
- yapının mevcut durumu incelenerek, yapı üzerinde özgün durumunun nasıl olduğuna dair ip uçları bulunmaya çalışılmıştır,
- yapının bulunan eski fotoğraflarından yararlanılmıştır,
- yapıyla benzer özellikler arzeden aynı dönem yapıları incelenmiştir,

Restitüsyon projelerinin oluşturulması sonucunda Sinan Paşa Camii'nin verilerinin bilimsel ve gerçeğe uygun olduğu düşünülerek rekonstrüksiyon kararı alınmıştır. Rekonstrüksiyon kararını verdiren ana sebepler, kentsel belleğin ve çevre bütünlüğünün korunması, yapının tarihsel belge değerinin gelecek nesillere aktarılması, mimari estetiğinin ortaya çıkarılması olmuştur. Restitüsyon önerisine göre rekonstrüksiyon uygulaması yapılmasının doğruluğunun değerlendirilmesi; yeniden yapımdaki amaç, uygulama koşul ve yöntemleri, Caminin mevcut durumdaki sorunları, kullanılacak malzeme ve yapım tekniklerinin özgünlüğü, rekonstrüksiyon kavramına ilişkin ülkemizdeki yasalar ve ilke kararları bağlamında ele alınmıştır.

7. SONUÇ

Tez kapsamında Mimar Sinan'ın hayatına ve Sinan dönemindeki mimari ortama kısaca değinildikten sonra Mimar Sinan tarafından yapılmış olan İstanbul'daki Sakıflı camiler hakkında araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalarda tezkirelerde kayıtlı olan, işlevini devam ettiren ve kısmen de olsa özgün halini koruyarak günümüze ulaşmış, aşağıda adları verilen on adet sakıflı cami incelenmiştir.

- Çavuşbaşı Mahmut Ağa Cami-Sütlüce
- Defterdar Nazlı Mahmut Çelebi Cami-Eyüp
- Tercüman Yunus Bey Cami-Draman
- Şah Sultan Cami-Eyüp
- Gazi İskender Paşa Cami-Kanlıca
- Hürrem Çavuş Cami-Karagümrük
- Has Odabaşı Behruz Ağa Cami-Şehremini
- Ferruh Kethuda Cami-Balat
- Hacı Evhad Cami-Yedikule
- Ramazan Efendi Cami-Koca Mustafa Paşa

Bu Camilerin Sinan Paşa Camisi ile benzerlikler gösteren mimari özellikleri incelendiğinde, plan itibarıyla harim bölümünün genellikle enine dikdörtgen formunda olduğu, ahşap direkliklerden oluşan dikdörtgen formlu son cemaat yeri ile birlikte üst örtüsünün kare formlu ahşap çatılı olduğu ve günümüze ulaşmamış olsa da bazı örneklerde çatı arasında ahşap kubbelerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Harim bölümü beden duvarları genellikle taş ve tuğla almaşık düzenine sahiptir. Tarihsel süreçleri incelendiğinde, zaman içerisinde tüm tarihi kültür varlıkları gibi 16. Yy. dönemi sakıflı camilerinin de hem doğal (deprem, sel vb.) hem de insan kaynaklı nedenlerden dolayı bozulmalara uğradıkları, yıkılma, tahrip edilme gibi sorunlar ile karşılaştıkları tespit edilmiştir. Bu camiler ait oldukları dönemin mimari karakterini yansıtmaları, tarihsel belge niteliğinde olmaları ve ortak toplumsal hafızada sahip oldukları yer nedeniyle korunmalı ve gelecek kuşaklara sağlıklı olarak

aktarılmalıdır. Bu amaç ile hareket edildiğinde yapıların korunabilmesi için her şeyden önce muhdes eklerinden (betonarme ekler vb.) arındırılıp, bilinçsiz onarım izlerinin yapıdan uzaklaştırılarak özgün haline kavuşturulması hedeflenmektedir. Bu düşünce ile başvuru yöntemlerinden biri de rekonstrüksiyon olabilmektedir. Böyle durumlarda koruma uzmanlarının görüşü genellikle rekonstrüksiyonun yapının özgün malzemesi ve inşa tekniği ile yapılması ancak yapı daha yakından incelendiğinde rekonstrüksiyon yapıldığının anlaşılabilmesi yönündedir. Rekonstrüksiyonun çağdaş malzeme ve tekniklerle yapıldığı örneklere de rastlanılsa da dini yapıların rekonstrüksiyonları söz konusu olduğunda çağdaş malzeme ile yapılan uygulamaların toplum tarafından çok fazla kabul görmediği düşünülmektedir.

Özgün malzeme ve tekniklerle yapıldığında bile rekonstrüksiyon, yapının bir kopyası niteliğindedir. Bu nedenle rekonstrüksiyonun hangi gerekçelerle yapılacağı ve bu doğrultuda hangi belgelerin ve yöntemlerin kullanılacağı çok önemlidir. Yapının özgün haline dair eldeki verilerin bilimselliği ve gerçekliği yeterli olmadığında ve/veya şüpheler varsa rekonstrüksiyon yöntemine başvurulmamalıdır.

Tez kapsamında rekonstrüksiyon kavramı irdelenmiş, yurt dışı ve yurt içindeki rekonstrüksiyon örnekleri verilmiştir. Yurt dışı örneklerinden Mostar köprüsü savaş nedeniyle yıkılmıştır. Toplum belleğinden silinmiş bir yapının yeniden canlandırılmasının toplum yararına olumlu etkiler yaratacağı düşünüldüğünden özgün haliyle rekonstrüksiyonu yapılmıştır. San Marco Çan Kulesi San Marco meydanının simge yapısı olduğundan yıkılmasının ardından özgün şekliyle yeniden inşası meydan silüetinin korunması düşüncesiyle yapılmış bir rekonstrüksiyon örneğidir.

Ülkemizde bulunan aşağıdaki örnekler tez kapsamında incelenmiştir;

- Ebul Fazl Mehmet Efendi Cami: Mimar Sinan'ın sakıflı camilerinden olan Cami Cihangir yangınında harap olup tamamen yıkıldıktan sonra, eski yerinde özgün kontur ve gabarisinde betonarme olarak rekonstrüksiyonu yapılmış bir örnektir.
- Helvacıbaşı İskender Ağa Mescidi: Günümüze beden duvarlarının bir kısmı ve şerefe kısmına kadar minaresi ulaşmış olan mescidin rekonstrüksiyon projeleri hazırlanmıştır ve uygulaması devam etmektedir.

- Güngörmez (Kanglı) Mescidi: Günümüzde beden duvarlarının bir kısmı ayakta olan mescidin rekonstrüksiyon projeleri hazırlanarak K.T.V.K.Kurulu tarafından onaylanmış fakat uygulamasına başlanmamıştır.
- Kambur Mustafa Paşa (Yayla) Cami: Eski yerinde, aynı ölçülerinde fakat özgün malzeme ve yapım tekniği kullanılmayarak yapılmış bir örnektir.
- Mimar Sinan Mescidi: Mimar Sinan'ın kendi adına yapmış olduğu mescid 1918 yangınında harap olmuş sonrasında temel seviyesine kadar yıkılmıştır. 1973 yılında temel izlerinin üzerine geleneksel malzemeler ile rekonstrüksiyonu yapılmış bir örnektir.
- Piyale Paşa Cami ikinci son cemaat yeri: Caminin restorasyonu esnasında üst örtüsünün tamamen yok olduğu tespit edilen ikinci son cemaat yeri geleneksel malzeme ile rekonstrüksiyonu yapılmış bir örnektir.
- Süheyl Bey Cami: Eski durumundan çok farklı bir şekilde adeta yeni bir yapı gibi  ağdaş malzemeler ile yapılmış bir örnektir. Eski durumu hakkında hiçbir iz yansıtmayan Cami rekonstrüksiyon adına olumsuz bir örnek olarak değerlendirilmektedir.
- Süleyman Subaşı Camisi: 1940'lı yıllarda yıkılarak arsası yola terkedikten sonra Cami adına hiç bir iz kalmamıştır. Uzun süre geçtikten sonra toplum hafızasındaki yerini yitirmiş olan Cami  zg n yerinden farklı bir alanda uygulaması yapılmış bir örnektir.
- Tarsus Mescidi: Beden duvarlarının ve minaresi gövdesinin bir kısmı ayakta iken projelerine göre geleneksel malzeme ile klasik görünümünde rekonstrüksiyonu yapılmış bir örnektir.
- Uzun Yusuf Mescidi:  zg n yerinde, aynı kontur ve gabaride yapılmış olmasına karşın betonarme malzeme ile yapılmış bir örnektir.

Tez kapsamında Sinan Paşa Camisi'nin rekonstrüksiyonu bu bağlamda araştırılmış ve rekonstrüksiyon projesi hazırlanması süreci ortaya koyulmuştur. Sinan Paşa Camisi'nin restitüsyon projesi çalışmalarında yapının eski bilgi ve belgeleri araştırılmış ve araştırmalar esnasında caminin eski fotoğraflarına ulaşılmıştır. Eski fotoğraflarından yararlanılarak ters perspektif yöntemiyle son cemaat yeri ve mahfil katı dikme yerleri plan düzlemine aktarılmıştır. Bu fotoğraflar yardımıyla kaybolmuş

olan özgün yapı elemanlarının izleri araştırılarak özellikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu yöntemle tespiti yapılamayan bir takım yapı elemanlarının, özgün durumlarının tespitine yönelik olarak, Sinan Paşa Cami'si ile aynı dönemde yapılmış, benzer nitelikteki sakıflı camiler araştırılmış ve incelenmiştir. Dönem analizi kapsamında incelenen Camiler şunlardır;

- Çavuşbaşı Mahmut Ağa Cami-Sütlüce
- Şah Sultan Cami- Eyüp
- Hürrem Çavuş Cami-Karagümrük
- Cedid Ali Paşa Cami-Marmara Ereğlisi
- Ferruh Kethuda Cami-Balat
- Ramazan Efendi Cami-Koca Mustafa Paşa
- Handaniye Cami-Prusac/Bosna
- Takkeci İbrahim Ağa Cami-Topkapı

İncelenen bu camilerdeki yapı elemanları plan, kesit, cephe özellikleri bağlamında karşılaştırılarak, çeşitli nedenlerle günümüze ulaşmamış olan yapı elemanlarının nasıl tamamlanabileceğinin kararları verilmiştir. Caminin yeniden yapım aşamasında klasik yapı detayları kullanılarak özgün görünümünün yansıtılması amaçlanmıştır. Sinan Paşa Cami'si, özgün durumdaki beden duvarları korunarak ahşap direklikli son cemaat yerini de örten ahşap çatılı olarak projelendirilmiştir. Ahşap çatı içerisinde Takkeci İbrahim Ağa Cami'sinde olduğu gibi ahşap kubbe olabileceği düşünülerek iki öneri şeklinde hazırlanan projeler K.T.V.K. Kurulu'na sunulmuştur. K.T.V.K. Kurulu ahşap çitallı düz tavanlı projelere göre rekonstrüksiyon uygulamasının yapılmasına karar vermiştir. Beden duvarları özgün haliyle günümüze ulaşmış olan Sinan Paşa Cami'sinin ahşap çatısı, minaresi ve son cemaat yeri bölümü rekonstrüksiyon yöntemleriyle yeniden inşa edilmiştir. Bu bağlamda bu uygulamaya kısmi rekonstrüksiyon da denilebilir. Eldeki verilerin uygunluğu ve kullanılan yöntemlerin yerindeliği irdelendiğinde Sinan Paşa Camii'nin rekonstrüksiyon uygulamasının olumlu bir örnek olduğu sonucuna varılmış ve bu nedenle gelecekte yapılacak rekonstrüksiyon uygulamalarına hem süreç hem sonuç ürün olarak örnek teşkil etmesi sebebiyle bu tez kapsamında paylaşılmıştır.

KAYNAKLAR

- Abaç S.** (1935).Kasımpaşa'nın Tarihçesi, (C.H.F. Kasımpaşa Merkez Ocağı) İstanbul. 22.
- Ahunbay Z.** (1996). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. YEM Yayınları, İstanbul.
- Ahunbay Z.** (2013) Koruma –Yaşatma. 2013'ün Tartışmalı Yeniden Kullanım Ve İhyaları. Mimarlık Dergisi. S. 374.
- Ahunbay Z.** (2017) Mimari Rekonstrüksiyon: Bir Koruma Modeli mi, Değersiz Bir Taklit mi?. Mimarist Dergisi. S.60
- Aluç E.** (2015) *Hürrem Çavuş Camii (Hırka-i Şerif) Restorasyon Projesi.*(Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aslanapa O.** (2004). Osmanlı Devri Mimarisi, İnkılap Yayınevi 200.
- Aslanapa O.** (1992) Mimar Sinan, Kültür Bakanlığı Yayınları /Ankara
- Ayvansarayi, H. &Ali Satı' Efendi &Süleyman Besim Efendi** (2001). Hadikatü'l Cevami İstanbul Camileri ve Diğer Dini – Sivil Mimari Yapılar. 70-72-96-129-146-165-188-197-205-264-295-321-342-366-367-387-415-420.
- Arredamento Mimarlık Dergisi** (2007).Rekonstrüksiyon – Tarihseli Yeniden İnşa Etmek,s 203, 74-85.
- Bacpoles Report** (2005) Preserving Cultural Heritage By Preventing Bacterial Decay of Wood İn Foundation Piles And Archaeological Sites, Wageningen.
- Bayram S.**(1999) Yemen Fatih Gazi Sinan Paşa'nın Vakfiyeleri, Tezminatı ve Türk Süsleme Sanatındaki Yeri , Milletler arası X. Türk Sanatları, 17-23 Eylül 1995 , Cenevre 163-176.
- Bilgili B.**(2015). Kaybolan Kültür Varlıkları ve Yeniden Yapımlarının Değerlendirilmesi İstanbul Tarihi Yarımada'dan Örnekler, 5. Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu, Erzurum ,c.2, 415-431.
- Cansever T.** (2005) Mimar Sinan, Albaraka Türk Yayınları.İstanbul.
- Cezar M.** (1963) Osmanlı Devrinde İstanbul Yapılarında Tahribat Yapan Yangınlar Ve Tabii Afetler. İGSA Türk San'atı Tarihi Enstitüsü Yayınları. İstanbul.
- Çal H.** (1990) Türkiye'de Cumhuriyet Devri Taşınmaz Eski Eser Tahribatı Ve Sebepleri. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi. C.34 Sayı 1-2, Ankara. 353-380.
- Dağdelen İ.** (2006) Alman Mavileri 1913-1914 I. Dünya Savaşı öncesi İstanbul haritaları, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kütüphaneler ve Müzeler Müdürlüğü, İstanbul.
- Dişören, N.E.** (1994). Çavuşbaşı Camii, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklapedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul,c.2, 480-481.

- Dişören, N.E.** (1994). Mimar Sinan Mescidi, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul,c.5, 468-469.
- Dişören, N.E.** (1994). Defterdar Cami, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul,c.3, 16-17.
- Erzen J.N.** (1996) Mimar Sinan Estetik Bir Analiz, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.Ankara.
- Eyice S.** (1953) İstanbul'da Bazı Cami ve Mescit Minareleri , Türkiyat Mecmuası c.X 261,264.
- Eyice S.** (1954) İstanbul'da <Yayla> Camileri ve Şehrin Tarihi Topoğrafyasının Yanlış İzah Edilen Bir Meselesi, Tarih Dergisi Eylül 1954 c.7,s.10 31-42.
- Eyice S.** (1972) İstanbul'un Ortadan Kalkan Bazı Tarihi Eserleri , Tarih Dergisi Mart 1972 s.26 158-164.
- Goodwin G.**(2001) Osmanlı Mimarlığı Tarihi, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Gurlitt C.** (1912) Die Baukunst Konstantinopels. Wasmuth, Berlin.
- Günay R.** (2005) Mimar Sinan, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.(İlk Basım 2002) Geliştirilmiş 2. Baskı. Kasım 2005.İstanbul.
- Kahraman S.A.-Dağlı Y.**(2004) Evliya Çelebi. Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul 1.c. 1.k. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.
- Karahan A.** (2010) *Ethem Paşa Konağı Rekonstrüksiyon Projesi ve İrdelenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Konyalı İ.H.** (1950) Mimar Koca Sinan'ın eserleri. Ülkü basımevi.
- Konyalı İ.H.** (1976) Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi, c.1 273-274.
- Konyalı İ.H.** (2016) İbrahim Hakkı Konyalı'nın Kayıp Arşivinden İstanbul'da Mimar Sinan Eserleri,İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş.
- Kuban D.** (1997) Sinan'ın Sanatı ve Selimiye, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.
- Kuran A.** (1986). Mimar Sinan, Hürriyet Vakfı Yayınları.İstanbul.
- Kuran A.** (1988). Mimar Baş Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri, Mimar Sinan'ın Camileri 186 -189.
- Kuran A.**(1964) İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami.
- Küçükaslan F.** (2001) *Takkeci İbrahim Ağa Camii: Teknik Çözümleme ve Çevre Yapılarıyla Birlikte Koruma Projesi.*(Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Koçu R.E.** (1960) Balat Cami. İstanbul Ansiklopedisi. Dördüncü Cilt. İstanbul 1960.
- Koçu R.E.** (1960) Defterdar Cami. İstanbul Ansiklopedisi. Sekizinci Cilt. İstanbul.1960.

- Madran E.** (1997) Cumhuriyet Döneminin İlk Otuz Yılında (1920-1950) Koruma Alanının Örgütlenmesi II. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi.17:1-2, Ankara, s. 75-97.
- Mazlum D.**(2014)Koruma Kuramının Mimari Rekonstrüksiyona Bakışı, Mimarlık Dergisi s 380 Kasım 72 – 77.
- Meriç R.M.** (1965) Mimar Sinan Hayatı, Eseri. Mimar Sinan'ın Hayatına, Eserlerine Dair Metinler. Türk Tarih Kurumu Basımevi - Ankara.
- Mumcu A.** (1971) Eski Eserler Hukuku Ve Türkiye. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. C.28, Sayı 1, Ankara, 41-76.
- Müller-Wiener Wolfgang.** (2007) İstanbul'un Tarihsel Topoğrafyası, Yapı Kredi Yayınları.(İlk Baskı 2001) 381- 400 - 415- 450.
- Mülayim S.** (1989) Sinan ve Çağı, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.İstanbul.
- Naza E.**(1994). Hürrem Çavuş Camii, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul c.4 103 -104.
- Naza E.** (1994). Odabaşı Behruz Ağa Camii, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul c.6 120.
- Necipoğlu G.** (2013) Sinan Çağı Osmanlı İmparatorluğunda Mimari Kültür, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul 645-646.
- Olgun N.**(2007). Piyale Paşa Camii ve Türbesinde Gerçekleştirilen 2005 -2007 Restorasyonu,Piyale Paşa Camii 2005 – 2007 Restorasyonu 158 -162.
- Önal A.** (2012) *Koca Sinan Paşa'nın Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri (1520-1596)*.(Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırma Enstitüsü, İstanbul.
- Öneş E.R.-Baytur A.-Alp H.**(1998) Mabetler Şehri İstanbul'un Tarihi Mescid Ve Camileri, İstanbul Yayıncılık Ajans ve İletişim Hizmetleri. İstanbul.
- Öz T.,** (1997) İstanbul Camileri I-II, Ankara (ilk basım 1962) c1 31 – 46-49-64 – 70 –73- 79 – 105 –112- 116 -136 -137 – 145 - 148-152 , c2 33 - 54 - 59
- Öz T.**(1936) Topkapı Sarayı Müzesi'nde Yemen Fatihisi Sinan Paşa Arşivi, Belleten S 37 171-193.
- Özüdoğru Ş.** (2005) Erken ve Klasik Devir Osmanlı Camilerinde Son Cemaat Yerlerinin Gelişimi ve Tipolojisi.
- Meydan S.** (2010) Cumhuriyet Tarihi Yalanları 2. Kitap. İnkilap Yayınevi. İstanbul.
- Saatçi S.** (2014) Bir Osmanlı Mucizesi Mimar Sinan, 4. Basım, 1. Basım:2005.
- Saatçi S.** (2015) Sinan Atlası, Sinpaş Holding Yapı Kültürü Yayınları.
- Sezgin H.** (1974) Sultan Ahmet Çevresindeki Eski Eserlerin Restorasyon ve Restitüsyon Projesi, Arkitekt Dergisi 1974.S. 354 s.64-68.
- Sönmez Z.** (1988) Mimar Sinan İle İlgili Tarihi Yazmalar-Belgeler, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları.
- Sözen M.** (1975) Türk Mimarisinin Gelişimi Ve Mimar Sinan. İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.

- Sözen M.** (1989) Mimar Sinan ve Tezkirel-ül Bünyan, MTV Yayınları.
- Süheyl A.** (1931) Mimar Sinan, Arkitekt Dergisi, Sayı 1931-4. 113 -119.
- Şeker F.** (2014) *Mimar Sinan'ın Kırmı Çatılı Cami ve Mescitleri.*(Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tanman B.**(1994) Ferruh Kethuda Camii ve Tekkesi , Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını . İstanbul c.3,294-295.
- Tanman B.**(1994) Hacı Evhad Külliyesi , Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını . İstanbul c.3,473-475.
- Tanman B.**(1994) İskender Paşa Külliyesi , Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını . İstanbul c.4,207-208.
- Tanman B.**(1994) Ramazan Efendi Camii ve Tekkesi , Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını . İstanbul c.5, 301-303.
- Tanman B.**(1994) Şah Sultan Camii ve Tekkesi , Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını . İstanbul c.7, 125-127.
- Tanman B.**(1994) Dırağman Külliyesi , Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını . İstanbul c.3, 49-51.
- Tanman B.-Demiriz Y.** (1994) Piyale Paşa Külliyesi. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını . İstanbul c.6, 255-258.
- Tanman B.**(2007) Piyale Paşa Külliyesi'nin Yerleşim Düzeni ve Mimarisi, Piyale Paşa Camii 2005 – 2007 Restorasyonu 99-122.
- Tanman B.** (2010) İstanbul'da Klasik Dönem Osmanlı Mimarisi, Kültürler Başkenti İstanbul, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları.İstanbul.
- Turani A** (2015) Dünya Sanat Tarihi. Genişletilmiş yeni basım, ilk basım 1990. Remzi Kitabevi.İstanbul
- Uzunçarşılı İ.H.** (1988) Osmanlı Tarihi, III.Cilt II.Kısım, XVI. Yüzyıl Ortalarından XVII. Yüzyıl Sonuna Kadar 4.Baskı (I.Baskı 1954) Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara.
- Ülgen A.S.**(1989) Mimar Sinan Yapıları (Katalog) – The buildings of Mimar Sinan (Catalogue), yay. Haz. Filiz Yenişehirlioğlu, Emre Madran, Türk Tarih Kurumu Basımevi İstanbul.
- Ünal Ö. Ç.- Mazlum D.** (2017) Osmanlı'da “İhya” Uygulamaları; XIX. Yüzyıl İstanbul'unda Yeniden İnşa Edilen Cami ve Mescitler, Mimarist Dergisi. S.67
- Ünsal B.**(1968) İstanbul'un İmarı ve Eski Eser Kaybı, Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri II, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları.
- Vardar Z.** (1989) *Ramazan Efendi ve Takkeci Camilerinin Mimari Süslemelerinde Üslup Birliği.*(Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yazıcı N.(2011) Osmanlı Mimarlığında XVI. Yüzyılın Önemli Bir Banisi: Yemen Fatih Gazi Sinan Paşa Ve Camileri, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi c.4, s.17, 437-456.

Yüksel İ.A.(2004) Osmanlı Mimarisinde Kanuni Sultan Süleyman Devri (926-974/1520-1566), İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.İstanbul 373 – 374-391.

Yüksel M. (2002) Bektaşilik ve Mehmed Ali Hilmi Dede Baba, 14 – 15.

Zakar L.-Eyüpgiller K.K. (2015) Mimari Restorasyon Koruma Teknik Ve Yöntemleri, İstanbul.

Pervititch J.(2001) 1929, Sigorta Haritalarında İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları.

Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü Projeleri 2004-2013. İ.B.B., Etüd Projeler Daire Başkanlığı, Tarihi Çevre Koruma Müdürlüğü.

Fatih Belediyesi Kültürel Mirası İhya.2004-2017 Yılları Arası Restorasyon Çalışmaları. 2017 İstanbul.

Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

İstanbul Kültür Ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu Arşivi

İstanbul Arkeoloji Müzesi Fotoğraf Arşivi . (1949) Encümen Arşivi Fotoğrafları.

Kullanılan Fotoğraflar: Kaynağı belirtilmeyen fotoğraflar Özcan Erdoğan'a aittir.

Url-1<<http://www.fatih.bel.tr/Gallery.aspx?GalleryID=3815>>, erişim tarihi 19.12.2018.

Url-2 <<https://timeline.com/venice-bell-tower-collapse-5789fb4434b9>>, erişim tarihi 19.12.2018.

Url-3<<https://www.mostarbridge.org>>, erişim tarihi 19.12.2018.

Url-4<<http://www.loc.gov/pictures/search/?q=san+marco+venice&sp=2&sg=true>>, erişim tarihi 19.12.2018.

Url-5<<http://whc.unesco.org/en/guidelines>>, erişim tarihi 19.12.2018.

Url-6<https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/BURRA-CHARTER-1999_charter-only.pdf>, erişim tarihi 19.12.2018.

Url-7<<https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/charters-and-standarts/184-the-declaration-of-dresden>>, erişim tarihi 19.12.2018.

Url-8 <https://www.icomos.org/charters/arch_e.pdf>, erişim tarihi 19.12.2018.

Url-9 <<https://sehirharitasi.ibb.gov.tr>>, erişim tarihi 19.12.2018.

Url-10<<http://isted.org.tr/ihyasi-suren-eserler/sultanahmet-helvacibasi-camii/detay>>, erişim tarihi 19.12.2018.

- Url-11**<<http://isted.org.tr/ihyasi-suren-eserler/gungormez-mescidi-sultanahmet-1465/detay>>, erişim tarihi 19.12.2018.
- Url-12**<<http://www.korumakurullari.gov.tr>>, erişim tarihi 19.12.2018.
- Url-13**<<http://www.resmigazete.gov.tr>>, erişim tarihi 19.12.2018.
- Url-14**<<http://www.mevzuat.gov.tr>>, erişim tarihi 19.12.2018.
- Url-15**<<http://www.istanbuldakicamiler.com/ferruh-kethuda-camii-fatih-fotograf-galerisi>>, erişim tarihi 19.12.2018.
- Url-16**<<https://islamansiklopedisi.org.tr/ebulfazl-mehmed-efendi-camii>>, erişim tarihi 19.12.2018.
- Url-17**<<http://www.eskiistanbul.net/389/tophane-defterdar-ebul-fazl-camii#lg=0&slide=0>>, erişim tarihi 19.12.2018.
- Url-18**<<http://www.tas-istanbul.com/portfolio-view/findikli-suhey1-bey-camii/>>, erişim tarihi 19.12.2018.
- Url-19**<<http://www.tas-istanbul.com/eskiler/eski-tophane-kabatas/page/2/>>, erişim tarihi 19.12.2018.

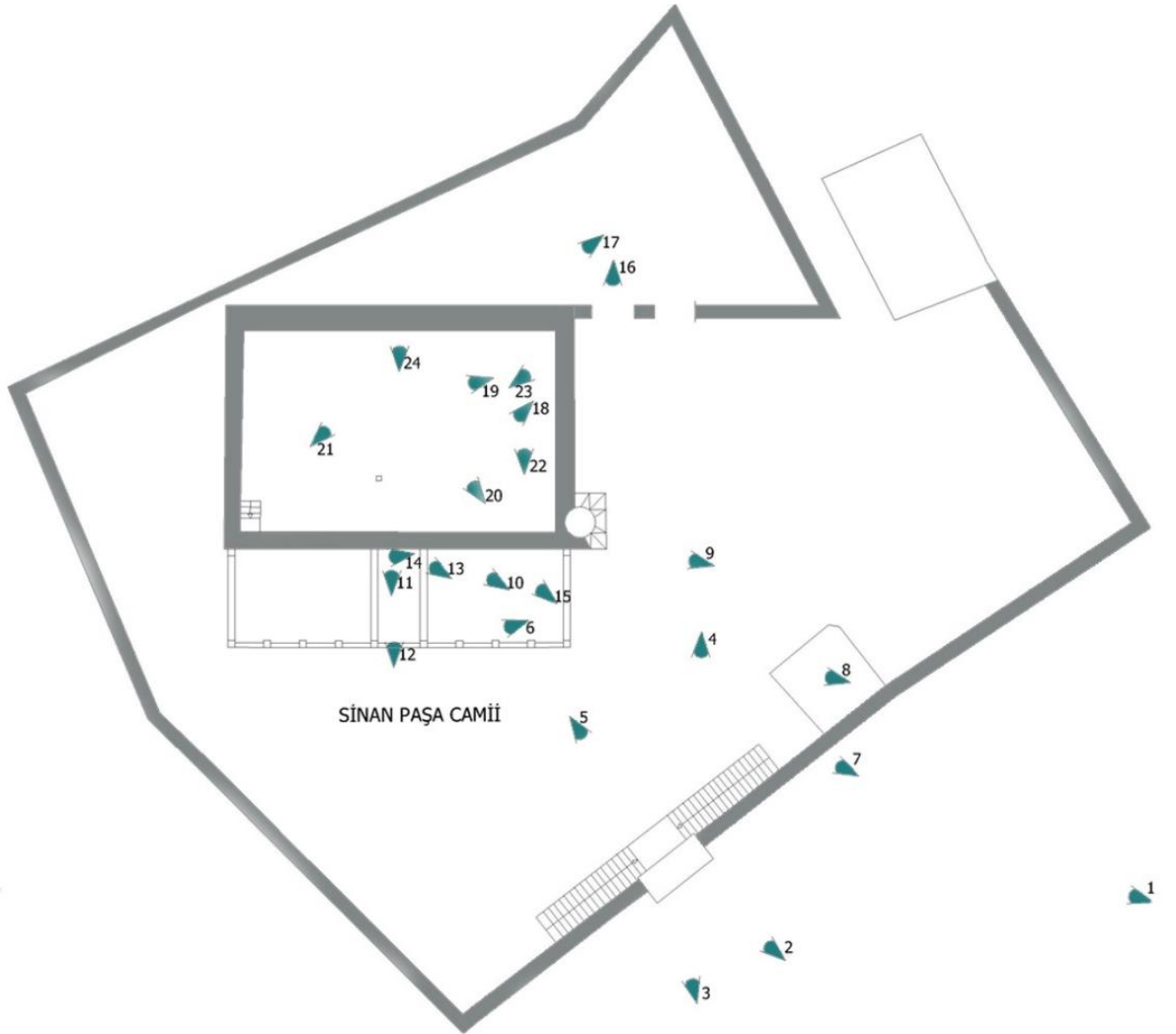
- 1580 Sayılı Belediye Kanunu.** (1930). *T.C. ResmiGazete, 1471*, 14.04.1930.
- 2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu.** (1933). *T.C. ResmiGazete, 2433*, 21.06.1933.
- 2762 Sayılı Vakıflar Kanunu.** (1935). *T.C. ResmiGazete, 3027*, 05.06.1935.
- 2845 Sayılı Cami ve mescidlerin tasnifine ve tasnif harici kalacak cami ve mescid hademesine verilecek muhassasat hakkında kanun.** (1935). *T.C. Resmi Gazete, 3163*, 22.11.1935.
- 1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu.** (1973) *T.C. Resmi Gazete 14527*, 06.05.1973.
- 2863 Sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu** (1983) *T.C. Resmi Gazete, 18113*, 23.07.1983.

Tezde Kullanılan Proje Çizimleri İçin Kaynakça:

- Sinan Paşa Cami – Fom Group Architects (Müellif: Özcan Erdoğan)
- Piyale Paşa Cami - Fom Group Architects (Müellif: Özcan Erdoğan)
- Tarsus Mescidi -Fom Group Architects (Müellif: Özcan Erdoğan)
- Mimar Sinan Mescidi – M.S.G.S.Ü. Restorasyon Pr. Dersi (Çizen: Özcan Erdoğan)
- Süleyman Subaşı Cami- AGS Mimarlık (Müellif: Göze Değirmen-tepe)
- Helvacıbaşı İskender Ağa Cami–AGS Mimarlık (Müellif:Göze Değirmen-tepe)
- Güngörmez Mescidi – AGS Mimarlık (Çizen: Banu Gökmen Erdoğan).

EKLER

EK A: SİNAN PAŞA CAMİ 1949 YILI İSTANBUL BELEDİYESİ ENCÜMEN ARŞİVİ FOTOĞRAFLARI

Şekil A.1 : İstanbul Belediyesi Encümen arşivi fotoğrafları bakış yönleri.

Şekil A.2 : 1 numaralı fotoğraf.

Şekil A.3 : 2 numaralı fotoğraf.

Şekil A.4 : 3 numaralı fotoğraf.

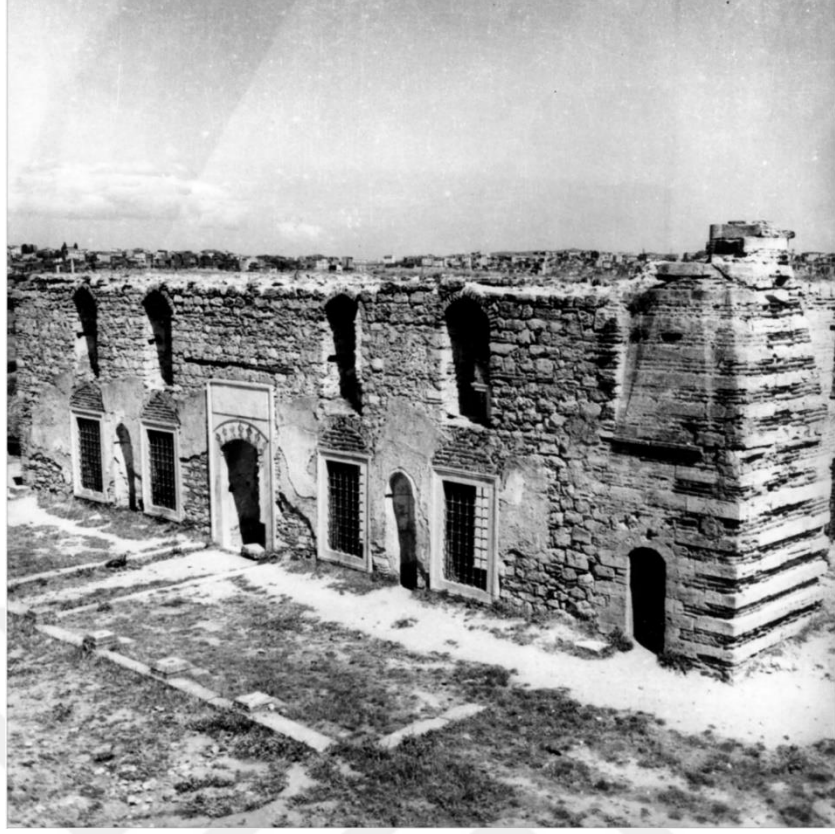
Şekil A.5 : 4 numaralı fotoğraf.

Şekil A.6 : 5 numaralı fotoğraf.

Şekil A.7 : 6 numaralı fotoğraf.

Şekil A.8 : 7 numaralı fotoğraf.

Şekil A.9 : 8 numaralı fotoğraf.

Şekil A.10 : 9 numaralı fotoğraf.

Şekil A.11 : 10 numaralı fotoğraf.

Şekil A.12 : 11 numaralı fotoğraf.

Şekil A.13 : 12 numaralı fotoğraf.

Şekil A.14 : 13 numaralı fotoğraf.

Şekil A.15 : 14 numaralı fotoğraf.

Şekil A.16 : 15 numaralı fotoğraf.

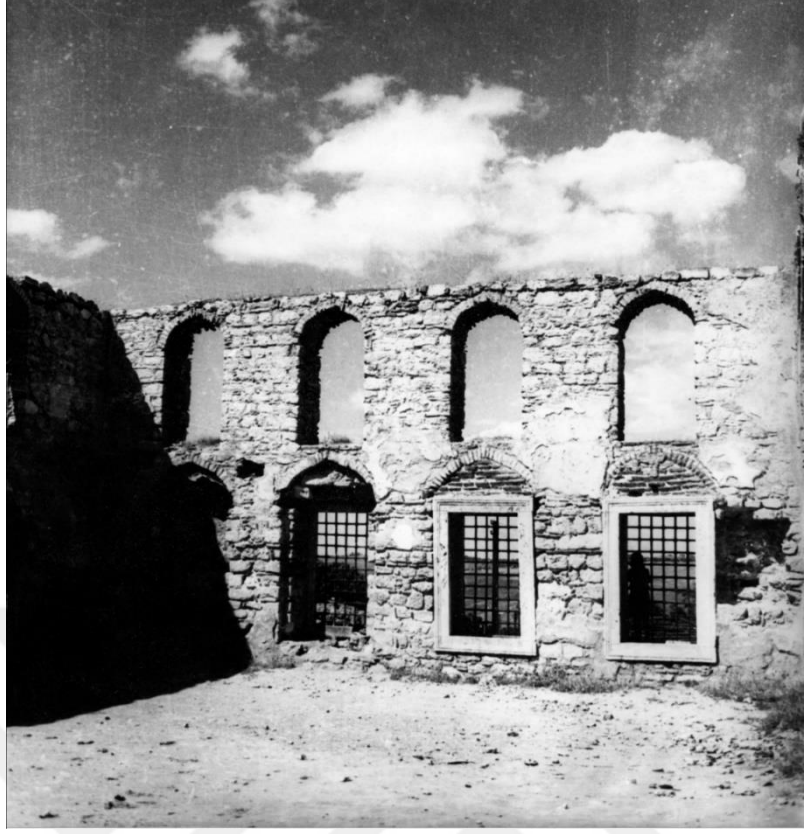
Şekil A.17 : 16 numaralı fotoğraf.

Şekil A.18 : 17 numaralı fotoğraf.

Şekil A.19 : 18 numaralı fotoğraf.

Şekil A.20 : 19 numaralı fotoğraf.

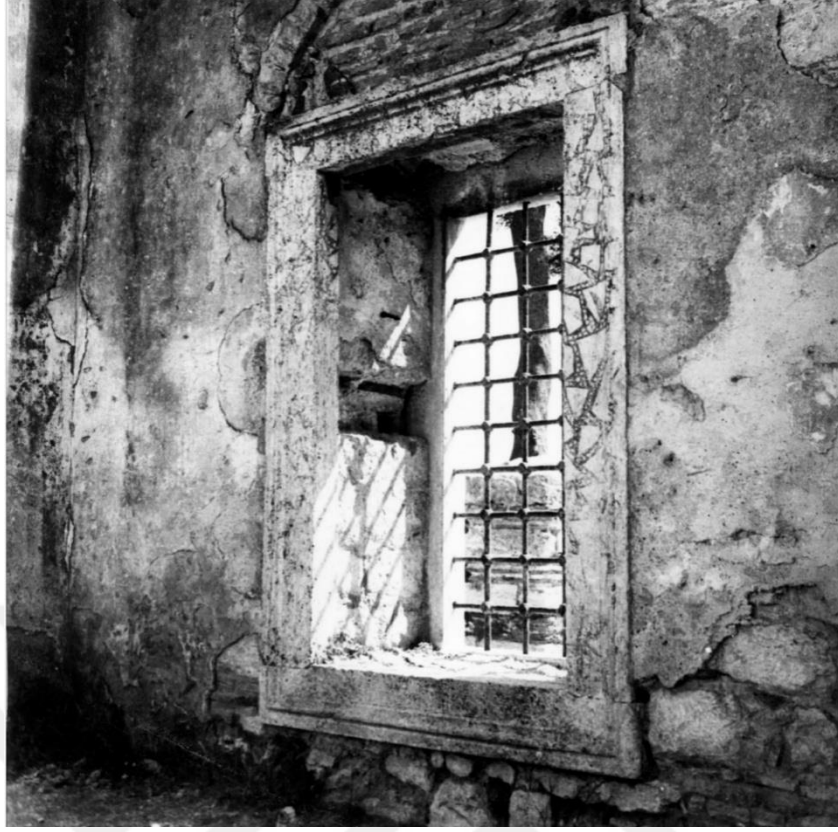
Şekil A.21 : 20 numaralı fotoğraf.

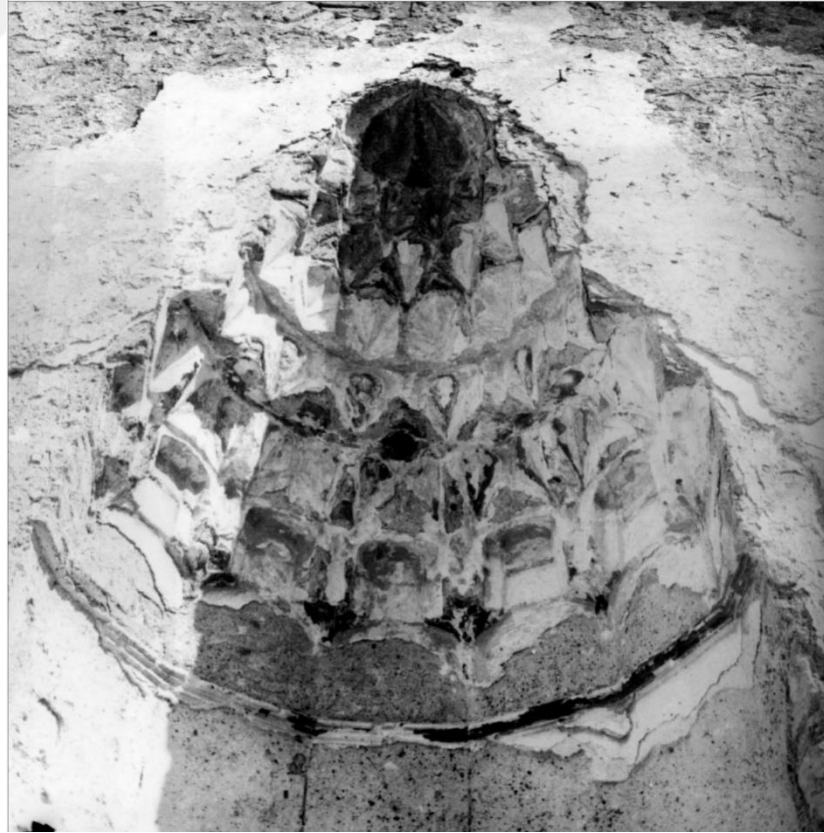
Şekil A.22 : 21 numaralı fotoğraf.

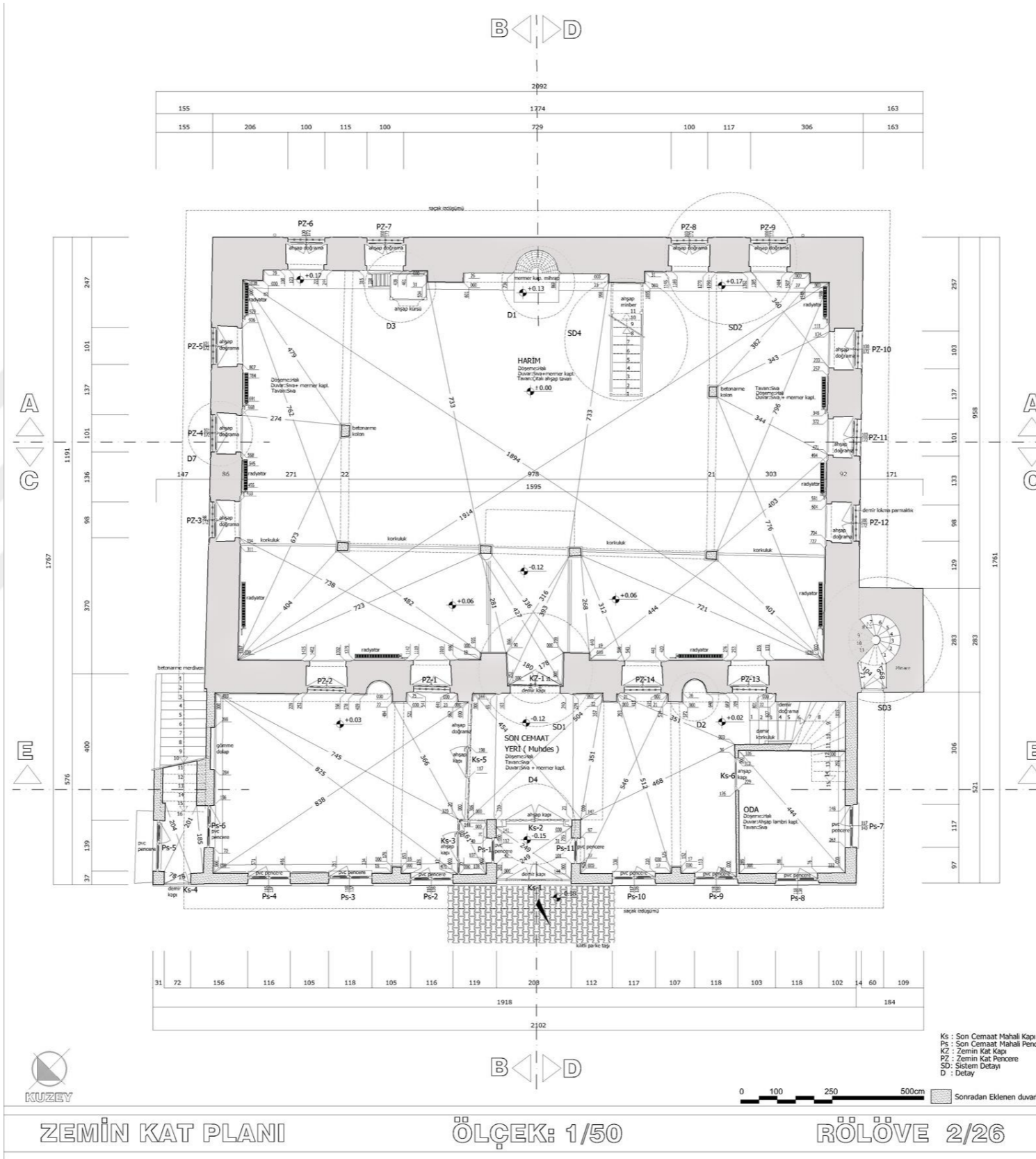
Şekil A.23 : 22 numaralı fotoğraf.

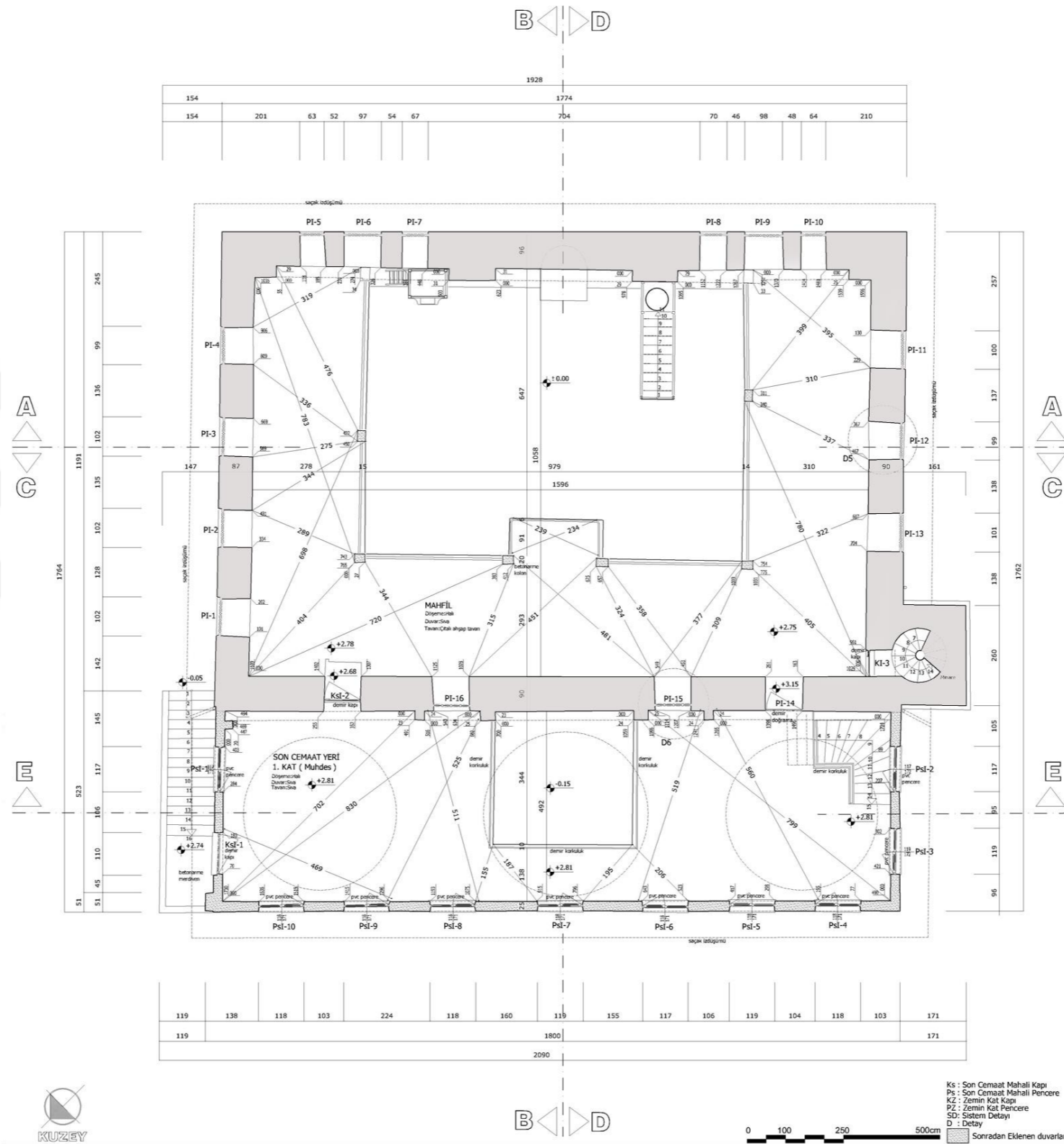

Şekil A.24 : 23 numaralı fotoğraf.

Şekil A.25 : 24 numaralı fotoğraf.

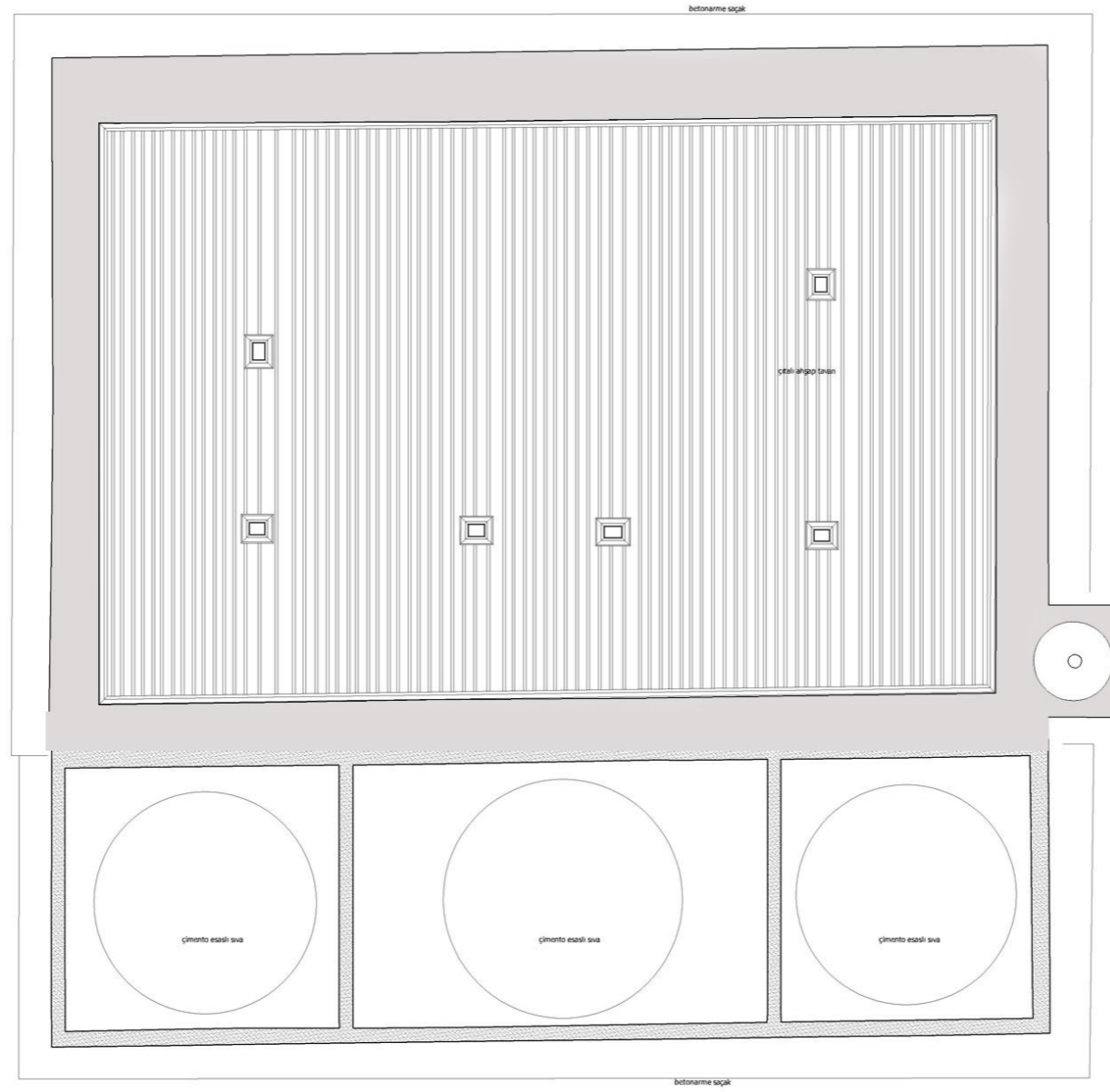

I. KAT PLANI

ÖLÇEK: 1/50

RÖLÖVE 3/26

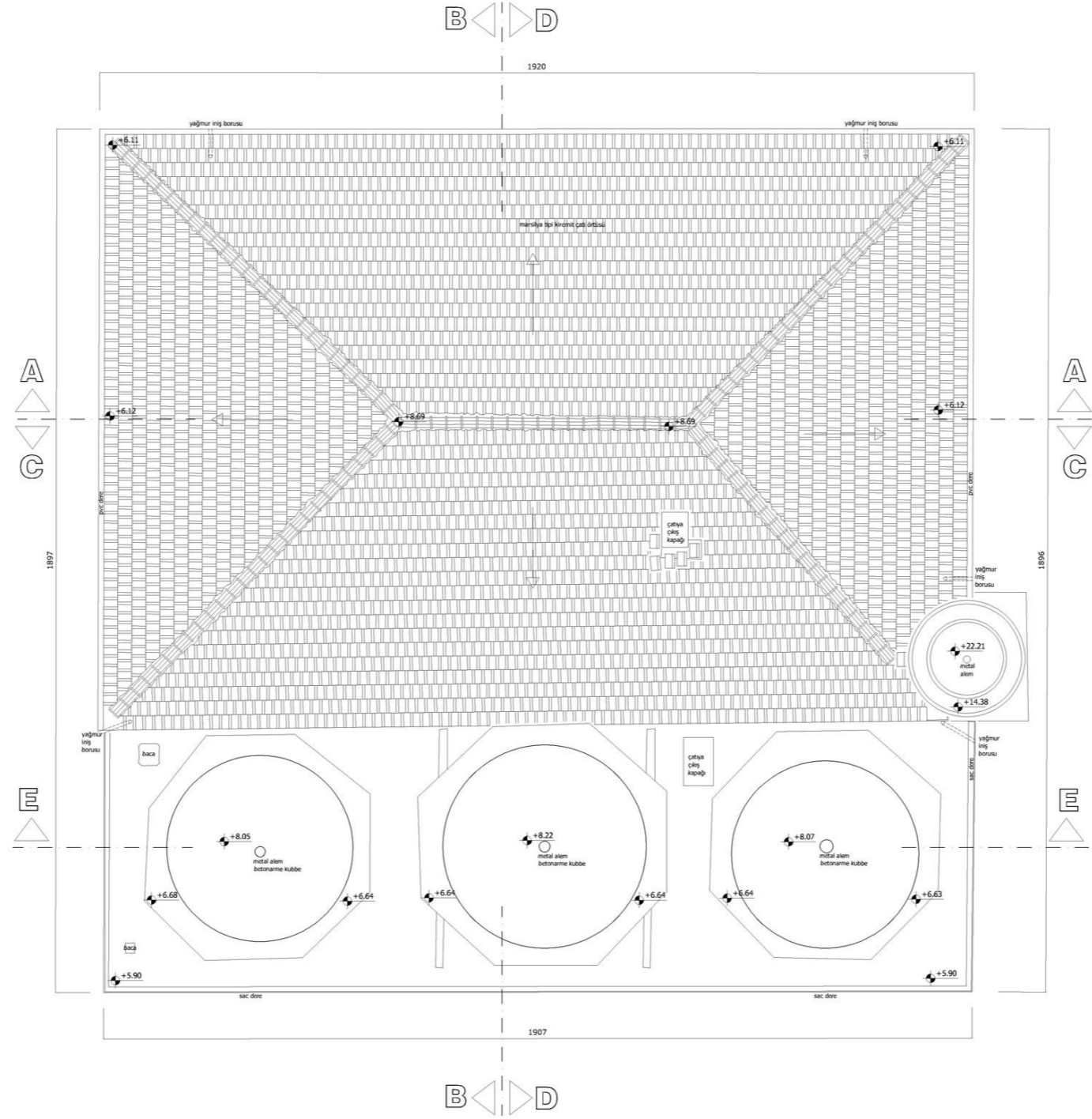
TAVAN PLANI

ÖLÇEK: 1/50

RÖLÖVE 4/26

0 100 250 500cm

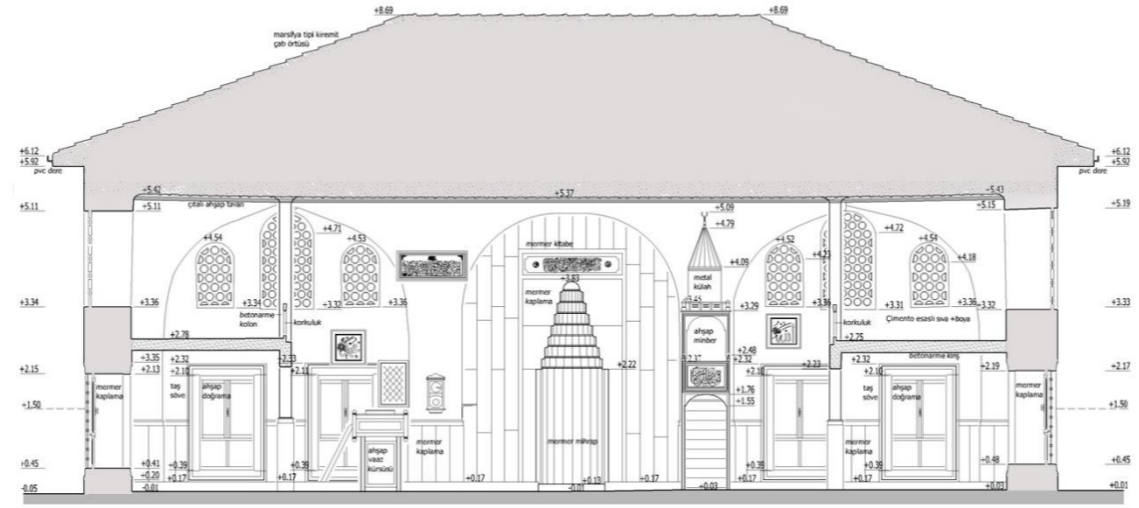
Sonradan Eklenen duvarlar

 KUZAY

0 100 250 600cm Sonradan Eklenen duvarlar

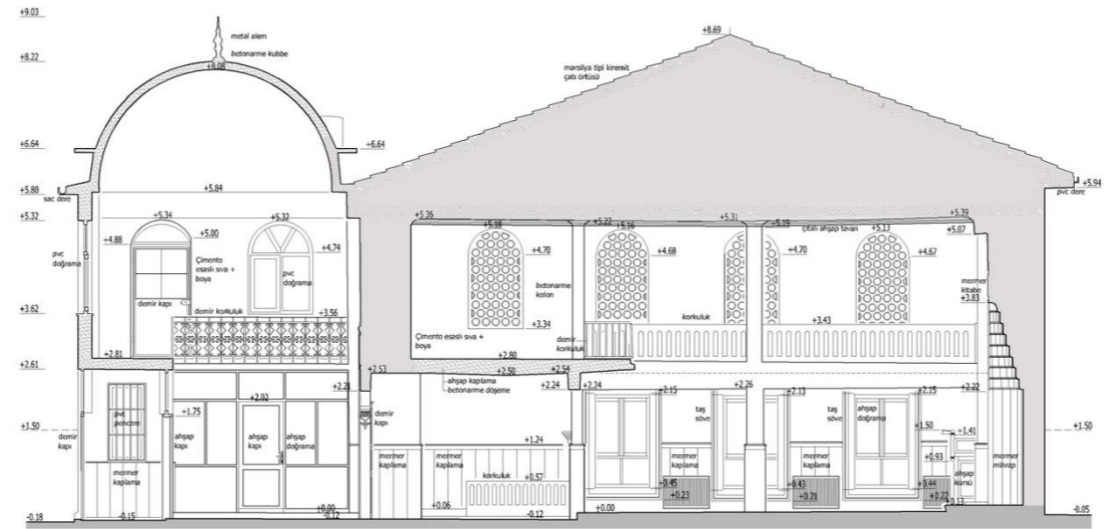
ÇATI PLANI **ÖLÇEK: 1/50** **RÖLÖVE 5/26**

A - A KESİTİ

ÖLÇEK: 1/50

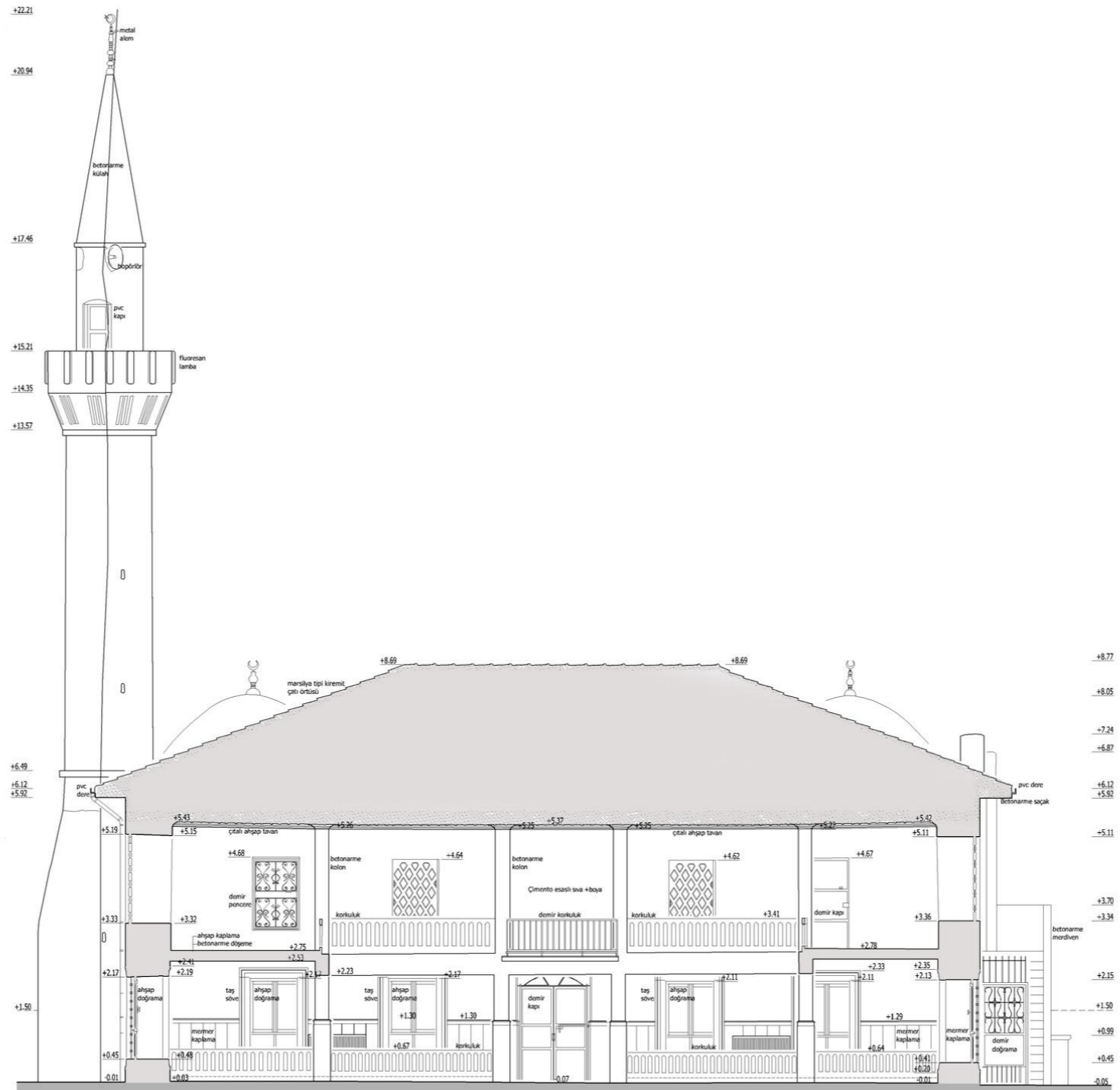
RÖLÖVE : 6/25

B - B KESİTİ

ÖLÇEK: 1/50

RÖLÖVE 7/26

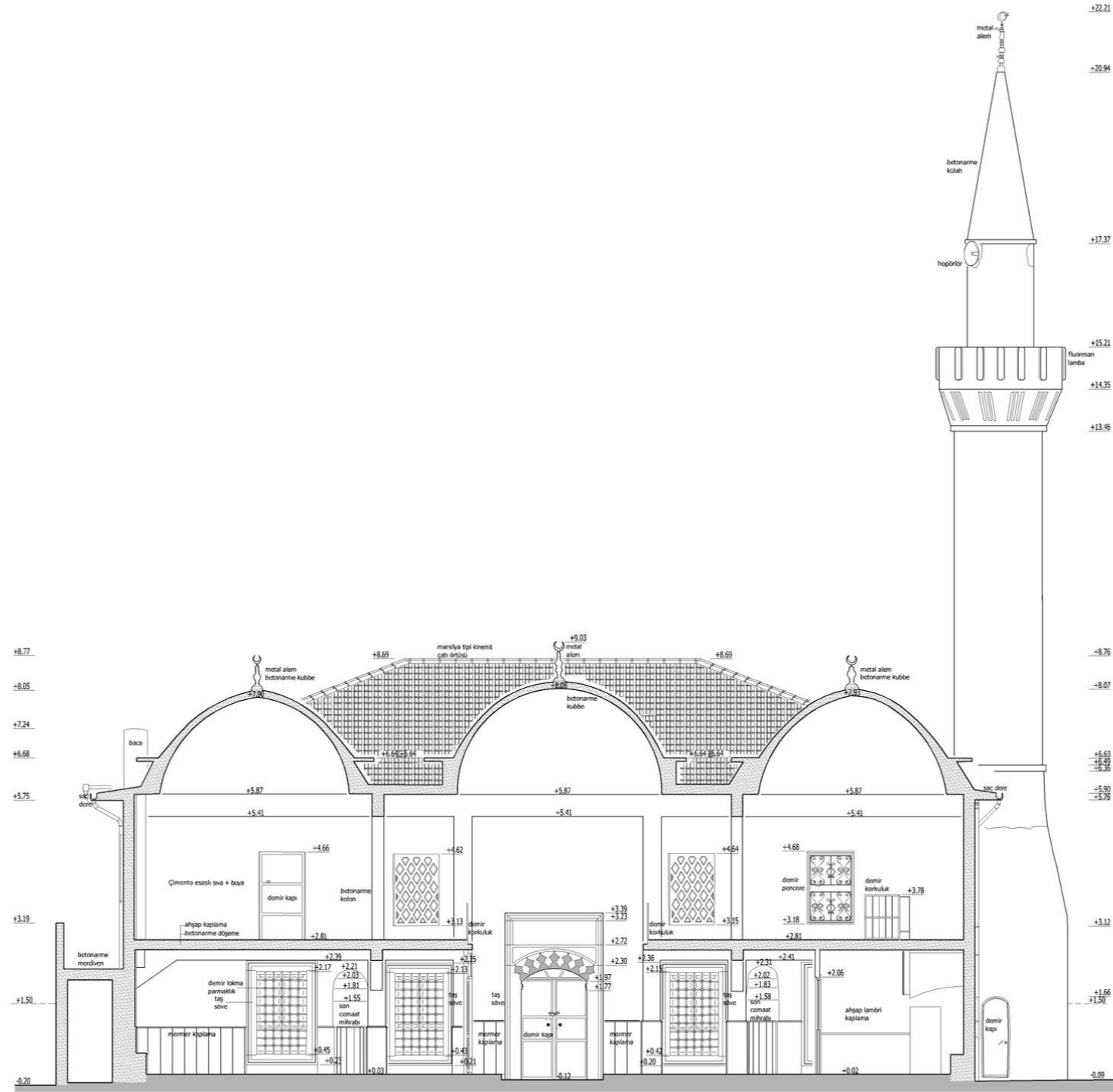

0 100 250 500cm Sonradan Eklenen duvarlar

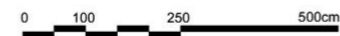
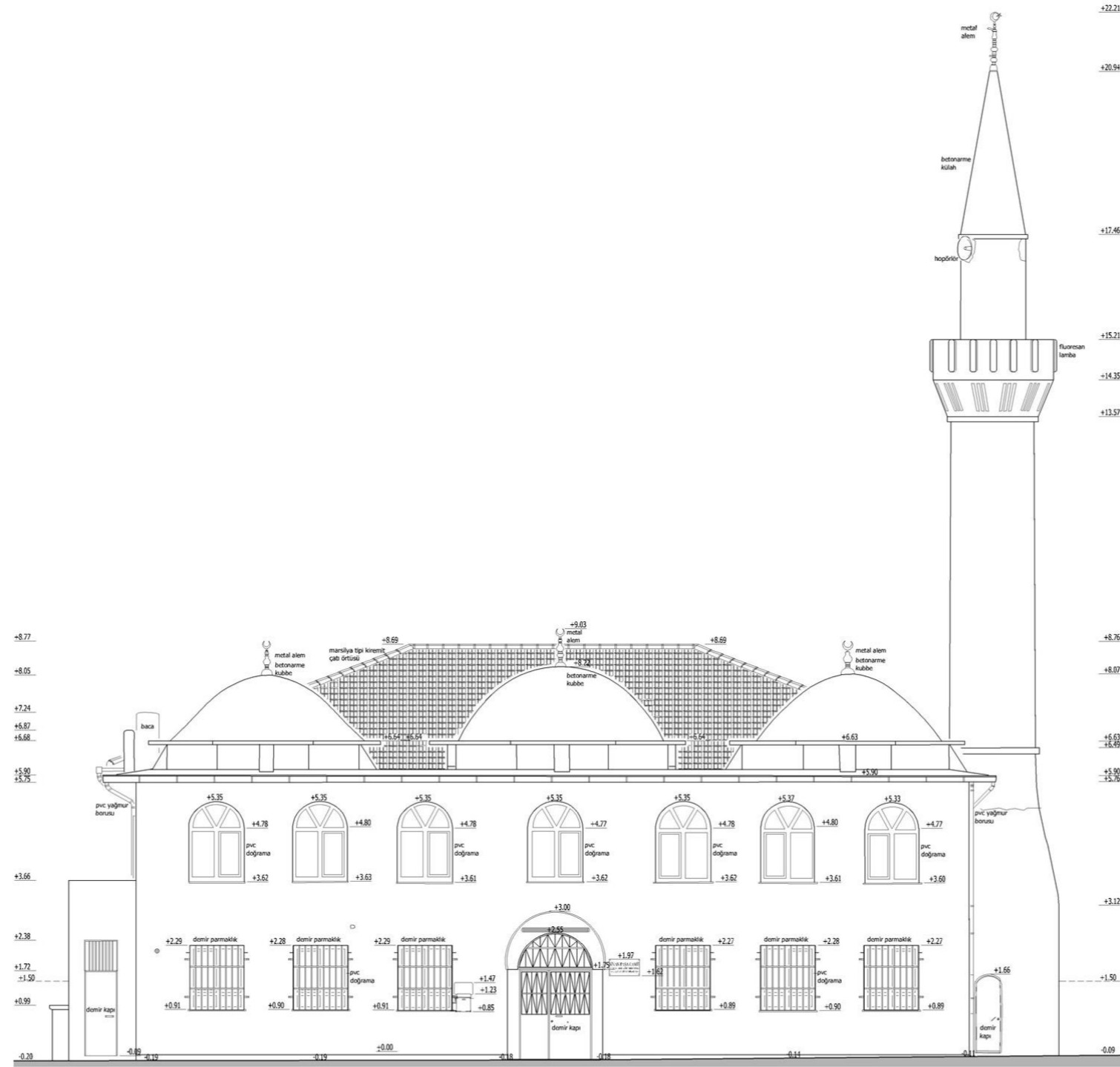
C - C KESİTİ

ÖLÇEK: 1/50

RÖLÖVE 8/26

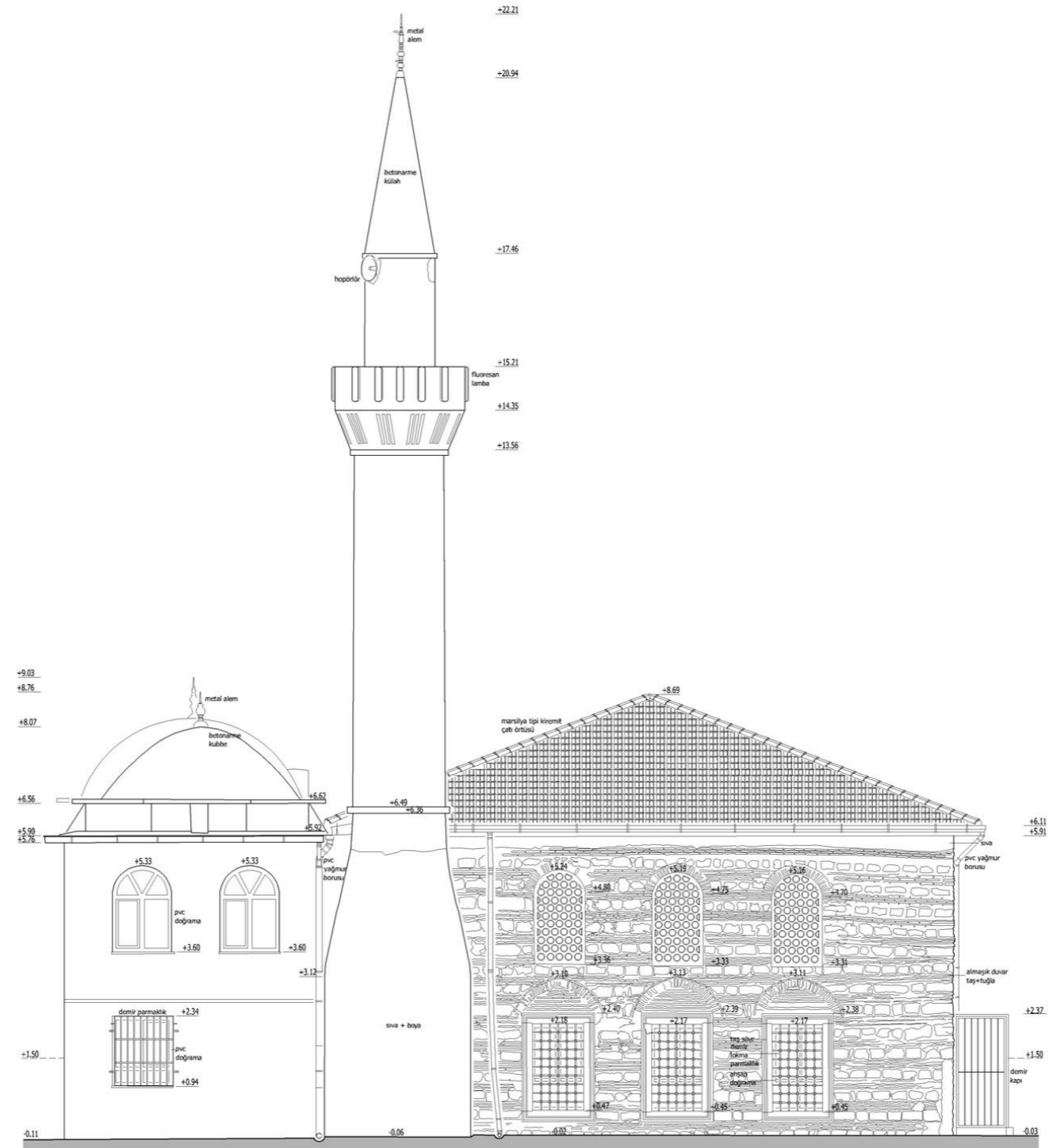
E - E KESİTİ ÖLÇEK: 1/50 RÖLÖVE 10/26

KUZEYBATI CEPHESİ

ÖLÇEK: 1/50

RÖLÖVE 11/26

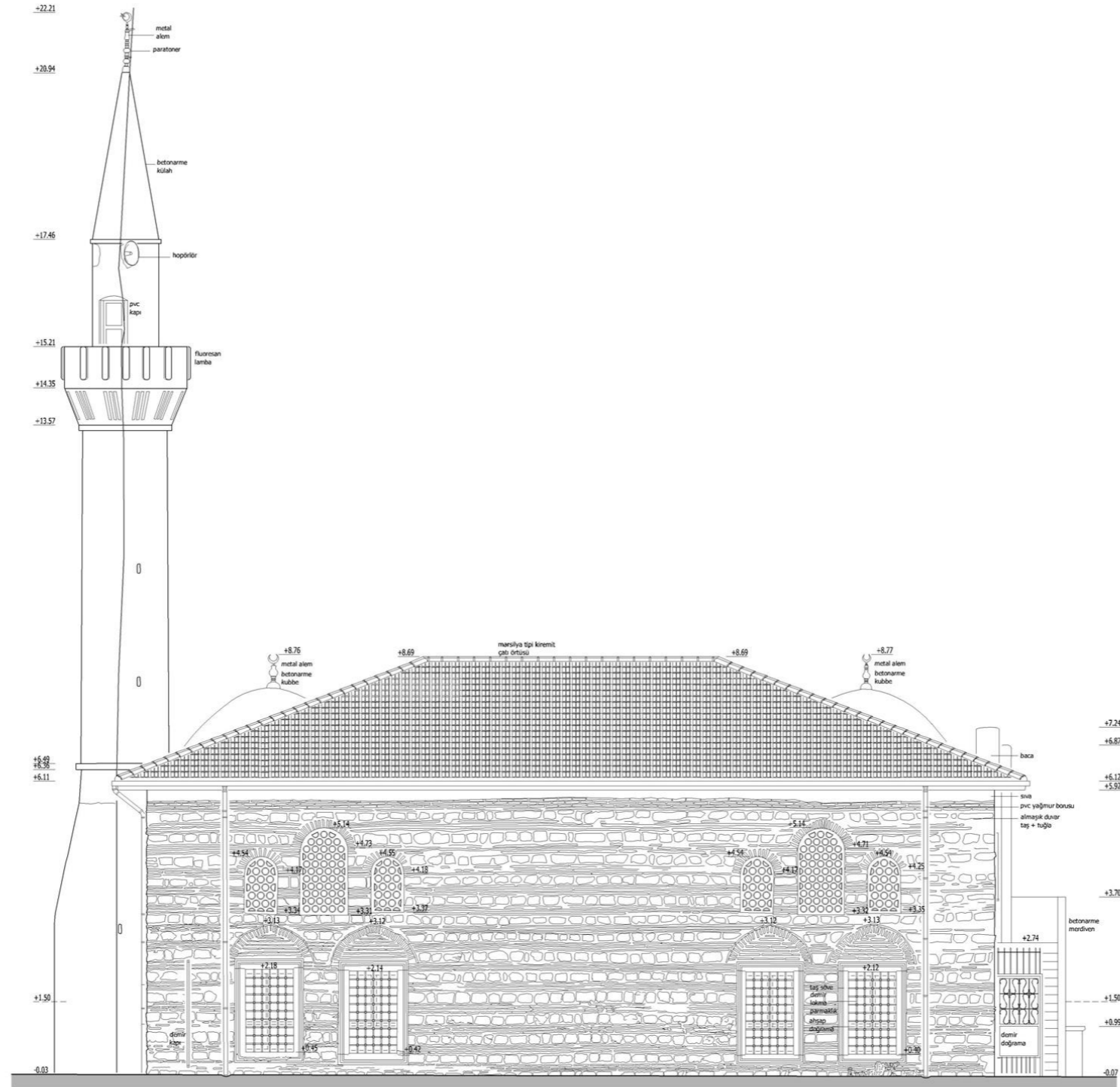

0 100 250 500cm

GÜNEYBATI CEPHESİ

Ö: 1/50

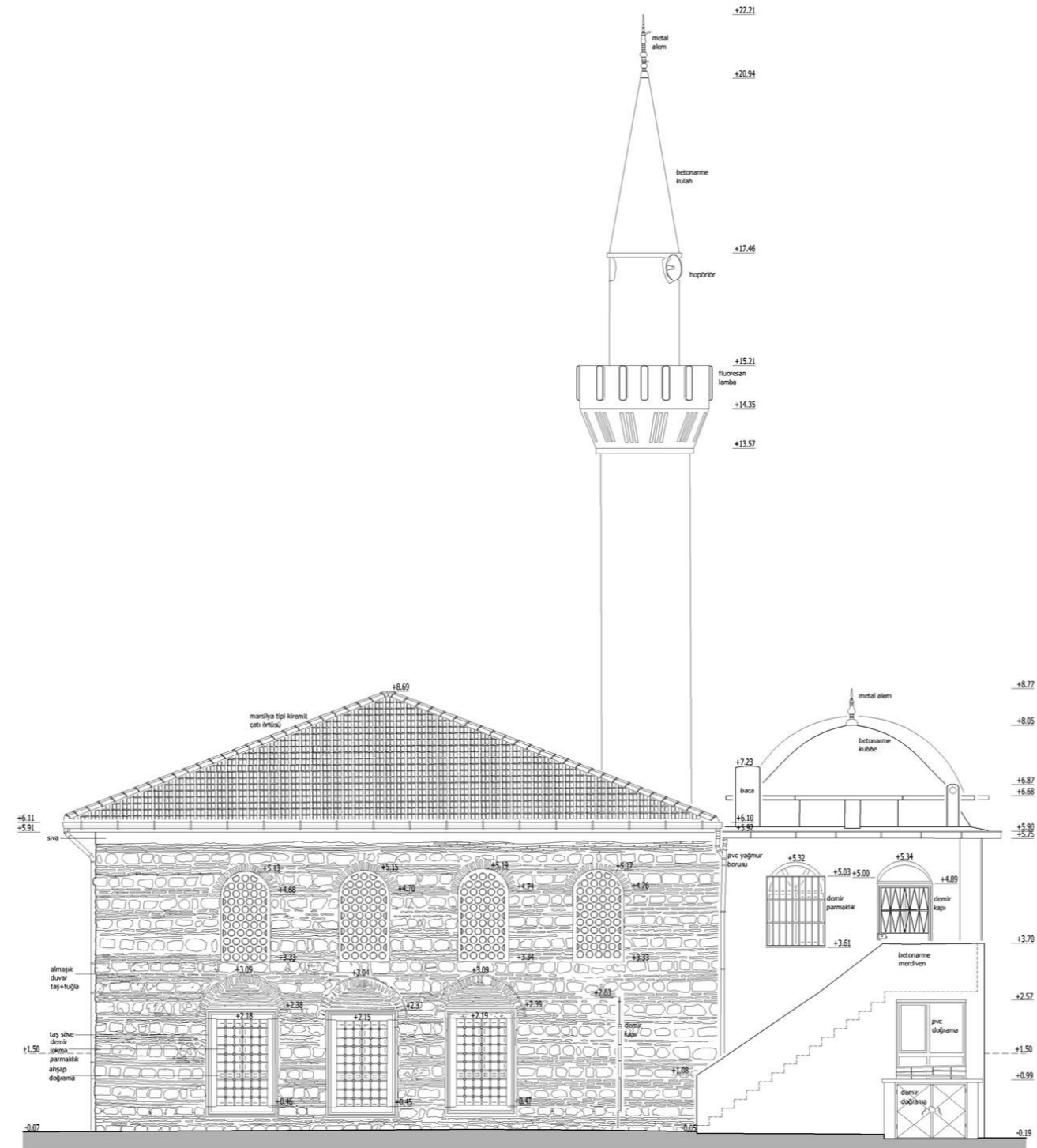
RÖLÖVE 12/26

GÜNEYDOĞU CEPHESİ

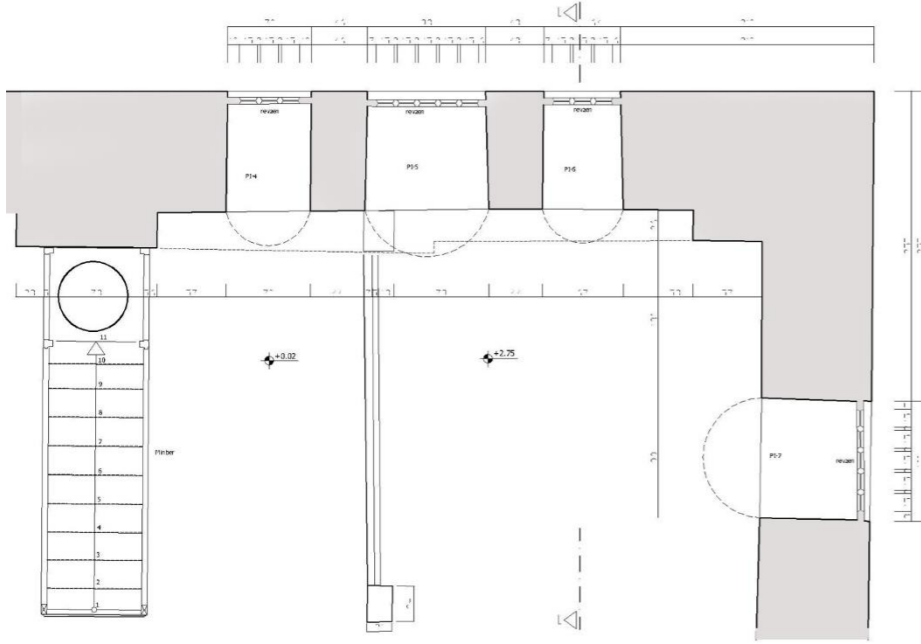
ÖLÇEK: 1/50

RÖLÖVE 14/26

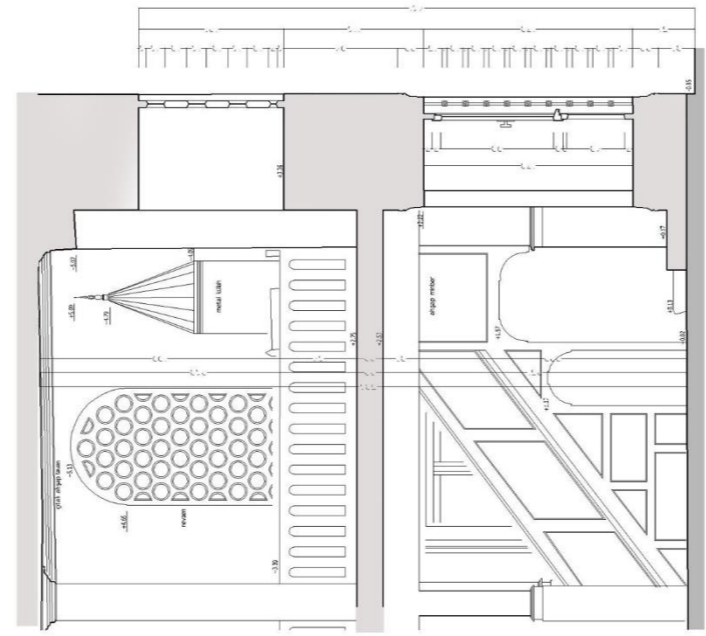

0 100 250 500cm

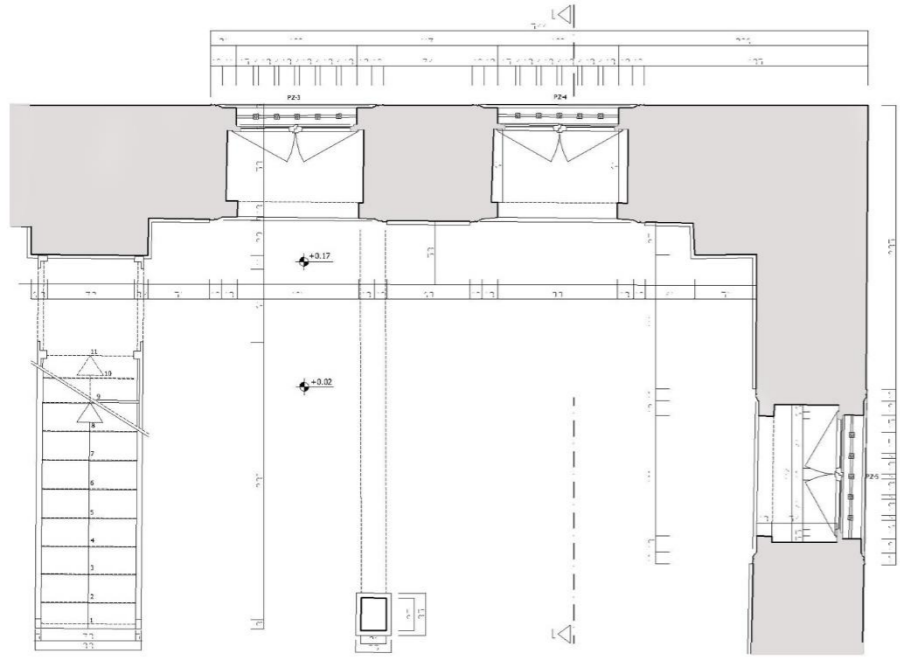
KUZEYDOĞU CEPHESİ Ö: 1/50 RÖLÖVE 13/26

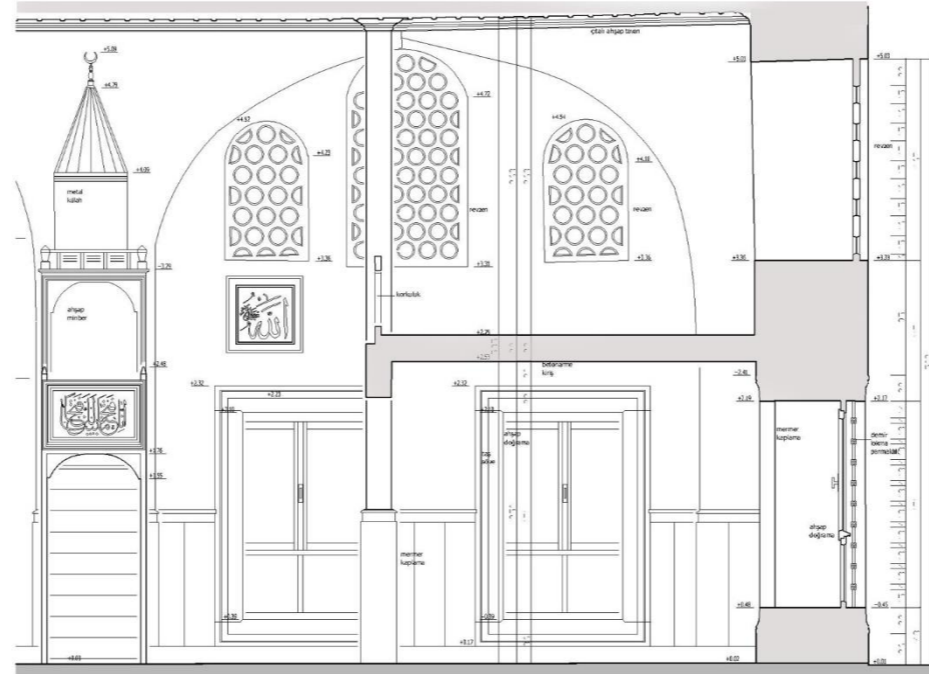
1. KAT PLANI

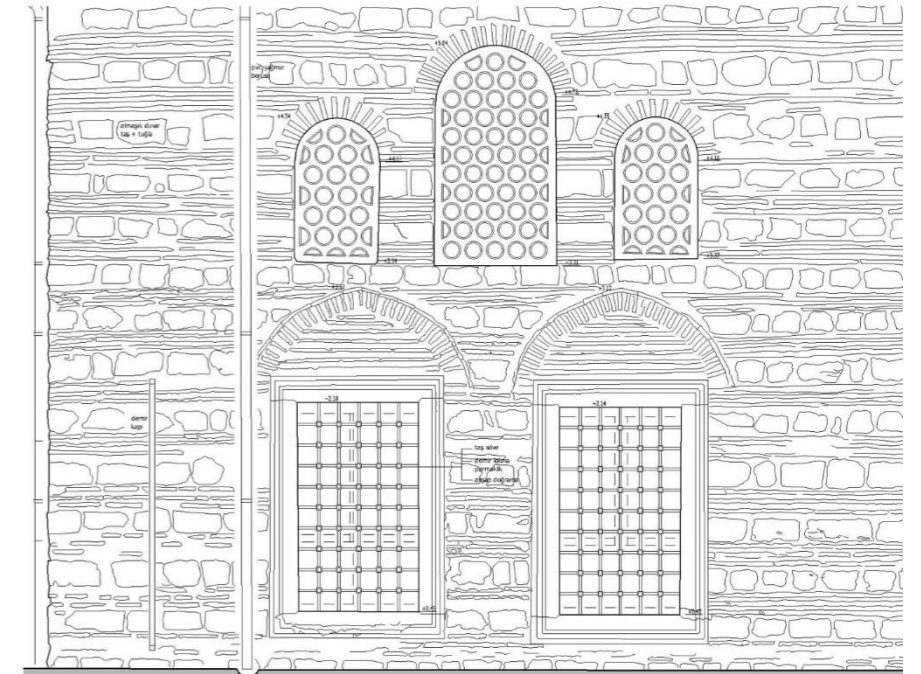
I-I KESİTİ

ZEMİN KAT PLANI

İÇ GÖRÜNÜŞ

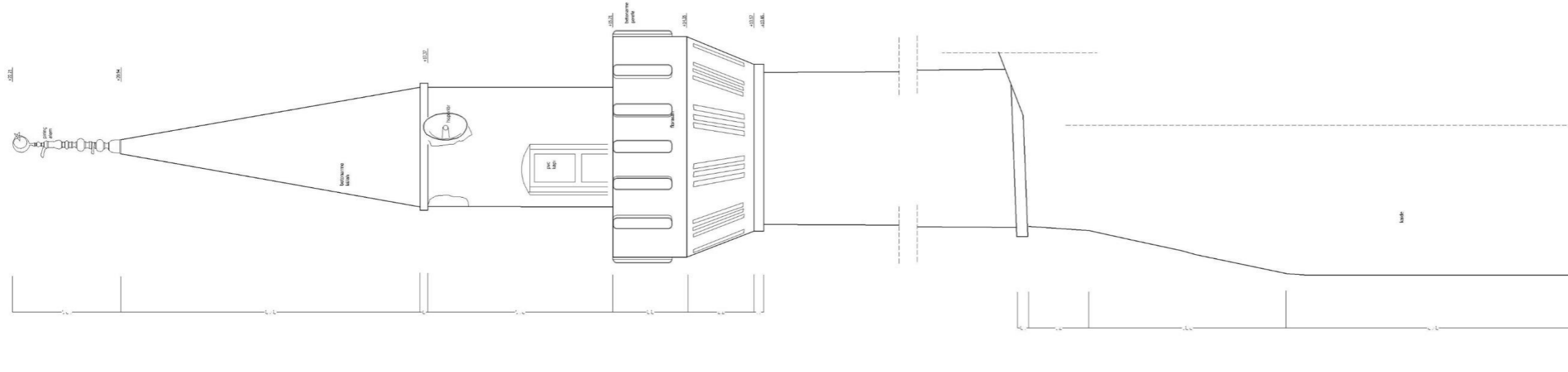
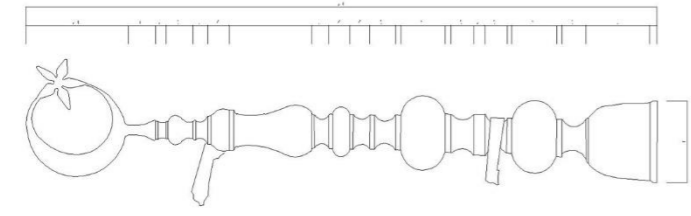

DİŞ GÖRÜNÜŞ

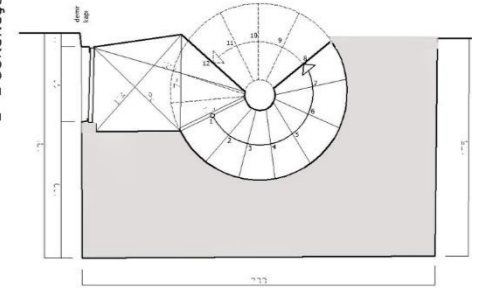
MİHRAP DUVARI SİSTEM DETAYI SD2

ÖLÇEK: 1/20

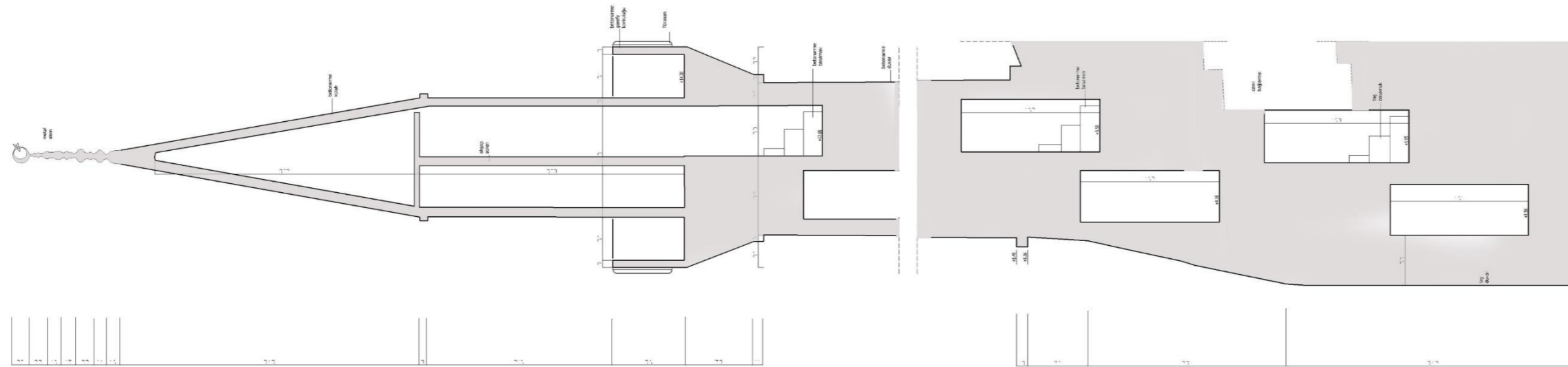
RÖLÖVE 16/26

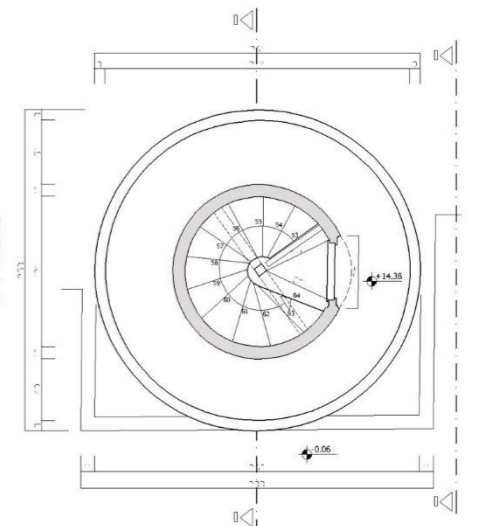
2 - 2 GÖRÜŖÜŖÜ

PLAN

1-1 KESİTİ

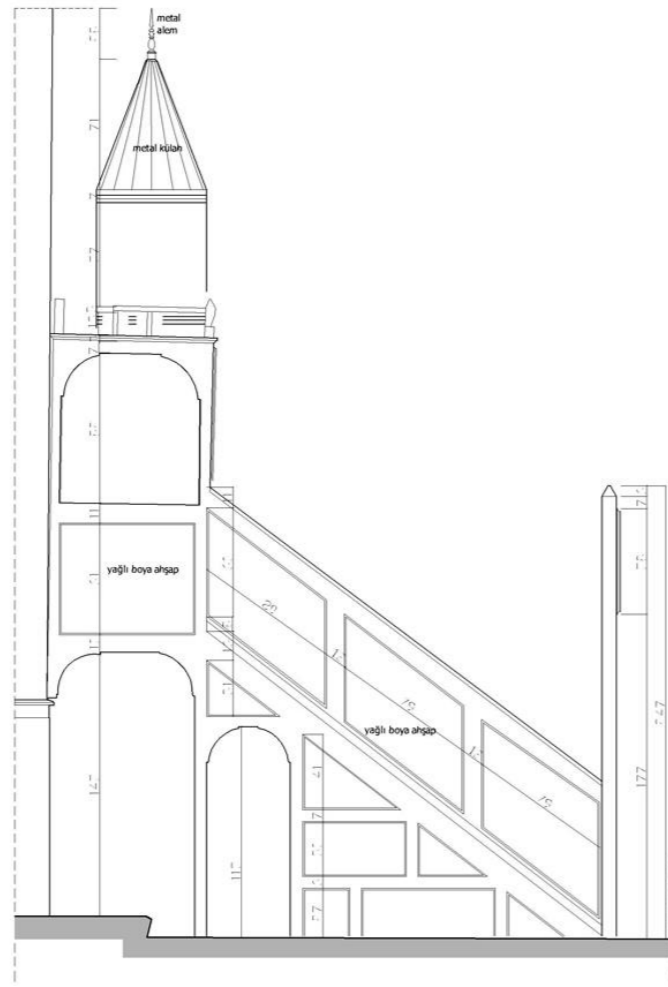

ŞEREF PLANI

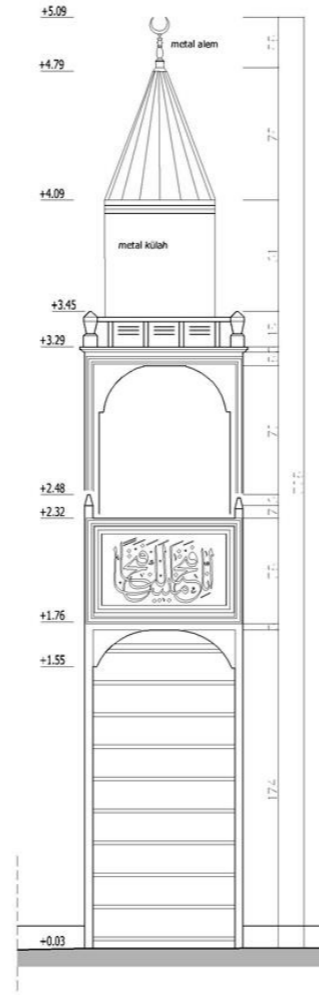
MİNARE SD3

ÖLÇEK: 1/20

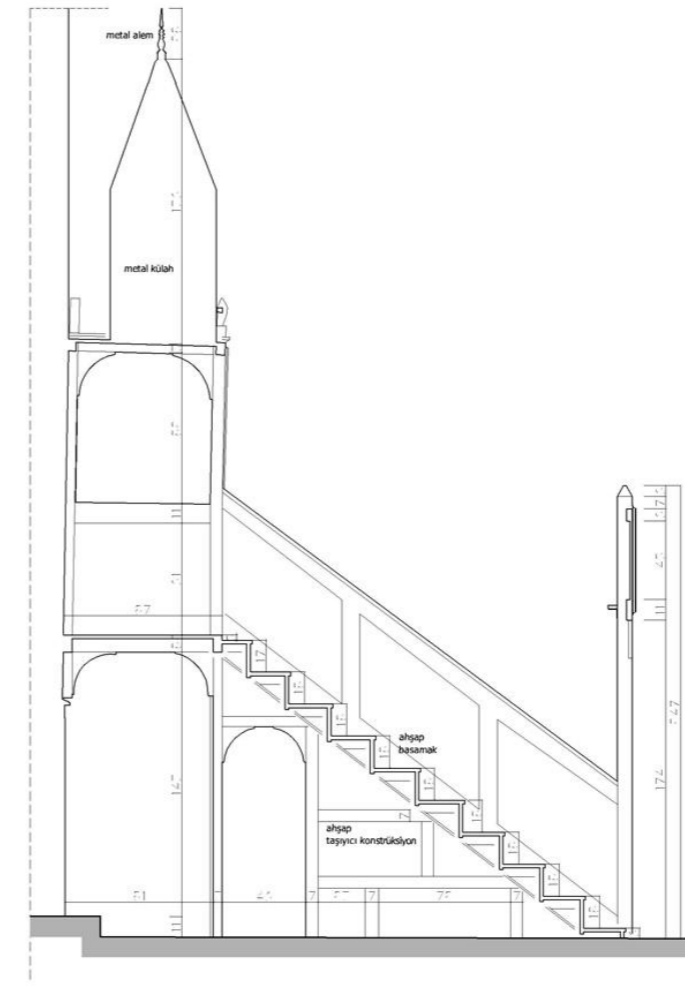
RÖLÖVE 17/26

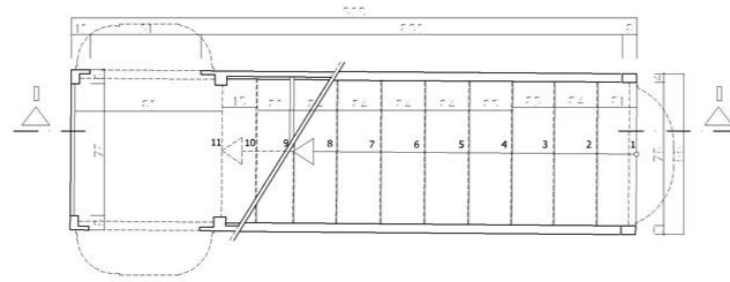
YAN GÖRÜNÜŞ

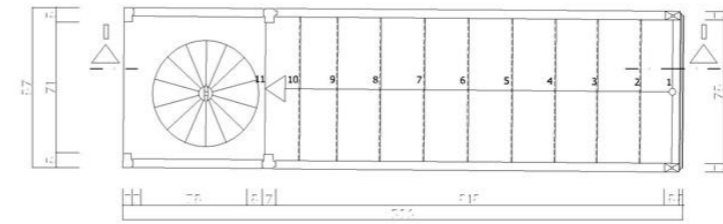
ÖN GÖRÜNÜŞ

I-I KESİTİ

PLAN

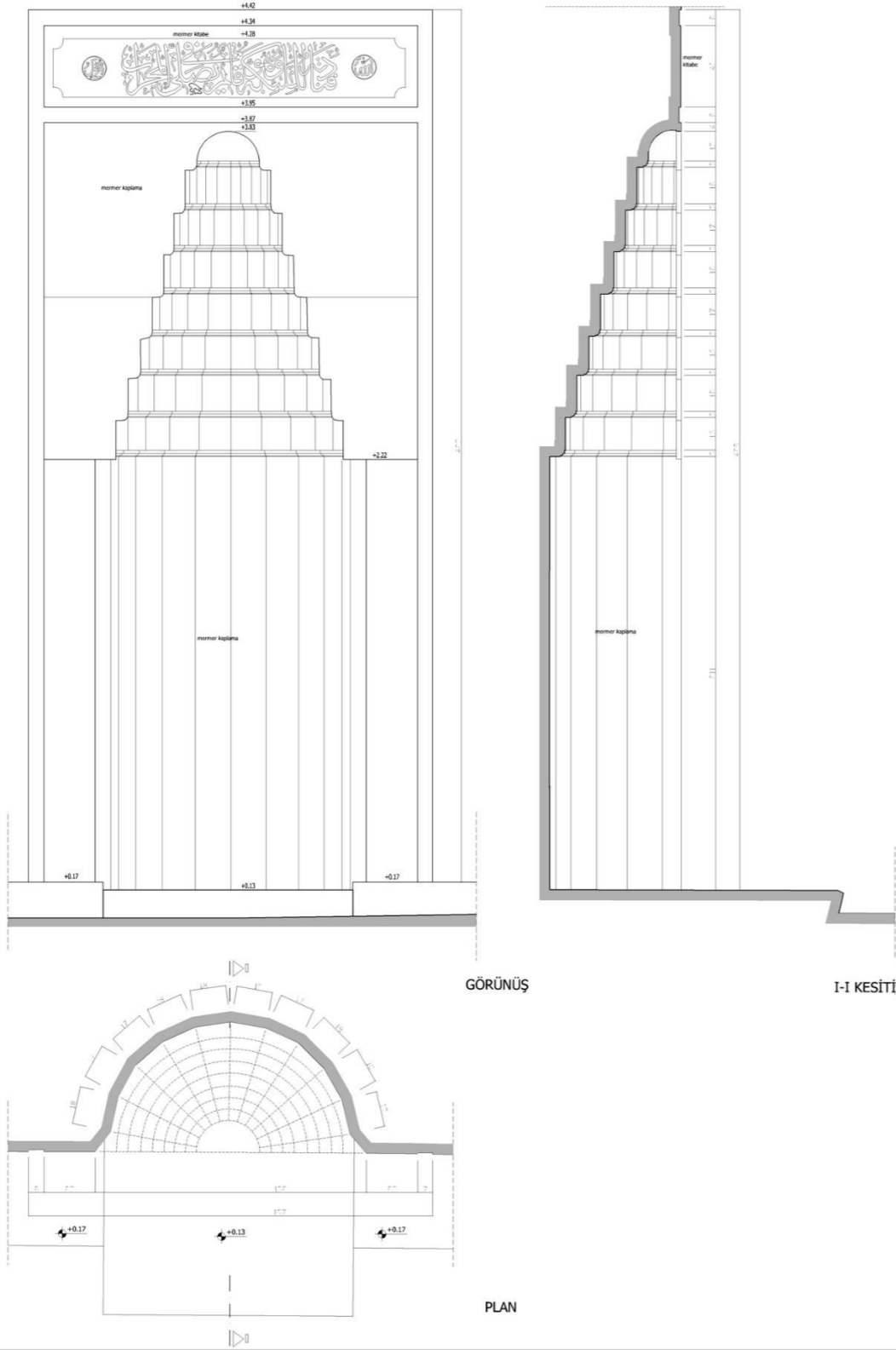

PLAN

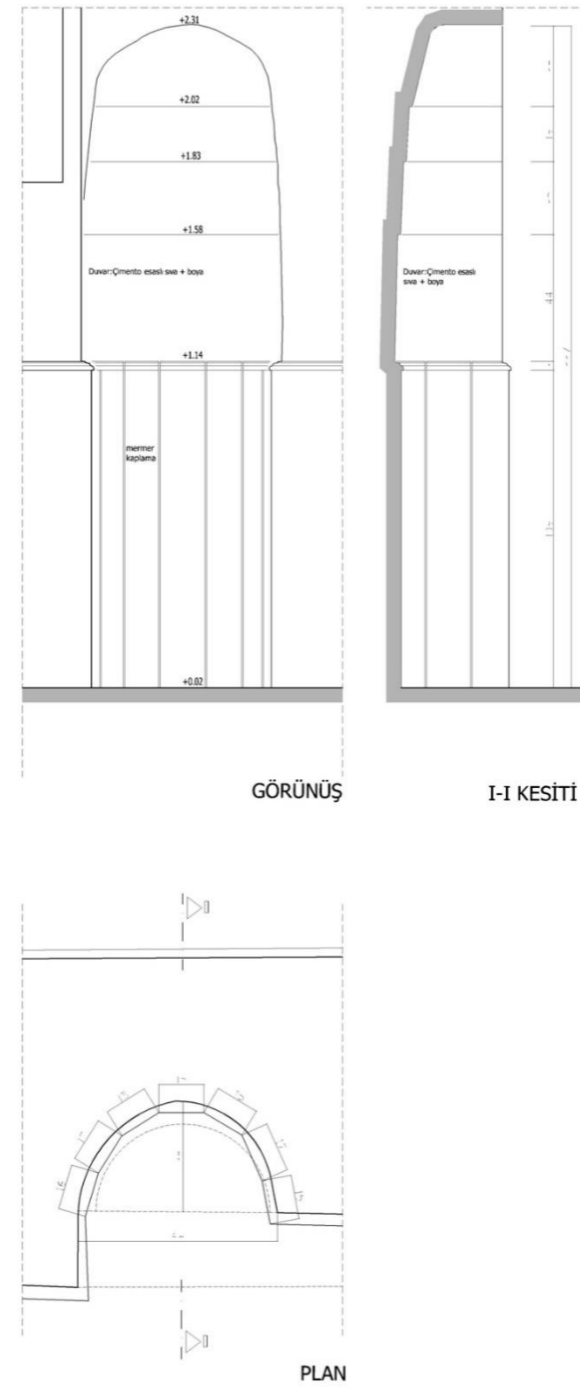
MİNBER DETAYI SD4

ÖLÇEK: 1/20

RÖLÖVE 18/26

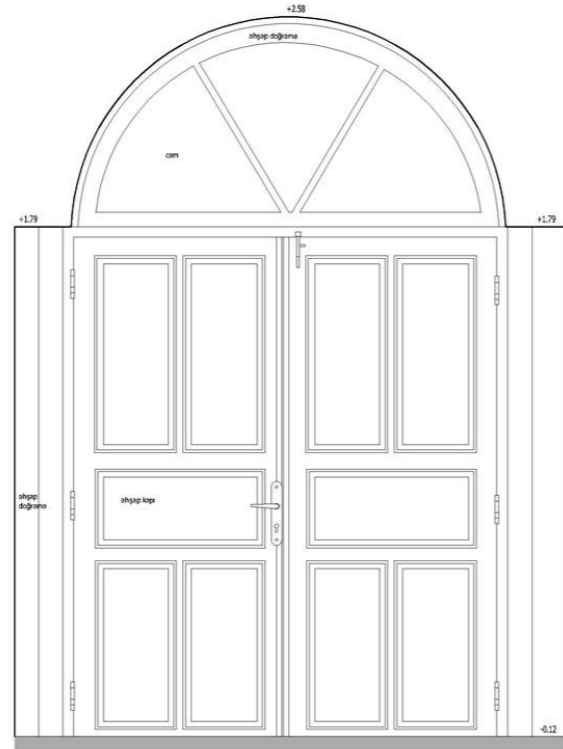

MİHRAP DETAYI D1 ÖLÇEK: 1/10 RÖLÖVE 19/26

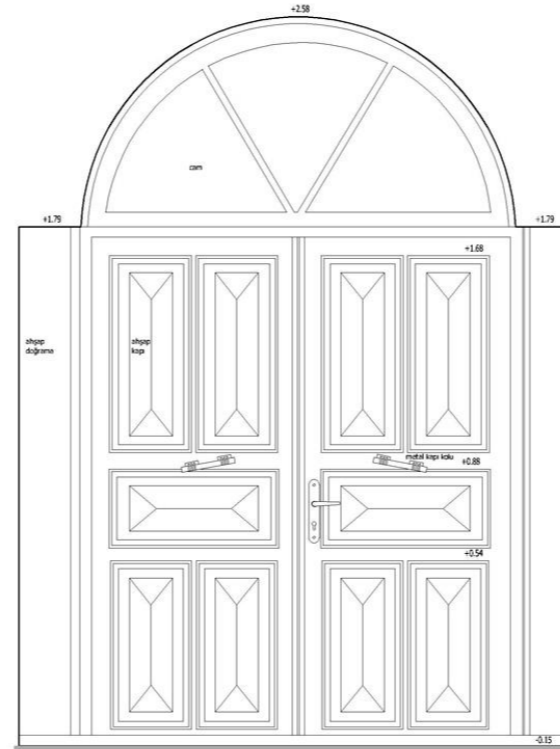

SON CEMAAT MİHRABI

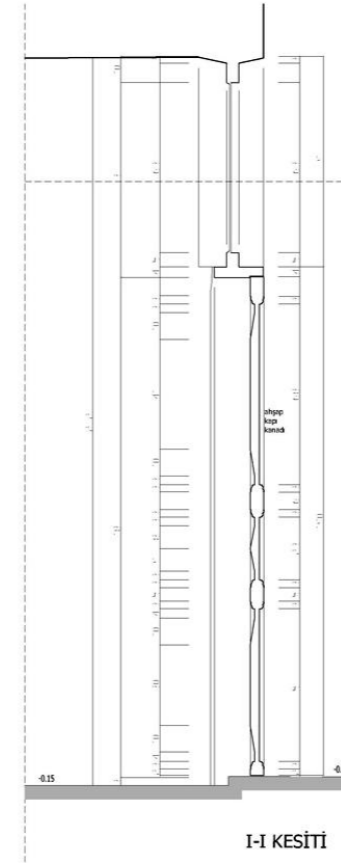
D2 1/10 RÖLÖVE 20/26

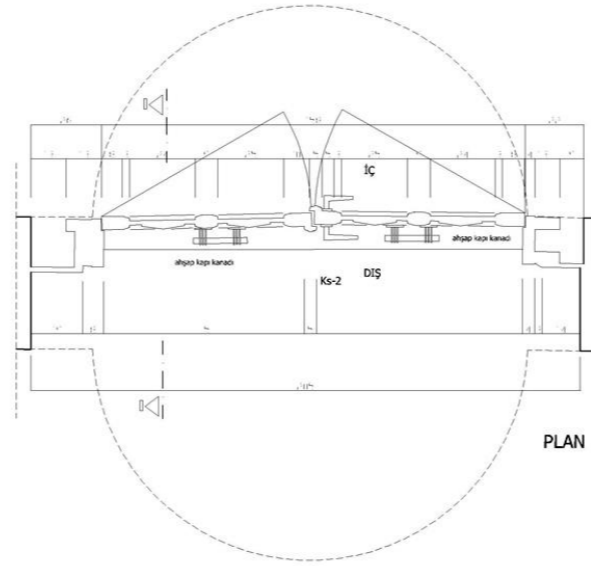
İÇ GÖRÜNÜŞ

DIŞ GÖRÜNÜŞ

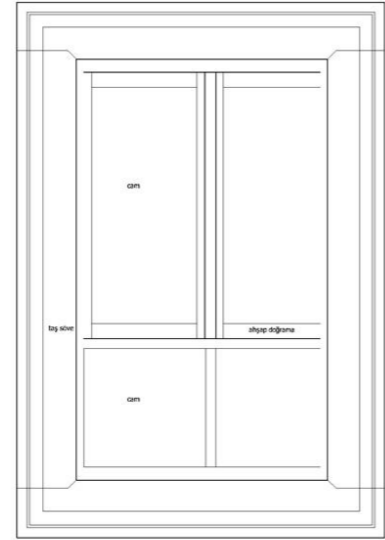
I-I KESİTİ

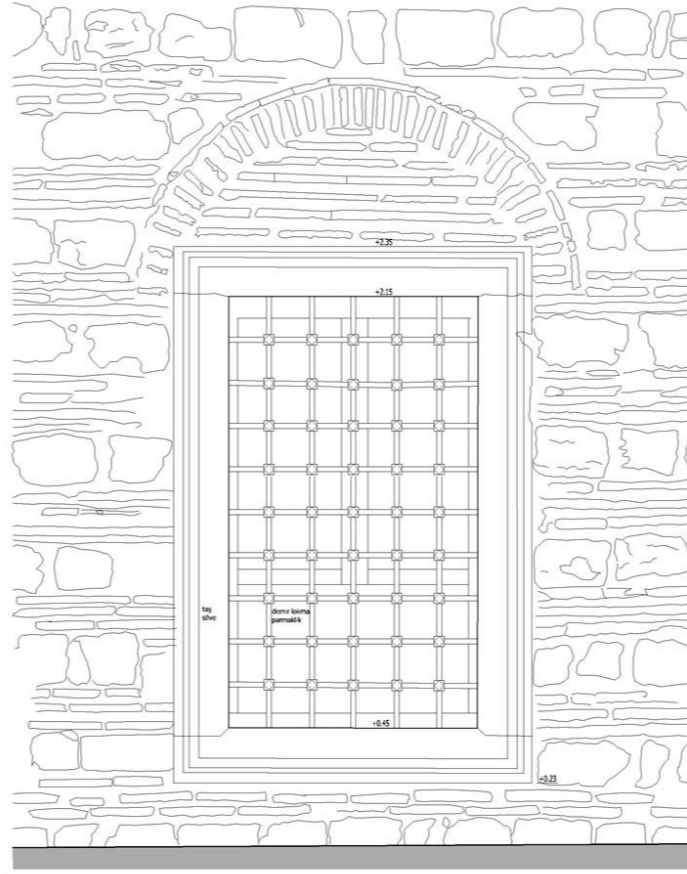
AHŞAP KAPI DETAYI D4

ÖLÇEK: 1/10

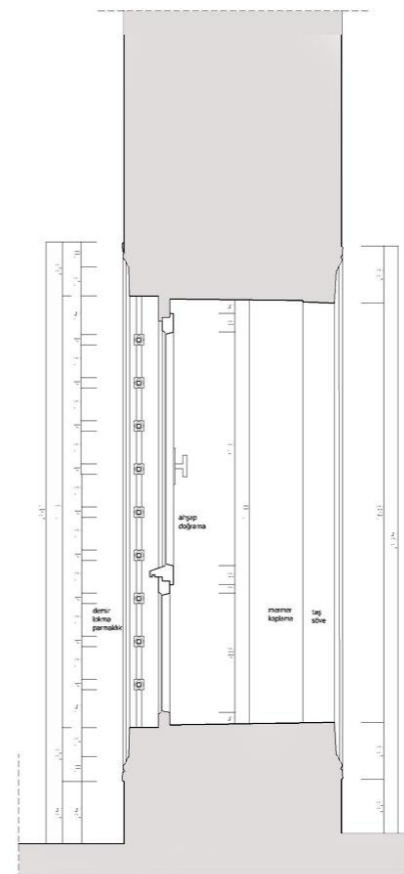
RÖLÖVE 22/26

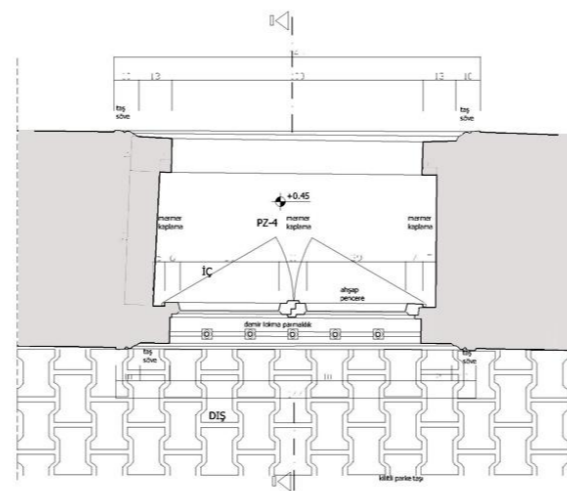
İÇ GÖRÜNÜŞ

DIŞ GÖRÜNÜŞ

I-I KESİTİ

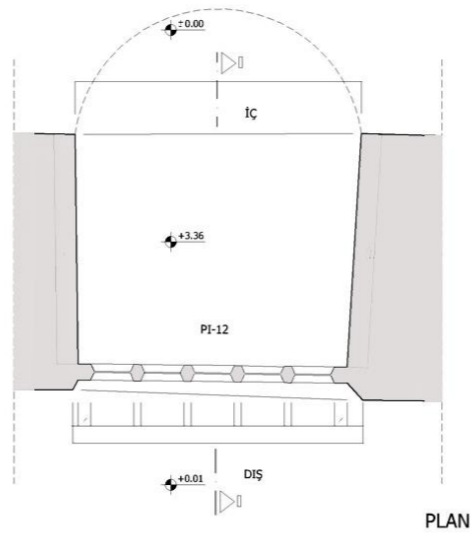
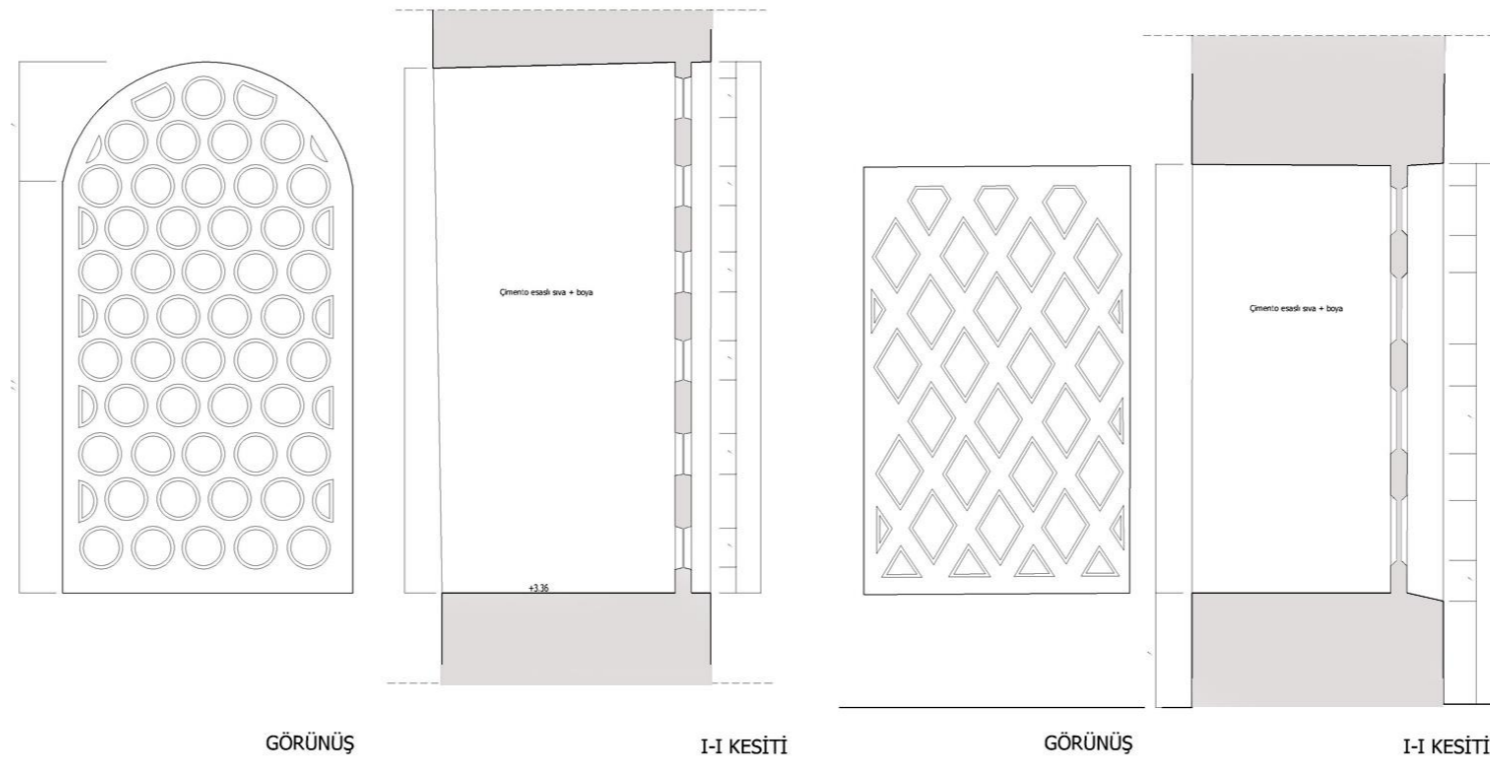

PLAN

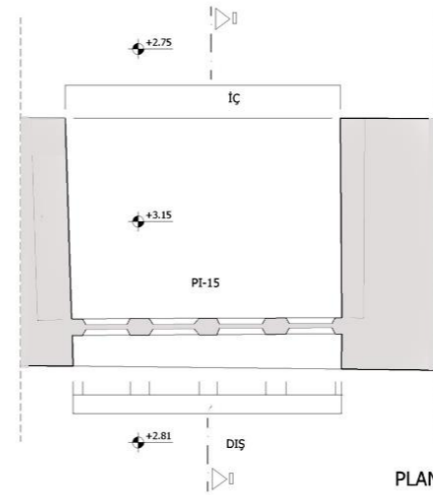
AHŞAP PENCERE DETAYI D7

ÖLÇEK: 1/10

RÖLÖVE 24/26

D5

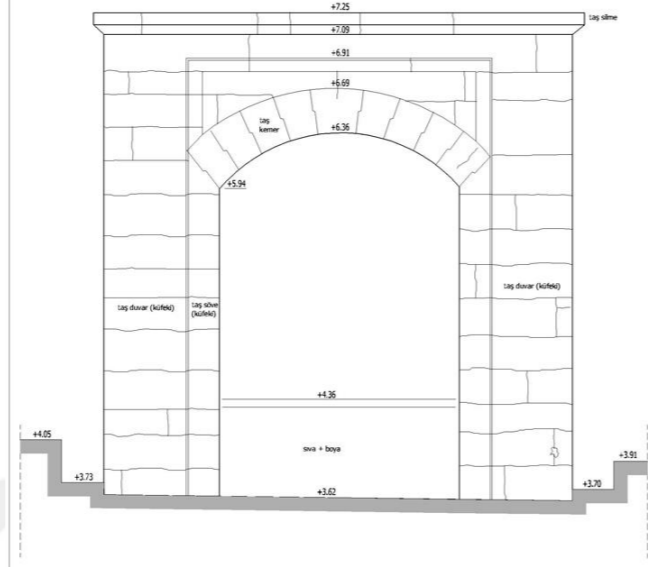

D6

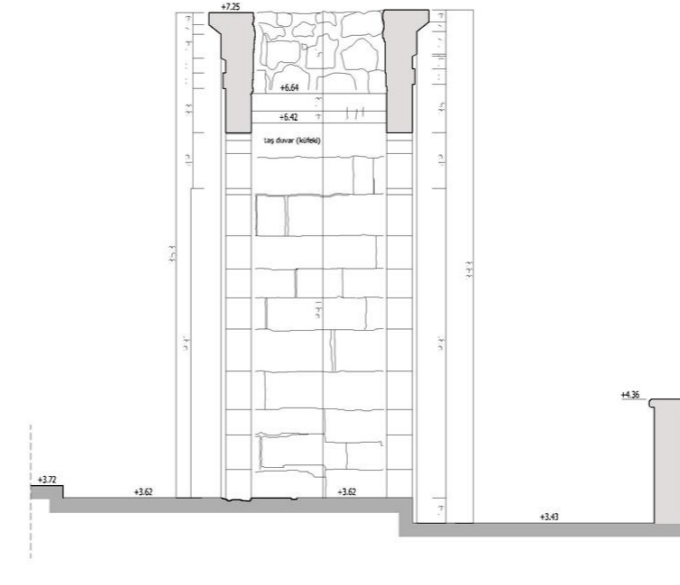
REVZEN DETAYI D5 - D6

ÖLÇEK: 1/10

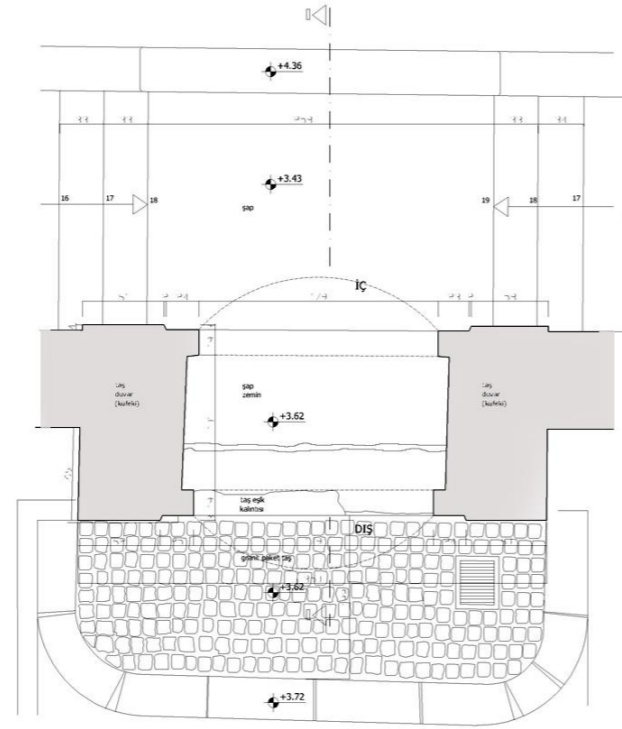
RÖLÖVE 23/26

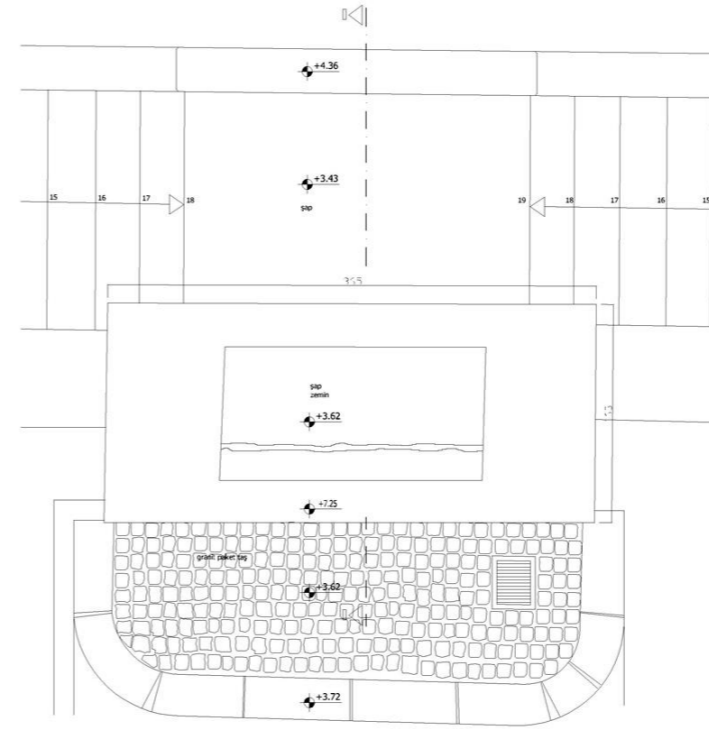
ÖN GÖRÜNÜŞ

I-I KESİTİ

PLAN

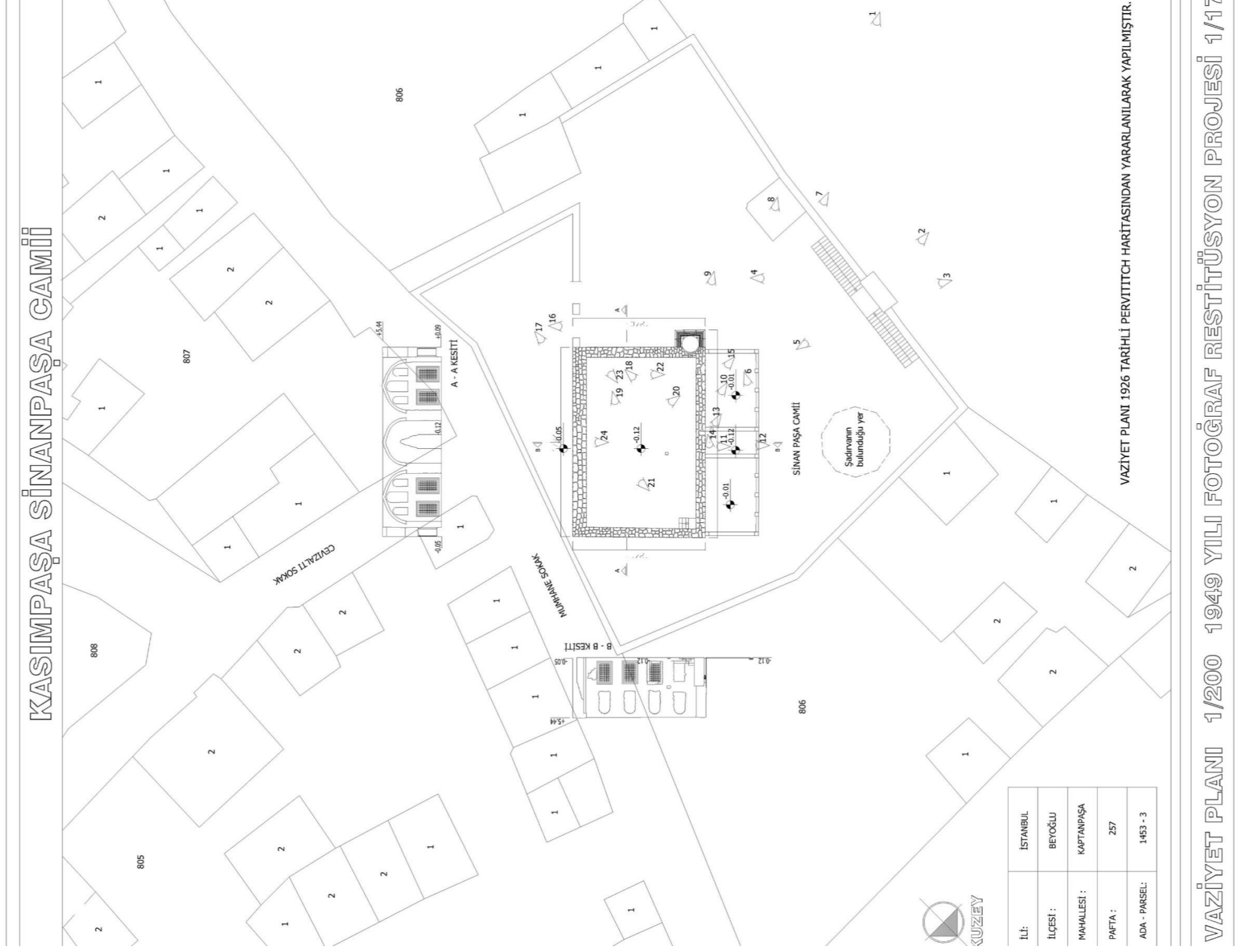

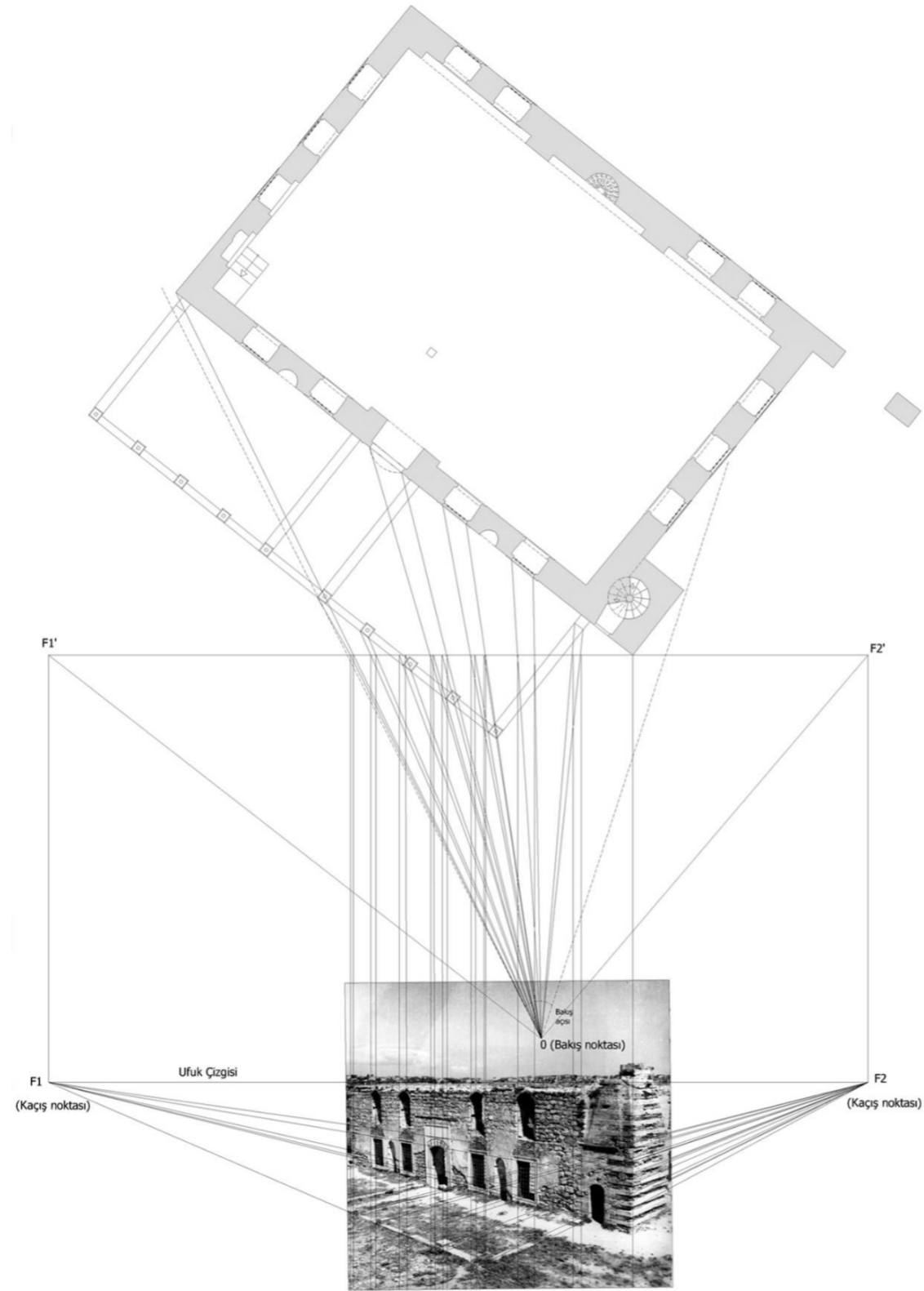
ÇATI PLANI

AVLU KAPISI

ÖLÇEK: 1/20

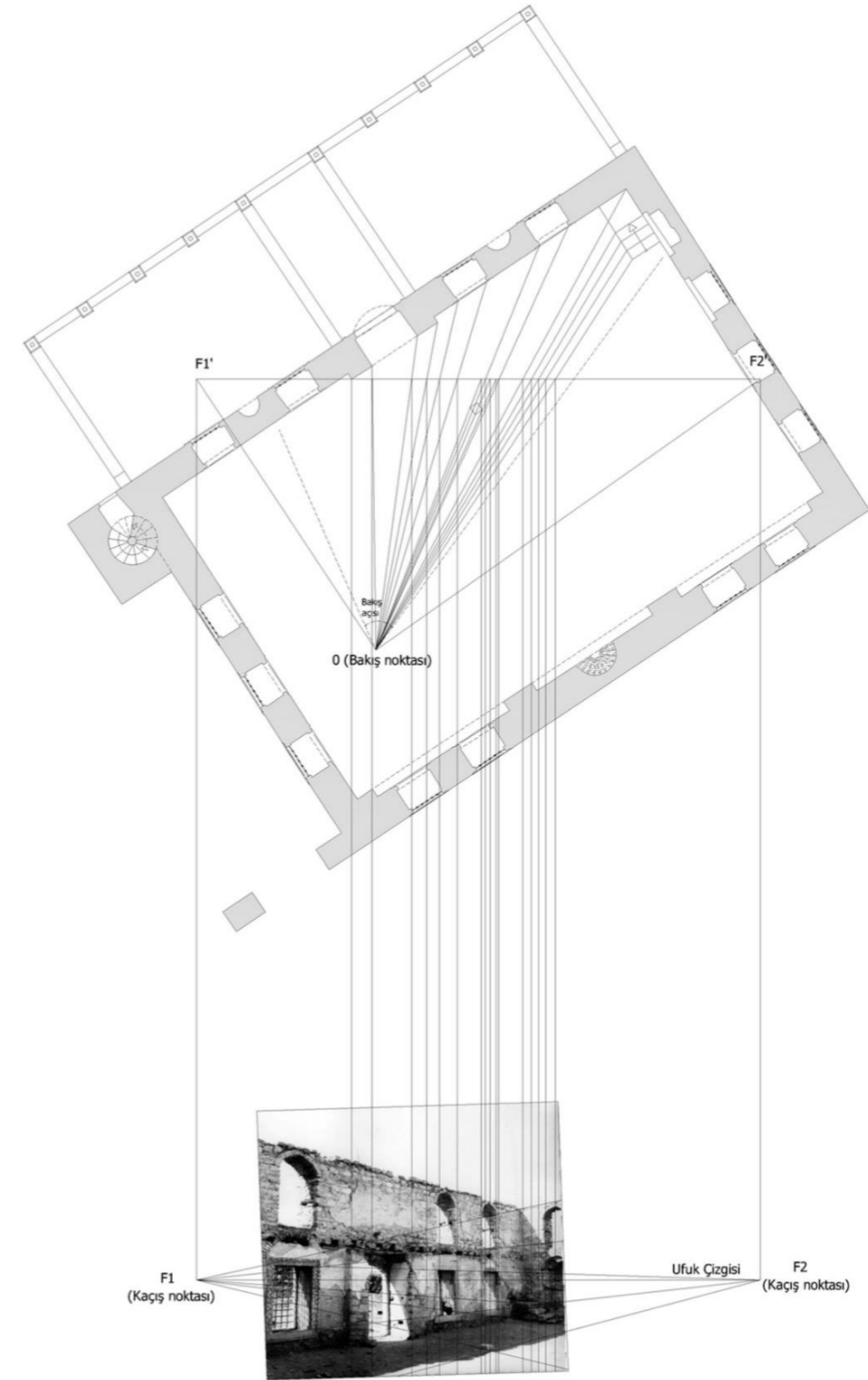
RÖLÖVE 25/26

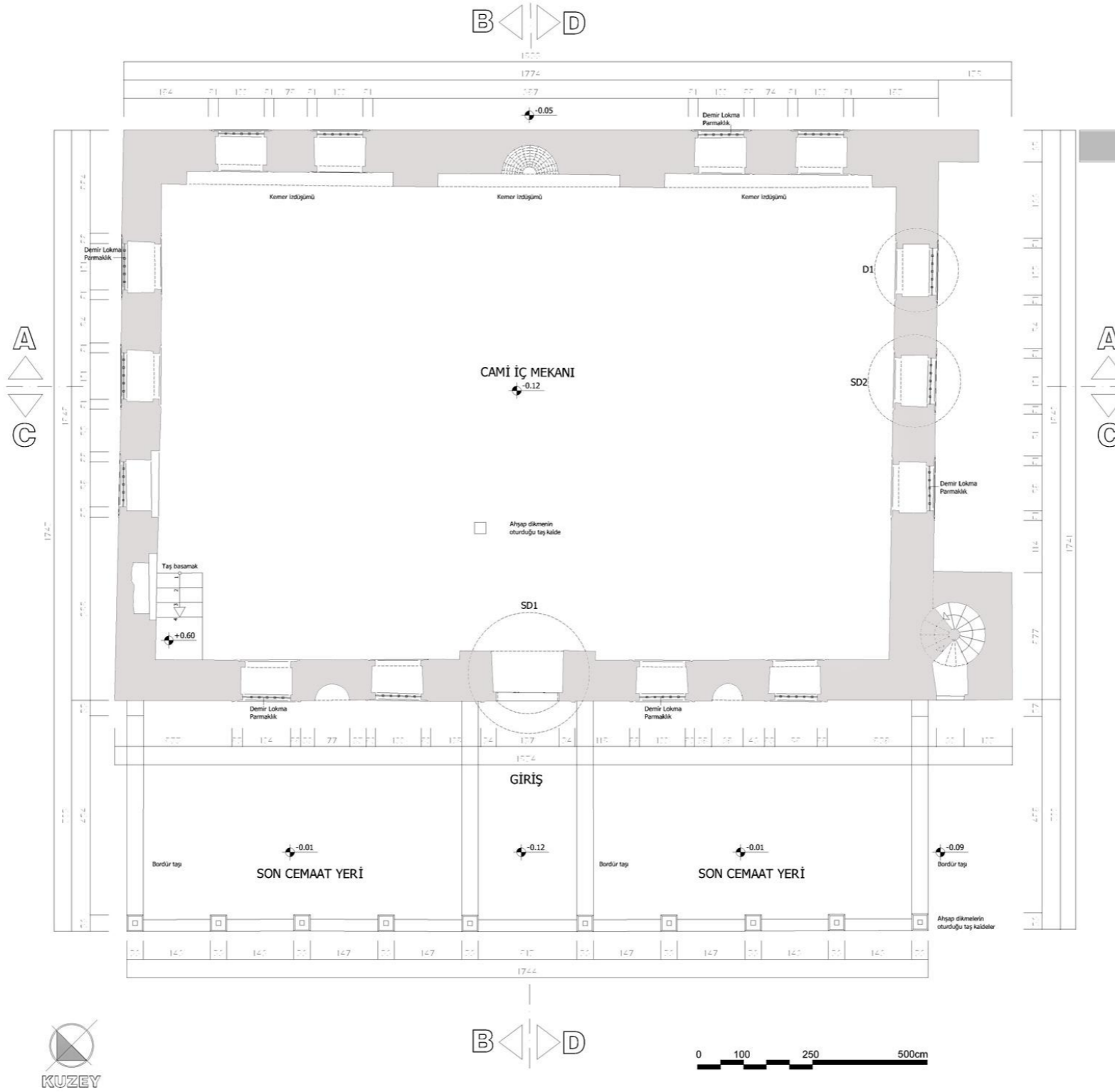
PERSFEKTİF ÇİZİMİ YÖNTEMİ İLE 7 NUMARALI FOTOĞRAFTAN YARARLANILARAK SAPTANAN SON CEMAAT YERİ DİKMELERİNİN YERLERİ RESTORASYON ÇALIŞMASI SIRASINDA ORTAYA ÇIKACAK İZLERE GÖRE KESİNLİK KAZANACAKTIR.

1949 YILI FOTOĞRAF RESTİTÜSYON PROJESİ 2/17

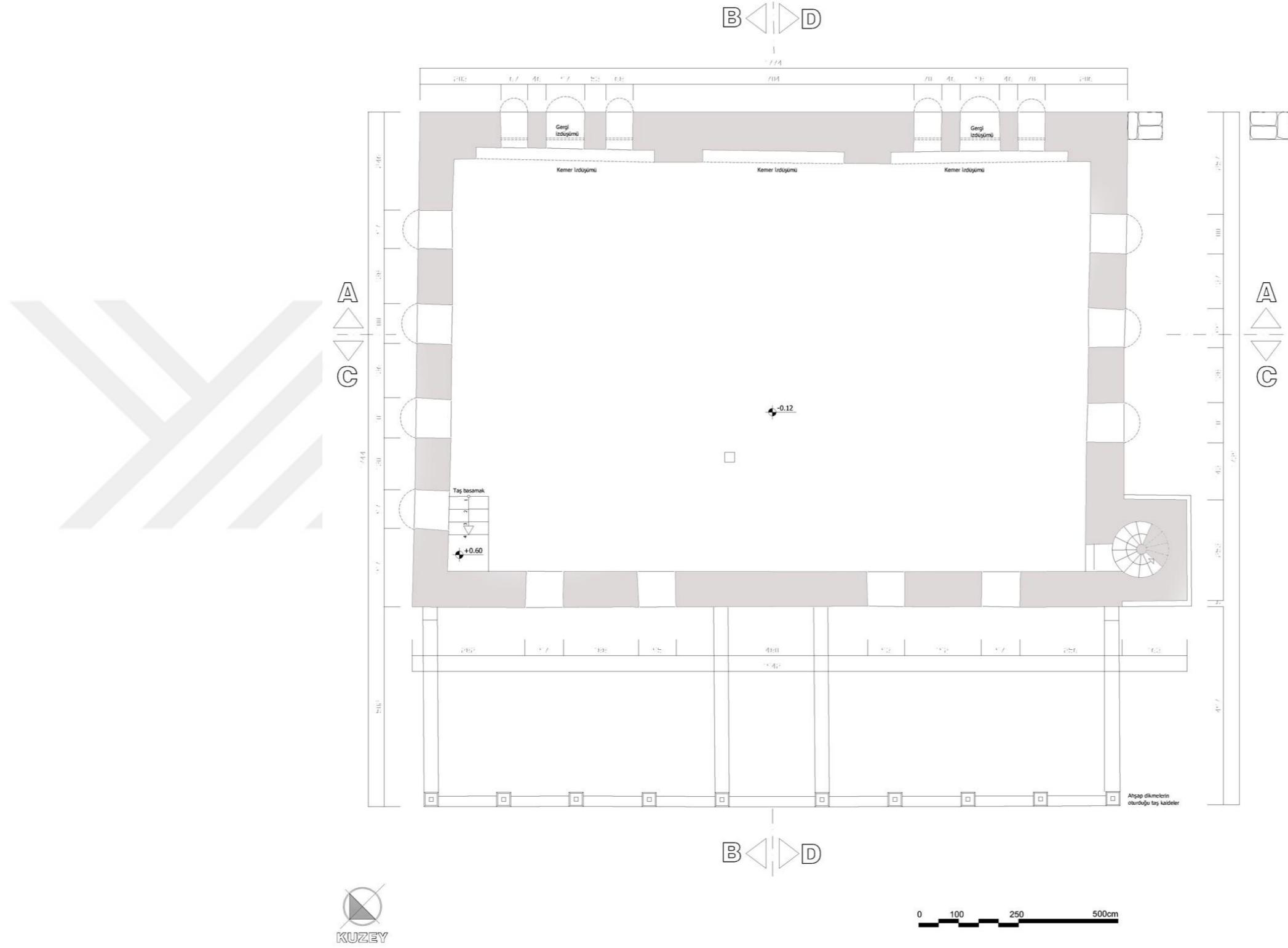

PERSFEKTİF ÇİZİMİ YÖNTEMİ İLE 18 NUMARALI FOTOĞRAFTAN YARARLANILARAK SAPTANAN MAHFİL KATI DİKMELERİNİN VE MAHFİLE ÇIKIŞ MERDİVENİNİN YERLERİ RESTORASYON ÇALIŞMASI SIRASINDA ORTAYA ÇIKACAK İZLERE GÖRE KESİNLİK KAZANACAKTIR .

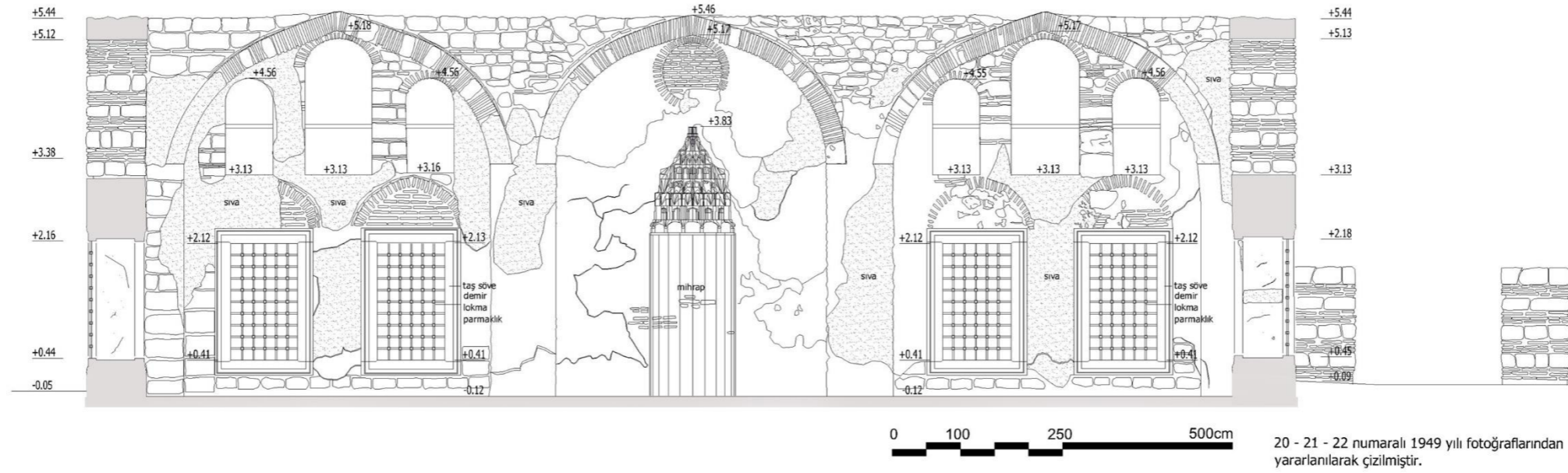
1949 YILI FOTO. RESTİTÜSYON PROJESİ 3/17

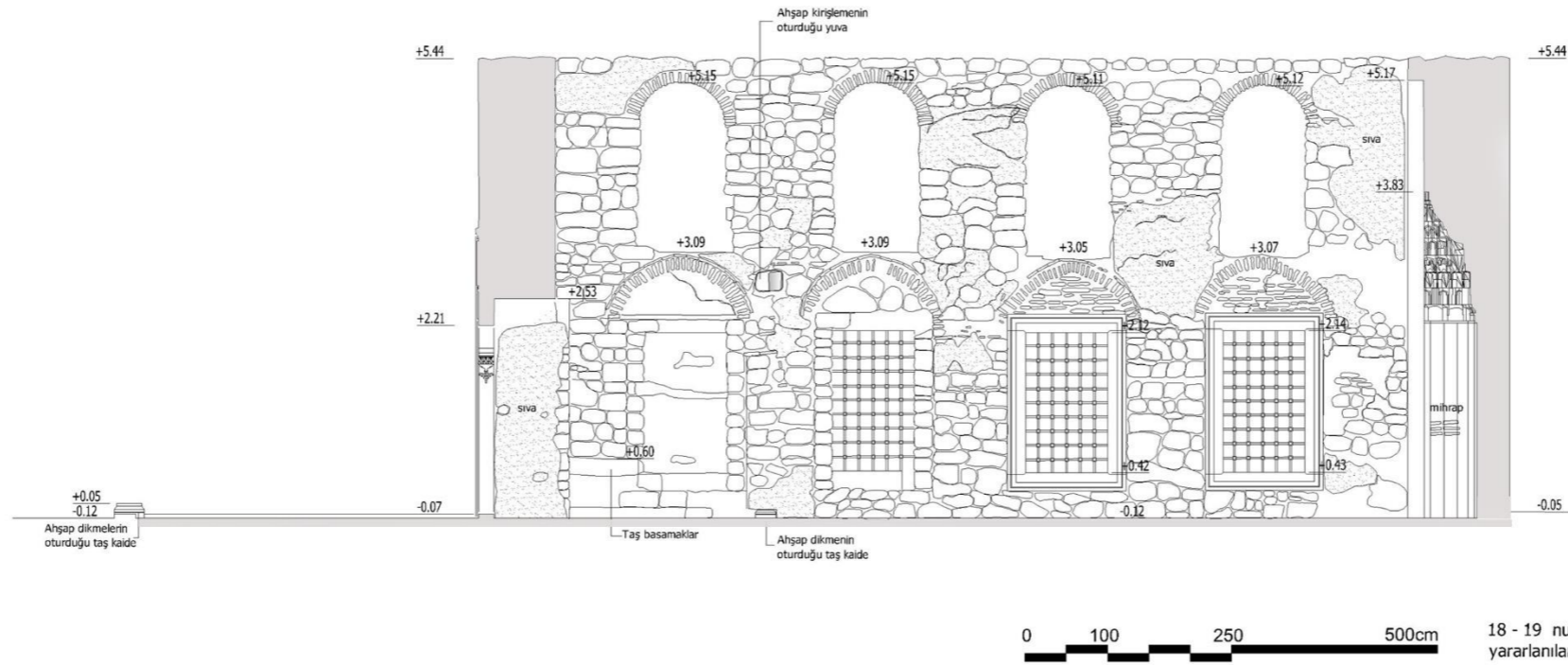
ZEMİN KAT PLANI 1/50 1949 YILI FOTOĞRAF RESTİTÜSYON PROJESİ 4/17

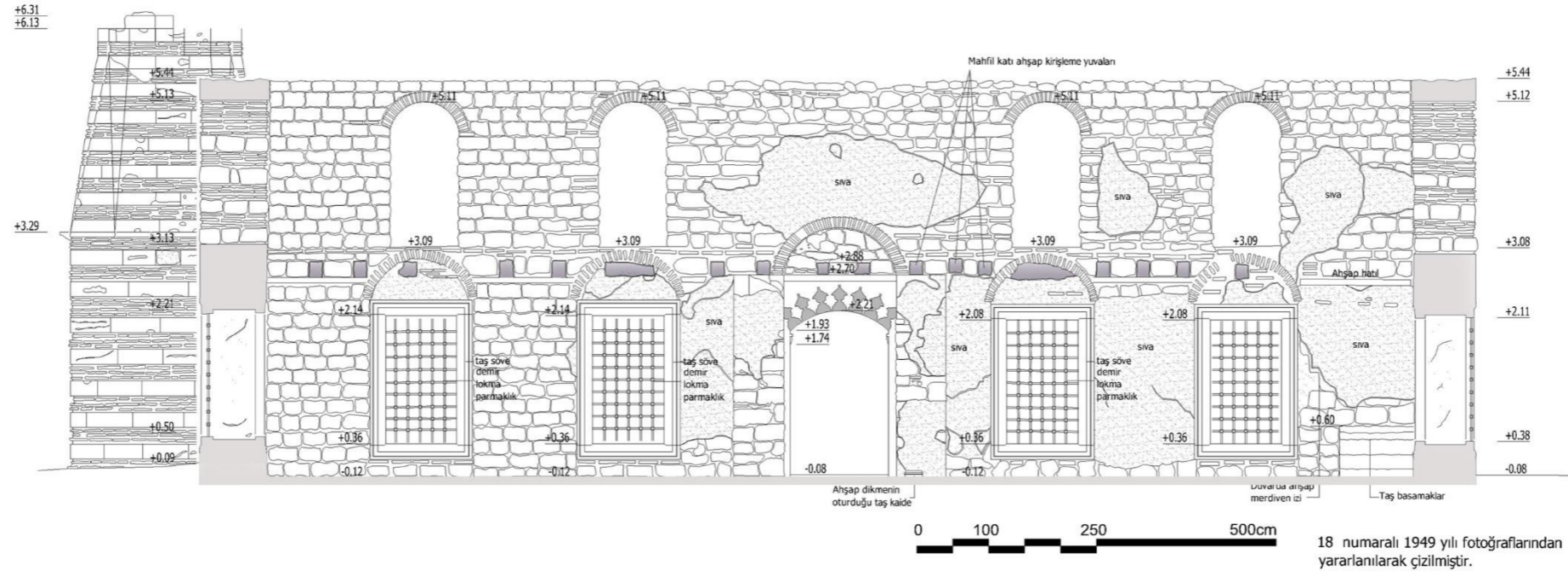
I. KAT PLANI 1/50 1949 YILI FOTOĞRAF RESTİTÜSYON PROJESİ 5/17

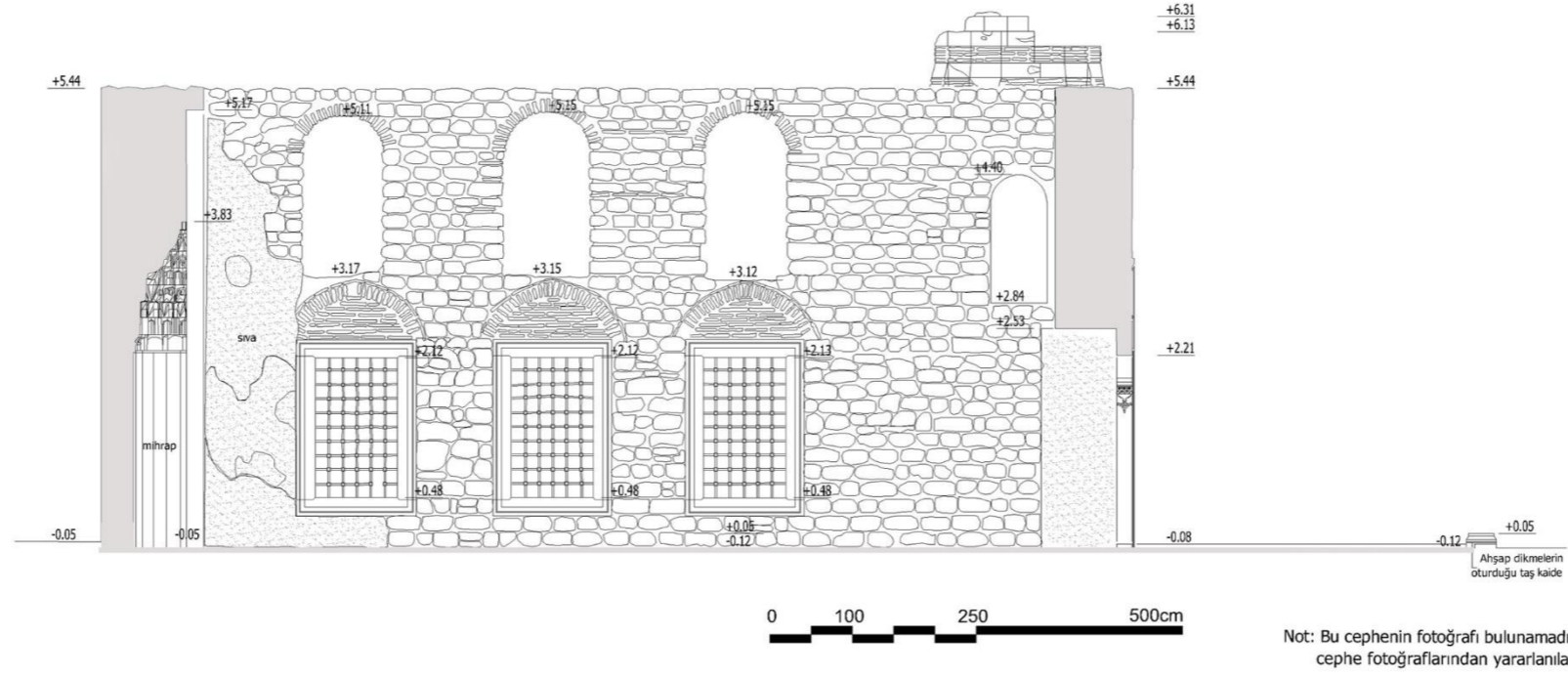
A - A KESİTİ 1/50 1949 YILI FOTOĞRAF RESTİTÜSYON PROJESİ 6/17

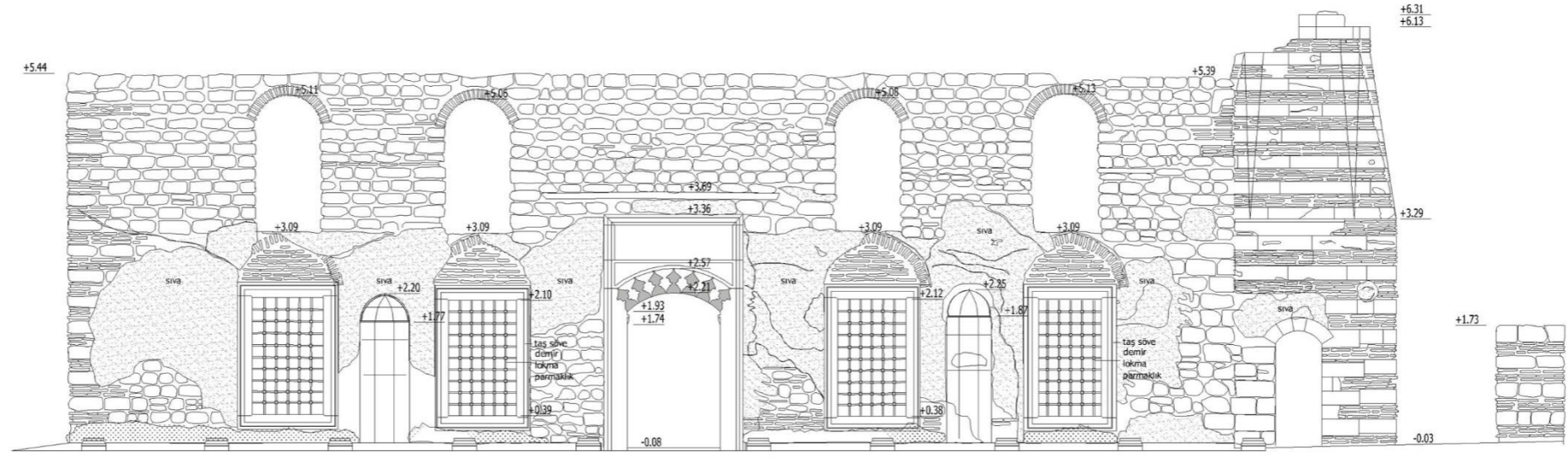
B - B KESİTİ 1/50 1949 YILI FOTOĞRAF RESTİTÜSYON PROJESİ 7/17

C - C KESİTİ 1/50 1949 YILI FOTOĞRAF RESTİTÜSYON PROJESİ 8/17

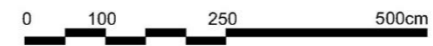
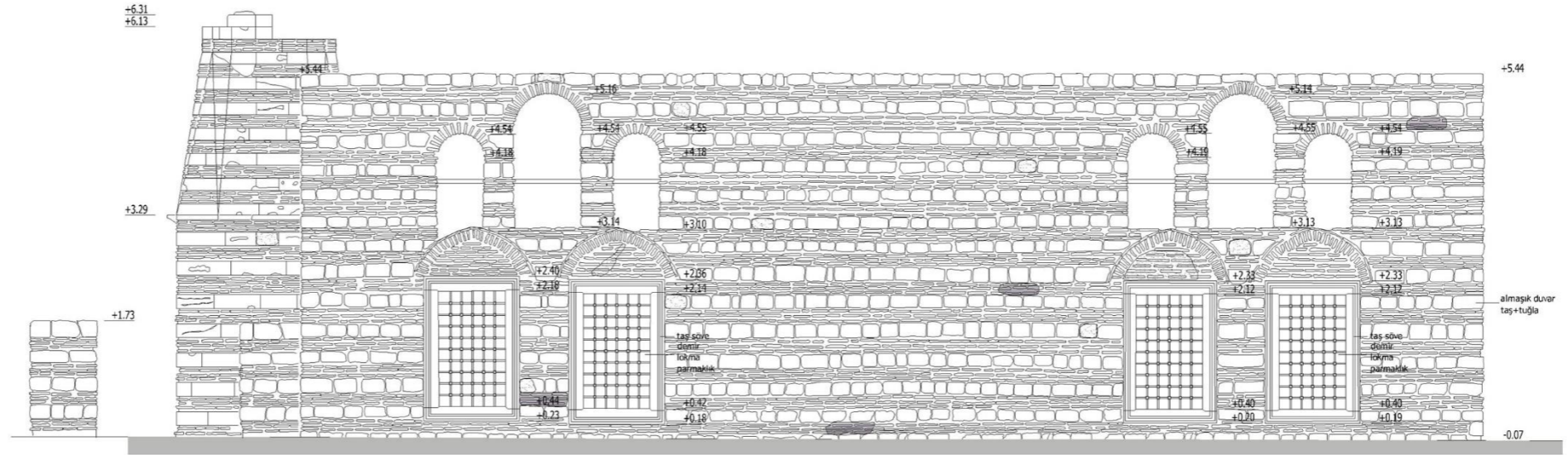

D - D KESİTİ /50 1949 YILI FOTOĞRAF RESTİTÜSYON PROJESİ 9/17

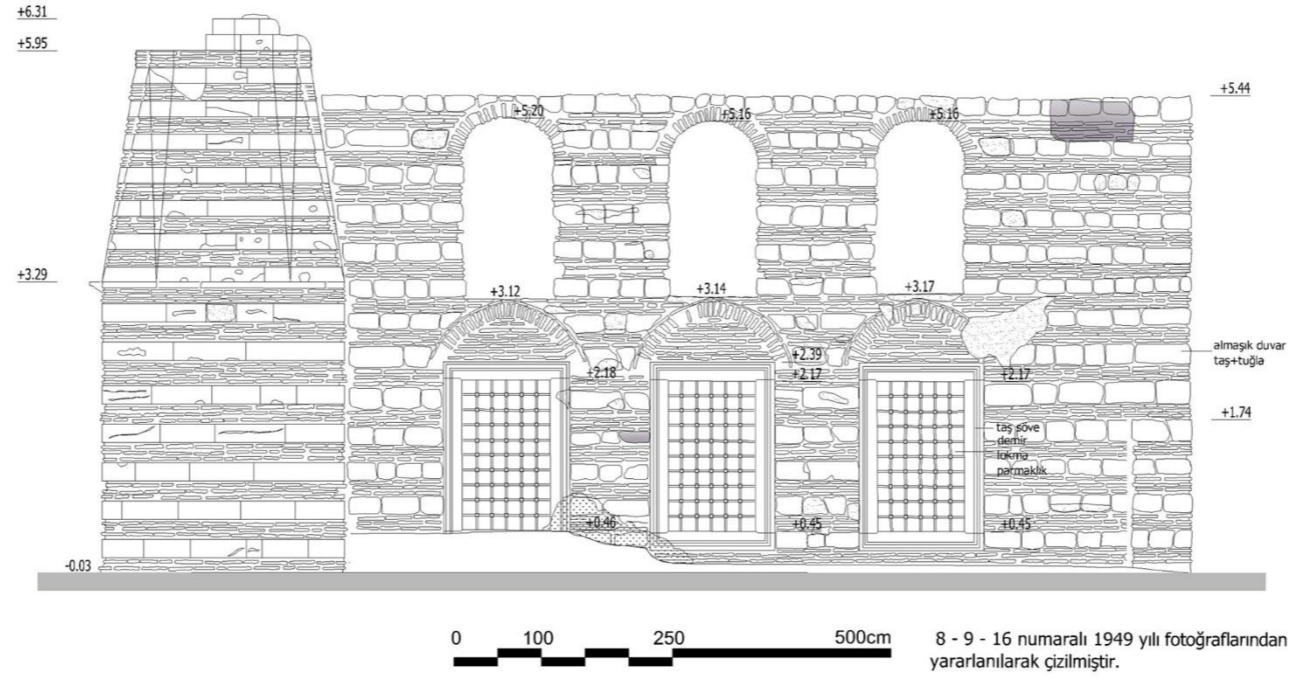
7 - 8 - 9 - 10 - 11 - 12 - 15 numaralı 1949 yılı fotoğraflarından yararlanılarak çizilmiştir.

KUZEYBATI CEPHESİ 1/50 1949 YILI FOTOĞRAF RESTİTÜSYON PROJESİ 10/17

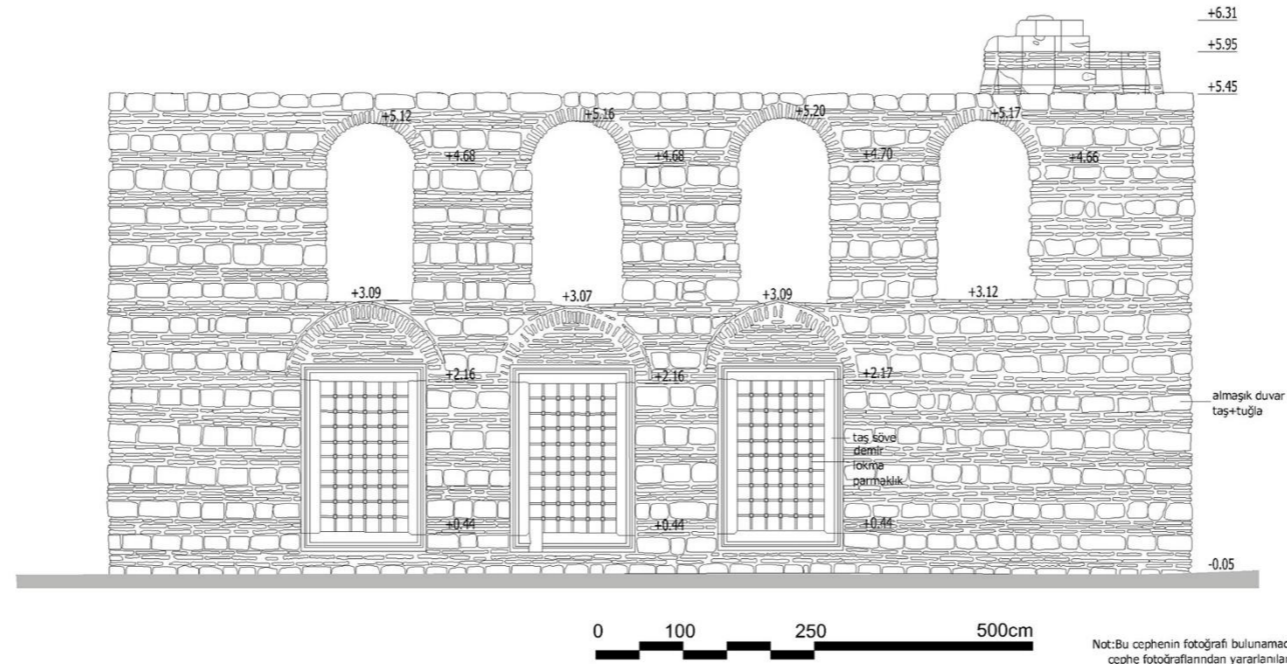

16 - 17 numaralı 1949 yılı fotoğraflarından yararlanılarak çizilmiştir.

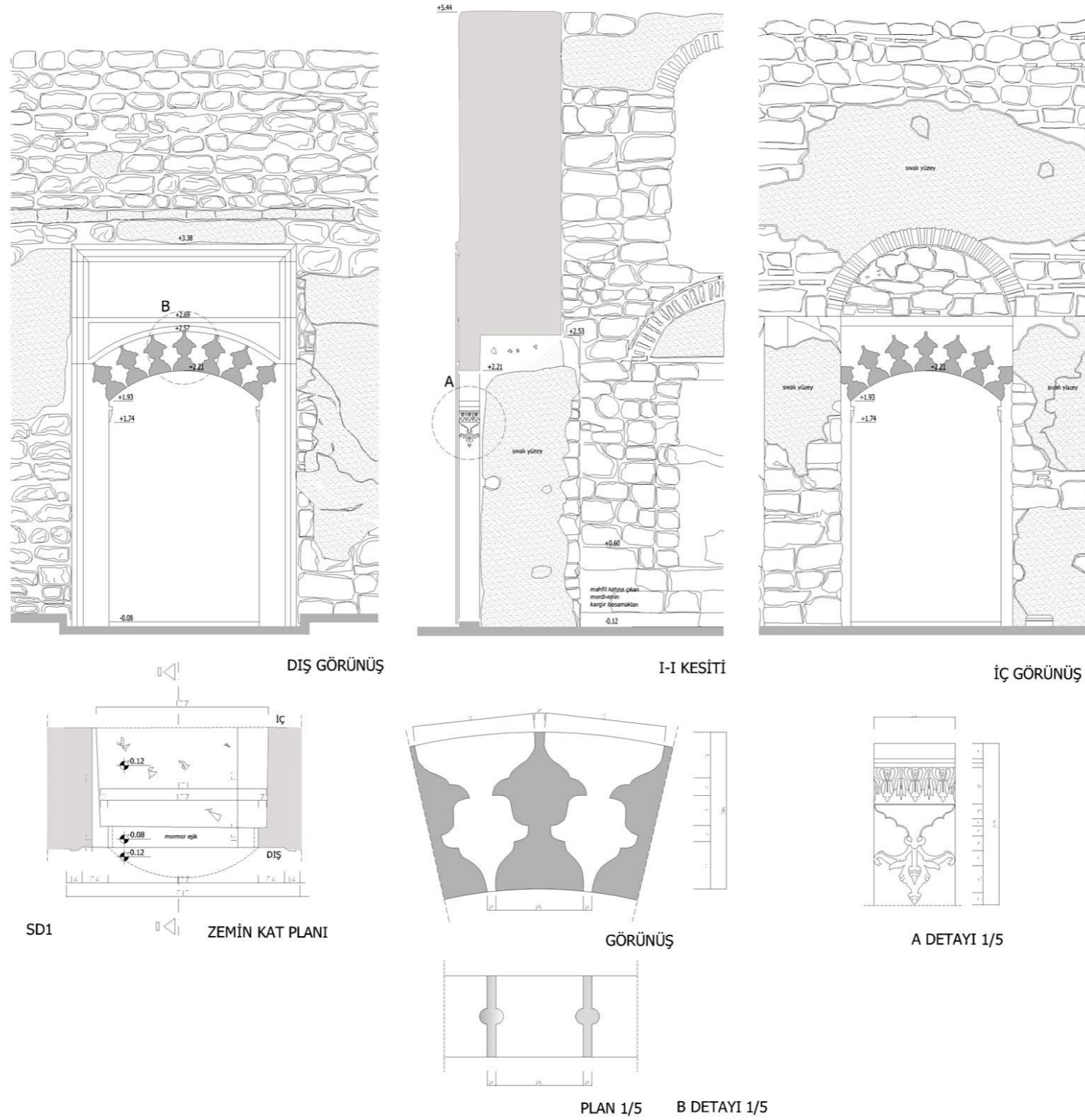
GÜNEYDOĞU CEPHESİ 1/50 1949 YILI FOTOĞRAF RESTİTÜSYON PROJESİ 11/17

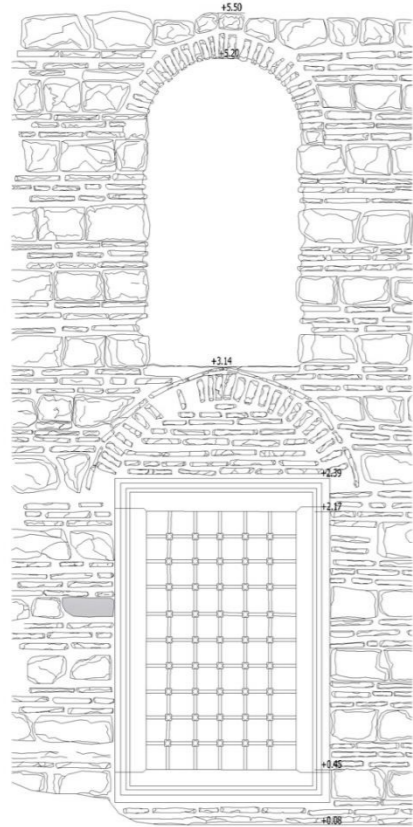
GÜNEYBATI CEPHESİ 1/50 1949 F. RESTİ P. 12/17

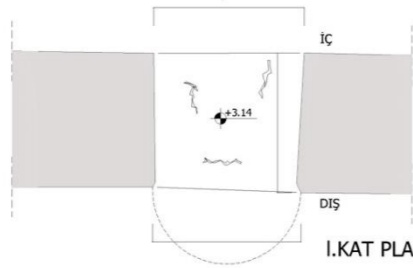
KUZEYDOĞU CEPHESİ 1/50 1949 F. RESTİ P. 13/17

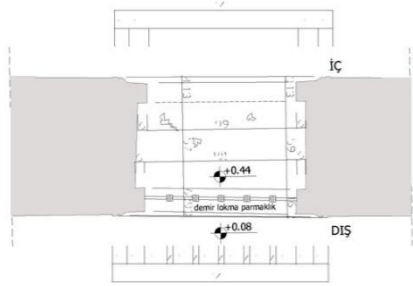
GİRİŞ SİSTEM DETAYI 1/20 1949 YILI FOTOĞRAF RESTİTÜSYON PROJESİ 14/17

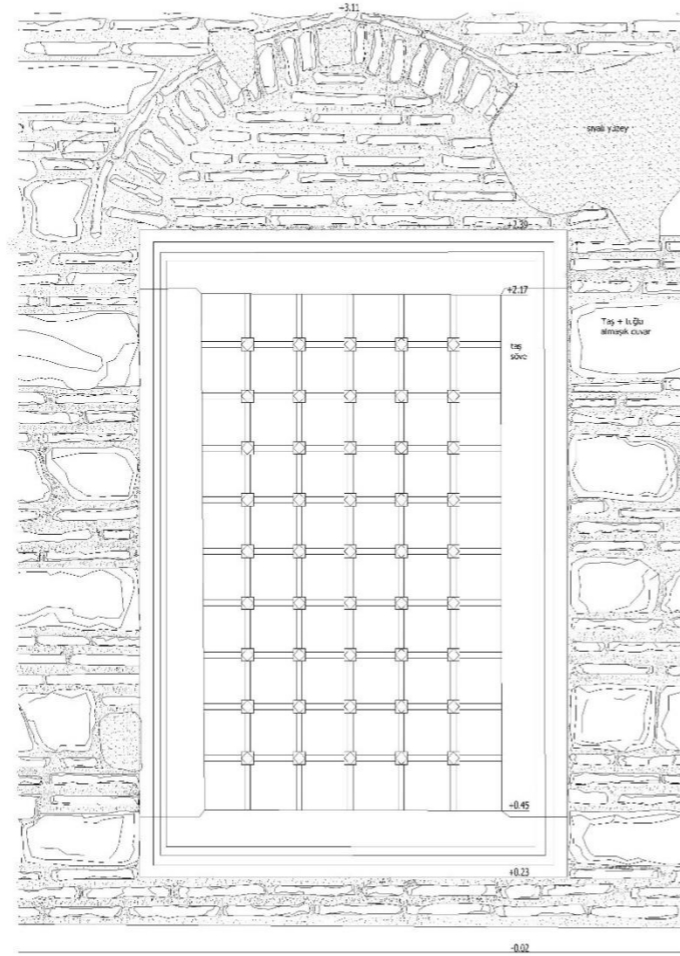
DIŞ GÖRÜNÜŞ

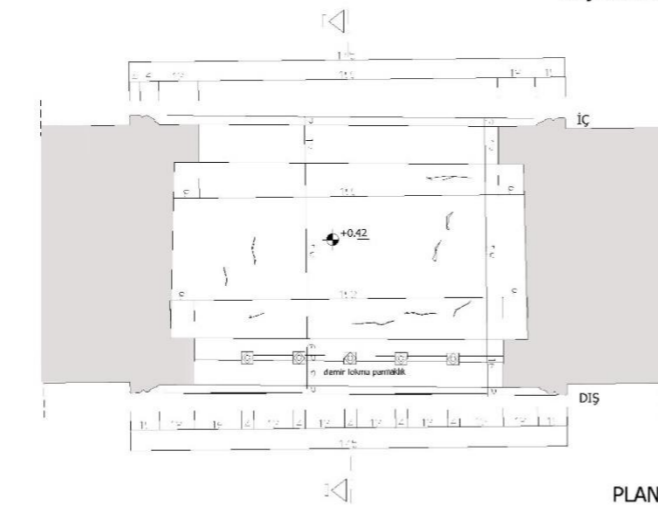
I.KAT PLANI

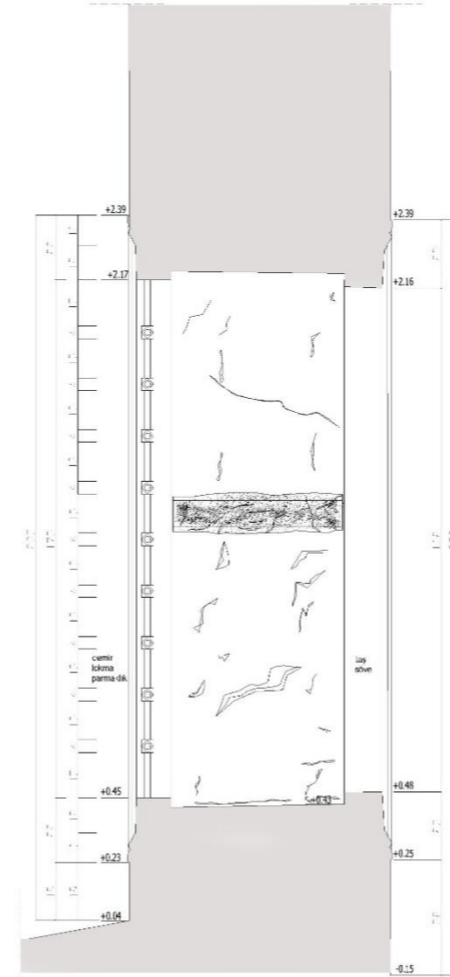
ZEMİN KAT PLANI

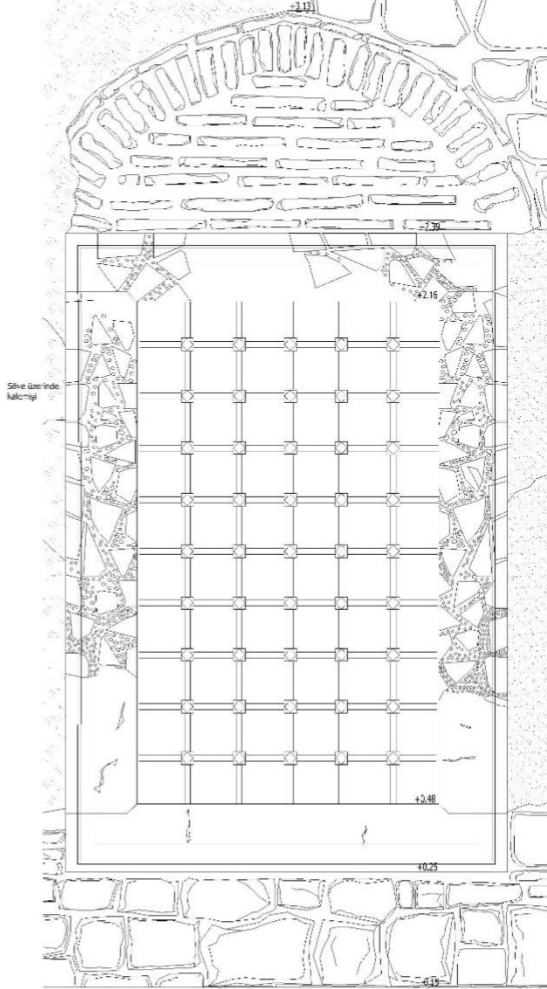
DIŞ GÖRÜNÜŞ

PLAN

I-I KESİTİ

İÇ GÖRÜNÜŞ

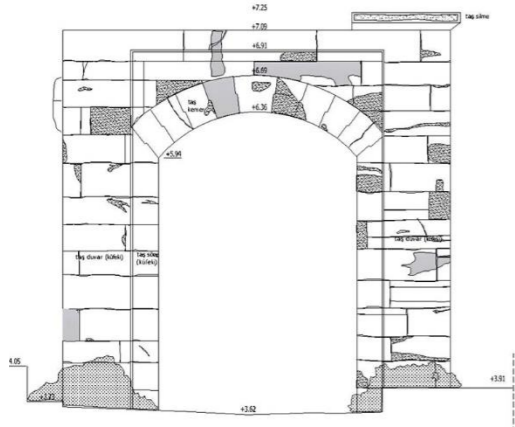
SD2 1/20 1949 F.R.P. 15/17

PENCERE DETAYI D1

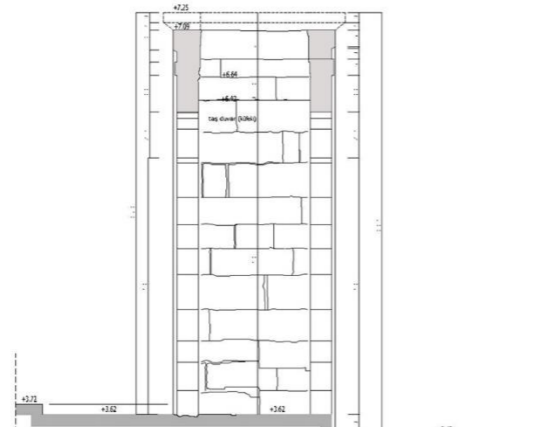
1/10

1949 YILI FOTOĞRAF RESTİTÜSYON PROJESİ 16/17

KASIMPAŞA SİNANPAŞA CAMİİ

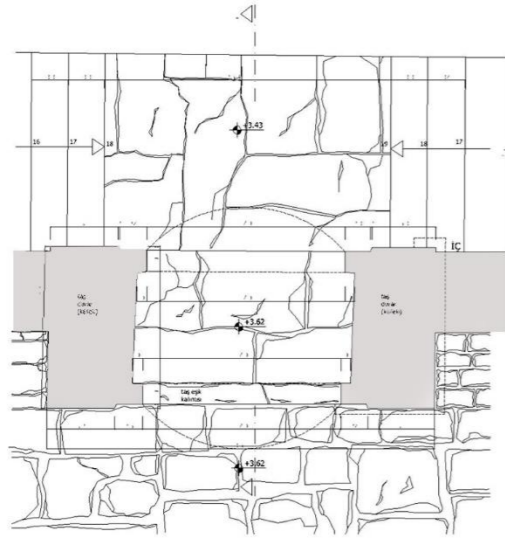
ÖN GÖRÜNÜŞ

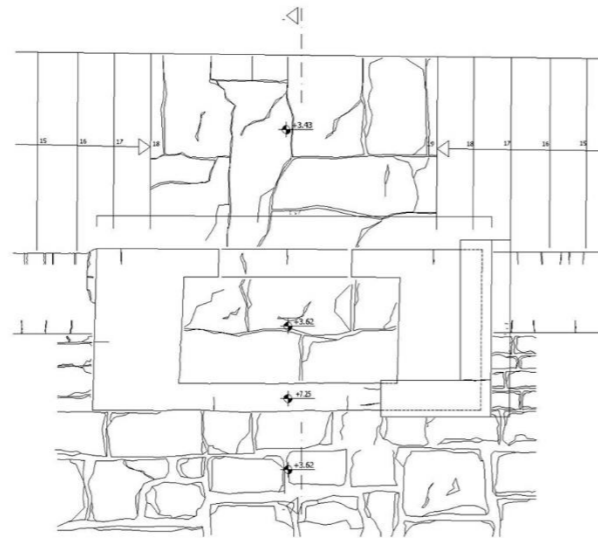
I-I KESİTİ

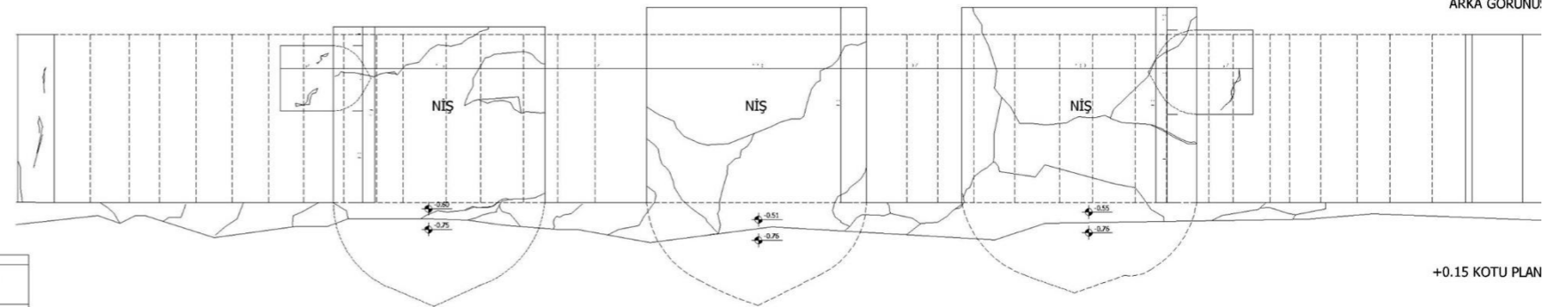
ARKA GÖRÜNÜ

PLAN

+7.25 KOTU PLANI

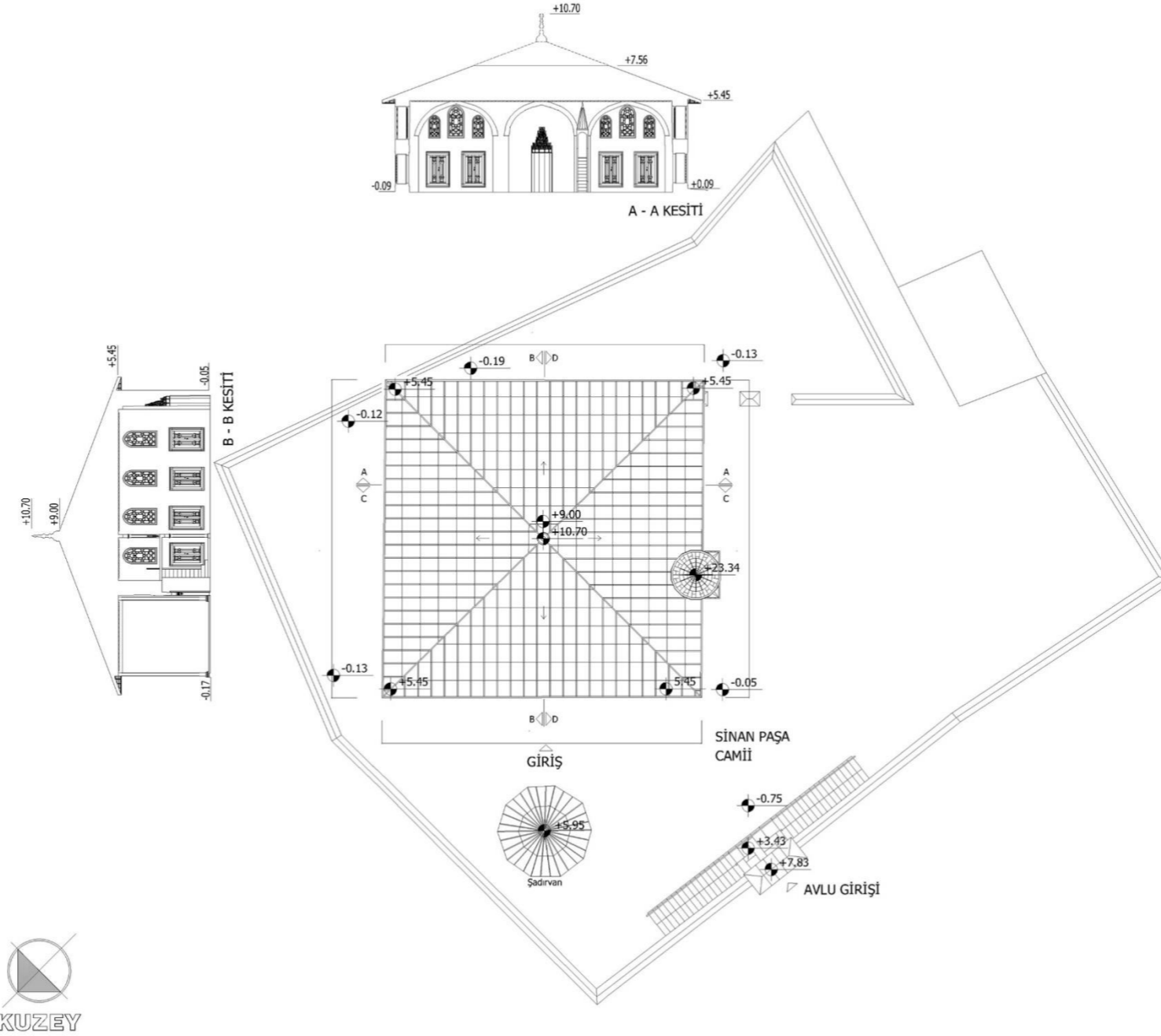
+0.15 KOTU PLANI

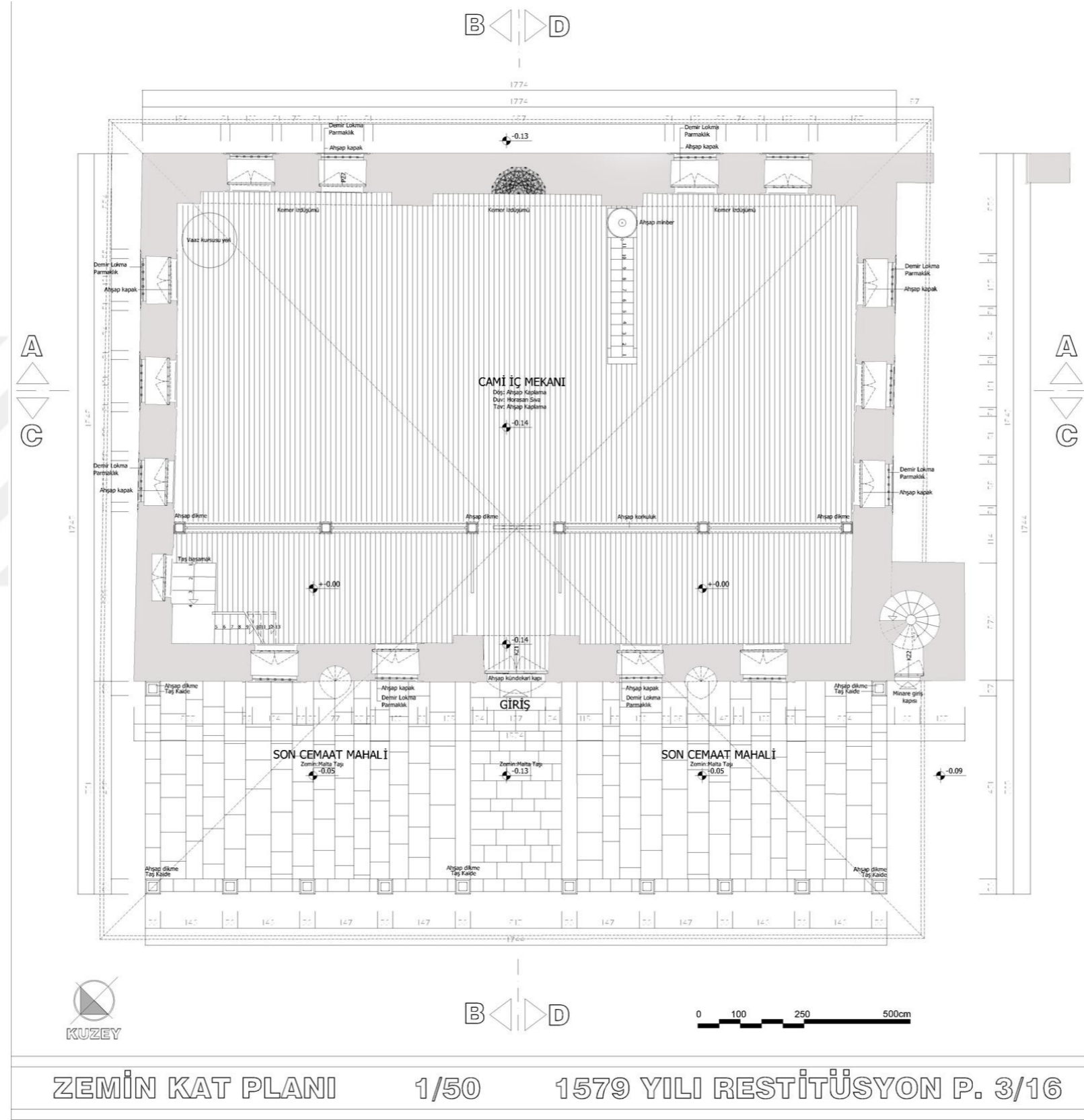
AVLU KAPISI

1/20

1949 YILI FOTOĞRAF RESTİTÜSYON PROJESİ 17/17

KASIMPAŞA SİNANPAŞA CAMİİ

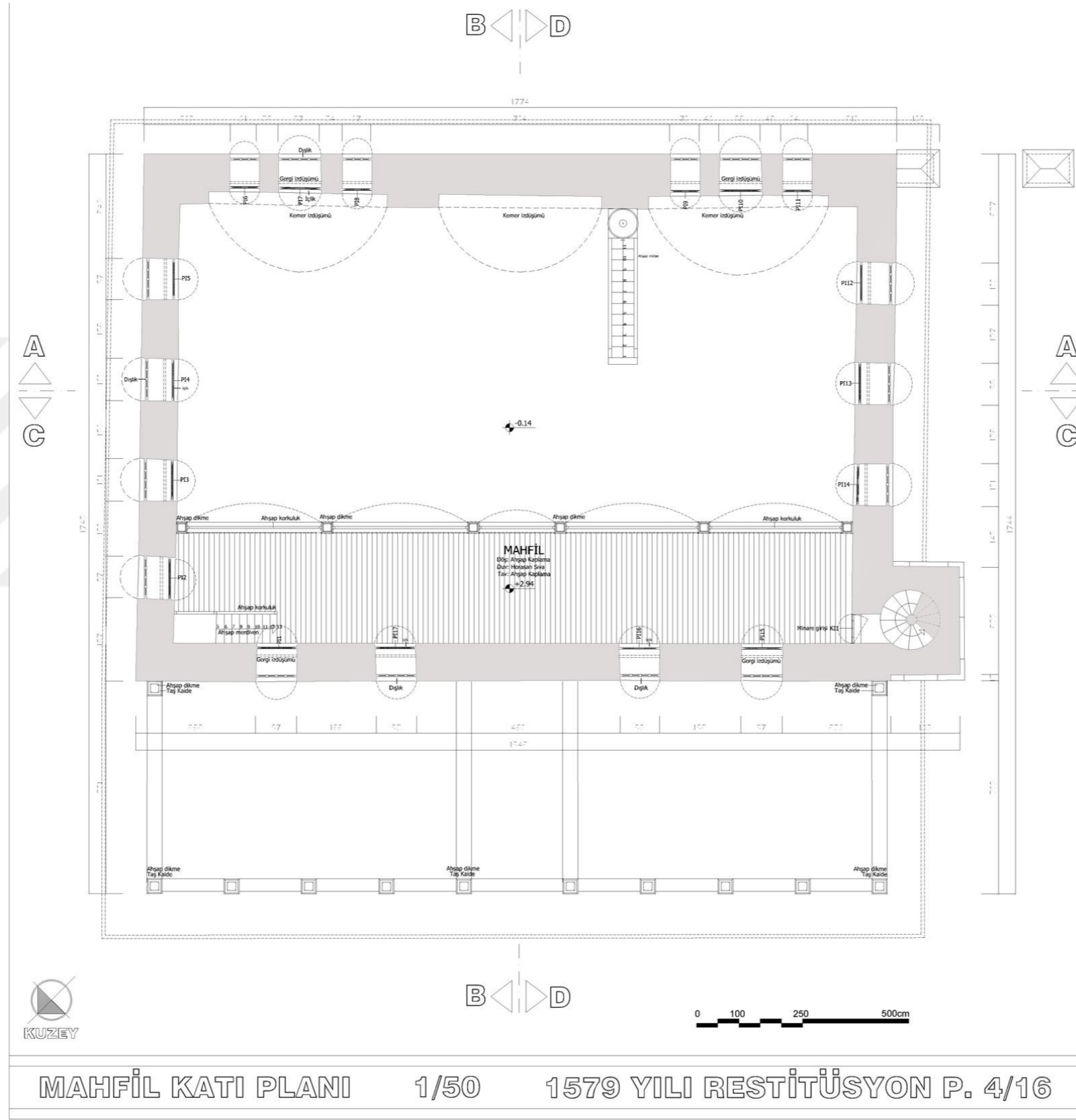

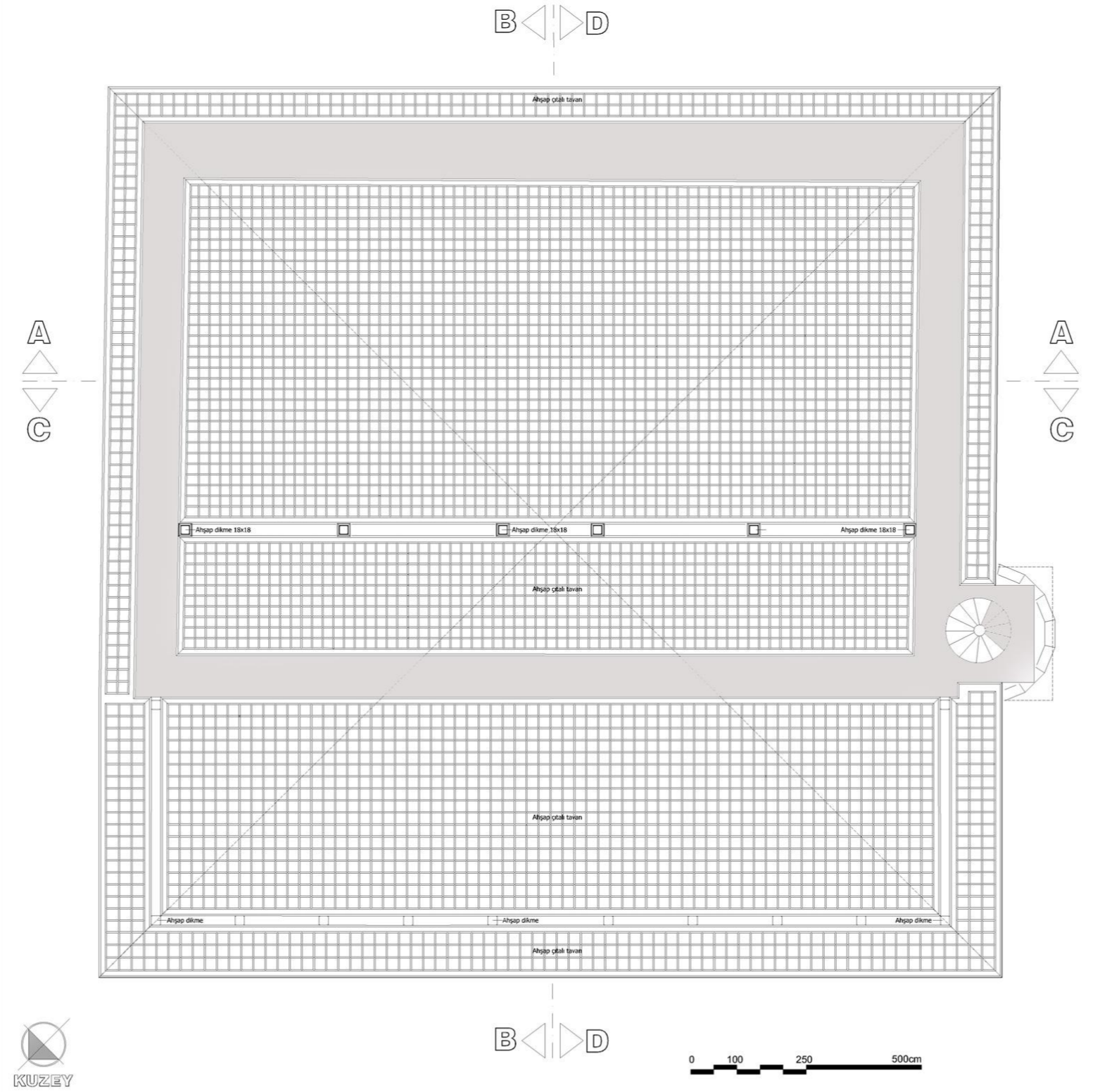

ZEMİN KAT PLANI

1/50

1579 YILI RESTİTÜSYON P. 3/16

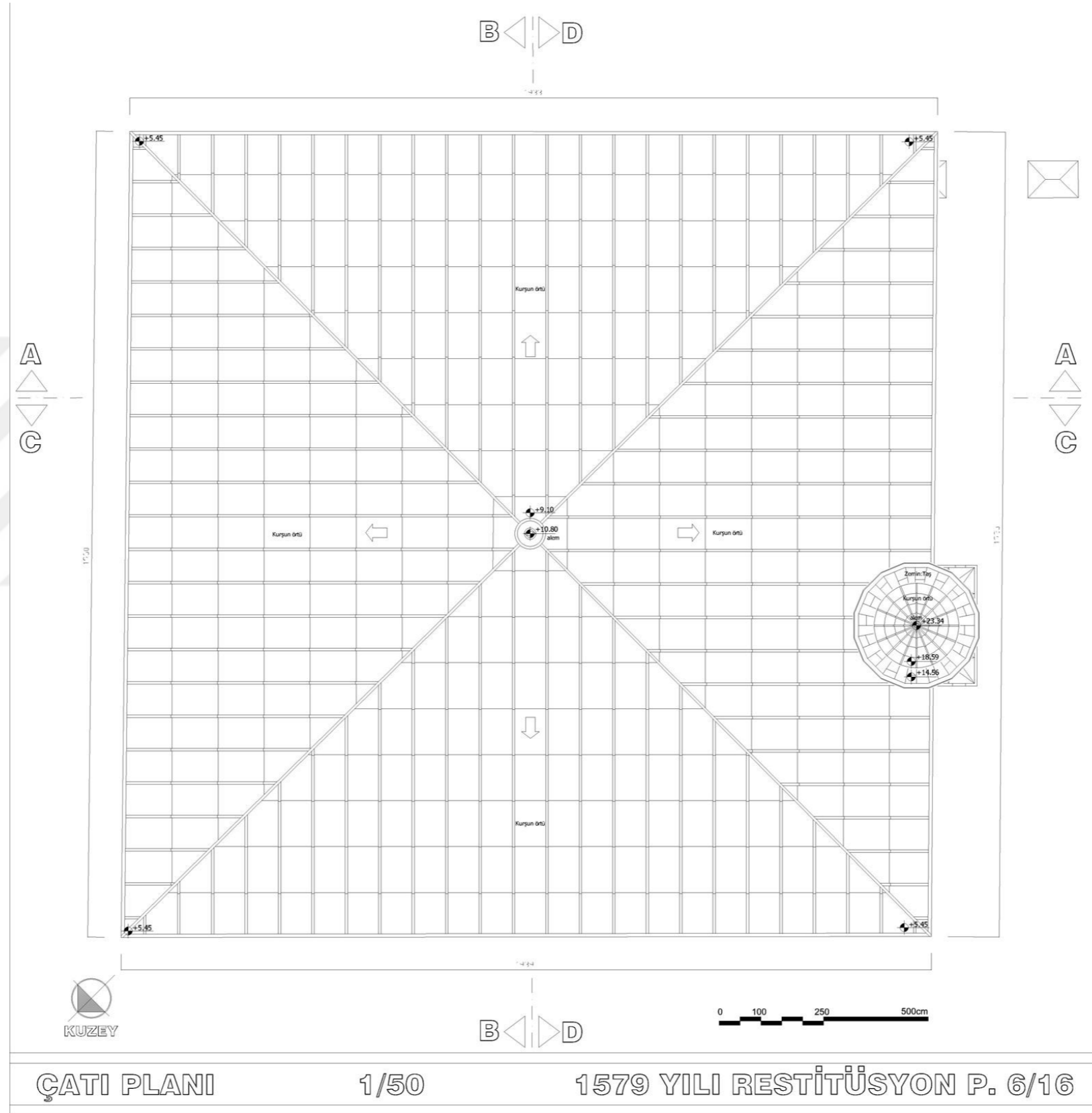

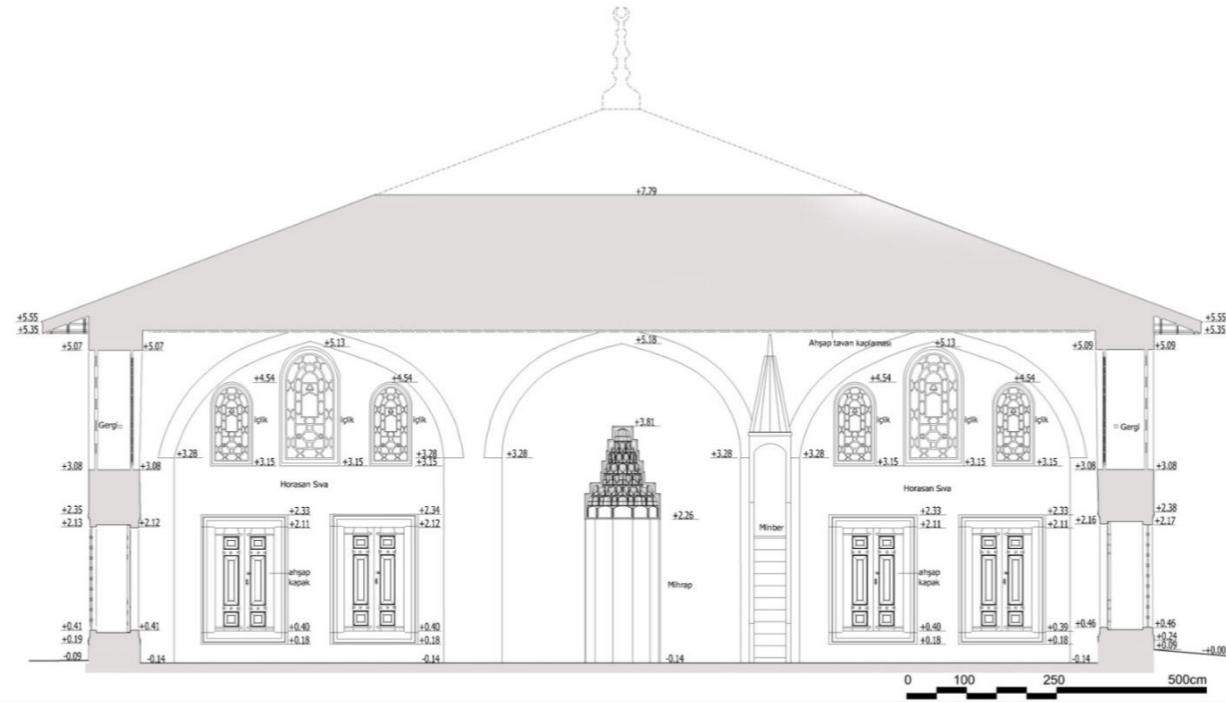

TAVAN PLANI

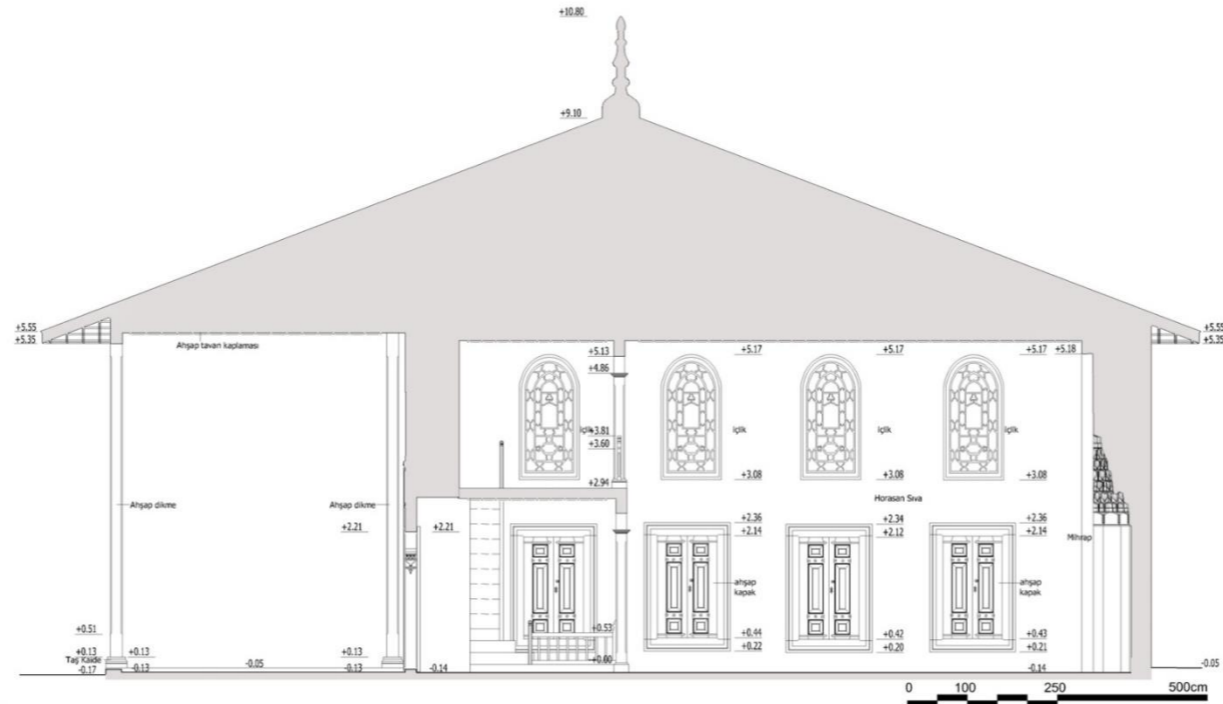
1/50

1579 YILI RESTİTÜSYON P. 5/16

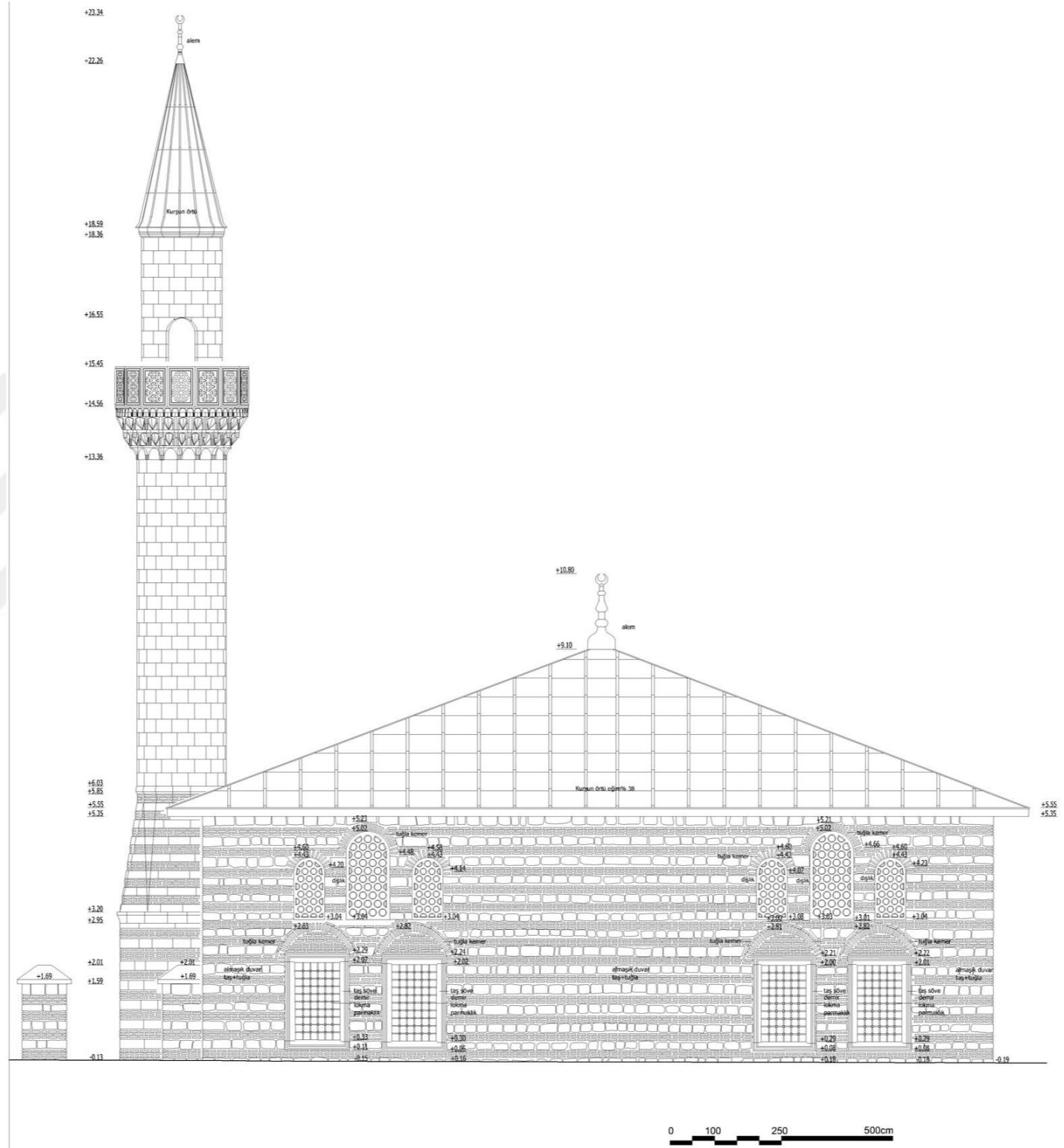

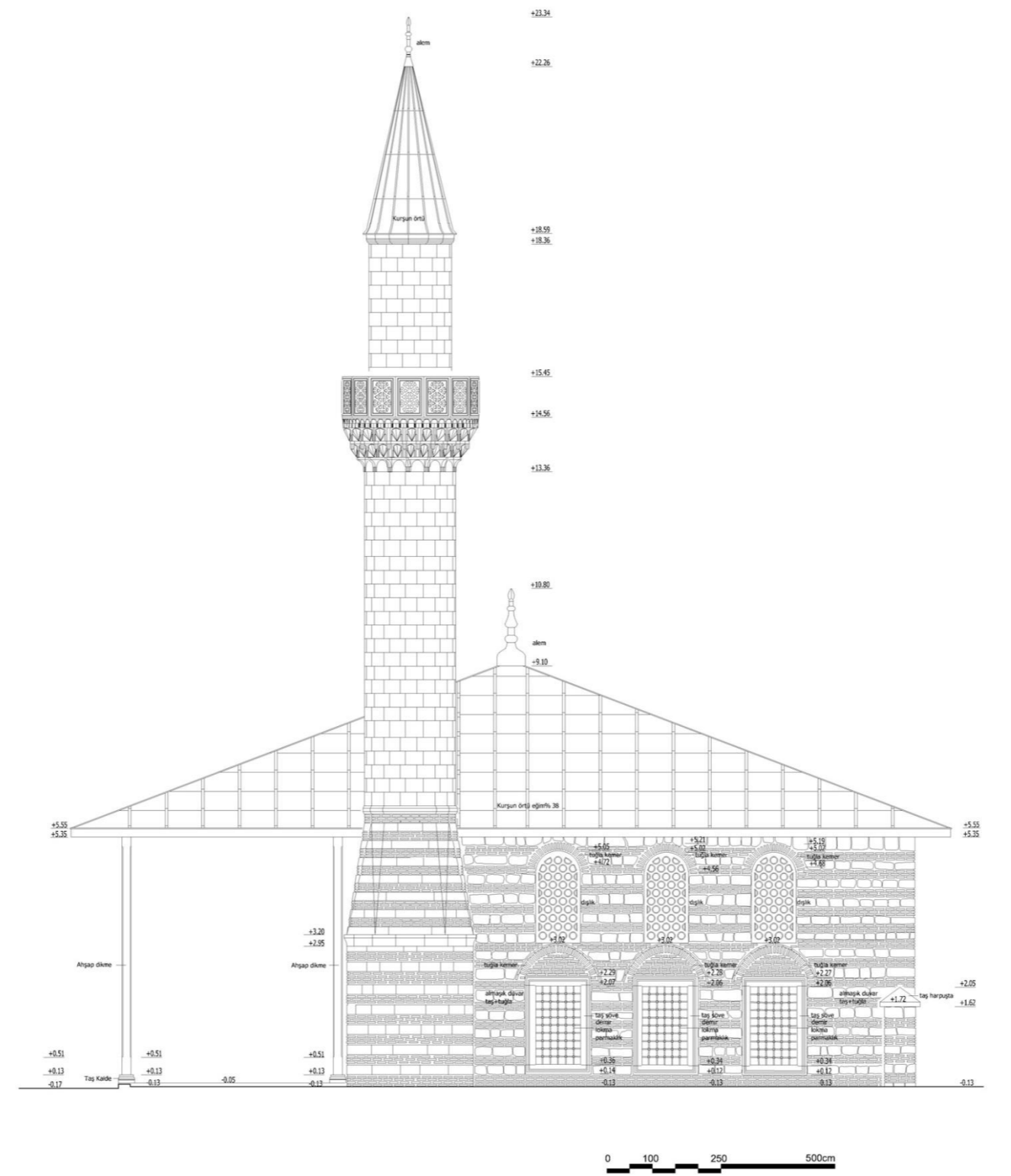
A - A KESİTİ 1/50 1579 YILI RESTİTÜSYON P. 7/16

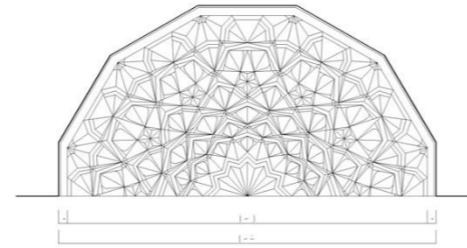
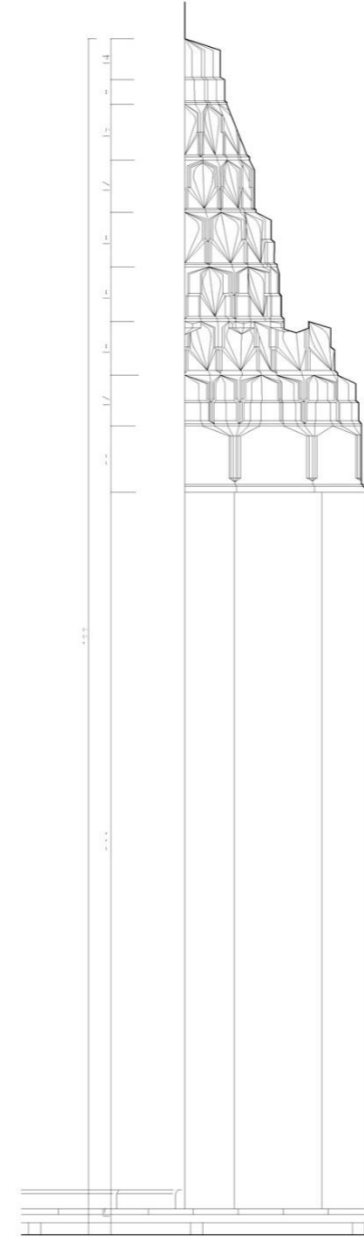
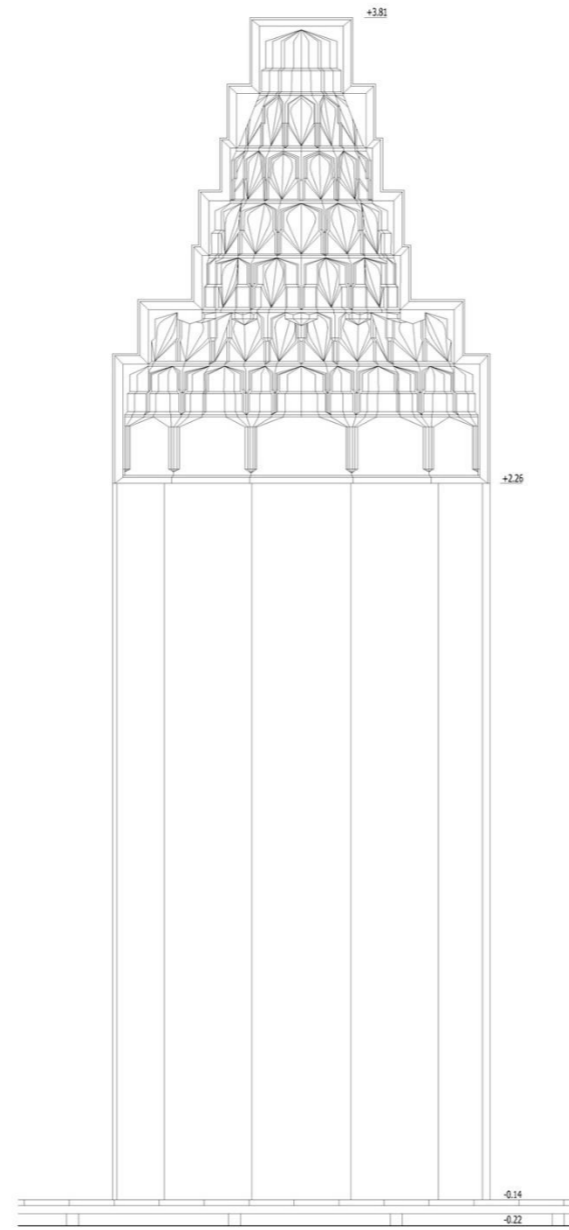
B - B KESİTİ 1/50 1579 YILI RESTİTÜSYON P. 8/16

GÜNEYDOĞU CEPHESİ 1/50 1579 YILI RESTİTÜSYON P. 12/16

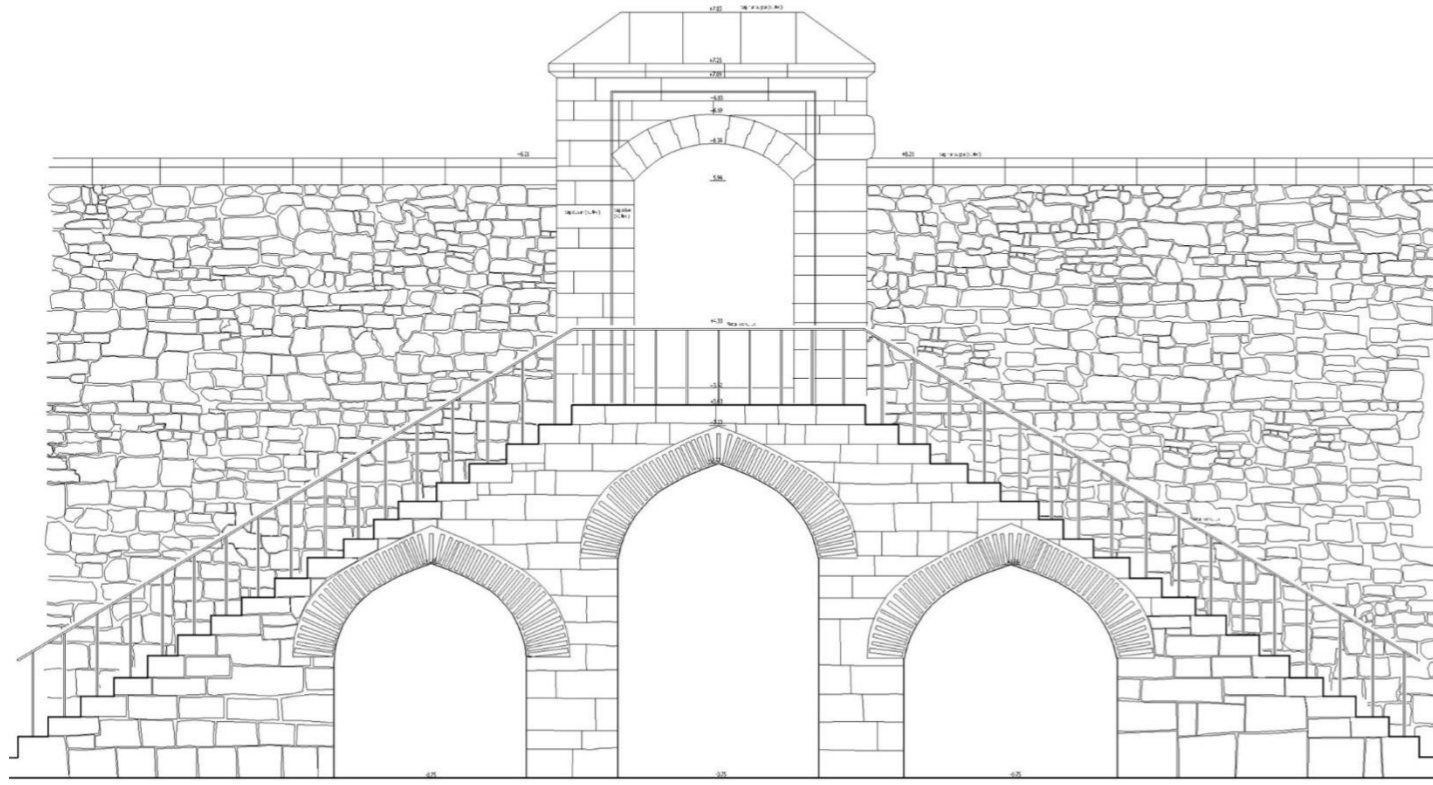
GÜNEYBATI CEPHESİ 1/50 1579 YILI RESTİTÜSYON P.14/16

HAZİRAN 1949 YILI FOTOĞRAFLARINDAN
20 - 21 - 24 NOLU FOTOĞRAFLARDAN
YARARLANILARAK ÇİZİLMİŞTİR.

MIHRAP DETAYI 1/10 1579 YILI RESTITUSYON P. 16/16

KASIMPAŞA SİNANPAŞA CAMİİ

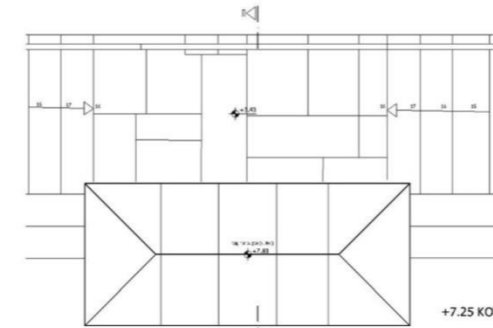

ARKA GÖRÜNÜŞ

AVLU GİRİŞ KAPISI

1/20

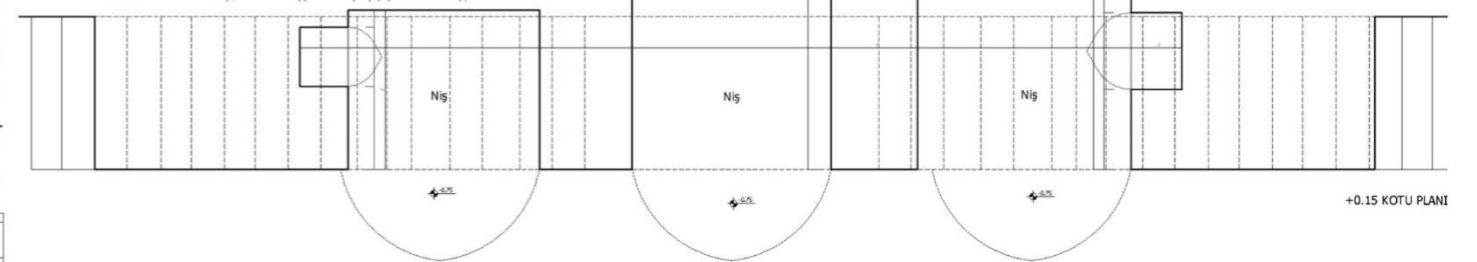
1579 YILI RESTİTÜSYON P. 15/16

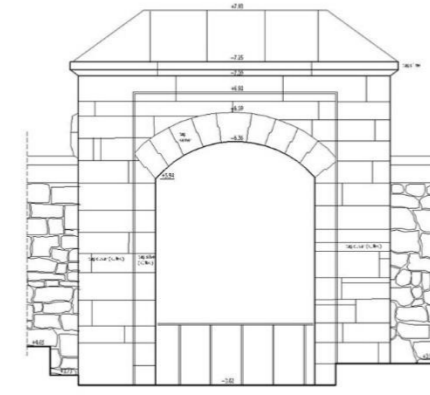
+7.25 KOTU PLANI

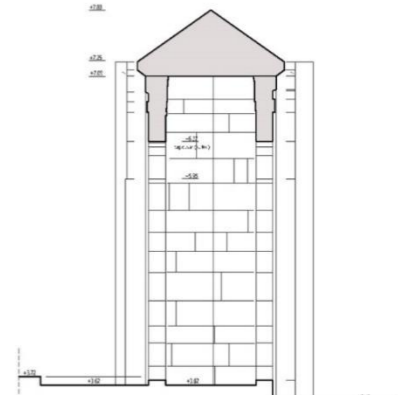
PLAN

+0.15 KOTU PLANI

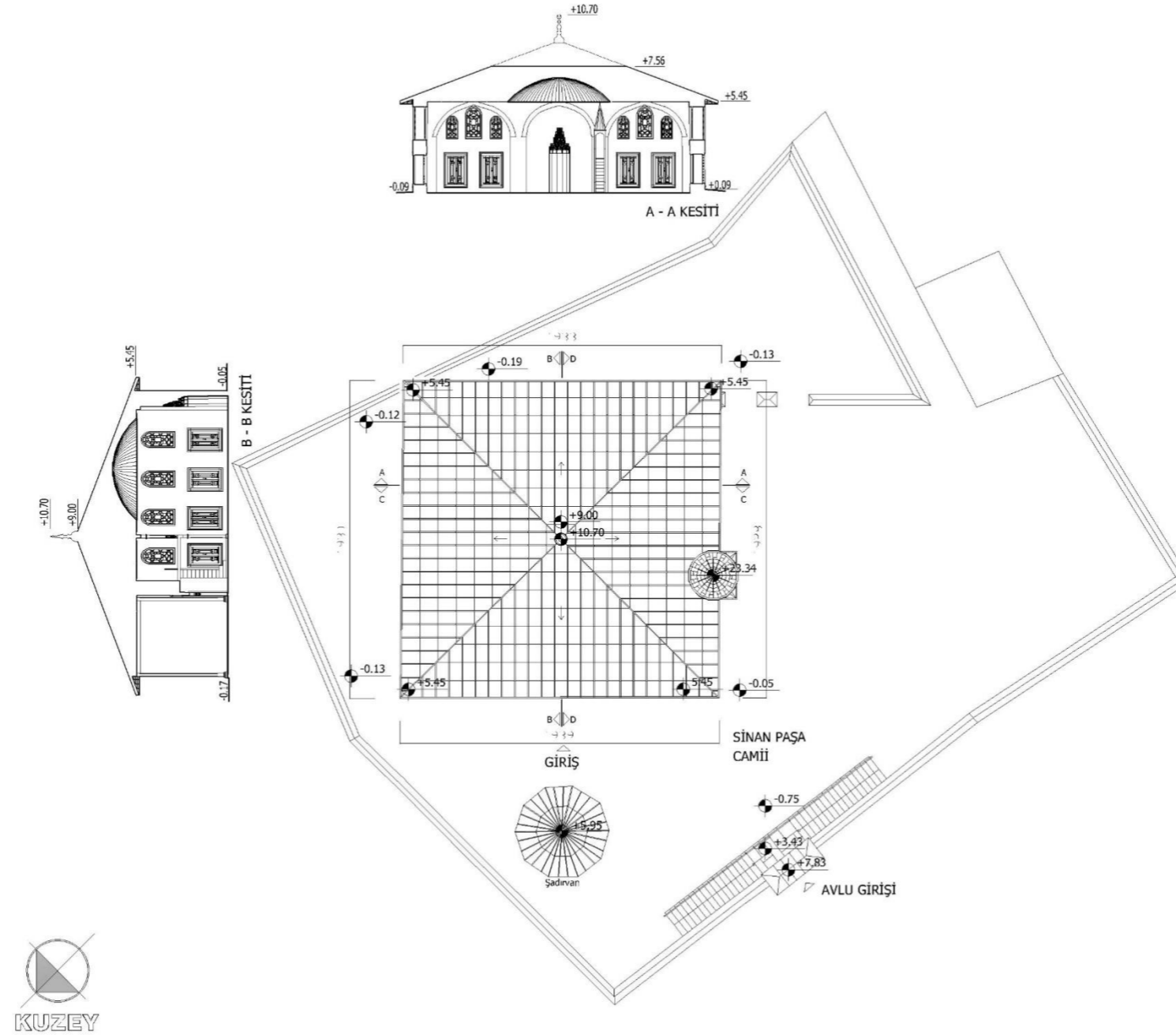

ÖN GÖRÜNÜŞ

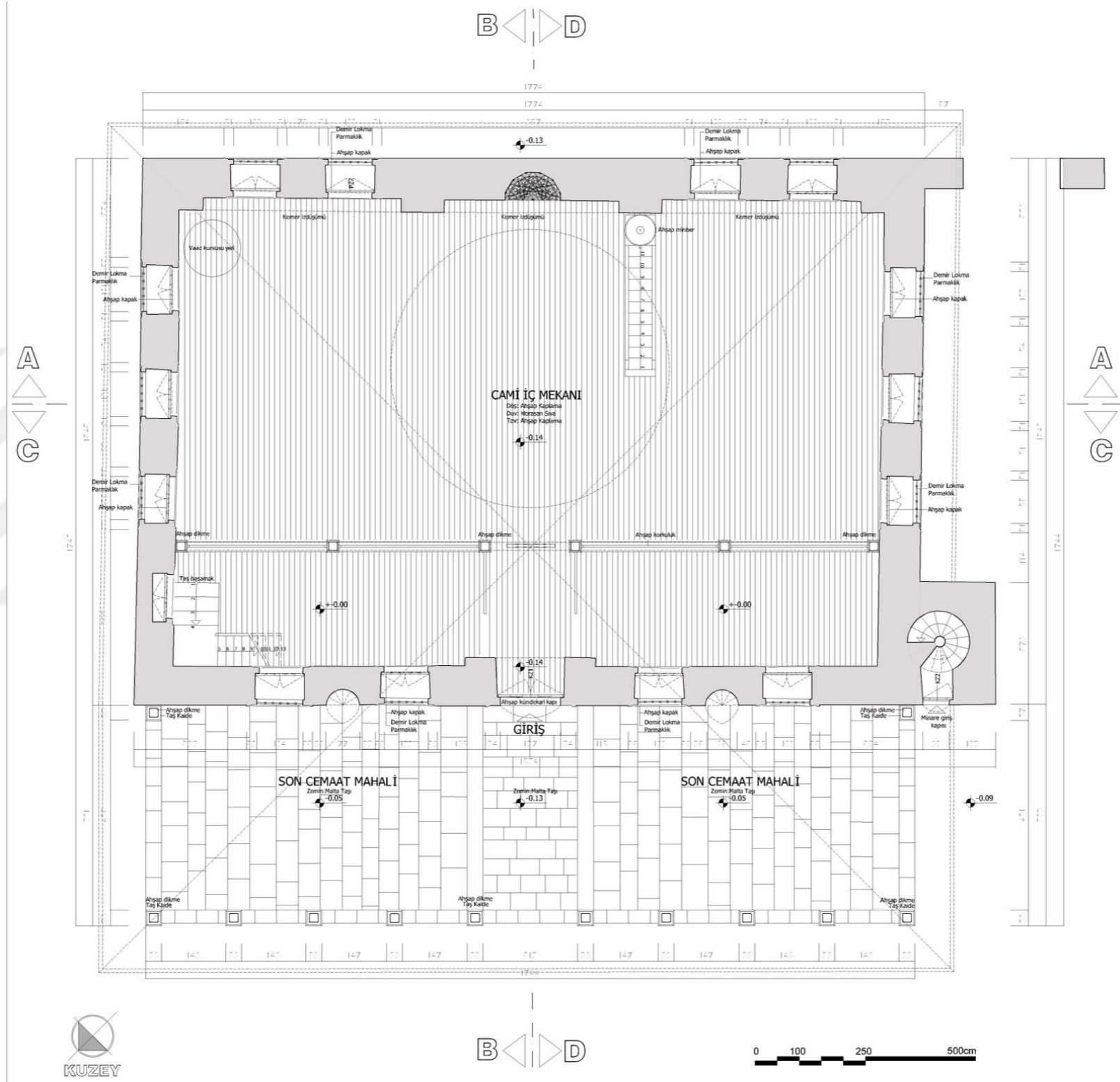

I-I KESİTİ

KASIMPAŞA SİNANPAŞA CAMİİ

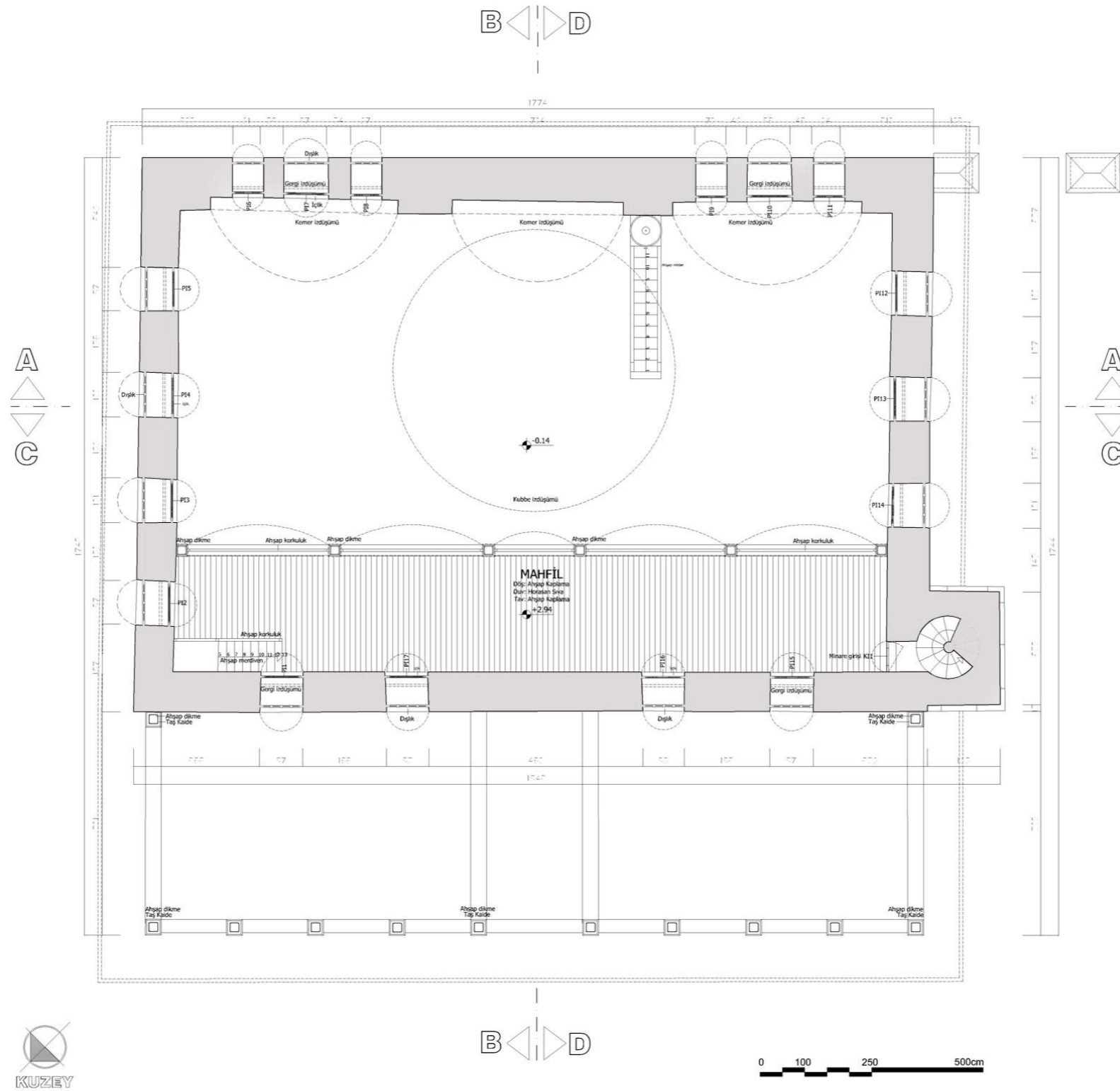
VAZİYET PLANI 1/200 1579 YILI RESTİTÜSYON P. 2/16

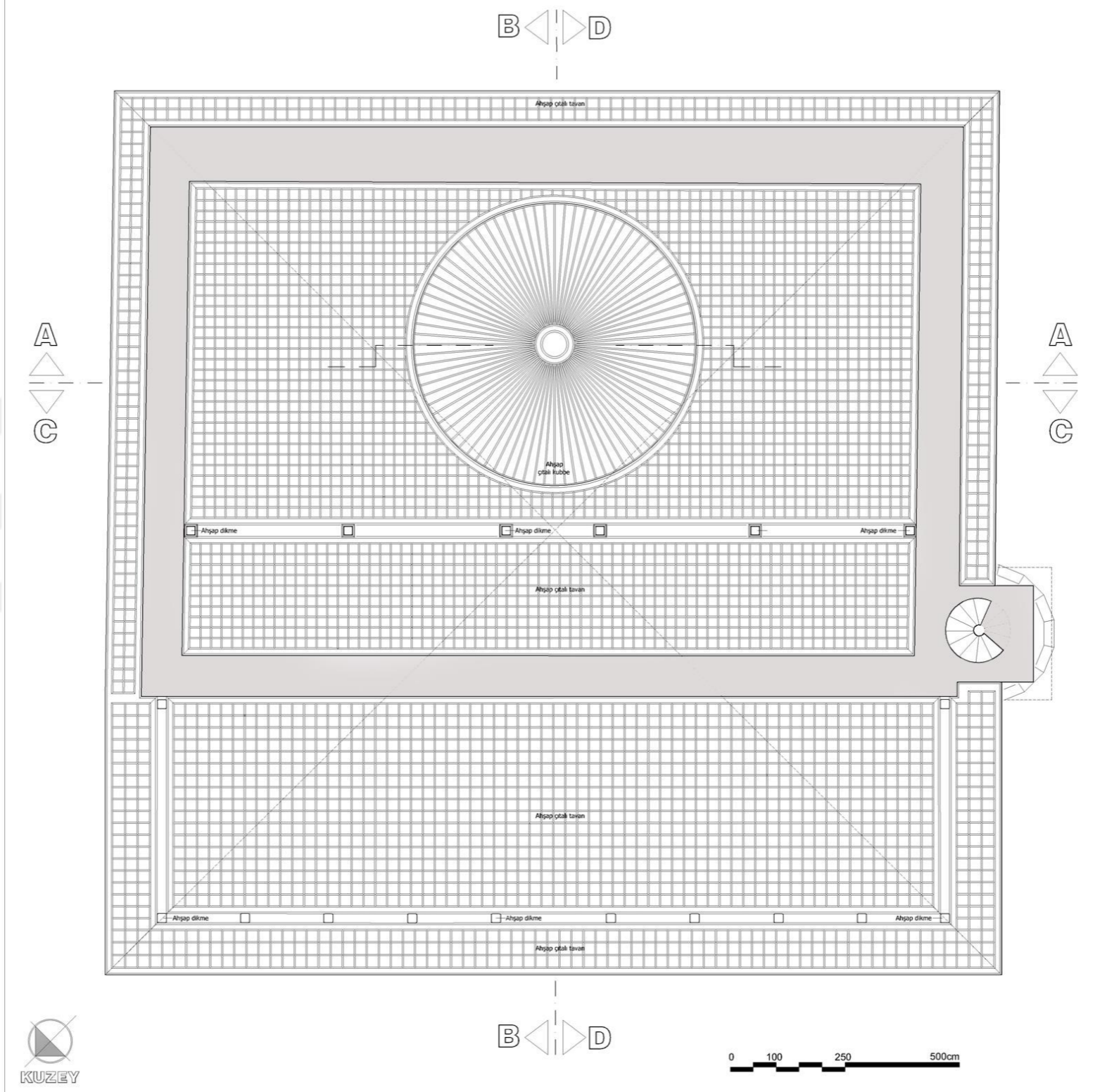
ZEMİN KAT PLANI

1/50

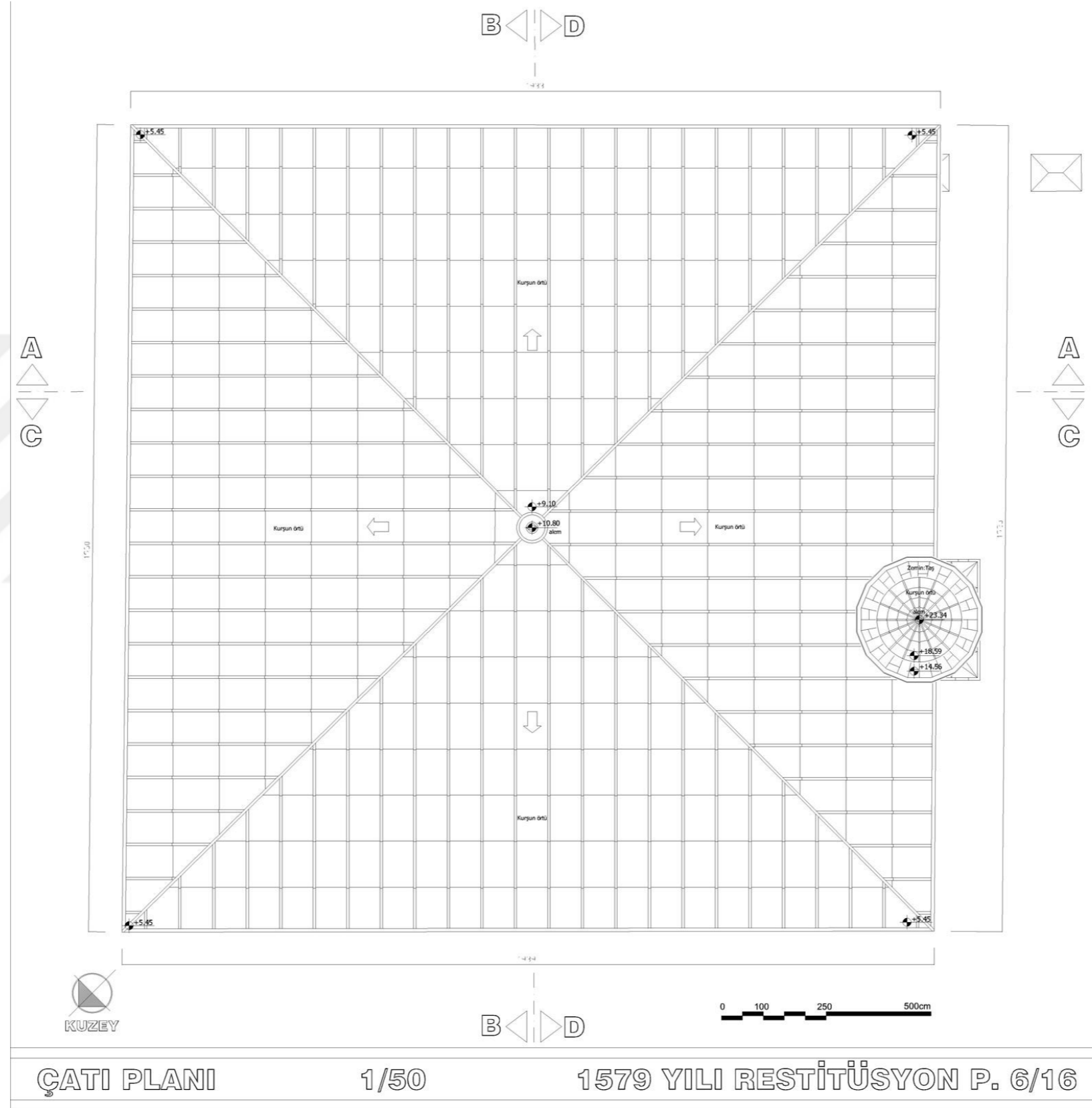
1579 YILI RESTİTÜSYON P. 3/16

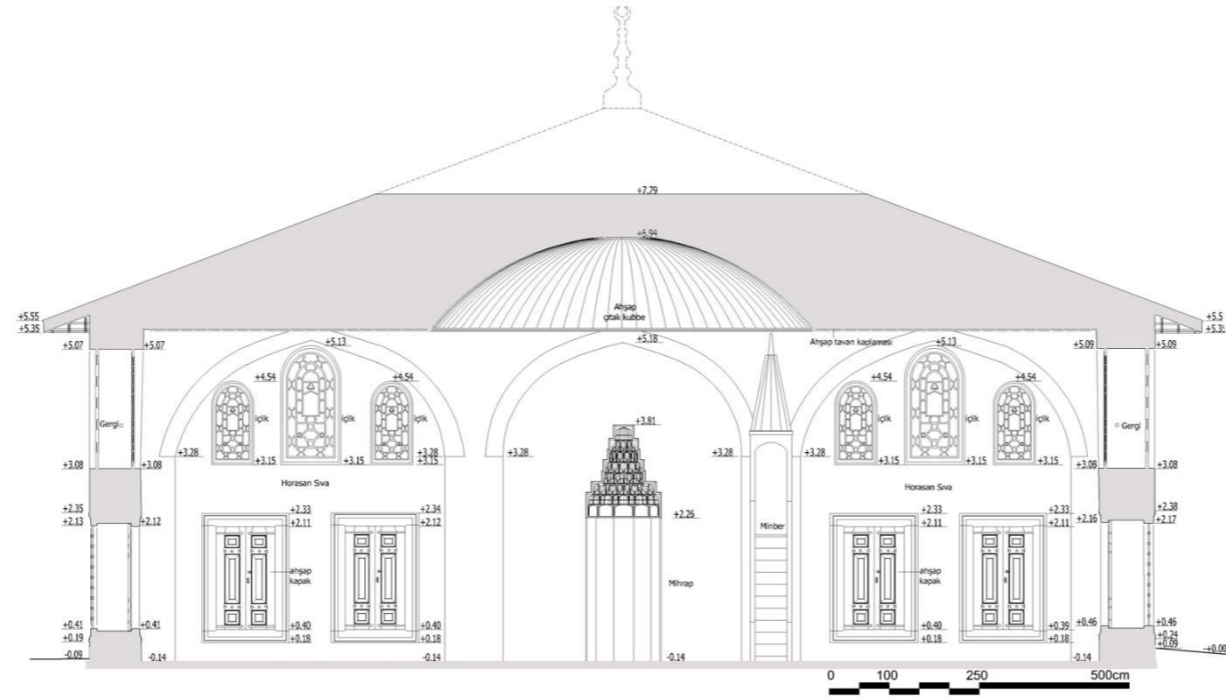

MAHFİL KATI PLANI 1/50 1579 YILI RESTİTÜSYON P. 4/16

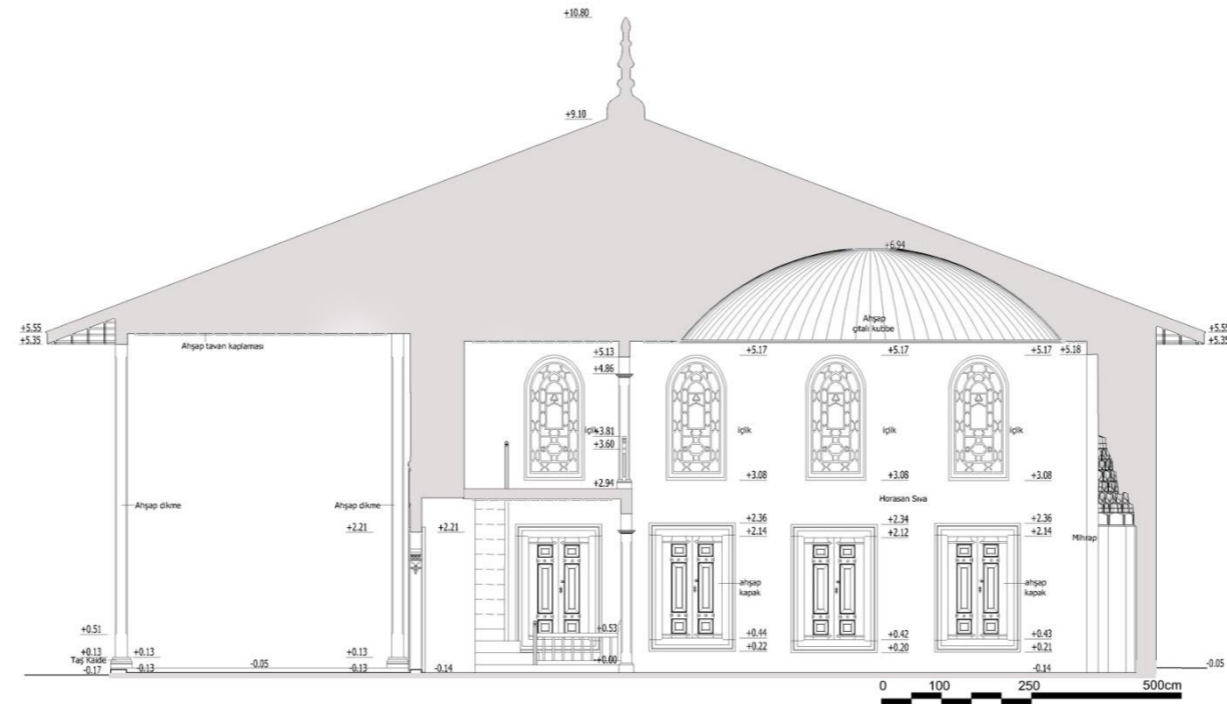

TAVAN PLANI 1/50 1579 YILI RESTİTÜSYON P. 5/16

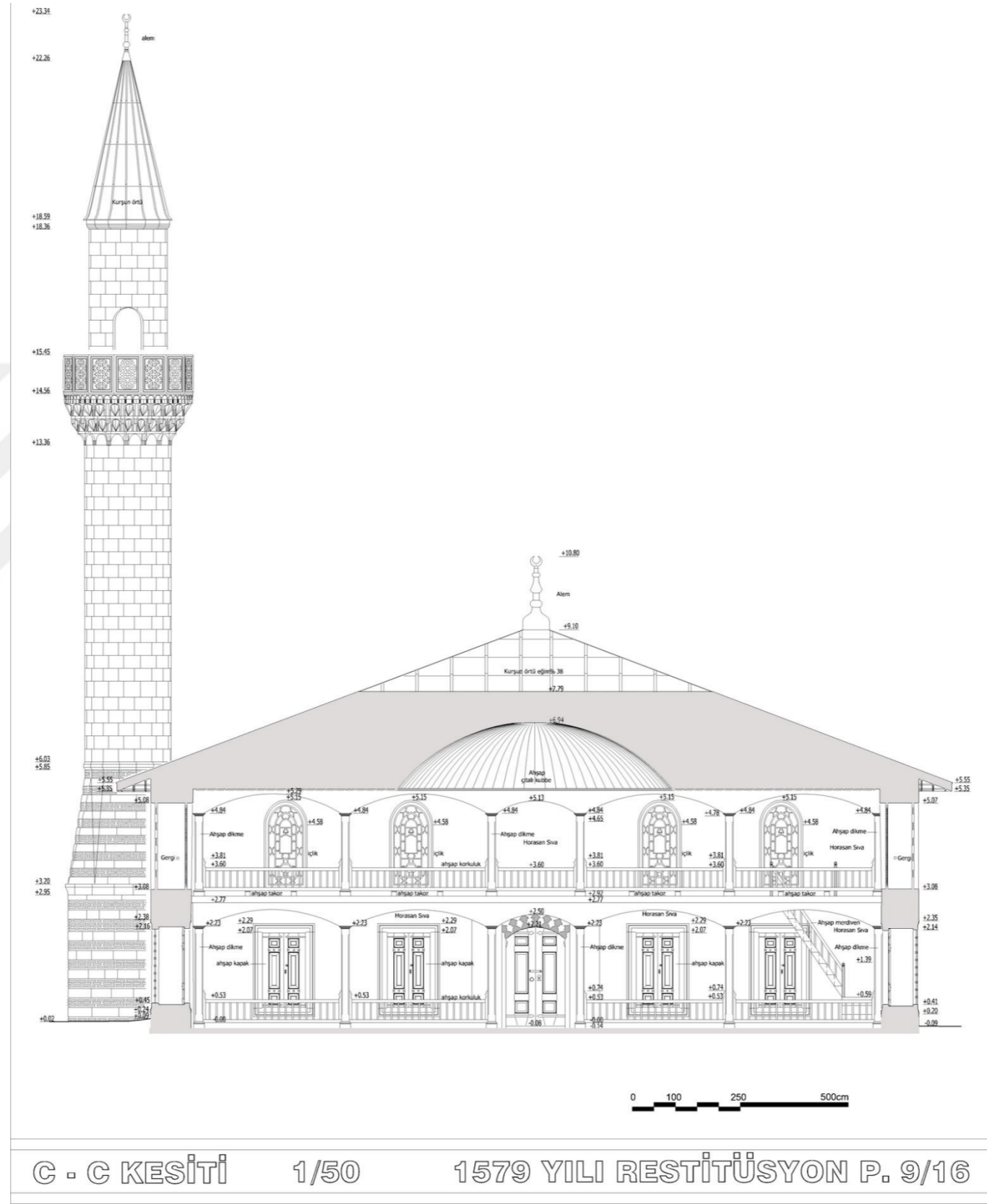

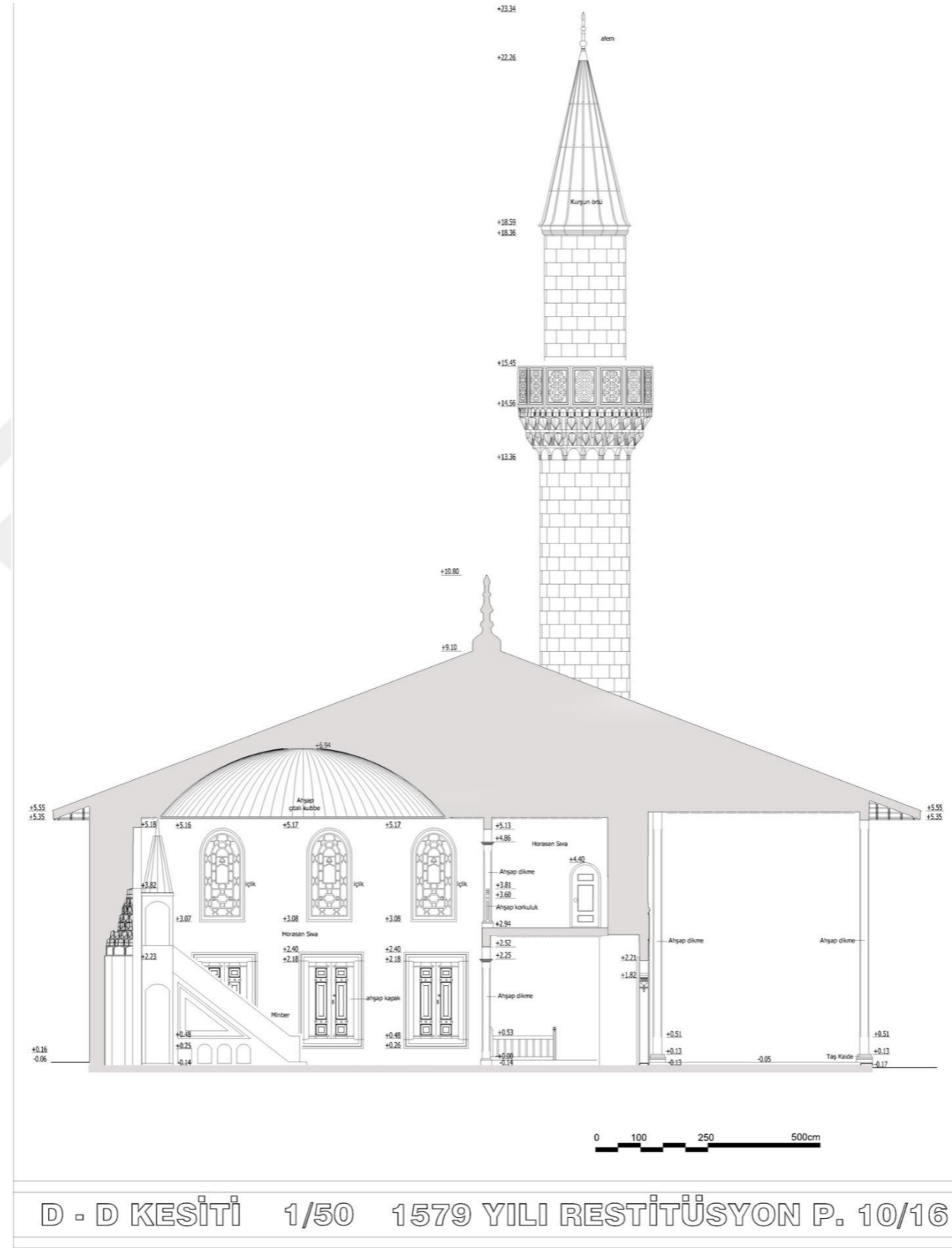
A - A KESİTİ 1/50 1579 YILI RESTİTÜSYON P. 7/16

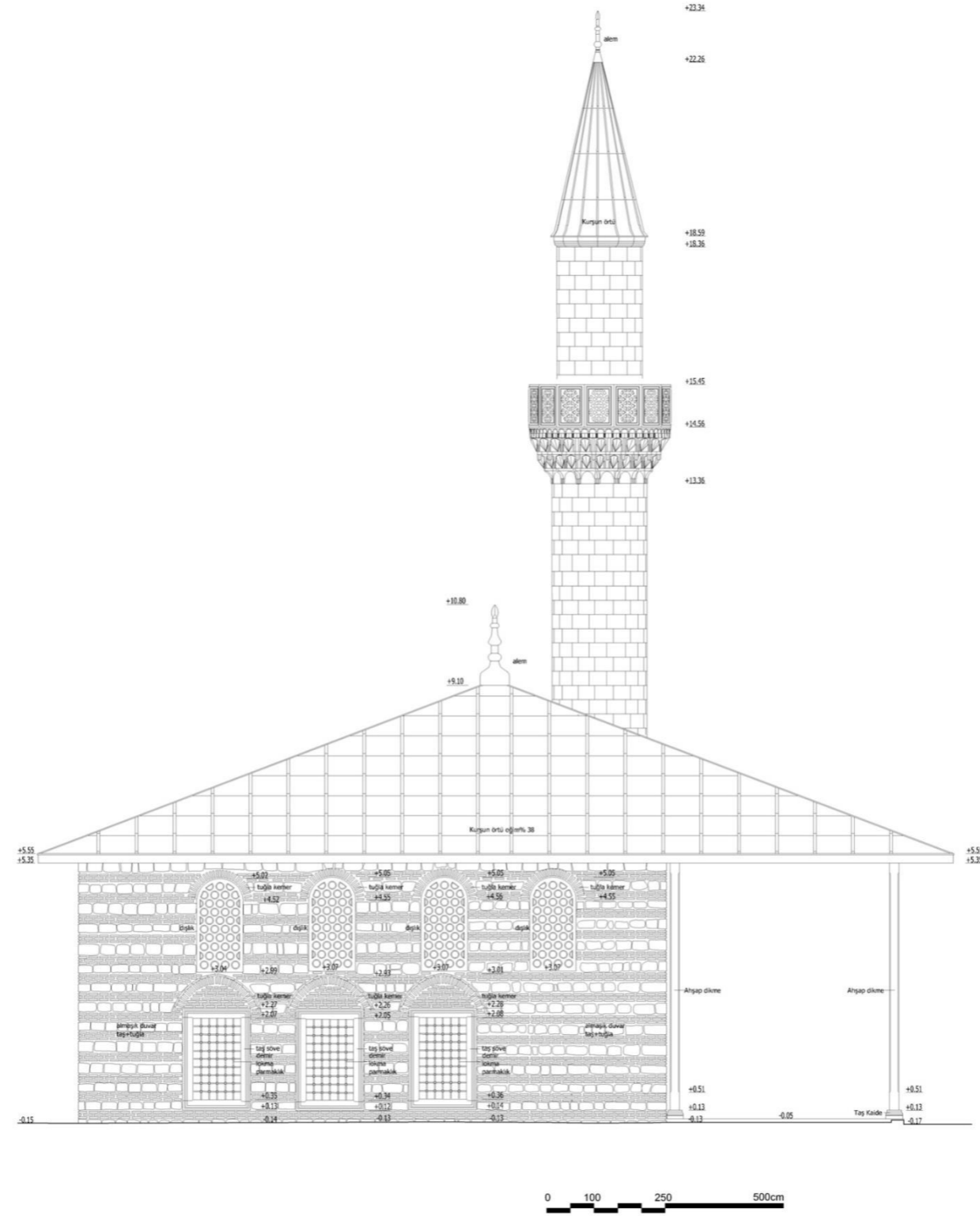
B - B KESİTİ 1/50 1579 YILI RESTİTÜSYON P. 8/16

C - C KESİTİ 1/50 1579 YILI RESTİTÜSYON P. 9/16

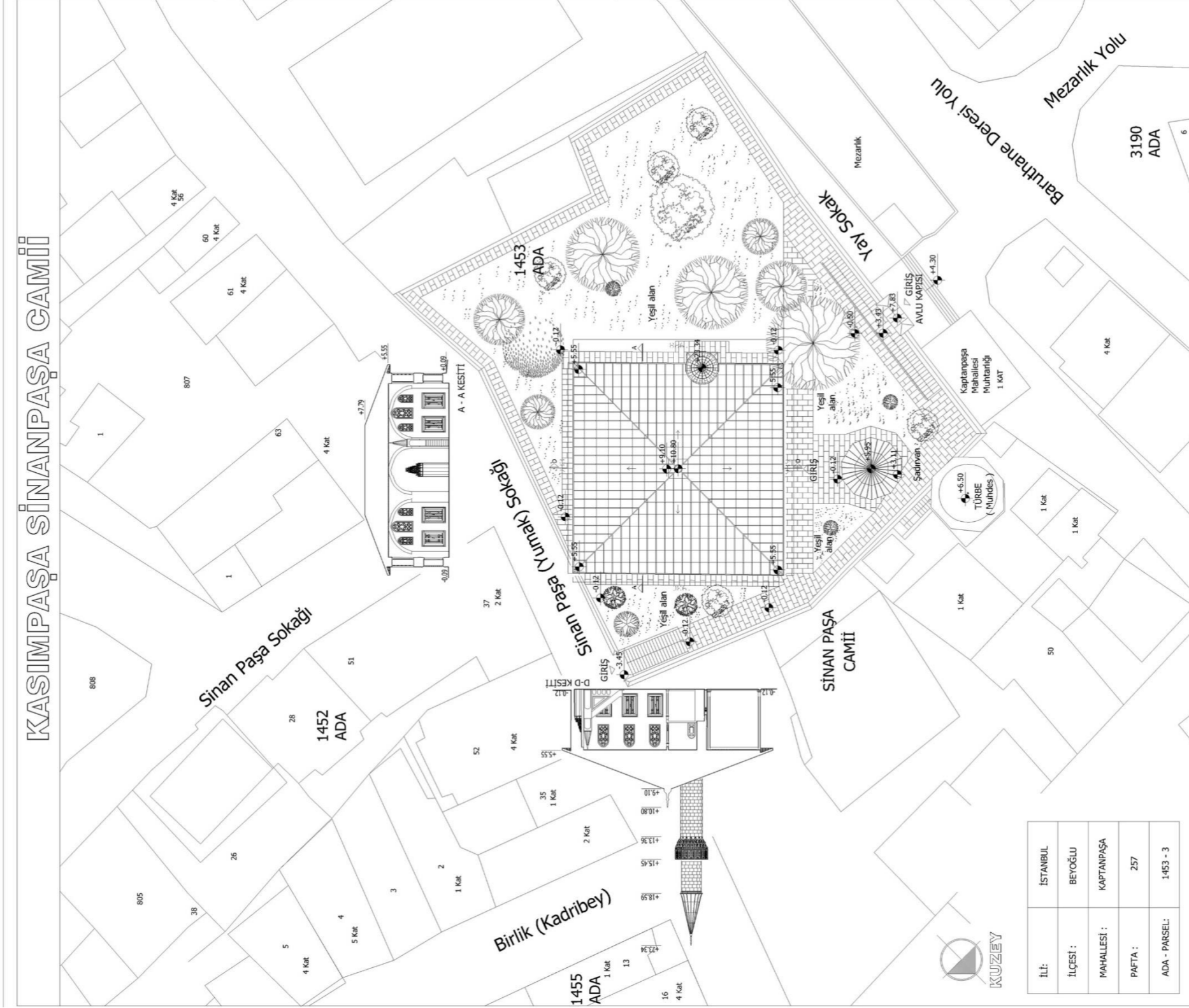

D - D KESİTİ 1/50 1579 YILI RESTİTÜSYON P. 10/16

KUZEYDOGU CEP. 1/50 1579 YILI RESTİTÜSYON P.13/16

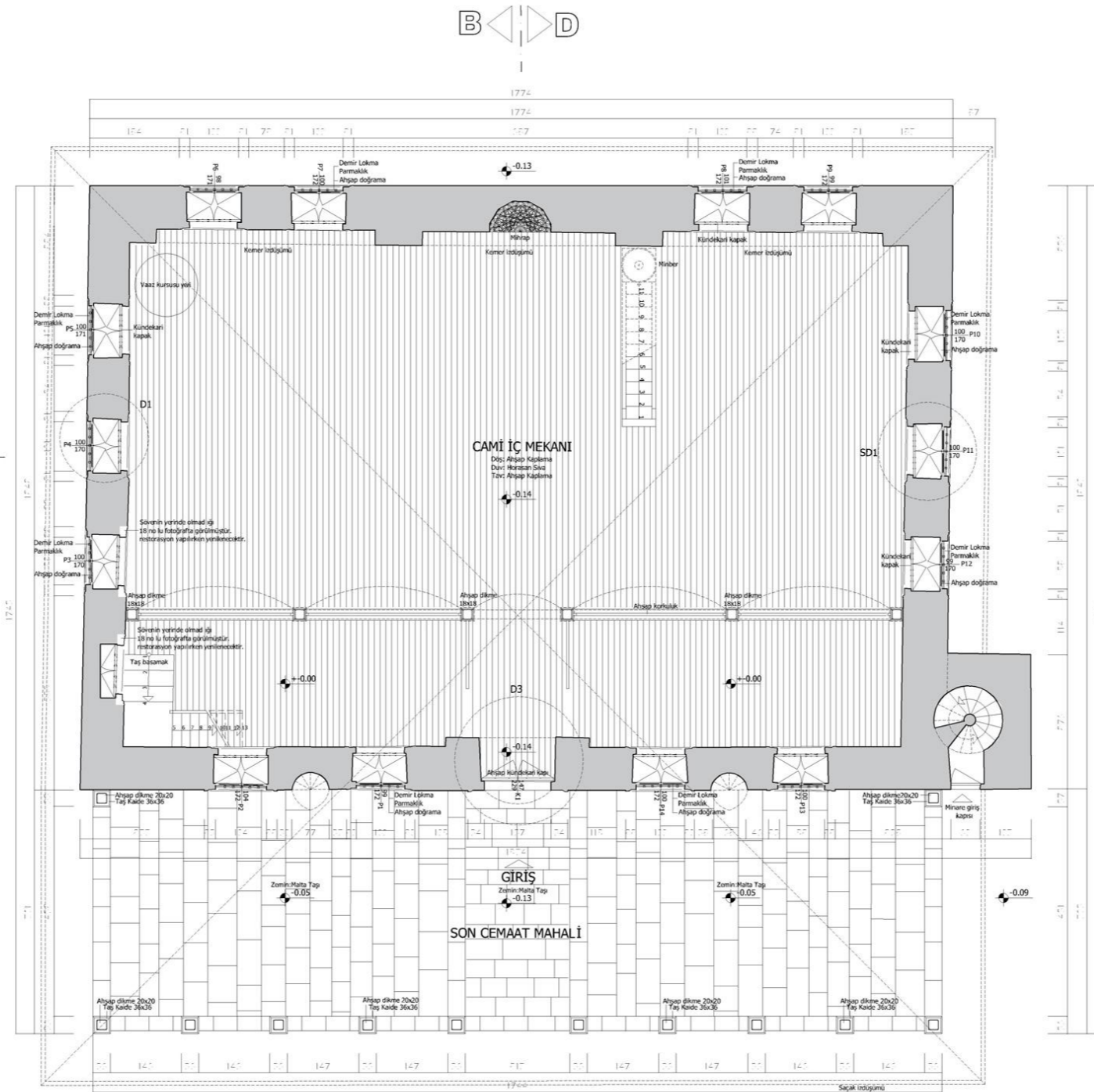
EK F: SİNAN PAŞA CAMİ REKONSTRÜKSİYON PROJESİ

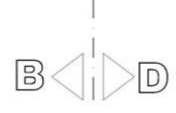
RESTORASYON P. 1/21

1/200

VAZİYET PLANI

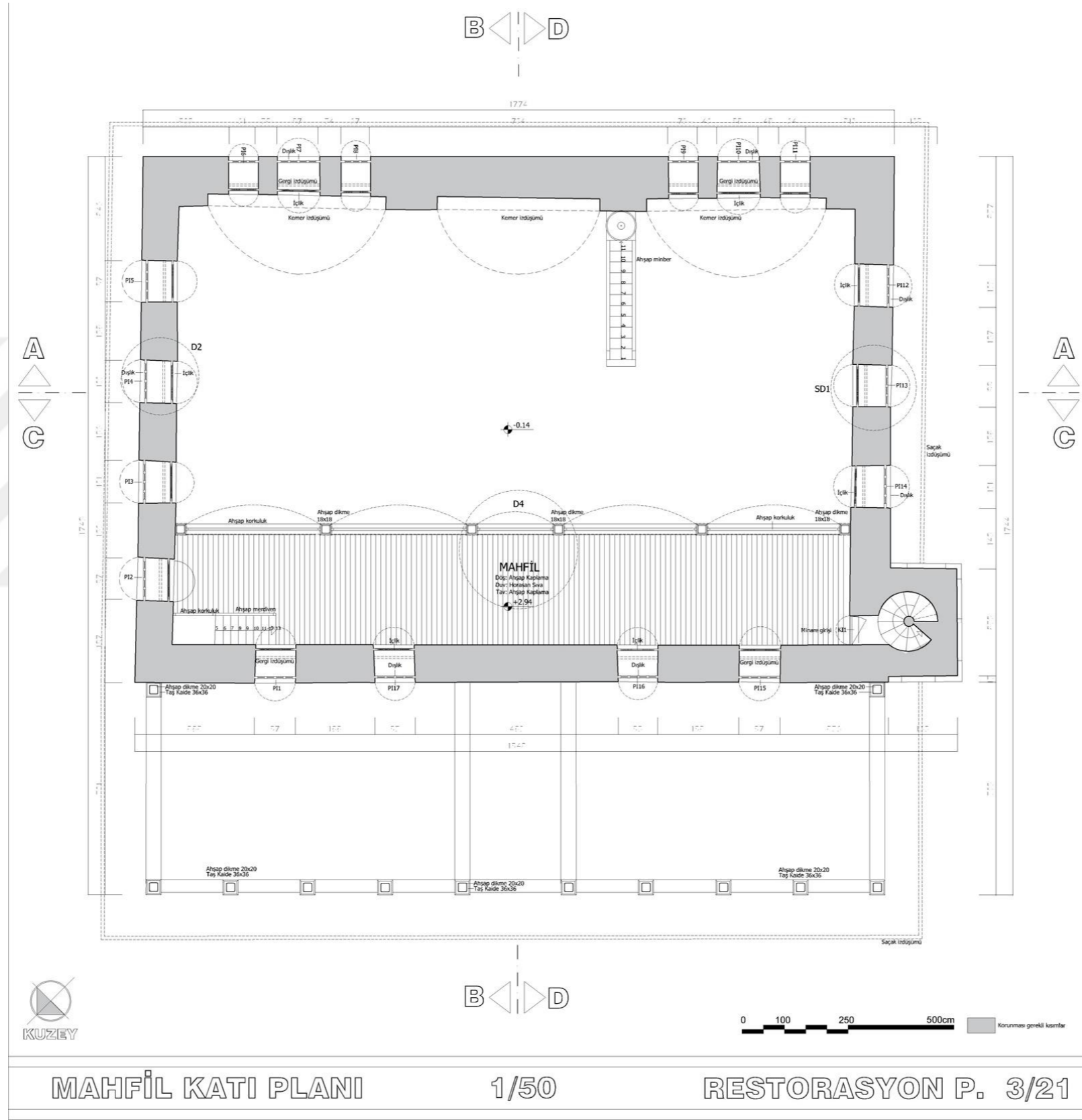

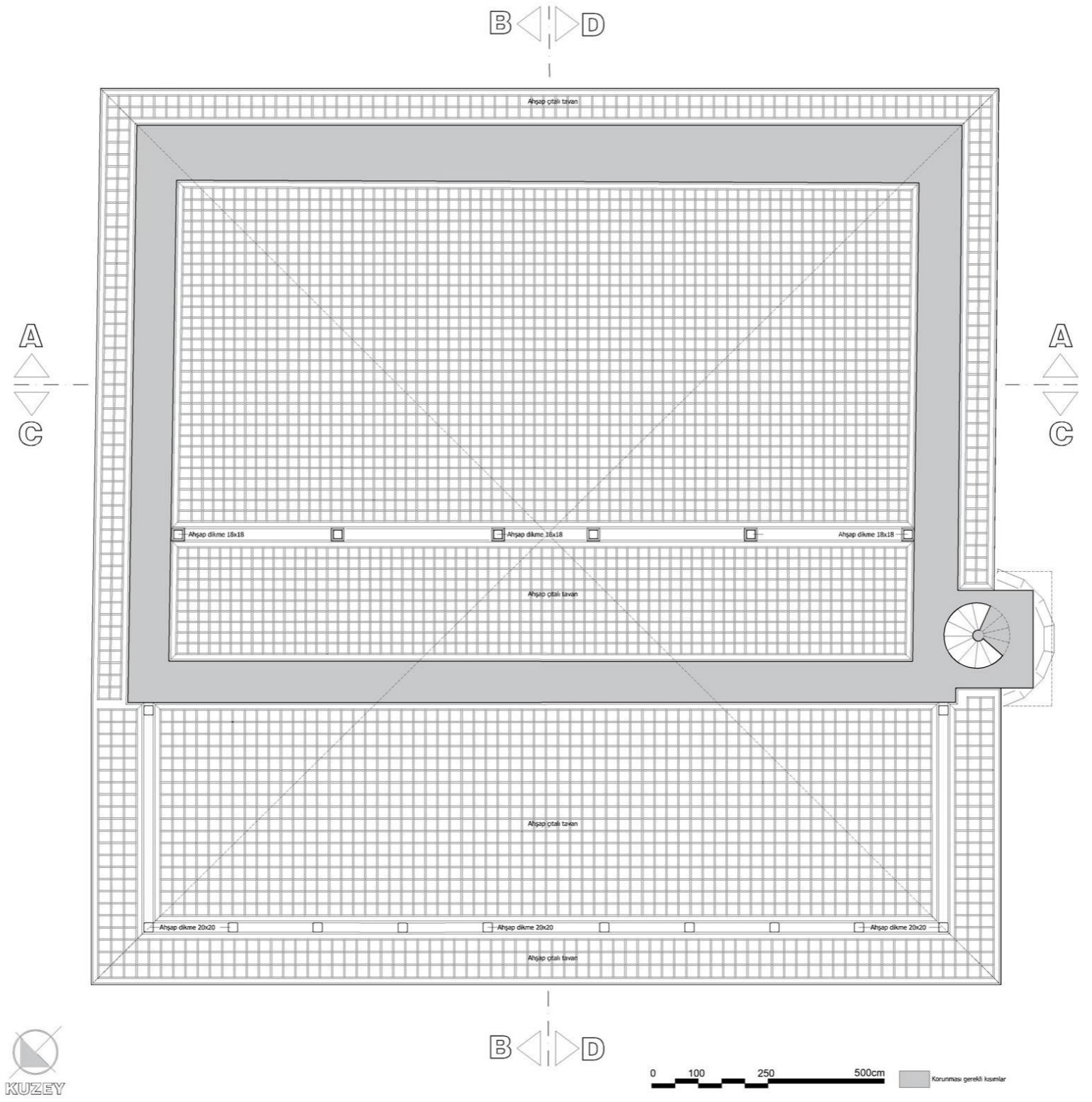
ZEMİN KAT PLANI

1/50

RESTORASYON P. 2/21

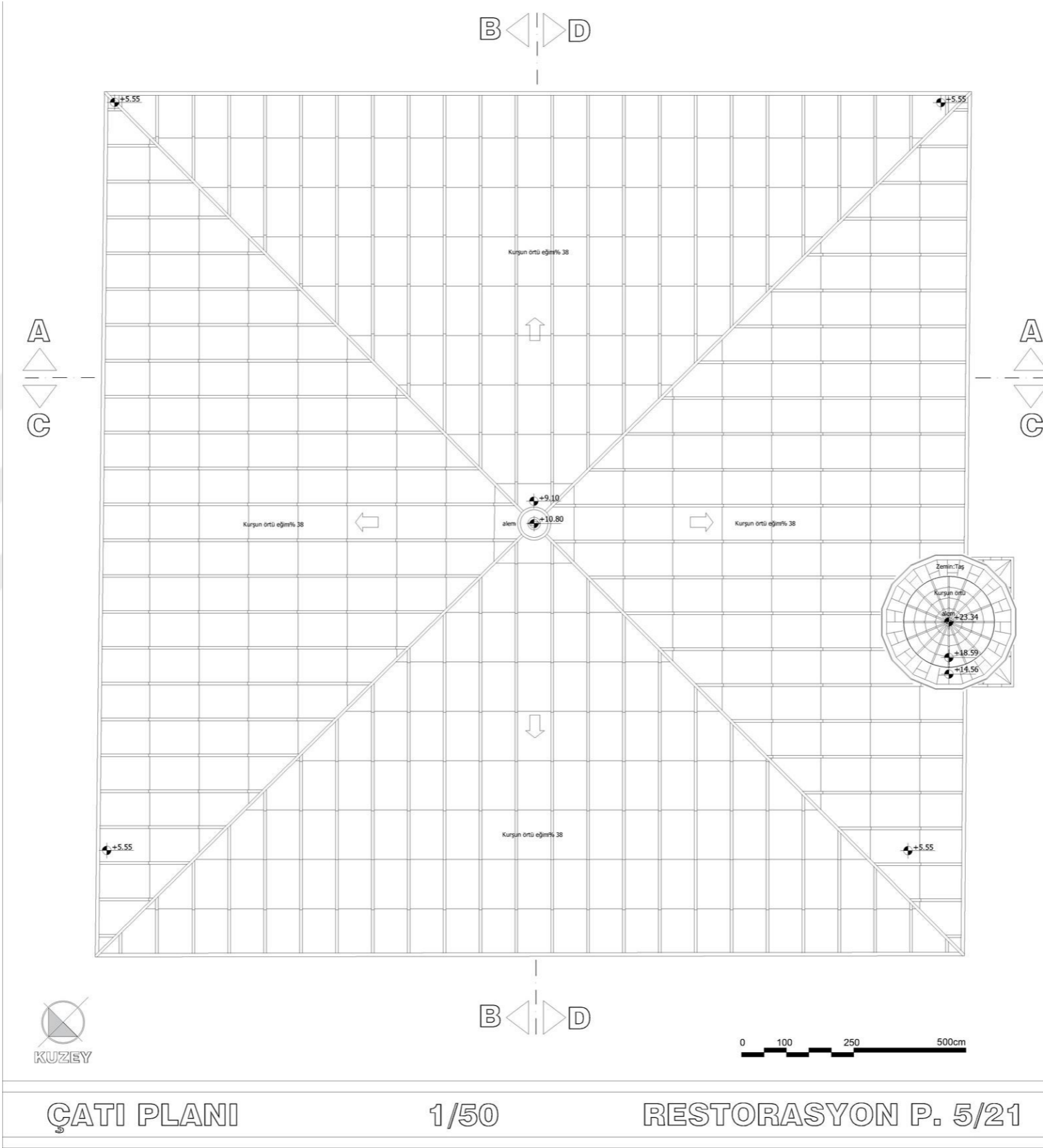

TAVAN PLANI

1/50

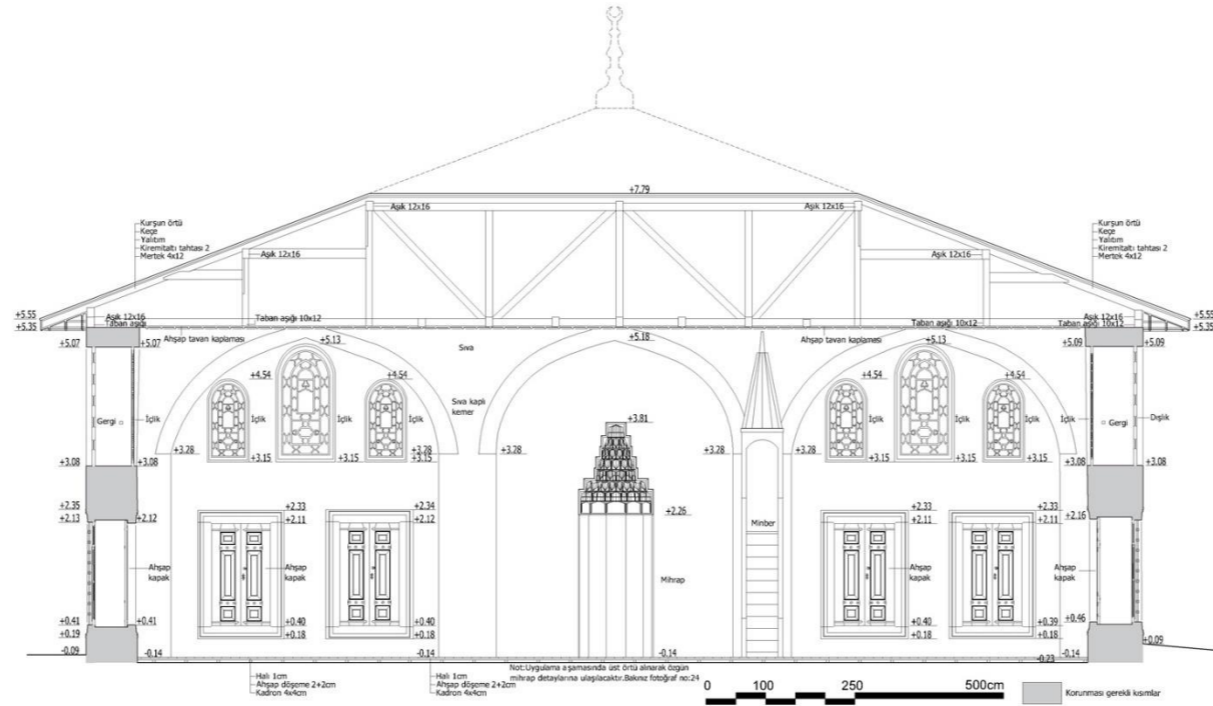
RESTORASYON P. 4/21

ÇATI PLANI

1/50

RESTORASYON P. 5/21

A - A KESİTİ

1/50

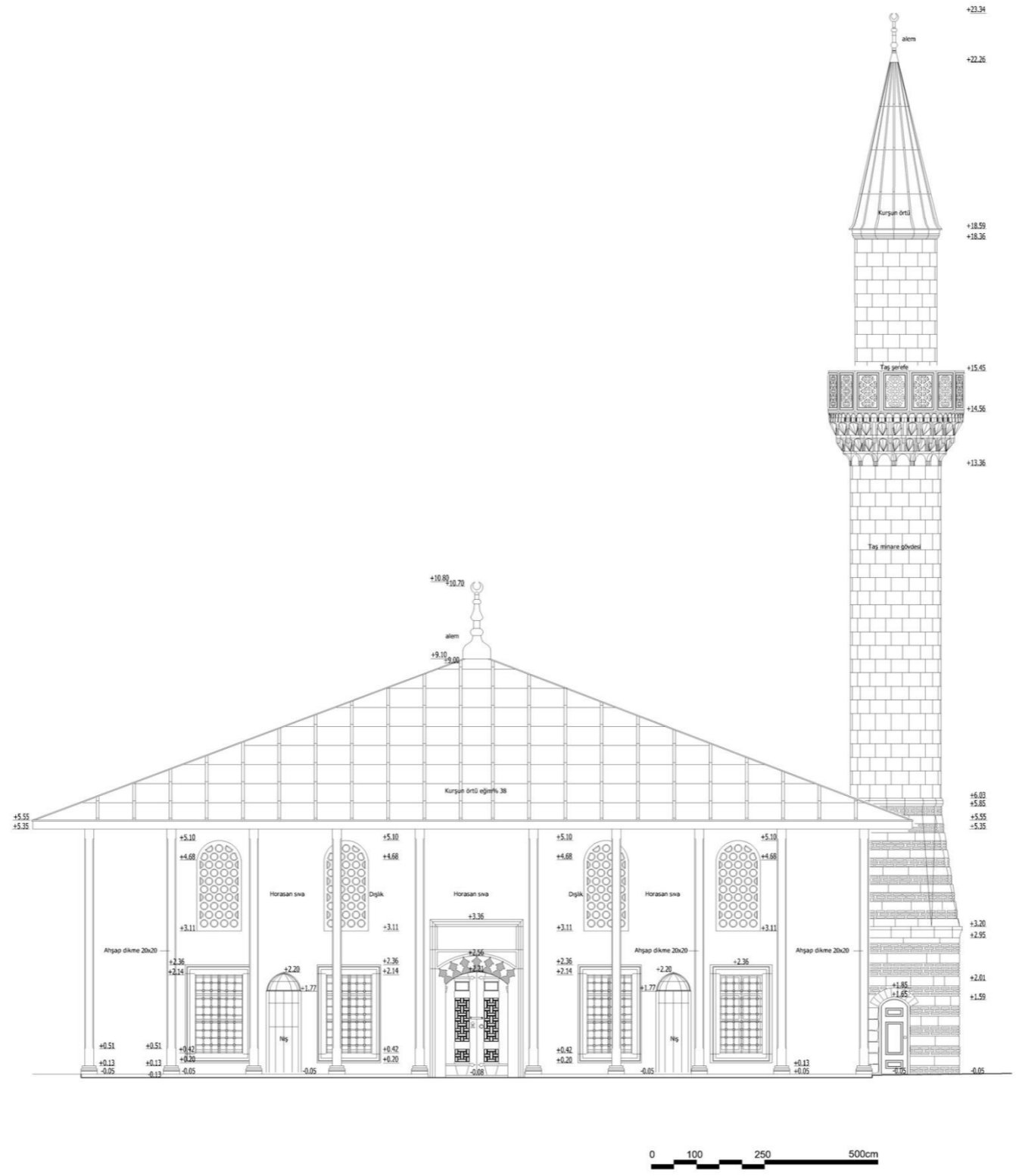
RESTORASYON P. 6/21

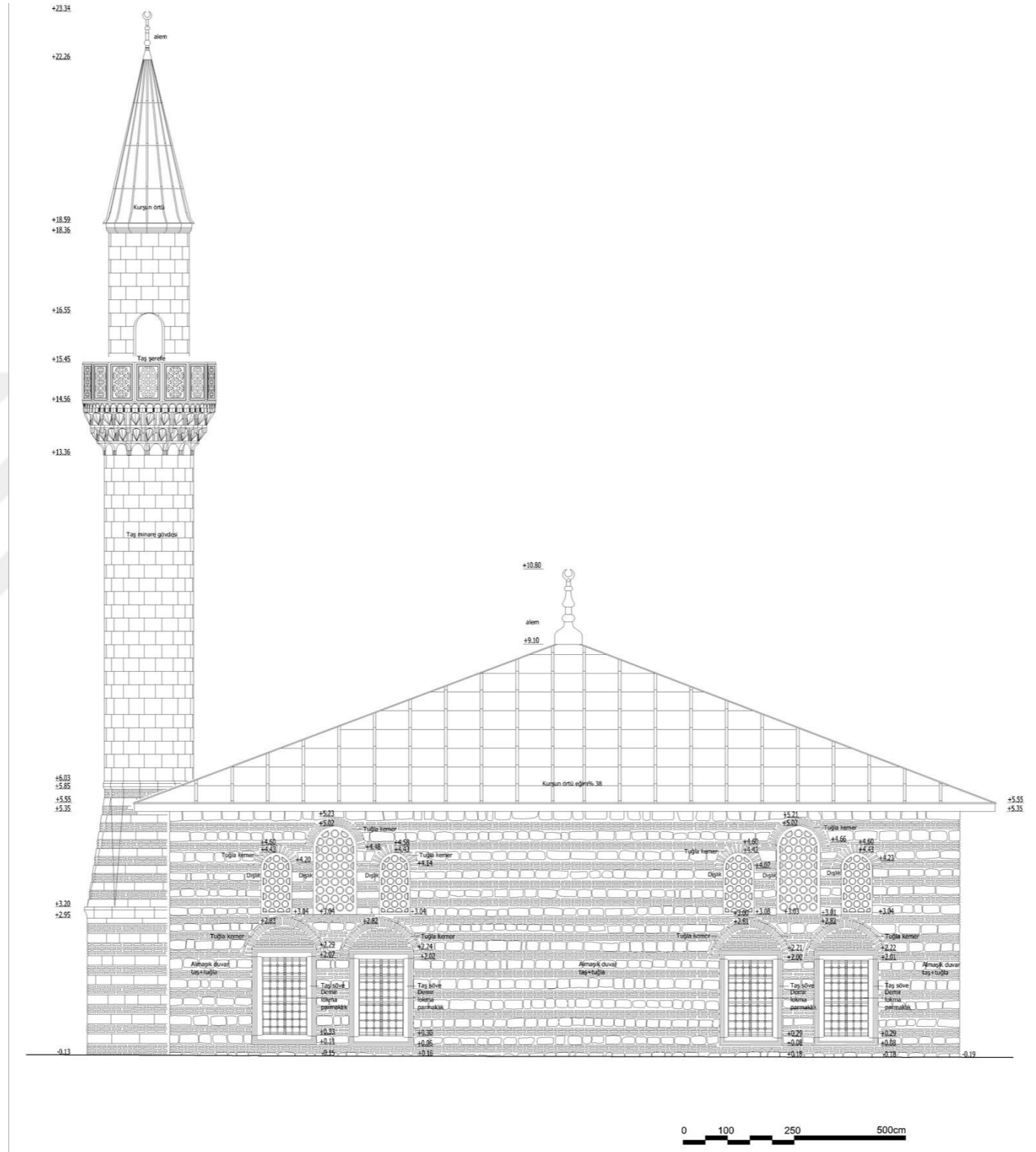
B - B KESİTİ

1/50

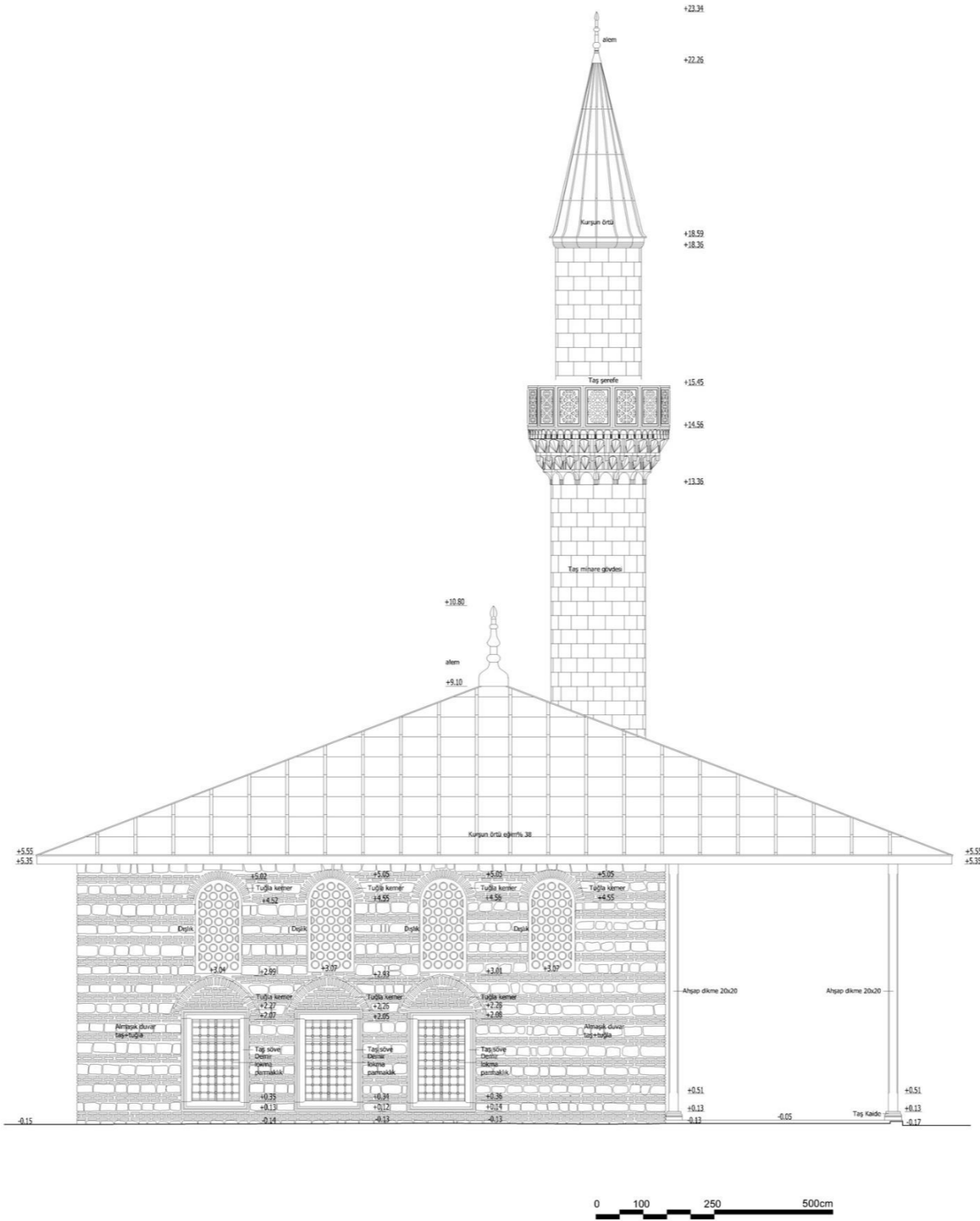
RESTORASYON P. 7/21

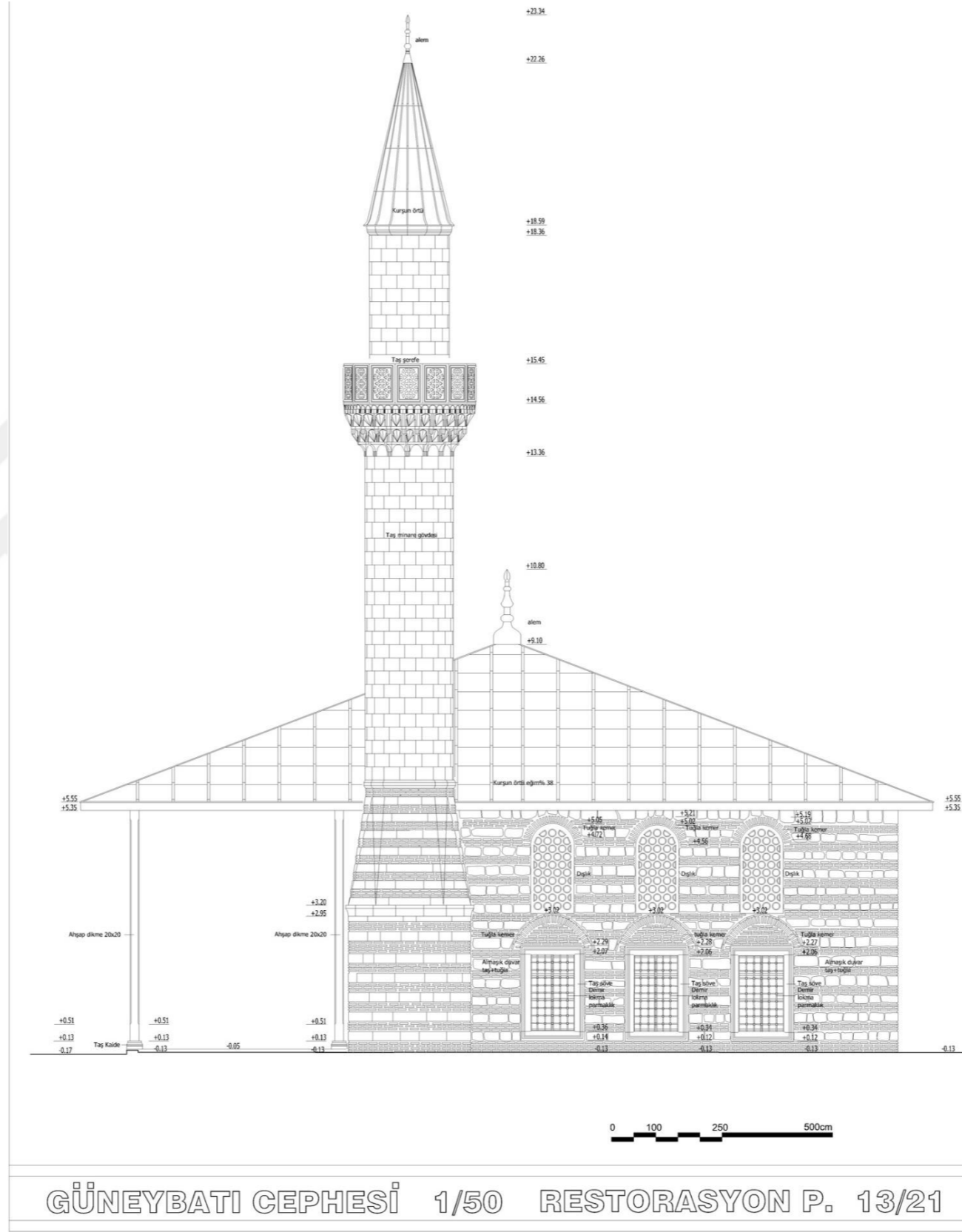
KUZEYBATI CEPHESİ 1/50 RESTORASYON P. 10/21

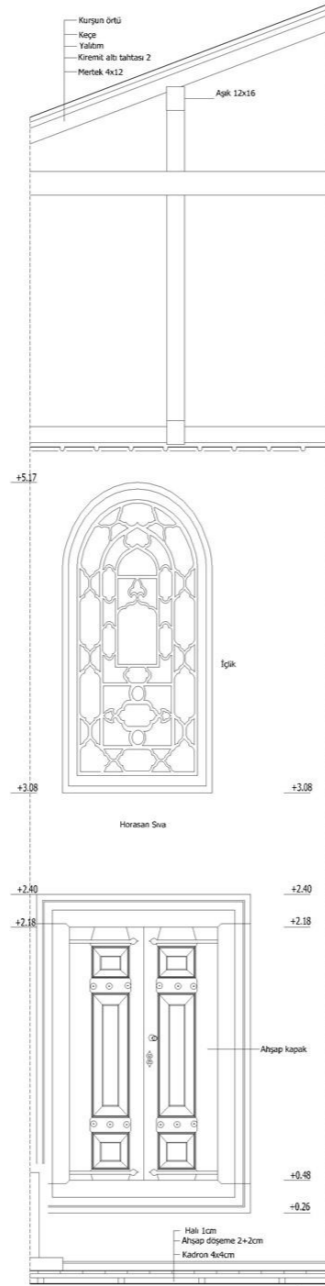

GÜNEYDOĞU CEPHESİ 1/50 RESTORASYON P. 11/21

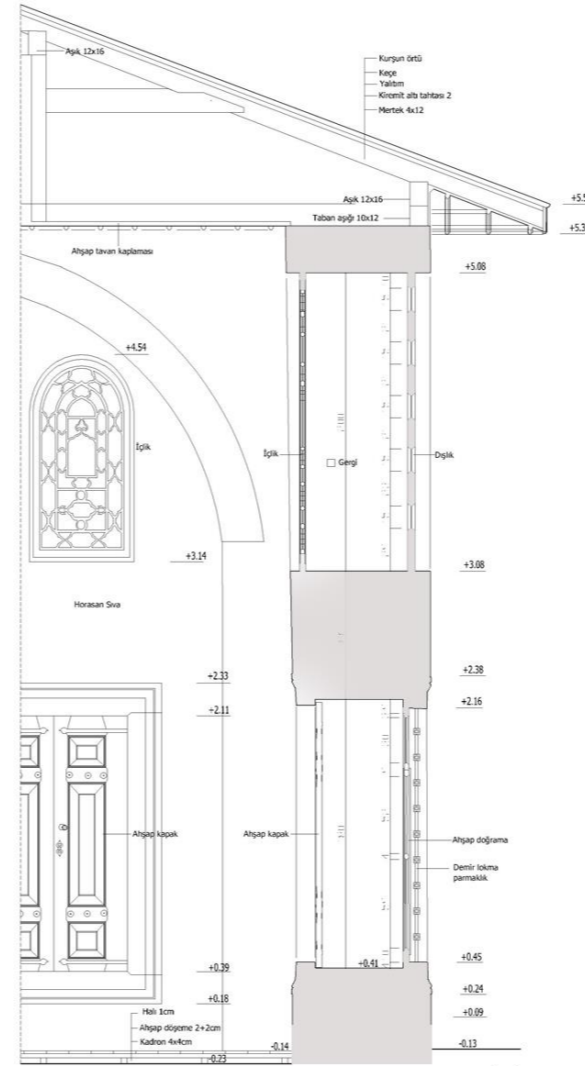

KUZEYDOĞU CEPHESİ 1/50 RESTORASYON P. 12/21

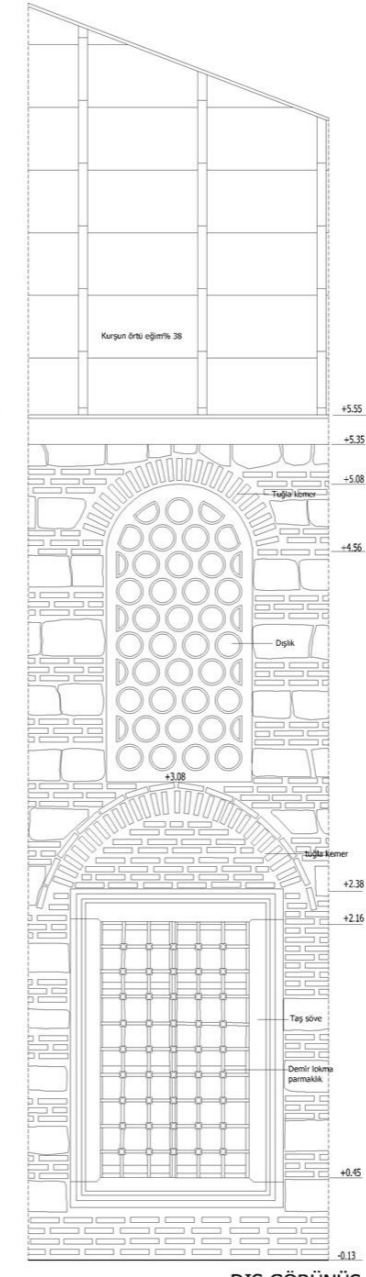

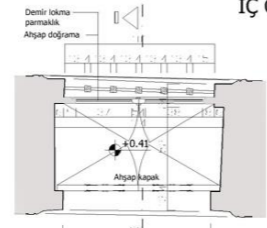
İÇ GÖRÜNÜŞ

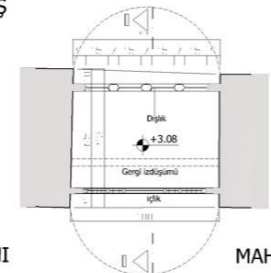
I-I KESİTİ

DIŞ GÖRÜNÜŞ

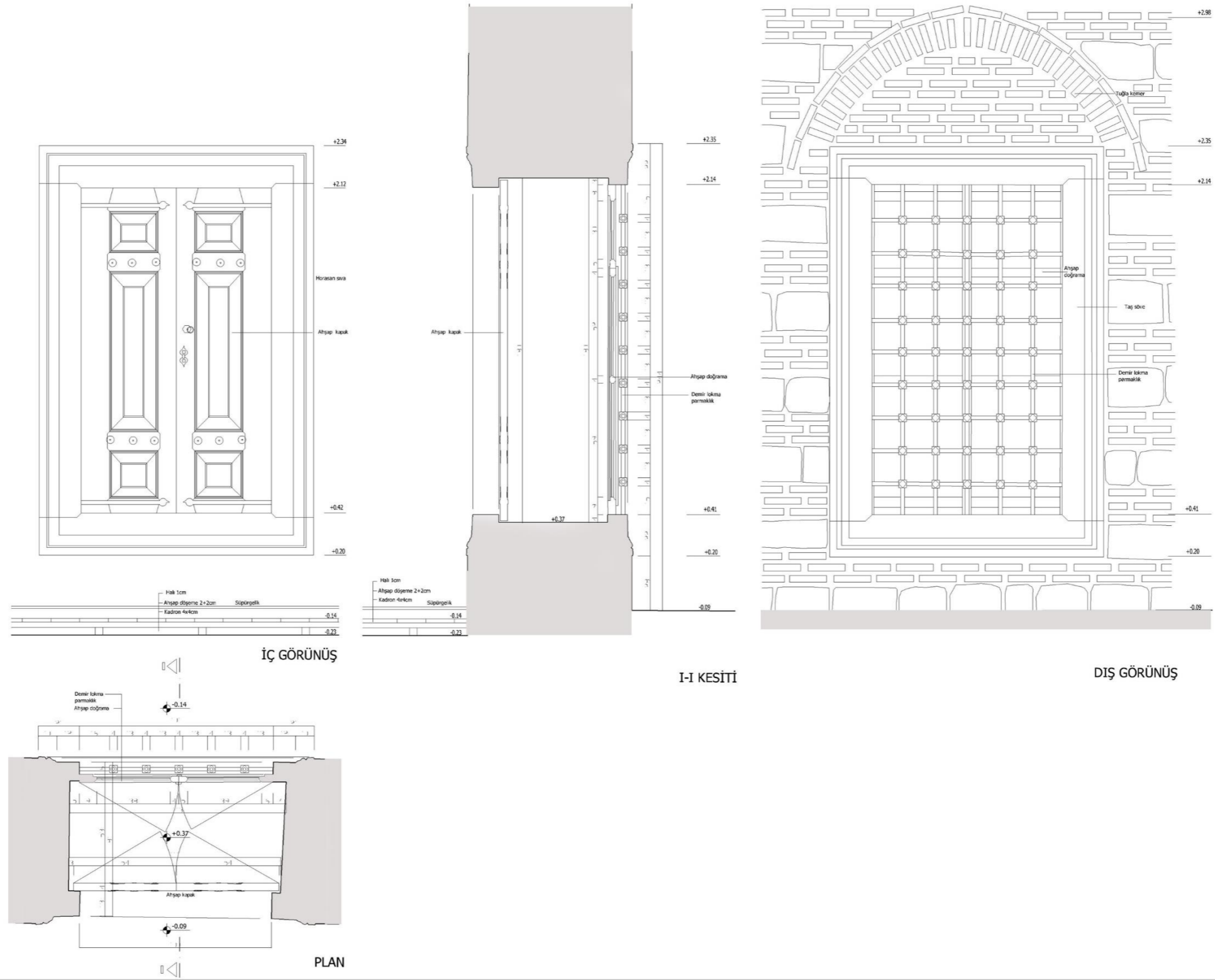

ZEMİN KAT PLANI

MAHFİL KATI PLANI

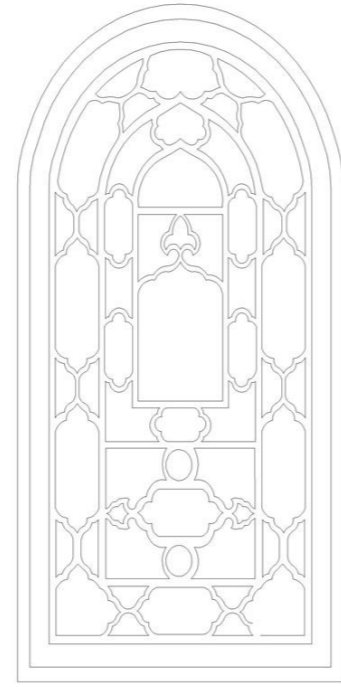
SİSTEM DETAYI SD1 (P11-PI13) 1/20 RESTORASYON P. 14/21

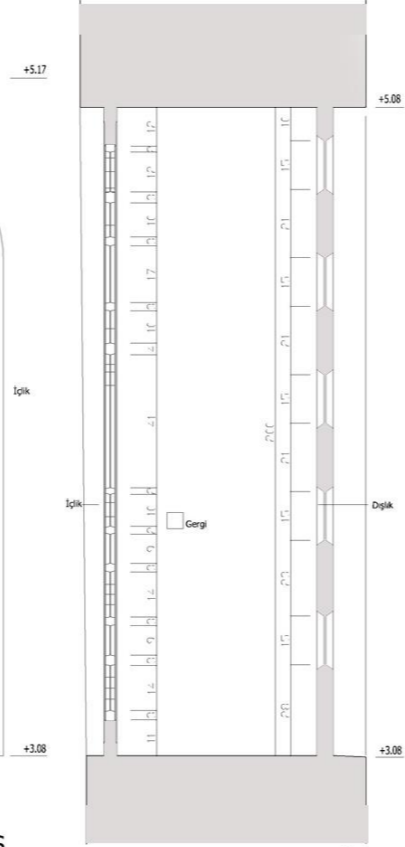
ZEMİN KAT PENCERE DETAYI D1 (P4)

1/10

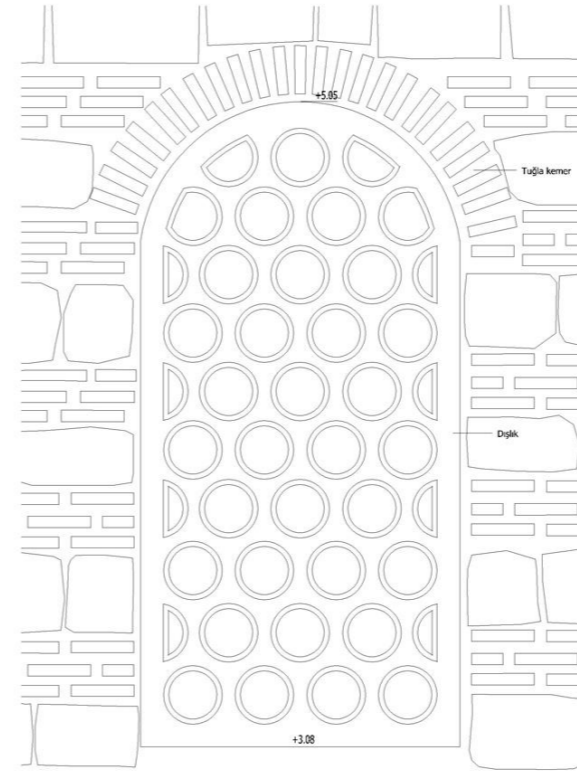
RESTORASYON P. 15/21

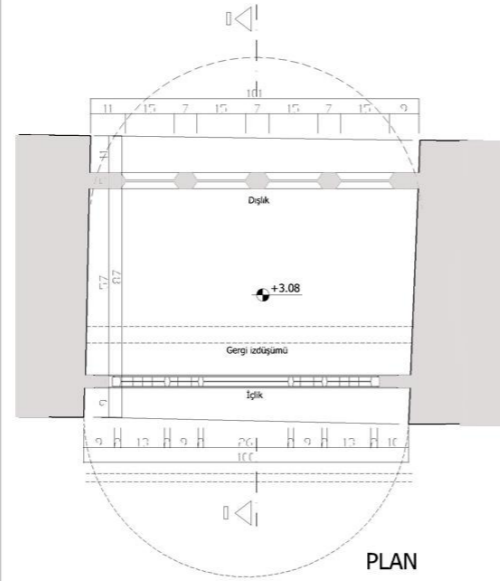
İÇ GÖRÜNÜŞ

I-I KESİTİ

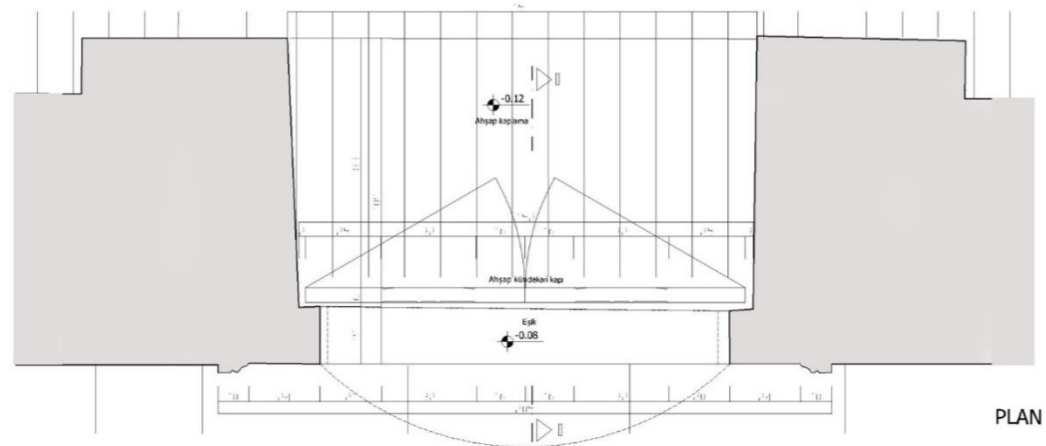
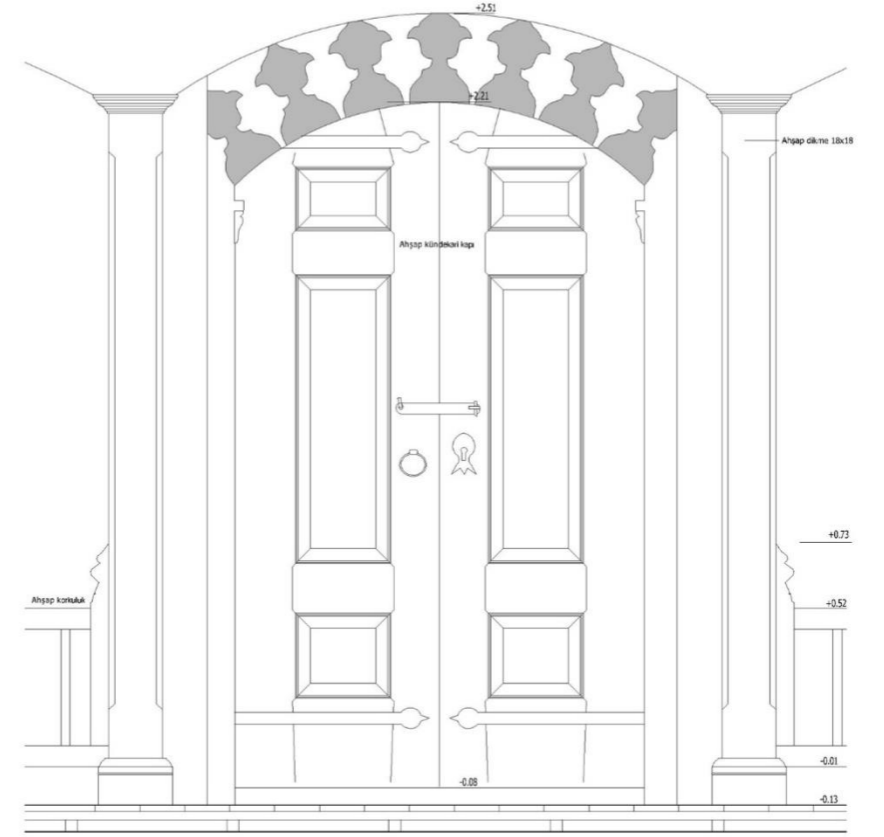
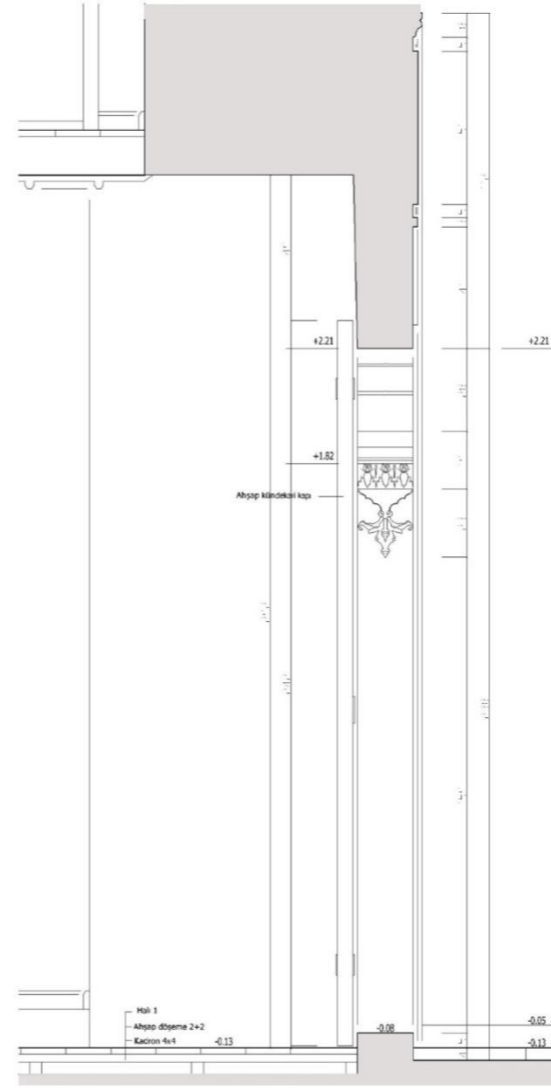
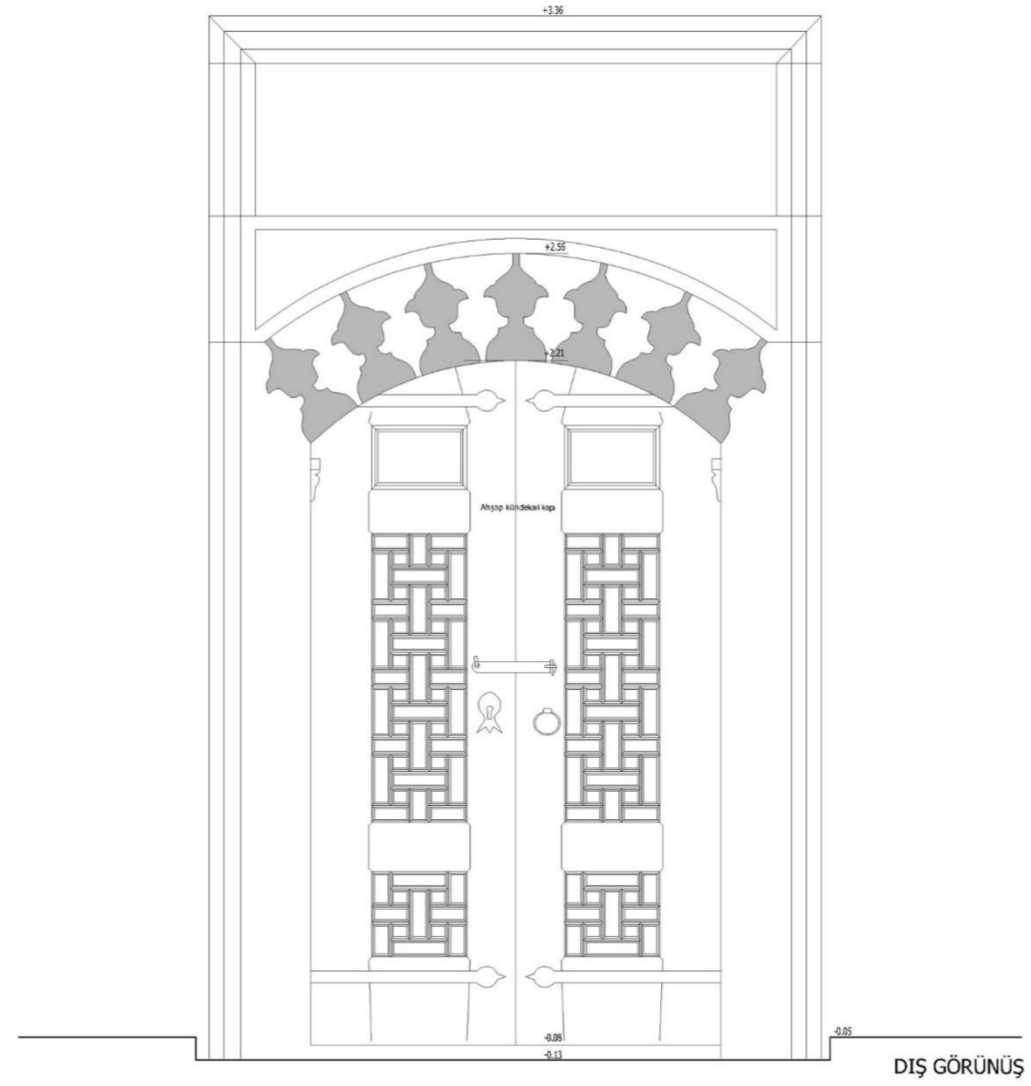

DIŞ GÖRÜNÜŞ

PLAN

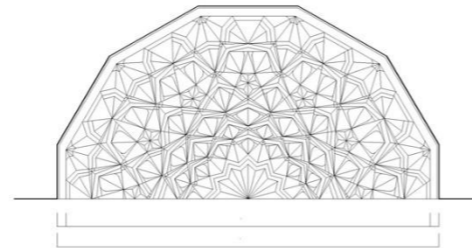
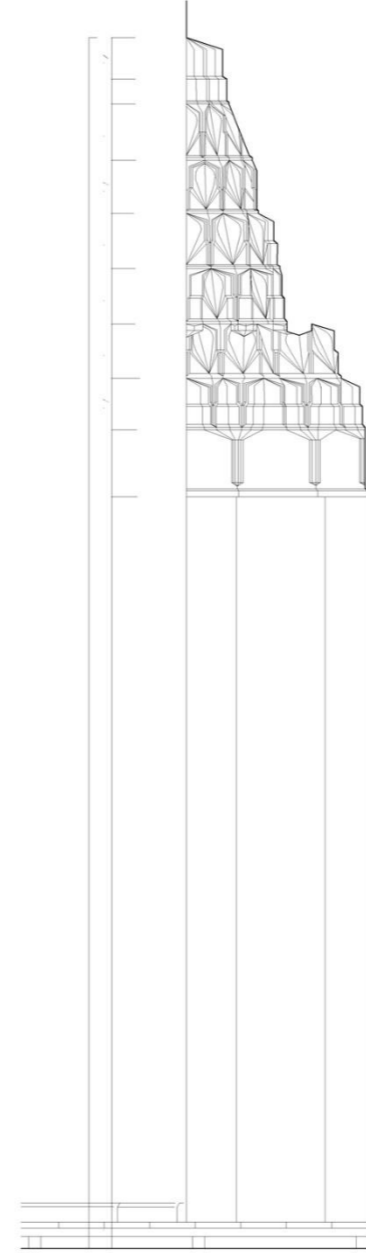
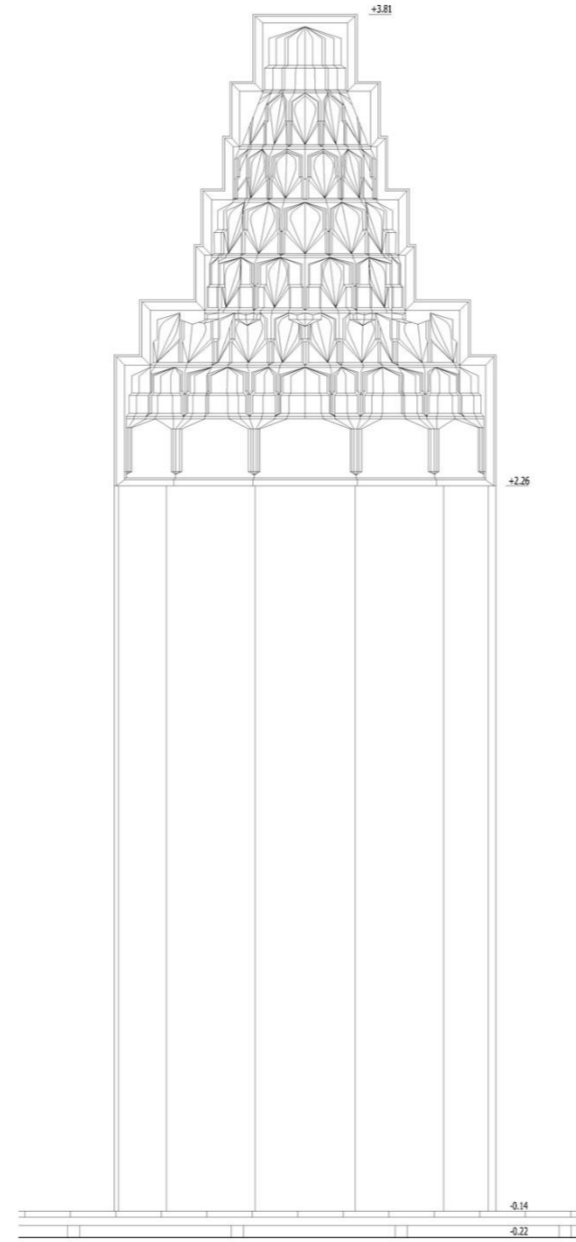
MAHFİL K. P. D. D2 (PI14) 1/10 RESTORASYON P. 16/21

CAMİ GİRİŞ KAPISI DETAYI D3(K1)

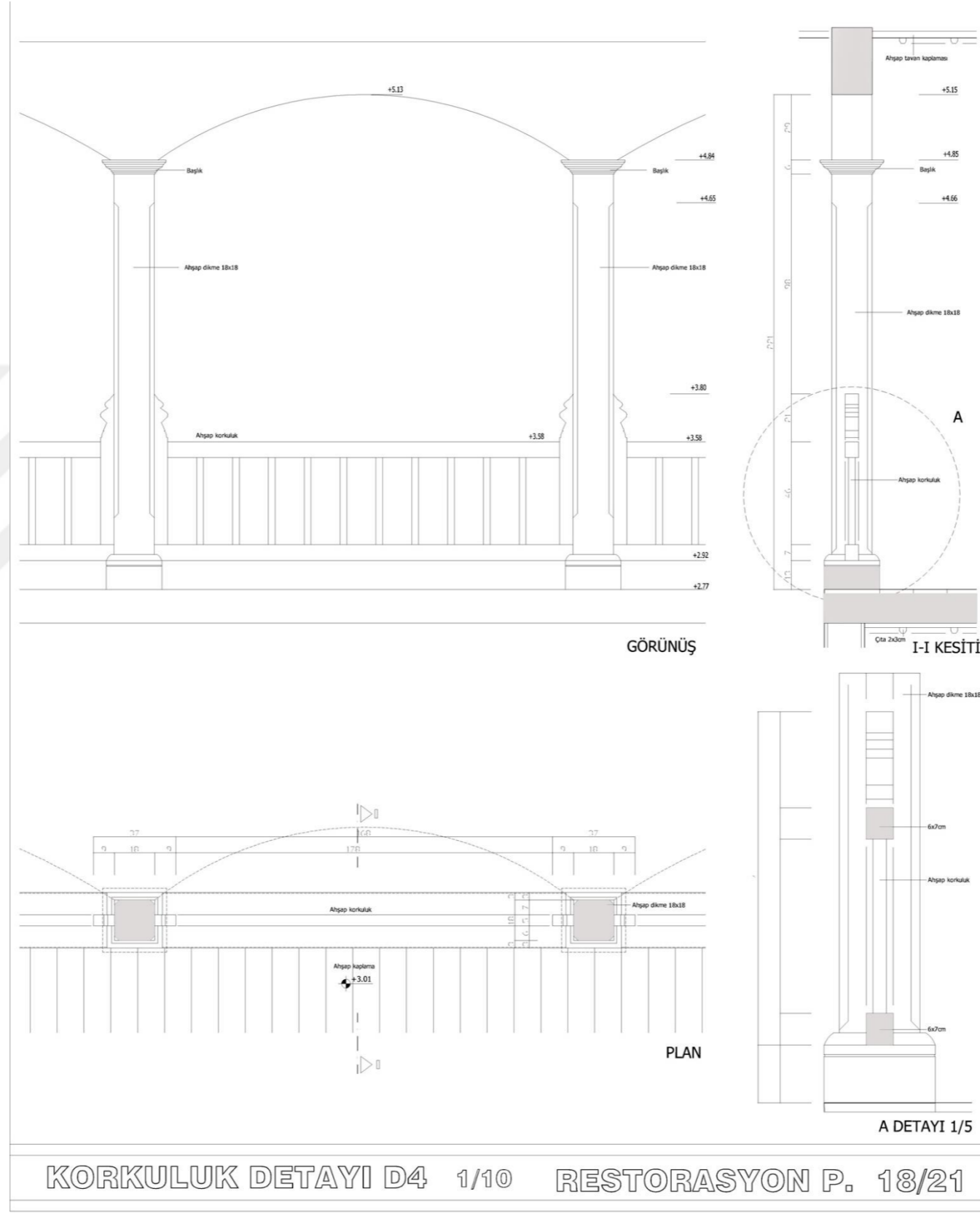
1/10

RESTORASYON P. 17/21

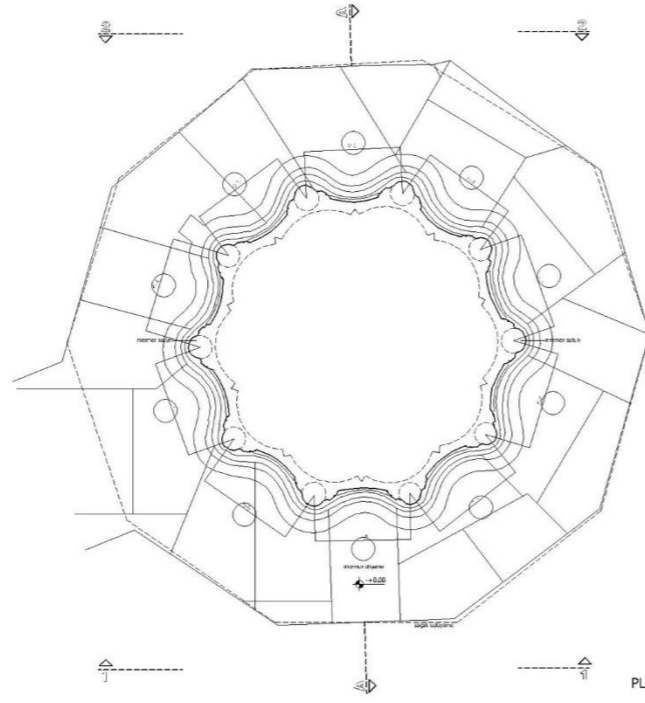

HAZİRAN 1949 YILI FOTOĞRAFLARINDAN
20 - 21 - 24 NOLU FOTOĞRAFLARDAN
YARARLANILARAK ÇİZİLMİŞTİR.

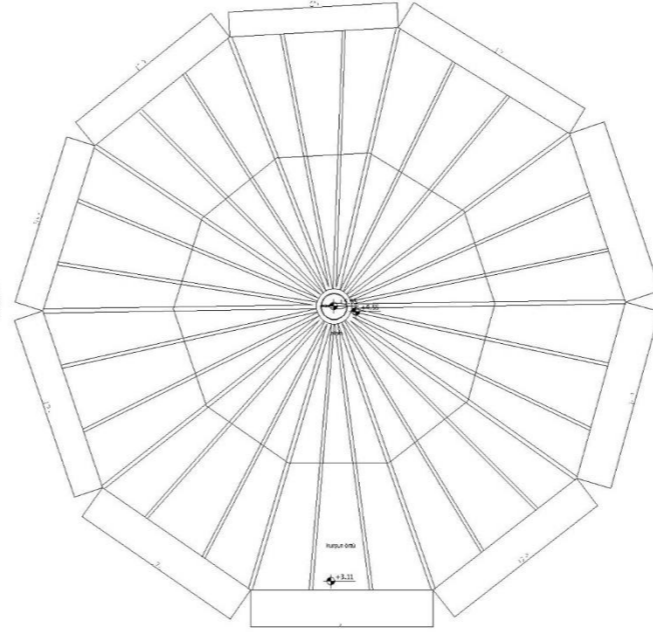
MIHRAP DETAYI 1/10 RESTORASYON P. 21/21

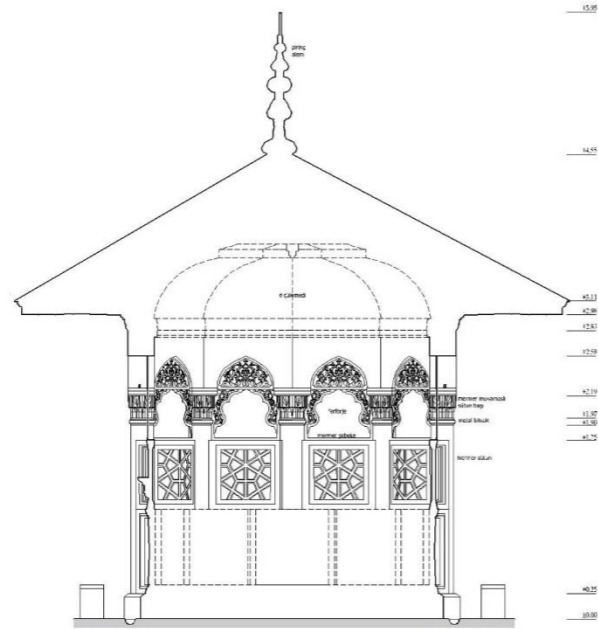
KORKULUK DETAYI D4 1/10 RESTORASYON P. 18/21

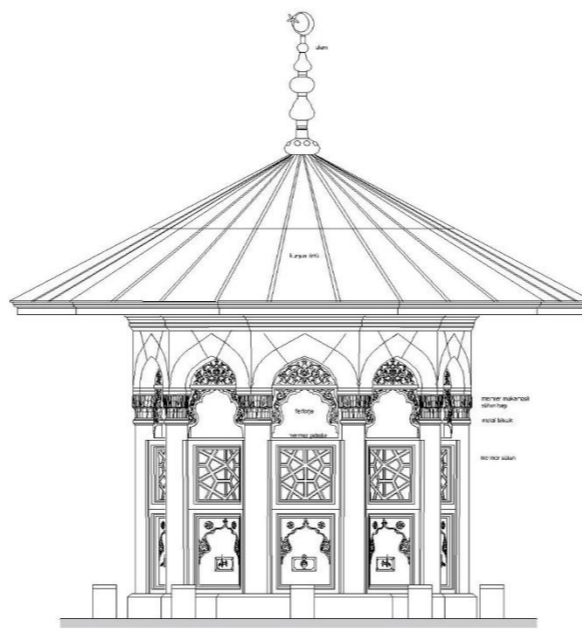
PLAN

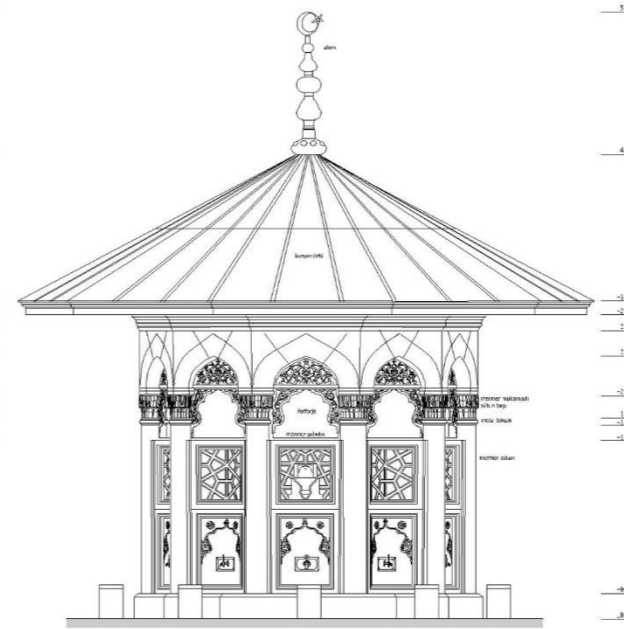
ÇATI PLANI

A-A KESİTİ

1-1 GÖRÜŞÜ

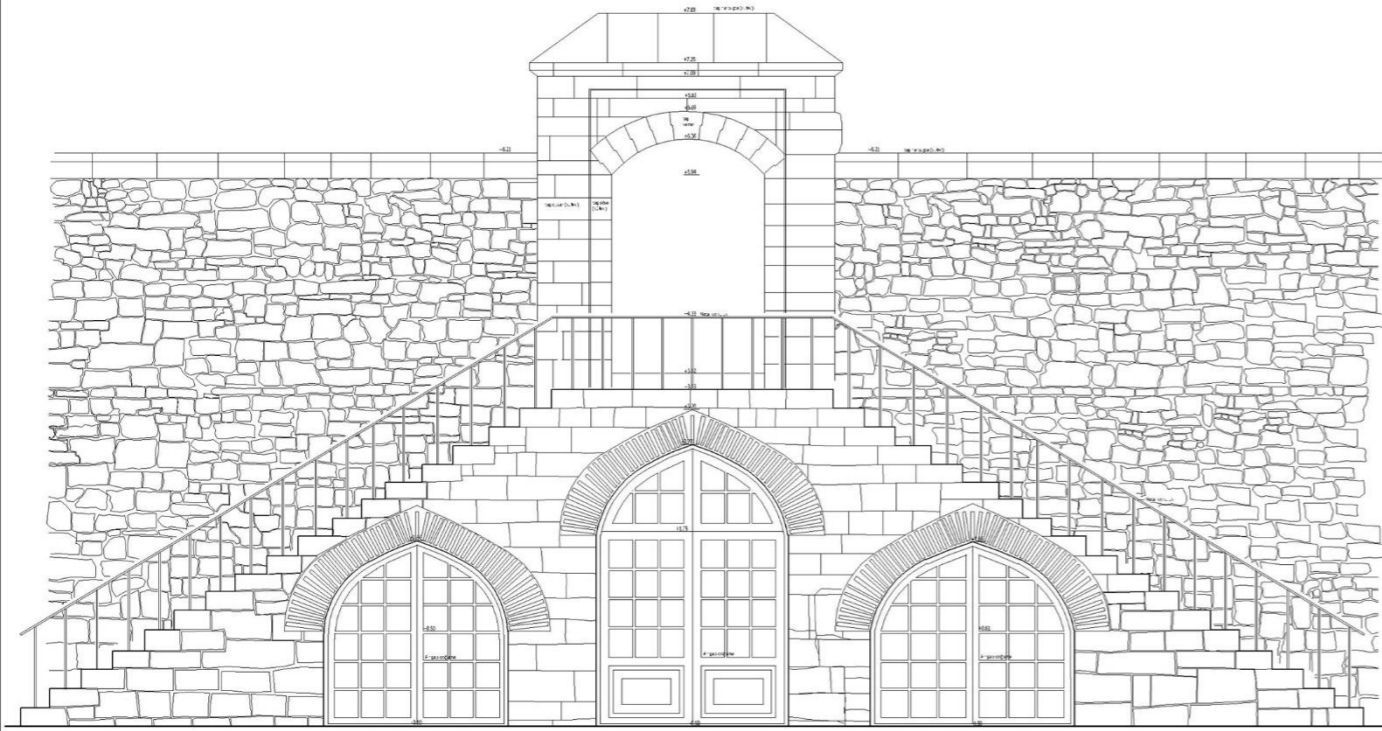
2-2 GÖRÜŞÜ

KASIMPAŞA SINANPAŞA CAMİİ ŞADIRVANI (ŞU ANDA TAKSİM'DE AĞA CAMİİ'NİN BAHÇESİNDE BULUNMAKTADIR.)

ŞADIRVAN

1/20

RESTORASYON P. 19/21

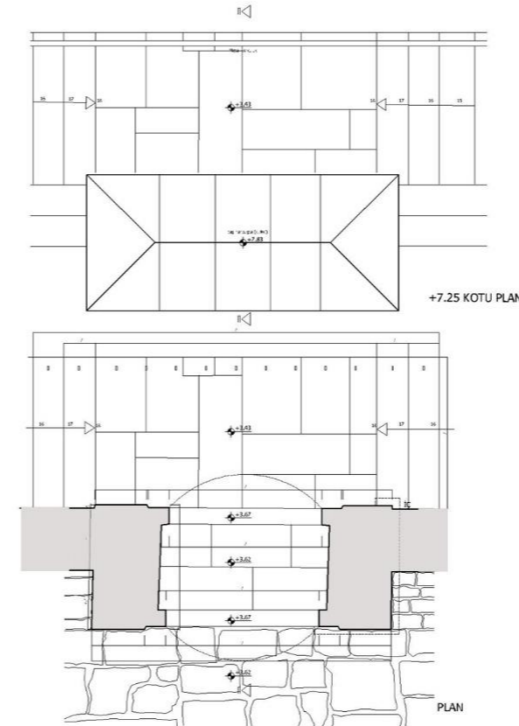

ARKA GÖRÜNÜŞ

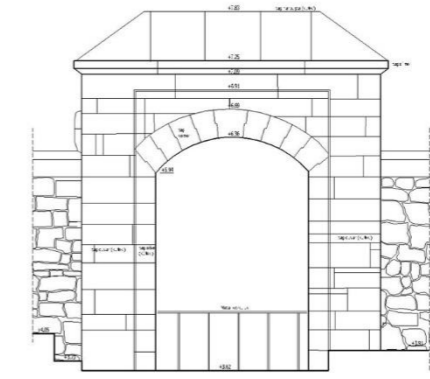
AVLU GİRİŞ KAPISI

1/20

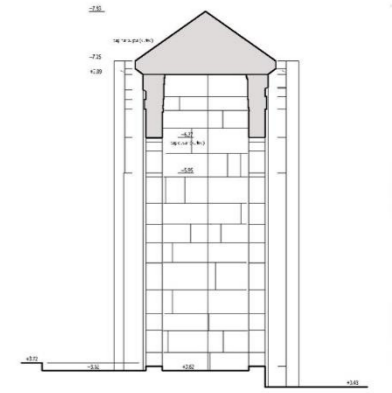
RESTORASYON P. 20/21

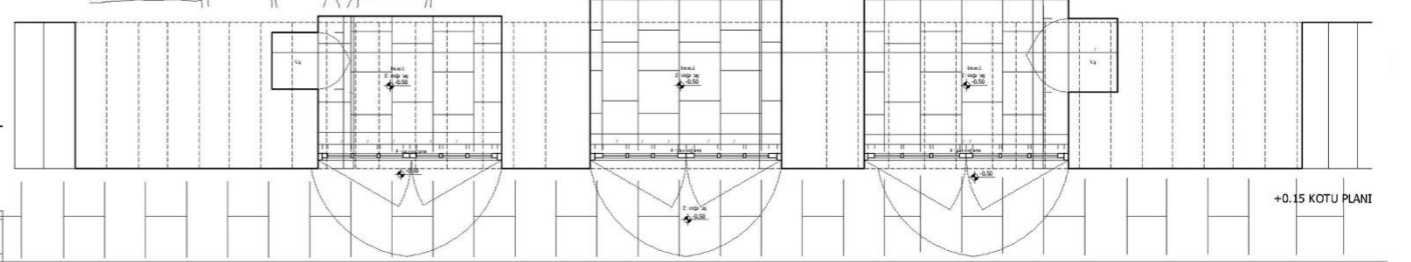
+7.25 KOTU PLANI

ÖN GÖRÜNÜŞ

1-1 KESİTİ

+0.15 KOTU PLANI

ÖZGEÇMİŞ

Adı – Soyadı : Özcan ERDOĞAN
Doğum Tarihi : 31.10.1974
Doğum Yeri : İstanbul
E mail : ocanerdo@gmail.com
Eğitim : Trakya Üniversitesi Müh. – Mim. Fak.
Mimarlık Bölümü (Lisans)
İş Deneyimleri : Fom Group Architects (2004 – 2018)
Yabancı Dil : İngilizce

